

düşünce • kültür • siyaset

Umran

Sahibi
Umran Yayıncılık
Turizm San. ve Tic. Ltd. Şti. Adına
Abdullah Yıldız

**Genel Yayın Yönetmeni
ve Yazı İşleri Müdürü**
Cevat Özkaya

Yayın Kurulu
Uğur Altun, Cevat Özkaya, İlhan
Gündoğdu, Abdullah Yıldız

Bu Sayıya Katkıda Bulunanlar
A. Vahap Akbaş, İbrahim Karagül,
Murat Kirişçi, Mustafa Miyasoğlu,
M. Engin Noyan, Süleyman Ovalı,
Mehmet Özey, Mustafa Özcan,
Hasanali Yıldırım

İdare Merkezi
Sofular Mh. Yeşiltekte Sk. No: 4/2
Fatih-İstanbul
Tel: (0212) 532 51 76 - 533 72 02
Fax: 534 88 88

www.umran.org
umran@umran.org

Temsilcilikler
Ankara: (0312) 435 94 48 - İzmit:
(0542) 250 75 77 - Trabzon: (0462)
321 95 44 - Isparta: (0246) 232 34 77

Abonelik Şartları
Yurtiçi
Yıllık (12 sayı): 40.000.000 TL.
Türkiye İş Bankası Fatih Şubesi TL Hesabı
1020 1386804 (Hasan Ak)
Posta Çeki Hesabı
1605252 (Umran Yayıncılık)

Yurtdışı
Yıllık (12 sayı): 60 Usd - 60 Euro
Türkiye İş Bankası Fatih Şb. Usd Hesabı
1020 301000 0658751 (Hasan Ak)
Türkiye İş Bankası Fatih Şb. Euro Hesabı
1020 301000 0658765 (Hasan Ak)

Fiyatı: 3.500.000 TL.

Dizgi, İcduzen: Umran
Kapak Tasarım: Sezer Erdoğan
Uygulama: Umran
Baskı: Yıldızlar Matbaacılık A.Ş.
Cilt: İstanbul Mücellit
Dağıtım: Yay-Sat

Ayda bir yayımlanır.

AB'ye Nereden Bakmalı?

Son yıllarda Türkiye siyasetinin neredeyse biricik gündem maddesi haline gelen **Avrupa Birliği üyeliği** süreci, diğer *uyum paketlerinin* ardından 7. Uyum Paketi'nin de kabulü sonucu gerçekleşen yapısal değişikliklerle yeni bir ivme kazanmış görünüyor. Bu vasatta doğal olarak AB-Türkiye ilişkileri üzerindeki tartışmalar da hayli yoğunluk kesbetmiş bulunuyor.

Ancak, sürdürülmekte olan AB tartışmaları ve çeşitli kesimlerin AB'ye ilişkin söylemleri incelendiğinde, hayretâmiz bir sathîlik ve vukûfiyetsizlik göze çarpıyor. Maalesef, Türkiye toplumunun büyük bölümü, yıllar süren baskıcı ve yasa dışı uygulamaların, yoksulluk ve sefaletin bir sonucu olarak, "Biz adam olmayız; bari AB'ye girelim de bizi adam etsinler" türü kolaycılıklardan tutun da AB sayesinde demokratik (fikrî, vicdanî, dinî..) özgürlükleri güvence altına alma, insan hakları ihlallerine son verme, iş ve aş bulma, zengin olma... arzularının ön planda olduğu bir dizi gelecek beklentisi ile Avrupa Birliği'ni bir "**kurtuluş kapısı**" olarak görür hale getirilmiştir. Tanzimat'tan bu yana Batılılaşmanın bilinçli mimarlığını yapan kesimin bir bölümünün AB'ye gönülsüz hale gelmesi, buna karşılık yıllardır AB'yi "**Hristiyan kulübü**" olarak görenlerin ise ateşli AB taraftarı oluvermeleri de yine bu sathî bakışın bir başka göstergesidir. Kısaca, Türkiye insanının -avamı ve havası ile- önemli bir yekûnunun AB'ye bakışı yüzeysel, konjonktürel ve fonksiyoneldir. Burada üzücü olan, İslâmî duyarlılık sahibi insanların da bu rüzgara kapılıp "durdukları yer"den bir başka yere savrulmaları; AB'ye kısa vadeli hesaplar açısından bakmaya başlamalarıdır.

Elinizdeki sayının kapak dosyasında, **Umran** yazarları **Metin Alparslan, Mustafa Aydın, Ahmet Cemil Ertunç, Mustafa Tekin ve Süleyman Ovalı**, AB'ye ilişkin yanlış bakış açılarını tartışıyorlar ve konuyu bir "**kimlik**" ve "**medeniyet**" problemi olarak tarihsel arkaplânı ile ve uzun vâdeli siyasal stratejiler açısından değerlendirmeyi öneriyorlar. Bu çerçevede, çağımızın büyük düşünürlerinden **Jürgen Habermas**'ın Avrupa Birliği içindeki dahilî sorunları ve yeni arayışları irdeleyen yazısı ile, **Noam Chomsky**'nin ABD'nin "önleyici savaş" stratejisi hakkındaki analizi, meselenin ABD-AB çekişmesi ve daha genel çerçevede değerlendirilmesine yardımcı oluyor.

Umran'ın gündem bölümü, **İbrahim Karagül**'ün Irak bağlamında Türkiye-ABD ilişkilerini inceleyen yazısını takiben, **Mustafa Özcan**'ın Filistin'deki, **Mesut Karasahan**'ın Liberya'daki son gelişmeleri değerlendiren metinleri ile sürüyor. **Murat Kirişçi**'nin YÖK, **Mehmet Özey**'in eğitim üzerine yazıları ise yeni öğretim dönemi-ne girerken daha bir anlam kazanıyor.

Kültür-Sanat sayfalarımızı ise **A. Vahap Akbaş, Mustafa Miyasoğlu, Mustafa Yazgan ve Hasanali Yıldırım**'ın yazıları süslüyor.

Yeni **Umran**'larda buluşmak duasıyla.

GÜNDEM

4

Ortadoğu'yu ABD Adına
Islah Etmek
İBRAHİM KARAGÜL

9

Sonsuza Dek Savaş
MUSTAFA ÖZCAN

13

Liberya'nın Kanlı Elmasları
MESUT KARAŞAHAN

16

Eğitim ve YÖK Gerçeği
MURAT KIRIŞCI

20

Yine Eğitim
MEHMET ÖZAY

ANALİZ

23

Önleyici Savaş: En Büyük Suç
NOAM CHOMSKY

28

Avrupa:
Yeni Bir Dış Politika Arayışı
JURGEN HABERMAS

içindekiler

KAPAK:

AB'YE NEREDEN BAKMALI?

33

AB Üyeliği ve Zihinsel Savrulma
METİN ALPASLAN

38

Türkiye'nin AB Üyeliği veya
Günü Kurtarma Psikolojisi
AHMET CEMİL ERTUNÇ

46

Buruk Bir
Derkenar
MUSTAFA AYDIN

YAŞAYAN İSLÂM

65

Tarıkattan Ne Anlamalıyız?
AHMET YAŞAR HOCAEFENDİ

68

Özel mi "Özel" Bir Yazı
MÜNİB ENGİN NOYAN

70

Gecikmiş Bir Değerlendirme
AHMET ERTÜRK

51

AB Tartışmaları ve
Söylemlerinin Analizi
HİKMET DEMİR

56

AB Üyeliği ve Kimlik Sorunu
SÜLEYMAN OVALI

62

Kavramlar, Kafa
Karışıklığı ve
Düşünceler...
TARİK TUFAN

GEÇMİŞTEN GELECEĞE KO(NU)ŞANLAR

76

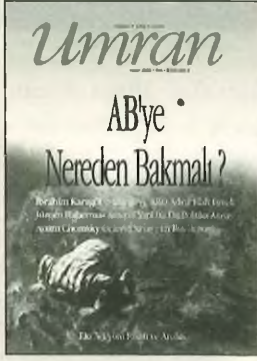
Bir İlim Çınarı:
Ahmet Muhtar Büyükcınar
ABDULLAH YILDIZ

UMRAN / EK

7. UYUM PAKETİ VE ANALİZİ

AV. TUĞBAY ÖZ

KAPAK

Metin Alpaslan
Mustafa Aydın
Hikmet Demir
Ahmet Cemil Ertunç
Süleyman Ovalı
Tarık Tufan

GEZİ / İZLENİM

81

Bir Diriliş Öyküsü Gırnata
Camii'nin Açılışı
AHMET FARUK BEŞİKÇİ

86

Kayadan Fışkıran İrmak
VİLDAN VATANDAŞ

FİLM

92

Eğelenceden Sanata
HASANALİ YILDIRIM

EDEBİYAT

95

Düşünceyi Uyandıran Yazılar
A. VAHAP AKBAŞ

98

Edebiyat ve Gelenek İlişkisi
MUSTAFA MIYASOĞLU

HİKAYE

101

Neye Niyet, Kime Kısmet
MUSTAFA YAZGAN

YANSIMALAR

103

Ermeniler Hakkında
ERTUĞRUL BAYRAMOĞLU

YAZARLAR

A. Vahap Akbaş: Edebiyatçı, yazar.
Metin Alpaslan: Araştırma ve Kültür Vakfı başkanı.
Mustafa Aydın: Sosyal teorisyen.
Abdurrahman Babacan: Çevirmen.
Ertuğrul Bayramoğlu: Eğitimci, tarih araştırmacısı.
A. Faruk Beşikçi: Yayıncı.
Kamil Bilgin: Çevirmen. Klasik Türk musikisi ile ilgileniyor.
Noam Chomsky: Amerikalı muhalif yazar, dilbilimci.
Hikmet Demir: Araştırmacı, yazar.
A. Cemil Ertunç: İslâm tarihçisi.
Ahmet Ertürk: Çevirmen.
İbrahim Karagül: Yeni Şafak Gazetesi dış politika editörü.
Jürgen Habermas: Alman düşünür.
Mesut Karasahan: Yazar, çevirmen. İnsan hakları ve totaliterizm konuları ile ilgileniyor.
Murat Kirişçi: Kur'an araştırmaları yapıyor.
Mustafa Miyasoğlu: Şair, edip; hikaye ve roman yazarı.
Münib Engin Noyan: Kur'an aşığı.
Süleyman Ovalı: Uluslararası ilişkiler ve iktisat üzerine araştırmalar yapıyor.
Tuğbay Öz: Avukat, hukuk araştırmacısı.
Mehmet Özyay: Marmara Üniv.'de Sosyoloji doktorası yapıyor.
Mustafa Özcan: Yeni Asya Gazetesi dış politika yazarı. Orta-doğu uzmanı.
Tarık Tufan: Eğitimci, yazar, radyo programcısı.
Vildan Vatandaş: Eğitimci, gezgin.
Ahmet Yaşar Hocaefendi: Gönül ehli.
Mustafa Yazgan: Fikir adamı, hikaye yazarı.
Hasanali Yıldırım: Öykücü, yazar, edebiyat, sinema, müzik eleştirmeni.
Abdullah Yıldız: Araştırmacı, yazar.

YENİDEN “ADRIYATİK’TEN ÇİN SEDDİNE” ORTADOĞU’YU ABD ADINA ISLAH ETMEK

İBRAHİM KARAGÜL

2 2 Ağustos’taki MGK toplantısı Türkiye’nin Irak’a asker göndermesini bir devlet politikası olarak benimseyişini ortaya koydu. Amerikan-İngiliz işgalinin kötü günler yaşadığı bir dönemde Türkiye’nin 10 ile 30 bin arası bir askeri güçle Irak’a girmesi Amerika için işgal sonrası en büyük kazanım olacak. Yoğun bir direnişin şekillendiği, bu nedenle bir çok ülkenin asker gönderme kararını gözden geçirdiği, işgal güçlerinin askeri kayıplarının her gün daha da arttığı, Arap dünyasının asker gönderilmesini reddedip işgalin bir an önce sona ermesi için çaba harcadığı, Irak’taki aşiret ve cemaatlerin işgalcilere destek vermemeleri için Müslüman ülkelere çağrılar yaptığı bir dönemde Türkiye hem asker göndermeye hazırlanıyor hem de başka Müslüman ülkeleri de asker göndermeleri için ikna etmeye çalışıyor. Türkiye’nin Irak politikasını tartışmadan önce ABD Başkanı George Bush’un 1 Mayıs’ta zafer açıklamasını yapmasından bu yana Irak’ta neler olduğunu bir özetleyelim:

Amerika ve İngiltere’nin Irak’ı işgal etmeleri, ardından zafer sarhoşluğu ile çevredeki diğer

ülkelere yönelik tazyiklere başlamaları yerini karamsarlığa, Irak’ın nasıl kontrol altına alacağı kaygısına bıraktı. Irak’ı gizli pazarlıklar ve yoğun ateş gücü ile kolay işgal eden Amerika, şaşkına dönmüş durumda. Direniş süreci genel seyrini izler ve tahmin edildiği gibi güçlenirse **şaşkınlık paniğe dönüşecek gibi**. Şimdilik Sünni Araplar’ın direnişiyle yüzleşmekte zorlanan Amerika, **Şiiler’in siyasi güç elde etmemesi** için yoğun çaba sarf ediyor. Irak nüfusunun çoğunluğunu oluşturan bu kesim üzerinde de denetim kuramazsa asıl o zaman kıyamet kopacak. ABD Irak’ta öngörmediği direnişe karşı nasıl politika geliştireceğini belirlemekte zorlanıyor. Şu ana kadar geliştirebildiği **en belirgin politika**, direnişçilere karşı **Amerikan askerlerine kalkan** olacak bir yabancı gücü Irak’a taşıyabilmek.

İşgal öncesi Birleşmiş Milletler’e, işgale karşı çıkanlara hatta destek vermeyenlere, BM şartını öne süren ülkelere, askeri ve siyasi gücünü baskı aracı olarak kullanan, tehdit eden, şantaj yapan Amerika yok artık. Şimdi “yalvaran”, “asker satın almak” için her türlü tavizi vermeye,

ayaklarının altına kırmızı halı sermeye hazır, asker istediği ülkelere askeri destek ve silah teknolojisi transferleri taahhüt eden Amerika var.

ABD’nin bütün dünyayı karşısına alarak Irak’ı işgal etmesi, **Yeni Amerikan Yüzyılı** projesinin en parlak adımıydı. Kibir, gösteriş ve askeri şovla başlayan, dünyanın şaşkınlık ve endişeyle izlediği dünya imparatorluğu serüveni daha ilk cephede karşı konulmaz ve muzaffer görüntüsünden çok şey kaybetti. **“Küresel fetih”** söylemi artık Amerika’da bile sorgulanır oldu. **Bush-Cheney-Rumsfel-Wolfowitz** çetesi’nin Irak işgalinin ilk günlerindeki meydan okuyan, işgale karşı olan her ülkeyi aşağılayan, küstahlık ve arsızlığı yansıtan ateşli açıklamalarını ne zamandır duyamıyoruz.

“Amerika Tarihinin En Büyük Yenilgisini Yaşayabilir”

1991’de Irak’ı Kuveyt’ten çıkarmak için Amerika öncülüğündeki uluslararası koalisyon ve Amerika ile İngiltere’nin bu sefer bütün dünyayı karşısına alarak Irak’ı işgal etmesinden sonra bölgede yeni bir savaş şekilleniyor. Türkiye kamuoyu, Irak’a asker gönderirsek ABD ile ilişkilerimizin nasıl düzeleceğine ve bunun Türkiye için tek kurtuluş yolu olduğuna dair bir **zihinsel kuşatma** altında tutulurken Amerika ve dünya, Irak merkezli ve kısa süre içinde bütün bölgede ciddi etkileri olacak yeni savaşın nasıl şekillendiğini tartışıyor, Amerika ve İngiltere’nin bu asimetrik savaşı belki

de hiç kazanamayacağını söylüyor.

Amerikan dışişleri ve savunma politikaları üzerindeki ağırlığı bilinen "Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi" CSIS, ABD yönetiminin yakında kendisini "Irak halkına karşı yapılacak Üçüncü Körfez Savaşı"nın ortasında bulacağına dair uyararı 87 sayfalık bir rapor yayınladı. CSIS'in askeri uzmanı Antony Cordesman tarafından hazırlanan "Iraq and Conflict Termination: The Road to Gerilla War" başlıklı raporda, ABD'nin eski anlaşmazlıklardan ders almadığı vurgulanarak "En iyi askeri zaferlerin bile barışı kazanamadığı" belirtiliyor. ABD'nin Irak'taki işgalini, halka karşı vereceği 3. Körfez Savaşı ile bitirebileceği belirtilen raporda, ancak ABD'nin bu savaşı kazanıp kazanamayacağını şüpheli olduğuna işaret ediliyor. ABD'nin savaş sonrası planının kötü ve başarısız olmasına ciddi eleştirilerin getirildiği raporda, yeni savaşın etnik ve mezhebi çatışmalara kadar uzanacağı öngörüsünde bulunuluyor. Raporda, BM müdahalesi gibi önlemlerin alınmaması halinde bu savaşın kaçınılmaz olduğu, ABD ve İngiltere'yi destekleyen iki Kürt grubun Kürtler'in tamamını temsil etmediği, işgalin Irak halkından destek alamadığı, Amerika'nın Irak stratejisinin fiyaskoyla sonuçlandığı, Irak'ın yeni yönetici elitinin bu ülkenin gerçeklerine göre değil ABD için neler yapabileceklerine bakılarak seçildiği, ABD ve İngiltere'ye pahalıya malolacak gerilla savaşının artık bir gerçek olduğu belirtiliyor.

Irak işgalinin Amerika için

tarihinin en büyük yenilgisiyle sonuçlanabileceğine dair yazılara Amerikan basınında sıkça rastlanıyor artık. Gergo Bush-Dick Cheney cuntasının dünya imparatorluğu serüvenine karşı duranlar, sürecin Amerika'yı tarihinin en büyük yenilgisine sürükleyebileceği yönde açık uyarılar yapıyor artık.

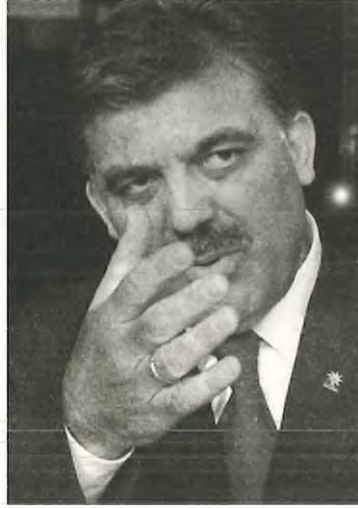
Direnin bir kurtuluş savaşına dönüşme eğilimi gösterdiği artık bir gerçek. Irak'taki ABD askerlerinin komutanı John Abizaid, direnişçiler için "Şimdi çok daha iyi organize olmuş, amatörlerle gitmiş taktik ve silah kullanma yetenekleri çok daha sofistike" diyor. BBC'ye konuşan ABD'li askeri uzmanlar, "Vietnam'ın ötesinde, yeni bir Afganistan'a, yeni bir Somali'ye, yeni bir Çeçenistan'a doğru ilerliyoruz. Irak yeni savaş alanına dönüşüyor" ifadesini kullanıyorlar. Tahminler yeni savaşın ABD'nin askeri gücü tarafından kontrol altına alınamayacağı hatta destek için diğer ülkelerin gönderceği askerlerin de savaşın içine çekileceği yönünde.

Iraklı Direnişçiler Ne Diyor?

Iraklı direnişçiler ise işgale karşı bir kurtuluş savaşının işaretlerini

veren açıklamalar yayınlıyor: "Bizler, Irak direnişinin mensuplarıyız. Dinimizi, inancımızı, vatanımızı, halkımızı savunmak için işgalcilerle savaşacağız... Irak'ın direnişi yasal, uluslararası hukuk ve sözleşmelere uygundur.. Binlerce Iraklı tutuklanırken, topraklarımız işgal edilirken, onurumuz kırılırken nasıl olur da direniş göstermeyiz?.. Yolsuz bir rejimi devirme gerekçesiyle kirli bir savaş başlatan Amerika, bizi aynı rejimin bir uzantısı olarak gösteriyor. Güçlenen direnişin eski rejimin kalıntılarıyla hiçbir bağlantısı yok. Çünkü, onların ilkeleri ve değerleri yok. Onların Amerikan işgaline karşı direnişe katılma ehliyetleri yok. Onlar, çocuklarını ve ailelerini kurban edemezler. Eğer tersi olsaydı, Bağdat'ı kolayca işgalcilerin ellerine terk etmezlerdi.. Ürdün elçiliğine yönelik saldırı, direnişi sabote etmek için istihbaratçıları ve hainler tarafından düzenlendi.. Direniş, işgalin önündeki en büyük engel haline geldi. Gerilla savaşı ise vatanımızı savunmamız için tek yol.. İşgalciler çocukları, erkekleri, genç ve yaşlı kadınları öldürürken beyaz ve siyah sarıklılar (Sünni ve Şii din adamları) cihad ilanı için

daha ne bekliyorlar?.. Irak'ı işgalci ve sömürgecilere mezar edeceğimize, Irak'ı onlar için bir bombaya dönüştüreceğimize yemin ediyoruz." Irak Direniş Grubu adına 10 Ağustos'ta yukarıdaki açıklamayı yapanlar, Irak'a asker gönderecek ülkelere "son uyarı"larını yapıyorlar ve işgal güçlerine destek için gelmemeleri çağrısında bulunuyor ve saldırıların artarak devam edeceğini belirtiyorlar.

500 Bin Askere İhtiyaç Var

Yaklaşık 200 bin kişilik bir orduyla yeni yeni örgütlenen, üstelik sadece Orta Irak'ta etkili görülen direnişi kıramayacağını anlayan ABD ve İngiltere, işgal öncesi ve askeri zafer sonrası mağrur tavırlarını bir kenara bırakıp bütün dünyadan askeri destek istemeye, hakimiyetlerini sınırlayacağı kaygısıyla bir zamanlar **Birleşmiş Milletler** otoritesini reddederken şimdi asker istediği ülkeleri razı etmek için BM'den destek aramaya başladılar. Özellikle **Türkiye, Pakistan ve Hindistan**'ın askeri desteğini BM kararı yoluyla sağlayacaklarına inanıyorlar.

Irak'ı kontrol altında tutmak için 300 ile 500 bin askere ihtiyacı olduğunu belirten ABD, bu sayıyı kendi kaynaklarından karşılayanın zorluğunu ve riskini karşılayamazken özellikle direnişle kendi askerleri arasında yabancı güçlerden bir kalkan oluşturmalarının tek yol olduğunu düşünüyor. **Günde ortalama 13 saldırıya** hedef olan ABD ordusunun her geçen gün artan kayıplarının vahim boyutlara ulaşabileceği belirtiliyor. İşte bu gerçeğin farkına geç

varan ABD, şimdi Orta Asya'dan Latin Amerika'ya, Moğolistan'dan Litvanya'dan El Salvador'a kadar önüne gelen her ülkeden asker istiyor.

Ekonomik ve siyasi destekle yeni bir koalisyon oluşturmaya çalışan ABD'nin çabaları, **Bağdat'taki BM Karargahına** yönelik saldırı ile sıkıntıya girdi. Irak'a asker göndermeyi planlayan bir çok ülke durumu yeniden gözden geçirme yoluna gitti. Bazı ülkeler asker göndermeyi ertelerken bazıları Irak'taki askerlerini riskli bölgelerden çekti. Bazı ülkelerde ise kamuoyu gönderilen askerlerin geri çağırılması için hükümetlerine baskılarını artırdı. BM merkezine saldırıdan hemen sonra Avrupa başkentlerine **acil destek çağrıları** yapan ABD, BM'den bu doğrultuda yeni bir karar çıkarma, BM'ye daha önce reddettiği genişletilmiş rolü verme, insani yardım kuruluşlarının Irak'a gelmesini sağlama yolunda yoğun bir süreç başlattı.

BM Karargahına Kim Saldırdı?

Bağdat'ta BM Karargahına yönelik saldırıyı kimin düzenlediği he-

nüz bilinmiyor. Amerika direnişçileri, El Kaide'yi, Irak'a gelen yabancı askerleri suçlarken BM Genel Sekreteri Kofi Annan, "Olmakla organize ve derinlere inen bir saldırı. Bizi Irak'ta kim istemiyor bilmiyorum. Irak'ta güvenlik ABD sorumlu" dedi. ABD askerlerine yönelik saldırıları üslenen **Irak İslami Direniş Cephesi** ise saldırıyı kınadı. BM'ye yönelik saldırının bir suç eylemi olduğunu açıklayan grup, El Cezire televizyonunda yayınlanan açıklamasında, "BM karargahı, boru hatları, Ürdün Büyükelçiliği gibi hedeflere yönelik saldırılarla Irak direnişinin hiçbir ilgisinin bulunmadığını" bildirdi. Grup, BM karargahına yönelik saldırının, "dünyanın Irak'a ilgisini azaltmayı, ülkeyi Amerika'nın eline bırakmayı ve Irak direnişini gözden düşürmeyi amaçlayan güçler tarafından yapıldığını" açıkladı. Aynı grup, daha önceki açıklamalarında Ürdün Büyükelçiliği'ne yönelik saldırıyı istihbaratçıların ve hainlerin yaptığını bildirmişti. Filistinli Reuters kameramanı **Mezen Dana**'nın çekim yaparken öldürüldüğü hapishane o akşam saldırıya uğradı; 6 mahkum öldü, 59'u da yaralandı. Saldırıyı direnişçilerin yaptığı iddia edildi. Oysa o hapishanede, işgal güçlerinin ele geçirdiği direnişçi mahkumlar tutuluyordu ve ölenler de onlardı. Direniş kendi mensuplarını neden bombalasin?

Türkiye'den 30 Bin Asker

Yoğun olarak eski Doğu Bloku ülkeleri ve Latin Amerika'dan askeri destek arayan ABD, asker için üç ülke üzerinde ısrarla duruyor: **Türkiye, Hindistan ve Pa-**

kistan. Bu üç ülkenin asker göndermesi, Polonya'nın asker göndermesinden çok daha önemli. Türkiye ve Pakistan'ın İslam coğrafyasının bir parçasına yabancı bir işgal gücünün yerleşmesini sağlama, en önemlisi de, bu gücü orada *meşrulaştırma* gibi sembolik anlamları var. Türkiye'nin Irak'a asker göndermesinin İslam dünyasında hatta dünya genelinde en temel anlamı bu. ABD bu psikolojik desteği hiçbir ülkeden alamayacağını biliyor. Türkiye'nin Irak'a asker göndermesi, Türk-Amerikan ilişkileri, ekonomik beklentiler, uyduruk meşruiyet formülleri veya kısa vadeli politikalarla sınırlanacak bir durum değil. Yarın bölgedeki bütün ülkeleri derinden sarsacak bir gücün bugünkü işgal ve yağmasını alkışlayıp alkışlamamakla, küresel yağma düzenine itaat edip etmemekle, dünyayı tek başına yönetmeye niyetlenen bir güce iman edip etmemekle, Amerika'nın gücünü kutsayıp kutsamakla ilgili bir durum.

Financial Times gazetesinin iddiasına göre Hindistan'dan 18 bin, Pakistan'dan 12 bin asker isteyen ABD, Türkiye'den ise 30 bin asker istiyor. Gazete, Başbakan Tayyip Erdoğan'ın, 30 bin askerin gönderilmesini Meclis onayına sunmak için taahhütte bulunduğunu iddia ederken Bağdat'taki BM merkezine saldırıdan sonra bir çok ülkenin kararını yeniden değerlendirdiğini ancak Türkiye'nin kararlı olduğunu yazdı.

22 Ağustos'ta yapılan MGK toplantısında Türkiye'nin Irak'a yönelik politikasını, "konuyu tüm yönleriyle ele alarak ulusal yararlarına uygun biçimde sürdürmesi"nin

gerekli görüldüğü bildirilerek öncelikli hedefin Irak'taki istikrarsızlığın bitirilmesi olduğu vurgulandı. MGK açıklamasında; *"Türkiye, Irak'taki istikrarsızlığın bir an önce sona ermesini ve bu ülkede kamu düzeninin yeniden kurulmasını öncelikli politika hedefi olarak görmekte ve gelişmeleri bu açıdan duyarlılıkla izlemektedir. Bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin Irak'a yönelik politikasını, konuyu tüm yönleriyle ele alarak, ulusal yararlarına uygun biçimde sürdürmesi gerekli görülmüştür. Dünya ve bölgemizdeki dış politik gelişmeler göz önünde bulundurularak Milli Güvenlik Kurulu'nun Eylül 2003 ayı içerisinde belirleyecek bir günde toplanması uygun bulunmuştur"* ifadeleri kullanıldı.

Asker göndermenin kapısına aralayan bu karardan sonra Eylül ayı içinde yapılacak MGK toplantısında son karar verilecek. Bu durum, Türkiye'nin asker gönderme konusunda daha önceki çekincelerinden vazgeçtiğini, asker göndermenin bir devlet politikası olarak benimsendiğini gösteriyor.

A s k e r
gönderme

tezkeresinin 16 Eylül'de TBMM'ye getirilmesi düşünülürken bu nedenle Eylül ayı MGK toplantısının da öne çekilmesi bekleniyor.

Ankara Pakistan'ı İkna Etmeye Çalışıyor

Ankara, sadece asker göndermekle kalmayıp başka ülkeleri de teşvik için çaba harcıyor. ABD ve İsrail'in yoğun baskı altında tuttuğu Pakistan'ı, asker göndermeye ikna etmeye çalışıyor. Pakistan'ın Irak'a asker göndermesi Türkiye'nin durumunu da kolaylaştıracak ve İslam dünyasının gözünde daha kabul edilebilir görünmesini sağlayacak. Ancak Arap dünyasının tepkisini göze alamayan Pakistan oldukça karsız. Bir taraftan ABD ile Afganistan'da yaptığı ittifakın üzerine yüklediği "sorumluluk", diğer taraftan Türkiye'nin baskısı altında bulunan Pakistan, hem Arap ve İslam dünyasının baskısından hem de kamuoyunun şiddetli tepkisinden çekiniyor. Ankara ise, Pakistan askerlerinin bu bölgede Türkiye'nin çıkarlarının göze teceğini düşünüyor.

Müslüman ülkelerin **İslam Konferansı Örgütü** şemsiyesinde Irak'a asker göndermesine karşı çıkan Amerika, buna rağmen Irak'ta Müslüman askerlerin kendi kontrolünde bulunmasını işgalin meşruiyeti için hayati önemde görüyor. ABD, İKÖ şemsiyesi altında Müslüman ülkelerin asker göndermesine, örgütün Arap ağırlıklı olması nedeniyle soğuk bakıyor. ABD'nin Irak için asker talebine vereceği yanıtı belirlemeye çalışan Ankara'yı, Irak topraklarına giren tek Müslüman ülke olacağı düşüncesi kaygılandırıyor. Ankara, bu nedenle Pakistan'ı asker göndermeye ikna etmeye çalışıyor.

Ulusal Çıkarlarımız İçin mi?

Türkiye Irak'a sadece kendi ulusal çıkarları için mi asker gönderiyor? Bu soruya olumlu cevap vermek çok zor. Türkiye'nin Irak'la ilgili politikası Kuzey Irak merkezli güvenlik kaygısı ya da Irak'ın toprak bütünlüğünün güvenceye alınması amacının çok ötesinde ABD'nin yeni Ortadoğu politikasında etkin bir güç olarak öne çıkmayı hedefliyor. Daha doğrusu Türkiye, 1990'lardan bu yana ABD'nin bütün uluslararası operasyonlarına verdiği desteği aynen devam ettiriyor ve bu misyon gereğince Irak'ta rol üstlenmeye hazırlanıyor. Bugünkü manzara, Irak'la sınırlandırılacak bir durum değil. Ankara'nın Amerika ile ilişkilerine bakış açısı, 28 Şubat'ı ortaya çıkaran Soğuk Savaş sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinin devam ettiğini, bununla da kalmayıp Türkiye'nin ABD adına Ortadoğu'yu ıslah etme yolunda misyon üstlen-

diğini gösteriyor.

Dışişleri Bakanı **Abdullah Gül**'ün Tahran'daki İKÖ toplantısında Arap dünyasına yönelik konuşması, iyi niyet çabalarının yanında ABD'nin taleplerini yansıtıyordu. Yine Abdullah Gül'ün Washington ziyaretinde Ak Parti hükümetinin Türkiye ve İslam dünyasında güçlenen Amerikan karşıtlığını kırmak için çalışacağı güvencesini vermesi ve bölgedeki ABD çıkarlarının güvencesi olarak göstermesi, aynı yaklaşımın göstergesiydi. Gül'ün Washington'a verdiği mesajların Amerika'da kapı kapı dolaşarak **"Ben iktidara gelmezsem, irtica gelir"** diyen Tansu Çiller'in tavrından pek de farkı yok. Ortada Amerikan çıkarlarının her alanda savunulması gibi geniş çerçeveli bir işbirliği söz konusu. Gül'ün, AK Parti'nin değerlerinin Amerikan değerleriyle örtüştüğünü söylemesi ancak ABD'nin küresel işgal serüvenine, bu bağlamda demokrasi, insan hakları ve özgürlüklere karşı savaş açmasına değinmemesi nasıl açıklanabilir.

Ulusal Çıkarlarımız ve ABD Adına Emperyal Vizyon

Milliyet gazetesinin 22 Ağustos'ta **"Çıkarlarımız Anadolu'ya hapsedilemez"** başlığı ile manşetten verdiği Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ile yapılan söyleşide, Türkiye'nin Irak'a asker gönderme gerekçelerinin emperyal bir vizyonla sunulmasının kıskırtıcı cazibesi ve son günlerde **"vatan"** veya **"Osmanlı misyonu"** gibi kavramlarla sürdürülen tartışmalar, ABD'nin çıkarları doğrultusunda yeniden ivme kaza-

nan politikanın Türkiye kamuoyuna pompalanmasından başka bir şey değildi.

Bir zamanlar **"Adriyatik'ten Çin Seddi'ne"** ifadesiyle sloganlaştırılan ancak büyük bir hezimetle sonuçlanan dış politika vizyonu yeniden gündeme taşındı. Bu vizyon ile Irak'a asker gönderme arasında ne tür bağlantı var? 1990'lardan bu yana Türkiye'nin dış politika perspektifi gerçekten Türkiye'nin çıkarlarını mı önceledi? Aynı söylemin, ABD'nin Orta Asya ve Ortadoğu başta olmak üzere, hemen bütün dünyada saldırganlaştığı, tek başına bir dünya sistemi kurmaya giriştiği ancak daha yolun başında **Afganistan** ve **Irak'ta** çıkmaza girdiği bir dönemde yeniden gündeme getirilmesinin anlamı ne? Ne zaman Amerika'nın bizim bulunduğumuz bölgede **"düzenleyici"** ve **"yayılmacı"** girişimleri başlasa biz Osmanlı'yı yeniden hatırlıyoruz, ayağa kalkıyoruz. Büyük devlet olmaktan söz eder hale geliyoruz. Tarihi misyonumuzu, bu bölgelerle yüzyıllara yayılan ortak geçmişimizi, tecrübelerimizi ve çıkarlarımızı hatırlıyoruz. Ancak bu heyecan dalgası asla bizim inisiyatifimizle ortaya çıkmıyor, gelişmiyor, Türkiye'nin çıkarları öncelenerek şekillenmiyor. Sonuçları da ABD'nin çıkarlarına hizmet ediyor.

Amerika 1990'larda Türkiye için **"Adriyatik'ten Çin Seddi'ne"** uzanan bir ufuk sundu. Oysa bize sunulan **Adriyatik'ten Çin Seddi'ne** kadar taşeronluktu. On yıl önceki senaryo yeniden canlandırılıyor. On yıl önce Amerika'nın ekonomik çıkarları için **"Osmanlı misyonu"**

ile gaza getirilmişti. Şimdi de ABD'nin yeni küresel savaşı, Ortadoğu ve Orta Asya'daki işgalleri için gaza getiriliyor. Üstelik yeni görevlerimiz arasında İslam coğrafyasında *Amerika'ya karşı yükselen öfke ve nefreti göğüslemek* de var. Dün İsrail için Ortadoğu'nun öfkesini göğüsledik, bugün ABD'nin yağma ve katliamlarına duyulan kini göğüsleyeceğiz. Yeni misyon, "Osmanlı tecrübesi" veya bölge halklarıyla aramızdaki "ortak geçmiş"in Türkiye'nin çıkarları için değil, Amerika'nın çıkarları için seferber edilmesidir. Bu misyon, Amerika'nın kendi tarihimizi bile küresel hegemonyası için istismar etmesidir.

Asker göndermenin Türkiye ile İslam dünyası özellikle de Arap dünyası arasında ne tür olumsuz gelişmelere yol açacağını zaman gösterecek. Türkiye ne kadar ikna edici argümanlar kullanırsa da bir zamanlar birlikte yaşadığı insanların ülkesine, bir zamanlar kendisini buralardan kovan ülkelerin safında işgalci güç olarak gelmesine haklılık kazandıramayacak. Sadece Irak'ta direnen insanlar değil, Arap dünyası ve İslam dünyası Türkiye'yi Amerikan-İngiliz emperyalizminin öncü gücü olarak hatırlayacak. İslam dünyasında zaten bu imajı ile tanınan Türkiye, bu kanaati daha da güçlendirecek. Bugün Irak'ta iki Kürt grup dışında işgale destek veren hiçbir toplumsal kesim yok. Peki bizi kimler alkışlarla karşılayacak? Abdullah Gül'ün dediği gibi işgale destek vermemizin ulusal çıkarlarımıza katkısı sadece "hukuk düzeni içinde oradaki petrolden payımızı alacak olmamız" mı? ■

"SONSUZA DEK SAVAŞ"!

MUSTAFA ÖZCAN

Üç aylık ateşkes/hüdne, Hamas ve İslami Cihad'ın ortak açıklamalarıyla günlerini ikmal etmeden bitti. Ama ateşkesin bitimiyle alakalı en anlamlı cümle Abdulaziz Rantisi'ninki idi: "*Sonsuza dek İsrail'le savaşmaya hazırız ve kararlıyız.*" Bu cümle, iki taraf arasındaki derin uçurumu ortaya koyuyor. Bilindiği gibi, Abdulaziz Rantisi kendisini hedef alan İsrail füze saldırısından (10 Haziran 2003) yaralı olarak kurtulmuş ve tedavisinin ardından yeniden ayağa kalkmıştı. Aracı İsrail füzeleri nedeniyle ateş topu haline gelse de suikasttan şaşırtıcı bir şekilde kurtulmuştu. Rantisi kurtulmasına kurtulmuştu ama bu sefer, ondan 70 gün sonra Hamas'ın liderlik hiyerarşisinde üçüncü isim olarak gözükten mühendis İsmail Ebu Şeneb saldırıya hedef olmuş ve hayatını

kaybetmişti. Her ne kadar ateşkes Ebu Şeneb'e düzenlenen suikasttan az bir zaman önce sona erse bile bu suikast savaş haline avdeti perçinlemişti.

Evet, barışa ve ateşkese asıl vurucu darbe Ebu Şeneb suikastı olmuştur. Diğer bir sözcü olan İsmail Haniye suikastın siyasi ve askeri sonuçlarını şu cümleyle değerlendirmişti: "*Ebu Şeneb'e karşı suikast aynı zamanda ateşkese karşı girişilen bir suikasttır...*" Ateşkesle alakalı olarak ateşkesin arafesinde, Hamas'ın sürece dahil olup olmadığı yönünde istifhamlara cevap mahiyetinde hem İsmail Ebu Şeneb hem de Abdulaziz Rantisi açıklamalarda bulunmuştu. Ebu Şeneb ılımlı bir açıklamayla Hamas'ın ateşkes sürecine dahil olduğunu duyururken, Rantisi'den biraz farklı bir üslupla bir değerlendirme gelmişti. Rantisi süreçte değiller-

miş gibi konuşmuştu. Bu açıklamasından sonra Rantisi 10 Haziran 2003 tarihinde kendisine yönelik suikastı atlatmıştı. Rantisi ölseydi belki de ateşkes başlamadan sona erecekti. Ateşkes ancak 50 gün sürebildi; üç ayın ikincisini bile tamamlayamadı. Hamas'ın otobüs saldırısı ve ardından İsmail Ebu Şeneb'e yönelik suikast saldırısından sonra ateşkes süreci miadını erken doldurdu. Hamas gelişmelere hazırlıklıydı ve ateşkesin geçici olduğunun farkındaydı. İsrail, Hamas ve İslami Cihad ateşkesi bitirirken ABD ve Mahmut Abbas ortada kaldılar. Mahmut Abbas yönetimi ümitsiz ve nafile bir şekilde İsrail'den ateşkesin yürürlükte kalmasını, uzatılmasını istiyordu. Ama ateşkesin gerçek manada öldüğünü de biliyorlardı. Sözelimi Filistin Kültür Bakanı Ziad Ebu Amir olayların akabinde şunları söyleyecekti: *"Resmi pozisyon ateşkesin bittiği yönündedir. Bunun sorumlusu İsrail'dir. Sadece Gazze'de giriştiği (Şeneb'e yönelik) saldırıdan dolayı değil, öncesinden beri devam eden eylemleri ve ihlalleri nedeniyle..."*

İsrail Dışişleri Bakanı Şalom ise bu konuda Mahmut Abbas ve Filistin tarafını suçlamaktaydı. Zira ona göre ateşkes, eylemci örgütlerin altyapısını çökertmeye matuftu ve Mahmut Abbas ise laftan öteye gidememiş ve kılını bile kıpırdatmamıştı. Mahmut Abbas çürük ateşkes dalına tutunmaya çalışsa bile, Şaron ateşkesi çoktan üç talakla boşamıştı. Kudüs'teki otobüs eyleminden sonra suikast politikalarına geri dönüş için yeniden start verildi. Şaron hükümeti bunun için Amerikan hükümetinden yetki ve onay aldıklarını da söyleyecekti. Böylece Şaron yeniden start verdiği suikastlarla Filistin tarafından avlanacak kurbanlar arıyordu.

Ateşkesi Bitiren Eylem

İsrail'in suikast ihlalleri ve Hamas ile İslami Cihad üyelerini tacizi üzerine söz konusu örgütler, misilleme ve intikam eylemlerinde bulunacaklarını açıklamışlardı. Esasen 29 Haziran tarihinde ateşkes yürürlüğe girerken İsrail suikast politikasını tama-

men rafa kaldırma taahhüdünde bulunmadı. Bundan vazgeçmeye niyeti yoktu. Suikast eylemlerini şartlı olarak askıya almıştı. Bomba imalatından şüphelendiği kişileri ve eylem hazırlığı aşamasındaki militanları vuracak ve infaz edecekti. Dolayısıyla 'ihlal' hakkını önceden deklare etmişti veya kılıfına uydurmuştu. Eylem hazırlığı içindeki unsurların tespitinin nasıl yapılacağı da keyfine kalıyordu. Nitekim bu ihtilaf noktaları, saatli bomba gibi barış sürecini yoldan çıkardı ve ortamı yeniden alevlendirmeye yetti de arttı bile. 19 Ağustos akşamı Kudüs'te bir suikastçı otobüse yaklaşıp hamulesiyle birlikte kendisini ve otobüsü havaya uçurdu. Eylemin akabinde en az 20 kişi hayatını kaybetti. Ölenlerin arasında beş de çocuk bulunuyordu. Olayla ilgili olarak Hamas ve İslami Cihad hemen sorumluluklarını ilan ettiler. Bombacı aktif Hamas üyesiydi, ancak geçmişte İslami Cihad'la da bağlantısı bulunuyordu.¹ Hastane kaynakları 40'ı çocuk olmak üzere 130 kişinin yaralandığını duyurdular. Bunun üzerine İsrail, ilk icraat olarak Filistin yönetimiyle bütün temaslarını kesti. Buna paralel olarak Bush da Hamas'ın hesaplarını dondurduğunu açıkladı. Hesaplarının dondurulması istenilen bazı Filistinli yardım kuruluşlarının adları şunlar: Committee for Welfare and Relief for Palestine and Palestinian Relief Association. Palestinian Relief and Development Fund. Palestinian Association in Austria. Sanabil Association for Relief and Development.

Hamas ve İslami Cihad'a

karşı yaptırımlar bununla da kalmadı. İsrail yönetimi tek taraflı olarak Eriha ve Kalkiliya'dan çekilme takvimini askıya aldı.² İsrail ordusunun bu bölgelerden Ağustos sonu itibarıyla çekilmesi ve buraları Filistin yönetimine devretmesi bekleniyordu. 19 Ağustos tarihli bombalı saldırının akabinde İsrail, Batı Şeria ve Gazze'ye giriş ve çıkışları kapattı. Bu bölgelerdeki şehirlere yeniden girerek arama tarama başlattı. İsrail'in eylemlerine mukabil Filistin yönetimi de, Hamas ve İslami Cihad'la temaslarını kestiğini ve ileri tarihlerde bu örgütlere karşı eyleme geçeceğini açıkladı. Hamas ise bu tehditlere pabuç bırakmayacaklarını ve Filistin yönetiminin böyle bir gücü de sahip olmadığını kaydetti. Kudüs'teki otobüse düzenlenen saldırı sırasında Mahmut Abbas, Gazze'de bu tarz saldırıların durdurulması için İslami Cihad liderleriyle görüşme halinde bulunuyordu.

50 Günde 500 İhlal

Hamas'ın haremdeki siyasi bürosundan Halit Meşal de *El Hayat* gazetesine yaptığı açıklamada nasıl olsa bu ateşkesin yürümeceğini ifade ederek, aldatmanın bittiğini ve beklenilenin gerçekleştiğini söylüyor. Meşal 50 gün boyunca İsrail'in 500 ihlal gerçekleştirdiğini söylüyor.³ Meşal, 'hırsızın hiç mi kabahati yok' tarzında bir ifadeyle kurbanın suçlanamayacağını söylüyor. Hamas'a göre ateşkesin çökmesinden evvelemirde İsrail, ikinci olarak da ABD sorumludur. Hamas, problemin direnişte değil işgalde aranması gerektiğini vurguluyor. Vaziyeti kurtarma konusunda Meşal gayet bedbin ve ümitsiz konuşuyor. Her iki taraf da Abbas hükümetini yumuşak buluyor. İsrail Hamas'a ve İslami Cihad'a karşı yeteri kadar sert davranmadığı görüşünde; buna mukabil Hamas da Abbas'ı, Filistinlilerin duygularına kayıtsız kalmakla itham ediyor. Meşal'e göre Abbas, İsrail ihlalleri karşısında kayıtsız davranırken Kudüs saldırısını hemen takbih et-

miş ve kınamıştır. Bu, Filistinlilerin hissiyatını hiçe saymaktır. İsrail'in Hamas lider ve eylemcilerine karşı suikast politikasına geri dönmesiyle ilgili de Meşal şunları söylüyor: "Hepimiz ölüme hazırız ve bekliyoruz. Ölüm değişmez ve taaddüt etmez. Liderlerin canı tabanınkinden daha tatlı, kıymetli ve önemli değildir. Nasıl olsa bir gün hepimiz öleceğiz. Ama bu ödenen bedeller birgün Filistin davasını zafere götürecektir..."

Filistin Cephesi de Çöküyor!

Irak'ta bozguna uğrayan Amerikan yönetimi, Filistin cephesinde de sahiplendiği ve öncülük ettiği *Yol Haritası*'nın delik deşik olmasının şaşkınlığını yaşıyor. Irak'ta elini güçlendirecek barış fırsatı uçup gidiyor. Zira bu hususta barışı tahkim edecek adilane bakış açısından ve buna müzahabet eden tutumdan uzaktı. Şahinlerin doğrultusunda, Arapların sadece kaba kuvvetten anlayacağını ve öyle yola geleceğini düşünüyordu. Geri tepen barış değil, bu anlayıştır.

GÜNDEM

Irak politikasından sonra Filistin politikasının da iflas etmesinin önemli göstergelerinden birisi, **'yatıştırıcı rol'**ünde Arafat'tan medet umar hale gelmeleridir. Irak'ta Saddam bakiyesi istihbaratçıları yeniden istihdam etmelerindeki gibi, Filistin'de de ısrarla dışladıkları ve muhatap almadıkları Arafat'ı arar hale gelmişlerdir. Nitekim Powell, Yaser Arafat'ı arayarak ondan vaziyete mukayyet olmasını ve olayları yatıştırmaları için elinden geleni yapmasını istemiştir. Mahmut Abbas'dan Hamas ve İslami Cihad'ı tepelemelerini Arafat'tan da yangını söndürmesini istemektedirler!

Temel İhtilaf Noktaları

Kontrol noktaları: Filistinlilerin günlük yaşamlarını zehir eden hususların başında kontrol noktaları geliyor. Kontrol noktaları yüzünden Filistin topraklarına girişi ve çıkışları güçlüklerle yapılıyor ve adeta işkence haline geliyor. Bazen hastalar burada bek-

lemekten ölüyor. Bazen Filistinliler, İsrail askerlerinin şüpheyle açtıkları ateşin kurbanı oluyorlar. Bazen hastaneye yetişme durumunda olan hamile anne kontrol noktasında doğum yapmak durumunda kalıyor. Bunların kaldırılması gerekiyordu. Ateşkes süresince bir gelişme olmadı. Gazze ve Batı Şeria'da 176 kontrol noktası bulunuyor. Bunlardan 160'ı ise sadece Batı Şeria'da. Ateşkes süresince İsrail bunlardan sadece bir kaçının kaldırılmasına müsaade etti.

Duvar: Kontrol noktalarından sonra hayatı zehir eden ikinci bir unsur veya gelişme ise Batı Şeria toprakları içinde yükselen duvar. Berlin Duvarı gibi Filistinlileri birbirinden ayırıyor. Bundan dolayı, bu duvara **'yeni utanç duvarı'** da deniliyor. İsrail bu duvarla birlikte oldu bitti yaparak Filistin'in müstakbel sınırlarını da çizmiş olacak. Her ne kadar İsrailli yetkililer tersini söylüyorlarsa da pratik de duvarın Filistinlilerin hayatlarını zorlaştırmaktan ve sınır görevi gör-

mekten başka anlamı yok. Amerikan yönetimi bile 2005 yılında kurulması tasarlanan Filistin devletinin de facto sınırlarını teşkil edeceği gerekçesiyle duvara karşı çıkıyordu. Gerçi aynı Amerika, şiddet eylemleri sona ermezse Filistin devletinin de kurulamayacağını söylemeye başladı.

Yerleşimciler: Bir diğer pürüzlü mesele de yerleşimciler meselesidir. Şaron yeni ve usulsüz biçimde kurulan yerleşim merkezlerini donduracağını ve sökeceğini söylemiş olmasına rağmen; tersi gerçekleşmekte. Kaldırılan iki yerleşim birimini mukabil gecekondu tarzı 15 yeni yerleşim biriminin ikame edildiği söylenmektedir.

Esirler: İsrail'in elinde 6-7 bin esir var. Şaron, bunlardan pek azını salıverme kararı almıştı. Özellikle ikinci dereceden/zararsız gördüğü esirleri salıvermeyi planlıyordu. Aksine **Barguti** gibilerinin tutukluluk şartlarını daha da ağırlaştırmıştır. Bırakmayı tasarladığı 300 esire mukabil hergün yeni tutuklamalarda bulunuyordu. Buna, **'gündüz salıyor, gece yeniden topluyor'** da denebilir. Ancak karşılıklı olayların patlak vermesiyle esirleri salıverme kampanyasını da dondurdu.

Ateşkesin kanlı bir şekilde sona ermesiyle birlikte Filistin'de durum yine sıfır noktasına dönmüş oldu...

Dipnotlar:

- 1-Sapa/AP, 21 Ağustos 2003
- 2-Al Bawaba, 20 Ağustos-2003
- 3-El Hayat, 23/08/2003

1 6 Ağustos 2003 günü haber ajansları Uganda eski diktatörü İdi Amin Dada'nın Suudi Arabistan'da öldüğü haberi geçti. Amerikan gazeteleri, okuyucularını bilgilendirmek için diktatörün 1971-79 yıllarındaki iktidarı esnasında yüzbinlerce muhalifi öldürttüğünü, yamyamlık icra etmekle suçlandığını, bir müslüman olarak dört karıyla evli bulunduğunu vs. haberin sonuna eklemişti. Fakat hiçbir yayın organı, İdi Amin'i 1971'de bir askeri darbeyle iktidara getiren güçlerin İngiltere ve İsrail olduğuna asla atıfta bulunmadı, müteakip yıllarda askeri yardımlar konusunda çıkan ihtilaf dolaşısıyla yönünü Libya ve Sovyetler Birliği'ne çevirdikten sonra Batı dünyasında korkunç imajlar çağrıştıran bir politik figür haline geldiğine değinmedi.

Bitip tükenmek bilmeyen savaş ve katliamlar, sokak ve caddeleleri kaplayan vahşet görüntüleri, ellerine silah tutuşturulmuş çocuklar, yoksulluk, açlık ve sefaletin uç örnekleri, üzerinde sinekler uçuşan, kadidi çıkmış bebekler, türlü salgın hastalıklar ve AIDS'in pençesindeki insanlar, Batılı yardım kuruluşlarından yiyecek alabilmek uğruna oluşturulmuş uzun kuyruklar... Afrika deyince zihinde derhal oluşan imajlardır. Bu görüntüler insanda acıma ve hayıflanma duygularına yolaçar, ama, söz konusu Batılı sivil toplum kuruluşlarının, 3. Dünya insanının kendi sorunlarını çözmedeki "beceriksizliğini" ortaya koymak, olup bitenin gerçek sebep ve sorumlularını gözlerden saklamak gibi bir amacının olabileceğini akla getirmez.

***

Liberya, büyük güçlerce Afrika

LIBERYA'NIN KANLI ELMASLARI

MESUT KARAŞAHAN

için takdir edilen ahval ve şartların Ruanda'dan sonra en bariz biçimde gözlenebildiği coğrafyalardan biri oldu. 1989'dan beri, zaman zaman şiddeti azalsa da aralıksız devam eden bir iç savaş ülkeyi harebeye çevirdi, insan unsurunu üzerinde kolay telafi edilemeyecek tahribat yaptı. Fakat ülkenin üzerine çöken şiddet, yoksulluk ve sefalet kabusu, kökenleri itibariyle kıtanın kaba sömürgeciliğin izlerini taşıyan diğer bölümlerindeki sorunlardan bir parça farklılık taşır. Çünkü geçtiğimiz Temmuz ortalarında Afrika turuna çıkan ABD Başka-

nı Bush'un kelimeleriyle Liberya "eşsiz bir tarih"e sahiptir gerçekten de.

Liberya 1820'lerde, ABD'de azat edilen köleler tarafından kurulmuş ve bu yüzden bu adı almış bir coğrafi birimi ifade eder. Hadise bu yönüyle pekçok kara mizah ögesini içinde barındırır: Serbest bırakılan köleler, ABD'de çeşitli hak talepleriyle "sorun çıkartmasınlar" diye Afrika'ya sürülmüş, onlar için beğenilen bu coğrafyanın yerlileri, topraklarını eski kölelere vermeye yanaşmayınca onlara eşlik eden ABD deniz kuvvetlerinin tehdidi altında alışverişe razı edilmişlerdir: 300 (üçyüz) ABD doları tutarındaki çeşitli biblo ve bisküvi ürünleri karşılığında azatlara yeni ülkenin kapıları açılmıştır. Ve başkente dönemin ABD Başkanı James Monroo'dan mülhem Monrovia adı verilmiştir.

Bundan sonra olup bitenler de traji-komik özellikler taşır: Eski köleler, ABD'nin güney eyaletlerinde tecrübe ettikleri sosyal sistemi burada tatbik etmeye koyarlar. İç savaş öncesinde geçerli olan sınıf temelli sosyal yapıyı beraberlerinde getirirler. Eski efendilerinin davranışlarını taklit eden, onlar gibi giyinip onlar gibi verandalarda viski içen, çocuklarını eğitim için yurtdışında-

GÜNDEM

ki okullara gönderen eski köleler, kendilerini yerli halktan uzak tutarlar ve kurdukları plantasyonlarda ucuz işçi olarak çalıştırılırlar. Liberya'da dünyanın en büyük kauçuk plantasyonunu kuran Firestone gibi Amerikan şirketlerinin bölgedeki işbirlikçisi olmuştur ABD'den gelen azatlı köleler. ABD onlar sayesinde Liberya'da ideal bir sömürgeye sahip olmuştur. Liberya tarihindeki kara mizah zincirini tamamlamak için şunu da eklemeliyiz: 1931 yılında Milletler Cemiyeti, Afrika'daki İspanyol plantasyonlarına siyah işçi sevkiyatı yaptıkları, yani zorla çalıştırma ve köle ticareti icra ettikleri suçlamasıyla Liberya yöneticileri hakkında soruşturma başlatmıştır!

***

Ülke kaynaklarının yağmalanışı, 20.yüzyıl boyunca devam etti. Kauçuğun yanısıra kereste ve elmas, sömürgecilerin ve yerli işbirlikçisi Ameriko-Liberyalıların iştahını kabartan zenginlikler oldu. Silah tüccarları, nakliyeciler, elmas ve kereste tüccarları ile yerli işbirlikçileri ülke zenginlikleri üzerinden büyük bir talan gerçekleştirdiler. Batı'daki ve Asya'daki merkezlerde bu ürünleri pazarladılar. İşleyen sürece hiçbir müdahalesi olmayan ve eski kölelerin elinde adeta yarı köleliği tecrübe etmekte olan yerli halk bu alışverişten nasiplemedi. Onların payına düşen şey, dışarıya elmas, kauçuk, kereste götüren gemilerin dönüşte yüklendikleri silahlar oldu! Yerli halk şu veya bu liderin, kabile reisinin, derebeyinin hesabına birbirini katletmekle vakit geçirdi, bu liderlerin işbirlikçi olarak yer aldığı bir yağma devam ederken. İsviçre bankalarında Liberya he-

sabına biriken paranın 3.8 milyar doları bulduğu tahmin ediliyor ki, bu rakam sanayileşmede daha ileri ve nüfusça daha büyük ülkeler olan Nijerya ve Güney Afrika'nın bu bankalarda mevcut hesaplarının üzerindedir. Liberya'da yürütülen soygunun boyutlarını daha kesin rakamlarla anlayabilmek için bu uluslararası şebekenin Liberyalı olmayan unsurlarının kazancını ve Liberyalı işbirlikçilerin İsviçre dışındaki bankalarda birikmiş paralarını da eklemek gerekir.

Bütün bunlar, ülkenin ağır borç yükü altında kalmasını önlemez. IMF ve Dünya Bankası'nın icra ettiği finans mühendisliği sayesinde bütün 3. Dünya'da gerçekleşen yoksullaşma ve borç batağı fenomeni Afrika'da daha bariz çizgilerle kendini gösterir. Sözde yapısal uyum programlarının uygulandığı yerlerde ihracata yönelik üretimdeki artış açlık ve sefaletin dindirilmesi bakımından hemen hiçbir şey ifade etmez. Belli Afrika ülkelerine kuzeyin zengin sofralarındaki belli kuruyemiş ihtiyaçlarını karşılamak görevi yükleyen bir üretim ve dış ticaret sistemi empoze edilmiştir. 1992'de Zimbabwe'de kıtlık ve kuraklık yaşanırken mısır üretimi yüzde 90 azal-

mış, fakat ihracat amaçlı tütün üretiminde artış sağlanmış ve elde edilen gelirler dış borç ödemelerine gitmiştir. Halkın yüzde 85'inin yoksulluk sınırında, yüzde 55'inin aşırı yoksulluk şartlarında yaşadığı, kişi başına yıllık gelirin 83 ABD doları civarında seyrettiği Liberya'nın dış borç stoğu Dünya Bankası rakamlarına göre 1981'de 813 milyon dolardan 2001'de 1.9 milyar dolara çıkmıştır ve bu borcun yüzde 30'u, sadık bir sömürge olarak hizmet verdiği ABD'ye dir.

***

Liberya II. Dünya Savaşı yıllarında ABD ordusunun Kuzey Afrika'ya yönelik hareketleri için askeri üsler sağladı. Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD'nin bu kıtadaki başlıca istihbarat, haberleşme merkezi ve CIA karakollarından biri vazifesini gördü; ulusal kurtuluş hareketlerine karşı üs olarak kullanıldı. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ABD nezdinde cazibesini yitirmesi devlet mekanizmasının çöküşünün başlıca sebepleri arasında gösterilir.

Liberya'nın yakın tarihine damgasını vuran iki politik figür Samuel Doe ve Charles Taylor'dur. Başçavuş Doe, 1980'de bir askeri darbeyle iktidarı ele geçirdiğinde, bu, ülke tarihinde ilk defa yönetimin Ameriko-Liberyalı olmayan bir kimseye geçişi olarak yorumlandı. Aslında Doe da selefleri ve halefleri gibi ABD'ye uzak değildi, Amerikan Yeşil Berelileri'nce eğitilmiş, kendi küçük etnik grubunun desteğinin yanısıra yönetiminin ilk günlerinden itibaren ABD'nin cömertçe yardımlarına mazhar olmuştu. 1980-1985 arasında, Doe'nun acımasız yöntemlerle

karşıtlarını bastırdığı, kanlı bir iktidarın en ileri örneklerinden birini ortaya koyduğu bir dönemde ABD'den aldığı 5 milyar dolarlık yardım, Afrika'da başka herhangi bir ülkenin kişi başına aldığı yardımdan daha fazlasını ifade ediyordu. Sonunda Doe yerterince yıpranınca ABD tarafından yalnız bırakıldı ve 1990'da isyancı güçlerin eline terkedildi. Nijeryalı gazeteci Tunji Lardner'in kelimeleriyle "Başçavuş Doe, emperyal ötanazinin son kurbanı oldu. ABD tarafından bakımına son verildiği ve suni destek ünitesi devre dışı bırakıldığı için öldü."

Doe'nun yerini, iktidar boşluğu ve korkunç bir iç savaşla geçen uzun bir dönemin ardından Taylor aldı. Gaddarlık ve rüşveti başlıca strateji olarak benimseyen Charles Taylor, içeride Doe'ya olan nefreti ve etnik ihtilafları kullanırken dışarıda da çok farklı odakların desteğini elde etmesini sağlayacak ilişkiler ve manevralar içindeydi. Bir Ameriko-Liberyalı olarak ABD'de eğitim gördükten sonra Doe hükümetinde görev almış, ancak zimmetine para geçirmek suçlamasıyla ABD'de tutuklanmış ve fakat kaldığı hapis haneden kuşkulu biçimde kaçmayı başarmıştı. 1990'larda oluşan iktidar boşluğunda sivrilmiş isim olmuştu. 1997'de devlet başkanlığı koltuğuna oturduğunda hem ABD'den hem de Libya'dan ve ayrıca Fildişi Kıyısı ve Burkina Faso gibi eski Fransız sömürgelerinden destek görebilen, konumunu pekiştirmek için komşu Sierra Leone'deki isyancı güçlere yardım eden kişidir. Fakat onu başkanlığa taşıyan şeylerin başında bölgedeki elmas ticaretinin

kontrolünü büyük ölçüde elinde bulundurması ve dolayısıyla dünya elmas ticaretinin kilit isimlerinden biri haline gelmesi ve sürekli yeni şartlara göre yeni ittifaklara girebilme yeteneğidir. Birleşmiş Milletler'in 2000 yılında yayınladığı bir araştırma, Sierra Leone'deki iç savaş ve elmas ticaretinin önemli bir ismi olarak Taylor'u işaret eder. Karşılığında gerilla güçlerine hafif silah getirmek üzere Liberya bandıralı gemilere yüklenen kargoya yöre halkının verdiği isim "kanlı elmas"tır.

***

11 Eylül 2001'den itibaren ABD'nin terörle savaş adına dünya enerji havzalarına yönelik başlattığı operasyonlar döneminde Liberya tekrar önem kazandı: Sadece ABD'nin eski bir sömürgesi ve uluslararası platformlardaki oylamalarda ABD lehine oyları çoğaltmaya yarayan ufak tefek ülkelerden biri olarak değil, Batı Afrika'da yürüteceği hareketlerde önemli bir üs olarak da. Halen çeşitli Afrika ülkelerinde "ortak" askeri tatbikatlara başlamış olan ABD'nin Gine Körfezi'nde yakın zamanlarda bulunan zengin petrol yataklarına ilgisiz

kalması düşünülemez. Bu çerçevede Liberya iyi bir sıçrama noktası işlevi görecektir.

Böyle bir dönemde Taylor, büyük güçler nezdinde -tabir caizse- miadını doldurdu. Haziran ayında BM bağlantılı bir mahkeme tarafından Sierra Leone'deki iç savaşta insanlığa karşı suçlar işlemekle suçlandı, bölgedeki müttefiklerince terkedildi ve muhalif güçler hızla ilerleyerek onu ve bağlılarını başkentte sıkıştırdı. Eline silah tutuşturulmuş çocuk görüntüleri, sokaklardaki vahşet ve yağma, açlık ve susuzluk dolayısıyla şiddetlenen sefalet manzaraları doldurdu haber bültenlerini haftalarca.

Bölge insanları ısrarla ABD'nin çatışmalara müdahale etmesini, barışı sağlayacak sayıda asker göndermesini talep etti. 1990'daki karışıklıklarda askerlerini Liberya açıklarında bekleten ve sadece kendi elçilik mensuplarını güvenle tahliye edecek kadar askerini karaya çıkartan ABD, Fransa'nın bile iştirak ettiği Liberya'ya asker gönderme çağrılarına uzun süre olumlu cevap vermedi. Daha ziyade bölge ülkelerinden oluşacak bir BM gücünün görevlendirilmesi ve bu gücün ABD tarafından desteklenmesi görüşünde ısrarlı oldu. Hadiselerin tamamen kontrolden çıkması ve dünya kamuoyundan gelen tepkilerin artması üzerine Bush yönetimi, Batı Afrika ülkelerinden oluşan BM barış gücünü 200 kişilik birliğiyle desteklemeyi kabul etti. Taylor'ın Nijerya'ya sürgüne gitmeye razı olması ve 11 Ağustos'ta devlet başkanlığından istifasının ardından 18 Ağustos'ta isyancı güçler arasında geçici yönetimin tesisi ve güç paylaşımı temelinde antlaşma

imzalandı. ABD Başkanı Bush, Amerikan askerlerinin 1 Ocak 2004 tarihi itibarıyla Liberya'dan ayrılmış olacağını belirtti.

Barış antlaşmasının taraflarını oluşturan isyancı grup ve fraksiyonların bugüne kadarki performanslarına bakılırsa Liberya'nın kolayca huzur ve istikrara kavuşamayacağı söylenebilir: Bunlardan ana grup olan Uzlaş ve Demokrasi İçin Birleşik Liberyalılar 18 ayrı fraksiyonun oluşturduğu bir partidir, 1990-1996 yıllarındaki iç savaşta Taylor'ın eski düşmanları olmak ortak paydasına sahiptirler ve Gine ve Sierra Leone'nin desteğini alagelmışlerdir. Diğer başlıca grup olan Liberya'da Demokrasi Hareketi, Fildişi Kıyısı'nca desteklenmektedir. Her iki grubun ve özellikle ABD'nin dolaylı desteğini alan ilkinin, üst kademelere doğru çıkıldıkça yağma, tecavüz, adam kaçırmaya ve hatta yamyamlık tecrübesine sahip kişilerle dolu olduğu düşünülürse barış antlaşmasının geleceğinden yana ümitvar olmak zorlaşır.

Öte yandan önceki dönemlerde görülen barış girişimlerinde olduğu gibi, ülke ekonomisinin düzeltilmesi, borç batağından kurtarılması, Amerikalı eski kölelerin oluşturduğu yeni efendi-köle düzeninin tamamen ortadan kaldırılması ve bölgeye olan silah akışının ciddi biçimde önlenmesi gibi çareler yine ihmal edilecekse hem Liberya hem de Batı Afrika için barış, huzur ve istikrar uzak bir hayal olmaya devam edecek demektir. Fakat hangi global emperyalist sistem, elmasları kansız görmek uğruna, kendi hayati çıkarlarını baltalayacak bir sürece razı olabilir ki?

EĞİTİM VE YÖK GERÇEĞİ

MURAT KIRIŞCI

1. Tarihçe ve İcraatlar

Son zamanlarda iktidarla statüko arasındaki çatışma, ülke genelinde değişik konuları gündeme getirdi. Kurulduğundan beri büyük tartışmaların merkezi olmuş ve yapılan icraatlarla bu tartışmaların ne kadar haklı olduğunu göstermiş bir statüko da Yüksek Öğretim Kurumu(YÖK)'dur.

Her egemen sistem, kendi kurumlarını oluşturur. Bu kurumlardan eğitim-öğretim kurumları sistem için en can alıcı olanlarındandır. Sistemin işleyişiyle sistemin yetiştirdiği elemanlar arasında bire bir ilişki vardır. Böylece egemen sistem için, kendi elemanlarını yetiştireceği eğitim kurumlarını planlamak, kurmak ve kontrolü altında tutmak çok önemli hale gelir.

Bu amaçla, 6 kasım 1981 tarihinde kurulan YÖK, tarihinden de anlaşılacağı gibi bir ihtilal kurumudur. 2547 sayılı Kanun ile kurulmuştur. YÖK'ün genel durumu, çalışma şekli, işlevi ve yapısıyla diğer sistem kurumlarından farklı olmadığı çok açıktır. İhtilalin ürünü olması, merkezi ve jakoben yapısı, YÖK'ü farklı seslere tahammül edemeyen bir yapı şeklinde çalışmaya sevk etmiştir.

Aslında üniversite özerkliğinin zedelendiği ilk tarih değildir 1981. YÖK kurulmadan önce de benzer durumlar yaşanmıştır. 1946 yılında çıkartılan bir yasayla üniversitelere özerklik tanınmış ancak 27 Mayıs askeri müdahalesi bu yasağı değiştirmiştir. 1961 yasası bu özerkliğe tekrar dönmek anlamına gelse de 12 Mart müdahalesi yeniden bu özerkliği baskı altına almıştır. 1973 yılında çıkartılan 1750 sayılı üniversiteler kanunuyla şimdiki YÖK kurulmuş fakat bu durum Anayasa Mahkemesi engeline takılmıştır. 12 Eylül'den sonra ise bizzat MGK düzenlemesiyle bugünkü YÖK kurulmuştur.

Başlangıçta kuruluş amacı çok da anlamsız görünmemektedir: "Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek. . . ". Ancak kurulduğu tarih ve siyasal durum açısından YÖK, üniversiteleri hakim paradigmaya uygun hale getirmek amacını üstlendi. Bu şekliyle YÖK, bir bilim merkezi olmaktan çok, ihtilalin yüksek öğrenimdeki gölgesini, uzantısını ve sürekliliğini temsil etti.

Bugün nasıl MGK ülke yönetiminde etkinse, YÖK'de üniversiteleri kontrol etmenin aracı

olarak varlığını sürdürerek benzer bir etkinliğe imza atmaktadır. YÖK çalışmaya başladığından beri ortaya çıkan "bilimsel" çalışmalar, bize ihtilalin üniversitelerde oluşturduğu erozyonu gözler önüne sermektedir.

YÖK'ün ortaya çıkışıyla başlayan yoğun çalışmalar ülke çapında bilime hız vermek ve toplumun önderliğini yapmak, üniversitelerin fiziki ve araştırma şartlarını arttırmak ve iyileştirmek, bilim adamlarına rahat ve huzurlu çalışma ortamları sağlayıp bu kişilerin dünyayla rekabet edecek çalışmalar yapabileceği çalışma alanlarını mükemmelleştirmek yerine, birçok öğretim üyesini ve değişik olay ve gruplara katıldığı iddiasıyla binlerce öğrenciyi üniversitelerden uzaklaştırmıştır. Kısacası YÖK, vefalı bir sistem kurumu olarak bugüne kadar kendisinden istenen hizmetlerde kusur etmemiştir.

YÖK, üniversiteleri tek çatı altında birleştirmek ve ortak düzenler oluşturmak adına, merkezîyetçi yapısıyla ve baskıcı tutumuyla değişik kararlar almış ve 1982 yılında yayımladığı disiplin yönetmeliğiyle keskin icraatlarına başlamıştır. Ünlü 1402 sayılı yasa ile yüzlerce öğretim üyesi görevlerinden alınmış, çok büyük bir kısmına kamu görevlerinde çalışamama cezası verilmiştir. Bu öğretim üyelerinin siyasi düşünceleri farklı olmasına rağmen üniversitelerden atılmaları farklı ses çıkartmalarından dolayı olmuştur. Bu görevden alınmalara tepki gösteren bir çok öğretim üyesi de görevlerinden kendi istekleriyle ayrılmışlardır.

1998 yılındaki disiplin yö-

netmeliğindeki değişiklik üniversitelerde paranoyak suç tanımları ve cezalar üretti. 1402 yeniden hortlamıştı. Bu yönetmelikle, ülkenin dört bir yanındaki öğretim üyelerinden yaklaşık 50 kadarı görevlerinden uzaklaştırıldı. Hızını alamayan YÖK, kınama, uyarma, kademe ilerle, aylık kesme gibi cezalarla yaklaşık 700 öğretim üyesini hıza sokmaya çalıştı. Unutulmalıdır ki, bu disiplin yönetmeliği sadece öğretim üyelerine uygulanmadı. Öğrencilerde bu yönetmelik ile uzaklaştırma veya okulda atılma cezalarına çarptırıldılar. Özellikle "türban" başlığı altında binlerce öğrenci mağdur edildi. "Türban" tartışmalarını ülke gündemine ilk sokan ve üniversitelerdeki uygulamasını ilk başlatan kişi ise, YÖK kurucu başkanı İhsan Doğramacı'dır.

YÖK kanunu aynı zamanda sürgünlere de uygun halde kullanılacak maddelere sahiptir. Bu maddelerden 13/b : "Gerekli görüldüğünde üniversiteyi oluşturan

kuruluş ve birimlerde görevli öğretim elemanlarının ve diğer personelin görev yerlerini değiştirmek veya bunlara yeni görevler vermek..."; 7/1: "Gerektiğinde öğretim üyelerinin başka illerde görevlendirilebilmesi..." şeklindedir. Bu maddeler sayesinde asi öğretim üyeleri ortamı karıştıracak(!) davranışlarda bulunduklarında değişik yerlere sürülme olasılığıyla karşı karşıya kalmış ve böylece baskılara boyun eğmek zorunda bırakılmışlardır.

2. Üniversite

YÖK'ün temsil ettiği kurum olan üniversite nedir? İşlevi ve fonksiyonları nelerdir?

Üniversite, bir toplumda araştırma ve eğitimle bilgi elde etmek, bu bilgiyi yaygınlaştırmak, değerler ve davranışlar oluşturarak topluma liderlik yapmak amacını taşıyan bir kurumdur.

İdeal anlamda bu liderlik; özgür bir alanda, konuşma ve davranışların aleyhte kullanılmaya-

GÜNDEM

cağı, baskı, endişenin bulunmadığı bir ortamda ortaya çıkabilir.

Bilgi toplumlarında üniversite; performans, üretebilirlik ve bu üretimin sonuçları açısından sorumlu durumdadır. Bu sorumluluğu yüklenmek ve hesap verebilmek içinse özgürlüğe ihtiyacı vardır.

Üniversiteler sadece bilim değil, aynı zamanda bulundukları toplumun yetişmiş eleman ihtiyacını karşılamak için yetenekli, işinin ehli, teorik-pratik alt yapısını tamamlamış insan gücü yetiştirmektedir.

Ülkemizde üniversite ne ideallere uymakta ne de beklentilere cevap verecek şekilde işlemektedir. Bunun sebebi ülkenin bürokratik yapısı ve üniversiteler içinde bulunan, -sözüm ona bilim adamı- dar kafalı, korkak kişilerin üniversitenin özgürlük ilkesine getirdikleri yorum ve işleyiştir. Tüm devlet dairelerinde olduğu gibi, hantal, işlemeyen, kurumsallaşamamış, birimler arası ilişkileri bulunmayan, kontrol mekanizması bürokrasi tarafından yürütülen bir yapıdır üniversite.

Demokratik olduğu iddia edilen bir ülkede, bu ilkeyi en

bilimsel anlamıyla uygulaması beklenen bu kurum, inanılan tüm değerlerin aksine bir işlev yürütmektedir. Baskıcı, jakoben yapısı, bilim adamlarından öğrencilere tüm üniversite elemanlarını tedirgin etmekte hatta bununla kalmayıp üniversite dışında yasamanın başı olan "Meclis"i bile tehdit etmektedir.

Özellikle "milli güvenlik" paranoyasıyla en temel demokratik özgürlüklere bile müdahale eden YÖK, araştırmacıların araştırma konularının içeriğinden öğrencilerin kıyafet-kıyafetine kadar her şeyi kendi istediği yönlendirmektedir. Daha da ileri giderek üniversite mensuplarının özel hayatlarına -mahremiyetlerine- kadar el uzatmaktadır. Böylece genç beyinleri bürokrasinin kısırcasında ezip sessiz, muhalefet edemeyen, üretmeyen bir asalaklar ordusuna çevirmektedir. Yüz yıla yakın bir zamandır uygulanmak istenen tek tip insan -ya da robot- yetiştirme merkezleri olarak görevini başarıyla sürdürmektedir. Bilim ve bilgi toplumu kavramları inatla rejimin koruyuculuğu ve milli güvenlik kavramının altında kalmış ve özgürlükler bu kav-

ramlara hapsedilmiştir.

Sistem, inandığını iddia ettiği, bilim demokrasi, özgürlük gibi kavramları en özerk olması gereken üniversitelerde görmek istememiş ve uygulamalarıyla bunu ispat etmiştir.

Çatışan fikirlerle seviyeli tartışmalar, üniversite ortamında bilim adamları ve öğrencilerin eğitiminin en önemli parçasıdır. Bu tartışmalar, toplumun değişik kesimlerine örnek oluşturmali ve fikirler baskı altında kalmadan, herhangi bir maddi çıkar gözetilmeden yapılmalıdır. Bu fikir ortamları akademisyenleri ileriye yönelik tehdit altında bırakmamalıdır. Bu anlamda akademik camiada oluşabilecek kısırlık, korkaklık ortadan kalkabilir. Aynı şekilde öğrencilerinde diploma tehdidi altında kalmadan görüşlerini ortaya koyabilecekleri uygun ortamlar oluşturmali. Bunların yapılmadığı bir ülkede bilginin gelişimi ve üniversitelerdeki entelektüel hava olumsuz olarak etkilenmektedir.

3. Seçimler ve Üniversite

Rektörlük seçimleri ile üniversite mensuplarına seçme hakkı verilmiş, ancak bir oy alan kişiyi bile rektör seçmekten çekinilmemiştir. Savunma ise kolaydır:

"Yeni rektör; cumhuriyetçi, laik, çağdaş ve hukukun üstünlüğüne inanan bir kişidir."

Bu savunma, rektörlerin eğitim-öğretimdeki sıkıntılarla ilgilenmek yerine mevcut ortamdaki hakim paradigmaya uygun üniversiteler oluşturma peşinde olması gerektiği vurgulanmaktadır.

YÖK yürürlüğe girdiğinde rektörler atamayla belirleniyordu. Bu atamalarda doğal olarak farklı ses üretmeyen, YÖK'ün baskıcı tavrına karşı olmayan, kendi düşüncelerini sunmaya çalışmayan, üniversitelerde oluşan kimlik bunalımından rahatsız olmayan kişiler öne çıkıyordu. 1992 yılında çıkan kanunla rektörlük bir seçim sistemine bağlandı. Seçimde en fazla oy alan 6 rektör adayı önce YÖK'e gelir. YÖK bu seçilenlerden 3 tanesini oy kriterine bağlı olmaksızın Cumhurbaşkanına gönderir. Cumhurbaşkanı da bu adaylardan bir tanesini rektör olarak atar. Seçim sistemin göstermelik bir işleyiş olduğu her halinden bellidir.

Üniversitelerde bilim, din, dil, ırk, ideoloji ayrımı gözetilmeksizin yapılmalı ve bilim adamları düşüncelerini sınırlamadan her tür baskıya karşı durarak, bilginin, gerçeğin, düşüncenin kayıt altına alınmasına engel olmalıdır. Çünkü üniversiteler, toplumda düşünsel çatışmaları söyleminin merkezine oturtturarak yapılandırılmış çok az sayıda kurumdan biridir. Bu kurum içindeki öğretim üyeleri ise hakim söylemi yüceltmek, sınıflarındaki aykırı öğrencilerin düşüncelerini değiştirmek ve tek düze bir bakış açısıyla sınırlamakla görevli olmak yerine tartışmaya açık alanlar oluşturmalarıdır. Üniversiteler, aynı makinenin ürettiği, düğmesine basıldığında aynı şekilde konuşan robot üretim merkezleri değil, insanların değişik açılardan da bilimsel, toplumsal, ekonomik, . . . olgulara bakabilmenin yeri olmalıdır.

Üniversite mensupları seçilirken, işinin ehli olup olmadığına dikkat edilmeli, yandaş anlayışla eleman alınmamalıdır. Özgürlük tanımı gerçek anlamda kullanılabilmesi ve hem öğretim elemanlarının hem öğrencilerin bilgi erişimleri, bilgi paylaşımları, yorumları endişe ve sansüre takılmamalıdır.

Ancak asistan seçiminden rektör seçimine kadar tüm seçim sistemi, kriterleri bilinen özgürlükler anlamında değil tek tip düşünen, kalıp fikirleri zoraki kabul ettirmek isteyen kişileri seçen bir sistemdir. Eğer ÖSS gibi bir seçme sisteminde fırsatları olsa öğrencileri bile aynı kriterlerle seçecekler ama şükür ki, şimdilik buna pek imkanları yok.

Bilgi toplumunda insanların "nasıl öğrenileceğini" öğrenmesi gerekmektedir. Fakat bu güne kadar hiçbir ülkede bilgi toplumunun ihtiyaç duyduğu tür bir eğitim sistemi kurulmuş değildir. Hele bu ülke Türkiye ise, hakim paradigmanın ürettiği ve bir memur olarak üniversitelerde çalıştırdığı kişilerden bilim adamı olmaz/olamaz. Bu ülkenin insanları, "milli güvenlik"i güvenceye almak amacıyla en temel özgürlüklerinden mahrum kılınmıştır. Bu anlamda üniversiteler özerk ve bilim üreten merkezler olmak yerine, kendilerini bir çok zaman mevcut sistemin ruh durumuna kaptırmışlardır.

YÖK'ün genç beyinleri dumura uğratma çabaları, öğrencisinden öğretim elemanlarına kadar her kesimi tek tip insan modeline doğru zorlamaları, baskıcı, yasakçı kimliği her kesimden

insan tarafından reddedilmiş ve bu yapılan haksızlıkların ortadan kalkması sürekli olarak gündemde tutulmuştur.

Bütün bunlara rağmen, gelişen her süreçte baskıların şekli ve dozajı değişmiş ancak hiçbirisi bir utanç ve üzüntü konusu olmamış, belakis gelecek dönem için gerekli olduğu iddia edilerek yapılanlar meşrulaştırılmaya çalışılmıştır.

Bu yapılanlar, bilginin gelişimini ve üniversitelerdeki entelektüel havayı hep olumsuz etkilemiş, gücün egemen olduğu, gerçeklerin, isteklerin, hakların üstünün örtüldüğü benzersiz bir "milli güvenlik" oyununa dönüşmüştür. Bu dönemlerde "gerçek" elde edilen üründen çok sürecin kendisindedir. Süreç içerisinde, harçların yüksek oluşu, soruşturma ve gözaltına alma terörü, rektörlerin keyfi tavırları, öğrenim hakkının engellenmesi, üniversite yönetiminde öğretim elemanları ve öğrencilerin söz sahibi olamaması, doğal demokratik uygulamalar olmuştur.

4. Son Söz

Bugün mevcut isyanların kaynağı YÖK olmazsa bu sorunların ortadan kalkacağı düşünülmektedir. Oysa ki gerçek sorun YÖK değil sistemin eğitim algısıdır. Getirilmiş ve getirilecek yönetmelik, kanun, yönerge ve kuraların hiçbirisi eğitimin anlayışını değiştiremez. Çünkü sistemin "milli güvenlik" tutum, davranış ve refleksleri çok daha önemlidir. ■

YİNE EĞİTİM

MEHMET ÖZAY

"İnsanların düşünceleri ne kadar safsa, toprakları da öyledir."
Budist sözü

I.
Eğitime yükleyeceğimiz anlamlar dünyayı algılayış tarzımıza göre değişebilmektedir. Batılı bir eğitim anlayışının, Batı'nın kültürel kodları çerçevesinde bir açılımı olacaktır. Ancak dünyanın küresel bir yapılanma içerisinde hızla yol aldığı günümüzde bu açılım maalesef her toplumu olduğu gibi mensubu olduğumuz toplumu da etkisi altına almıştır. Bu durum bugünün meselesi olmaktan çok uzaktır. Meselenin köklerinin birkaç yüzyıllık geçmişi vardır. Nasıl çözümleneceğine dair de epey bir görüş kitaplara geçmiş, tartışılmış ve hatta günümüz de dahi tartışmalara konu olmaktadır.

Genelde ifade edildiği şekliyle eğitim ile, kişide / öğrencide bildik istendik davranışların geliştirilmesi kastedilmektedir. Ancak öğrenciden, eğitilmekte olan kitleden beklentilerimiz nelerdir ki, bu davranışlar ortaya çıksın? İşte mesele- nin en can alıcı noktası budur. Eğitmeni olarak adlandı-

rılan grubun kendilerini konumlandıkları bir yerleri olmalıdır ki, eğitmeyi düşündükleri kitle- nin hedefleri çizilebilsin.

Millet olmanın gereği olarak sahip olunan bilişsel / düşünsel varlık alanına göre ve sonradan bizlere aktarılan kültürel yapılar çerçevesinde dünyayı algılarız. Dünyaya bakışımız ben merkezli, toplum merkezli olabileceği gibi; dünya merkezli, kutsal merkezli de olabilir. Bu ayrım mutlak başta belirlenmelidir ki, gideceğimiz yolun rotasını tayin ve tespit edebilelim.

Geçen ikiyüzyıllık mazimizde odaklanılan Batı rotasında Batı toplumunda / toplumlarında duyguların kontrolünün mekanik alana havale edildiğini görürüz. Ailenin, yakın çevrenin, eğitim kurumlarının ve hepsini kuşatan dinin yerini aldığı bu mekanik evren, duygusal yaşamı manipüle etme sorumluluğunu

taşımaktadır. Televizyon, film endüstrisi, pop müzik, sportif etkinlikler gibi araçlar dinin cazibe merkezinin yerini almışlardır.¹ Farkında olunsun ya da olunmasın bu-

tün kitlelerin bu yönelim çerçevesinde yer aldıkları görülürken, kendilerini muhafazakâr, müte- deyyin sıfatlarıyla tanımlayanların daha açık ve net tavır takınmaları gerekirken, var olan durumun hakikaten böyle olup olmadığı tartışmalıdır.

Modern bireyi şekillendirmenin din ve gelenek yerine modern araçlarla gerçekleştirilmesi zorunlu bir modernleşmeye tabi tutulan ülkemizde daha içinden çıkılmaz sonuçlara yol açmaktadır. Küçük toplumsal çevrede edinilen din, artık iletişim endüstrisinin insafına terk edilmiş durumda. Mevcut iletişim ortamında hakim unsurlar dikkate alındığında muhafazakar kitlenin nasıl bir eğitimden geçtiğini görebiliriz. Büyük medya ağı, iletişimin nasıl olması gerektiğine dair karşı konulmaz bir dayatma sergilemektedir. Ortaya koydukları her olgu birer norm halini alarak, özellikle çocuklar ve genç kitle üzerinde vazgeçilmez bir taklit duygusuna yol açmaktadır. İletişimde kaybolan sadece kişilik değil, aynı zamanda, moral duygu da olmaktadır. Ve bu durum geleneksel dini değersiz kılmaktadır.²

II.

Bu durumda, meselâ şu soruyu sormak gerekiyor: Okulda terbiye verilebilir mi? Okul sadece akları hitap eder? Kendini müslüman hisseden ve var sayan birey kendini nasıl bir eğitime tabi tutmalıdır? Müslümanlık zamana ve mekâna sıkıştırılmış, laboratuvar şartlarında oluşturulmuş bir davranışlar bütünü müdür? Yoksa hayatın en başında Rabb'in bizimle yaptığı bir ahit sonunda "Evet Yâ-rabbi, kabul ve tasdik ettik" de-

dikten sonra sözleşmemizi sürekli hatırlayarak her alanda etkisini gösterebileceğimiz ve sergileyebileceğimiz dinamik bir unsur mudur?

Toplumsal sistemin bütünü göz önüne alındığında modern zamanlarda artık dine ayrılan alanın çok az olduğu görülecektir. Bu durum akla hemen sekülerleşmeyi getirmektedir. Bu bağlamda sekülerleşmenin dayandığı üç temel alanı dile getirmek gerekiyor: a) Seküler alanların dini kurum ve normlardan ayrışması (differentiation), b) Dini inanç ve pratiklerin azalması, c) Dinin özelleştirilmiş alana hapsedilmesi.³

Bu durum, aileden başlayan, eğitim kurumlarıyla devam eden ve toplumsal yaşamın her safhasında kendini yoğun bir şekilde ortaya koyduğu şekilde dini alandan vazgeçildiğine dair örneklerde dikkati çekmektedir. Mekanikleşen bir toplumsal eylem anlayışında ebeveyn çocuk / öğretmen öğrenci ilişkisinin dayandırılacağı temel kriterlerde açmazların ortaya çıktığı görülecektir. Bu gerçeğin öteki yarisını da ifade ettiğimizde resim bir bütün halini alacaktır. Modern toplumsal yaşamın derin yapısına nüfuz eden suç, vandallık, zihinsel yıkımlar, aile yaşamında görülen çözümler, çeşitli bağımlılık türlerinin -alkol, uyuşturucu, pornografi vb.- ortaya çıkarak yaygınlaşması, yabancılaşma gibi unsurlar eğitim çarkına tabi olan gençlerin nasıl ve ne için eğitileceklerine dair önemli soru işaretlerini de ortaya koymaktadır. Öyle ki, söz konusu sistem yukarıda anılan yıkımlarla baş edebilmesi bir yana, sistemin bu şekilde işleyişi ile bu görüntü ortaya çıkmaktadır.⁴

III.

"What is a man profited, if he shall gain the whole world, and lose his own soul?" (the President, Johnson)

Bütün eylemlerinde rasyonel olmaya sevk edilen ve zorlanan modern birey, kendi asli ruh kaynağı ile bağının koparıldığının farkında dahi olmaksızın bir makine edasıyla eylemlerde bulunmaktadır. Bireyciliğin de bu 'ruh' haliyle pekiştirildiği, kutsalından beslenmesi gereken ancak bireye havale edilen duygusal kontrol, gene bu bireyin nereye gideceğini bilmeyen, kapitalist söylemin mottosu ile *'laissez-faire'*⁵ istediğini yapıp etmekte hür ve serbest olduğu anlayışıyla beyni doldurulmaktadır. Söz konusu bu bireycilikten etkilenen genç/öğrenci, bir kaotik ortamın baskısını üzerinde hissederek etrafta savrulup durmaktadır. Yukarıda ifade edilen modern toplumlardaki problemlerin kaynağında yer alan bireye 'sağıksız kişiliğini kazandıran ve onu bir tür canavar haline getiren'⁶ kutsalı eğitimin temellerinden sökülmüş olan mo-

dern eğitim kurumlarıdır.

Bilgi ocağı olan eğitim kurumlarının acaba bu 'Bilgi'den kastı nedir? İçinde bulunduğu medeniyet havzasının öğretisine göre bilgi, "varlıklar alemi içerisinde nesnelerin birbirlerine göre hiyerarşisini bilmek" demektir. Bunu bir bireyin gündelik hayatındaki yerinden, Yaratıcının yerine kadar olan bütün alanlara uygulamak mümkündür.

Sosyal bir varlık olan insan içinde yaşadığı toplumsal ortamda bu hiyerarşik yapının izleriyle sürekli muhatap olmaktadır. Meselâ gündelik yaşamımızdan örnek verecek olursak bir öğrenci, sınıfta bulunduğu küçük toplumsal ortamda yanındaki diğer öğrenciye göre bir arkadaş; öğretmenine göre öğrenci rolünü üstlenir; evinde anne ve babasına karşı çocuk; kardeşine/abisi-ne/ablasına göre ise bir kardeş ya da abilik/ablalık rolüne bürünür. Dışarıda alışveriş ettiği mekânlarda müşteri rolüne tabidir. Bireyin toplumsal yaşam alanı genişledikçe üstlendiği roller de genişleme gösterir. İçinde bulunduğu toplumsal yapıya göre tabi olduğu hiyerarşinin gereklerine gö-

re hareket eder. Sınıfta bir öğretmene karşı babasına/annesine gösterdiği tepkileri göster(e)mez. Bununla ilintili olarak pek çok örnek sıralamak mümkün. Meselâ daha büyük ölçekte düşündüğümüzde uzayda var olan közmöz bir hiyerarşiyi takip eder. Güneş dünyanın etrafında dönmez de, dünya onun etrafında döner; güneş ayın etrafında dönmez de, ay dünyanın etrafında döner. Belirlenmiş ve saptanmış hiyerarşik yapılar bize bireysel hayatımız kadar, toplumsal hayatımız ve daha büyük ölçekte kozmozda işgal ettiğimiz yere hareket etme olanağı tanır ve bunu bizden 'mutlaka' ister.

Bir öğrencinin içinde bulunduğu konumun farkında olması veya bir başka şekilde söylersek bilmesi demek kafi değildir. Bu aynı zamanda, öğrencinin uygun bir eylemler silsilesi içinde hareket etmesini de gerektirmektedir. Bilmeyi geçerli kılan bir sonraki unsur tasdik etmek ve peşinden de uygulamaya / pratiğe dökmeyi gerektirir. Aksi taktirde bilme unsurunun karşılığını bulmak olanaksız olacak; zihnimizde yer işgal etmeden öte bir işe yaramayacaktır. Biz insanların bir toplumsal yaşam sürmemize olanak tanıyan, zihindeki bilişsel etkinliklerin davranışlarımıza yansımalarıdır. Aksi taktirde bilinen olgu 'pür felsefi' bir zihinsel edimden öte bir anlam taşımaz. Bütün bilim dallarının felsefeden türemesinin sebebini burada çok net bir şekilde görmek mümkündür. Günümüz bilim dalları zamanla özellikle XVII. yüzyıldan başlayarak felsefeden ayrılmıştır, çünkü uygulama alanı aramıştır kendilerine. Meselâ psikoloji, meselâ fizik, meselâ kimya veya sosyoloji.

Ancak felsefeden ayrıldıktan sonradır ki, topluma ve bireye bir yanıt verebilme ve pratik hayatta uygulama fırsatına kavuşmuşlardır.

IV.

Eğitimin çok önemli bir merkezi kavramı, diğer kavramların ortaya çıkmasında başat rol oynar. Bu da 'edeb'tir. Edeb günümüzde bildik anlamda salt görgü kuralı demek değildir. Edeb ile kastedilen beden, aklın ve ruhun disiplini. Kişinin fiziki, akli ve ruhi kapasite ve potansiyeline göre kendisinin tastamam uygun yerini bilmesini ve onu tasdik etmesini sağlayan bir disiplindir. Yukarıda söylendiği gibi bilginin ve varlığın, muhtelif mertebeye ve derecelere göre hiyerarşik olarak düzenlendiği gerçeğinin bilinmesi ve tasdikidir. Biraz daha açıklamak gerekirse, edeb; doğru yerin, konumun, hayat içerisindeki a) *vaziyetin bilinmesini* ve b) *doğru tasdik edilmesini* ve bu biliş ve tasdik edişeye göre insanın rolünü oluşturmadaki müsabet ve c) *içten katılımındaki kendi kendini disipline etme olayını* gösterir.⁷

İslam bilgi dairesine göre, insanın Yaratıcıyla yaptığı ahit, yani "Evet sana inandık ve itaat ettik" sözünün gerçekleştiği alan fizik alan değil, ruhi yani metafizik alandır. Bu anlamda bir müslümanın dünyadaki duruşunu sürrekli kontrol etme yetkisini elinde bulundurduğunun ve sorumlu olduğunu, kendisinin bile isteye üstlendiği sorumluluğunun gereklerini yerine getirmesinin bir sebebidir.

Edeb'le ilgili şöyle güzel bir tasvir yapılmış:

-"Edeb", davet demektir, bir

ziyafet daveti. Söz konusu bu ziyafet düşüncesi, davet sahibinin seçkin ve prestij sahibi birisi olduğunu, davette kalabalık bir topluluğun hazır bulunduğunu ve bu davetlilerin ev sahibinin gözünde bu meclise çağırılma şerefine en lâyık kimseler olduğunu, bu yüzden de bu insanların tabii ki, konuşmalarında, oturup kalkmalarında, ilişkilerinde mevkilerine uygun hareket etmeleri beklenen seçkin ve kültürlü insanlar olduğunu akla getirir. Ayrıca bu nefis yemeğin neşesi asil ve kibar sohbetlerle daha da ziyadeleşir. Yemek ince tavır ve davranışlara uygun olarak yenilir. Yani, bu demektir ki bilgi de tıpkı bunun gibi övülmeli, ondan hoşlanılmalı ve yüksek doğasına münasib bir tarzda ele alınmalıdır. Buradan bilginin ruhun gıdası olduğunu çıkarsamak da elbette bizim elimizde. Ruhun ihtiyacının fiziksel ihtiyacımızdan az olduğunu söylemek ise içinde yer aldığımız düşünce ve inanç yapısında olası değildir.⁸

Şimdi bu sözlerden sonra okulda, evde, sokakta vakitlerini geçiren öğrencilerin nasıl bir anlayışa ulaşacakları merak konusu olabilir. Bunu da kendileri düşünüp karar vermelidirler. ■

Kaynaklar

1. Wilson, Bryan, *Religion in Sociological Perspective*, Oxford University Press, 1989, s. 40)
2. A.g.e., s. 130.
3. Casanova, Jose, *Public Religions in the Modern World*, The University of Chicago Press, 1994, s. 211)
4. Wilson, a.g.e., s. 46
5. A.g.e., 40.
6. Guenon, Rene, *Modern Dünyanın Bunalımı*, Çev: Nabi Avcı, Ağaç Yay., İstanbul, 1991, s. 71)
7. Attas, S. Nakib, *Modern Çağ ve İslami Düşünüşün Problemleri*, Çev: M. Erol Kılıç, İnsan Yay., 1988, İstanbul, s. 208
8. A.g.e., s.174.

ÖNLEYİCİ SAVAŞ: EN BÜYÜK SUÇ

NOAM CHOMSKY

Türkçesi: Abdurrahman BABACAN

Eylül 2002, birbiriyle ilintili üç önemli olayı barındırması bakımından önemli bir tarih. ABD, tarihteki en güçlü devlet sıfatıyla global hegemonyasını sürdürmek amacıyla oluşturduğu yeni ulusal güvenlik stratejisini açıkladı. Buna göre, ABD gücünün maksimum seviyeye ulaşmasını engelleyici olası bir meydan okuma, anında karşılığını sert bir şekilde bulacaktı. Aynı dönemlerde insanları Irak'ın işgalinin haklılığına inandırmak ve bu sayede onları harekete geçirmek için savaş ve tehlike çanları sıkça duyulmaya başlandı. Ve yine bu dönemde, ABD yönetiminin uluslararası arenadaki ve içerdeki politikalarını yürürlüğe koyabilip koyamayacağını belirleyecek olan ara dönem kongre seçimleri için kampanya süreci başladı.

Önde gelen dergilerden birinde yazan John Ikenberry'nin tabiriyle "Yeni Emperyal Büyük Strateji" ABD'yi, dünyayı yeniden şekillendirmek isteyen ve hiçbir devlet veya koalisyonun onun global anlamdaki liderliği ve gücüne karşı çıkmaya veya meydan okuma şansına sahip olamadığı tek kutuplu bir dünya düzeni kurmayı amaçlayan bir devlet olarak tanımlıyor.¹ Ve yürütülen bu politikanın, ABD de dahil tüm dünyada korku ve endişeyle karşılandığını ifade ediyor.

Korunması amaçlanan yalnızca ABD gücü ve çıkarları olduğundan, buna karşı gelişen muhalefet de elbette kuvvetli oluyor. Birkaç aylık bir çalışmadan sonra kolaylıkla görüyoruz ki dünyada ABD gücüne karşı duyulan korku ve endişe yüksek boyutlara ulaşmış ve insanların artık ABD'nin

politik liderliğine güveni kalmamış durumda. Aralık'ta yapılmış uluslararası bir anketin sonuçları Washington'un, müttefiki İngiltere ile tek yanlı olarak sürdürdüğü savaş politikasına desteğin bulunmadığını göstermesi bakımından dikkate değer. Buna rağmen ABD, BM'ye planlarını desteklemeleri gerektiğini, aksi halde bunun ileride çok ciddi problemler yaratacağını söylüyor ve Dünya Ekonomik Forumu'nda Colin Powell aracılığıyla bir ihtar gönderiyor: "Eğer biz bir şeyi yapmaya gerçekten kararlarsak, bunu sonuna kadar götürürüz; hiç kimse arkamızda olmasa dahi".²

Başkan George Bush ve İngiltere Başbakanı Tony Blair işgalin arifesinde gerçekleştirdikleri Azor zirvesinde uluslararası hukuku ve kurumları küçümsediklerini bir kez daha gösterdiler. Irak'a değil; BM Güvenlik Konseyi'ne bir ultimatom yayınladılar: "Ya kabul edersiniz veya sizin o anlamsız onayınız olmadan da harekete geçeriz; Saddam Hüseyin ve ailesinin ülkeyi terk edip etmemesi, artık o kadar da önemli değil".³ Yani anlayacağımız, önemli olan ABD'nin Irak'ı ve yönetimini tüm hatlarıyla kontrol altına almasıdır.

Başkan Bush ABD'nin, ulusal güvenliğini tehdit eden Irak ve diğer terörist ülkelere karşı güç kullanacak bağımsız bir otorite olduğunu defalarca deklare etti; ki bu zaten Bush doktrini denilen şeyin de ana temasını oluşturuyordu. ABD, dünyanın en büyük enerji merkezine bir daha gitmemek üzere yerleşirken, aslında içi pek de dolu olmayan bir Arap koalisyonunun kurulması onu pek de rahatsız etmeyecektir. Biçimsel demokrasi kavramı

ABD açısından güzel bir kavram; ve planlamalara göre Irak için de bu kavram hayatiyete geçirilecek; elbette bununla, ABD gözetimi altında, uysal bir demokrasi rejimi kastedilmektedir.

Büyük Strateji ABD'ye önleyici savaş yetkisini tanıyor. Önleyici savaş! Karşı tarafın muhtemel saldırısına karşı daha önce davranılıp yapılan saldırı değil (preventive, not pre-emptive) ki böylesine bir savaş çeşidinin mazeretleri ve kendine göre haklı gerekçeleri olsa bile, onlar zaten önleyici savaşa karar vermişlerdi. Bu terim en ateşli taraftarlarınca, var olan veya var olma potansiyeli olan tehdidin yok edilmesi şeklinde yorumlanmakta; işte bu yüzden de önleyici savaş tabiri onlara göre çok masum bir tabir. Biz çok basit olarak şunu söyleyebiliriz ki bu önleyici savaş denilen şey, işlenebilecek en kötü suçun ifadesidir. Bu artık birçok kimse tarafından da böyle algılanmaya başladı.

ABD'nin Irak'ı işgaline tarihçi Arthur Schlesinger'in tepkisi şu oldu: "Bu Bush'un Büyük Stratejisi, Japonların Pearl Harbour'daki politikasıyla benzerlik gösteriyor. Bu aslında bir sürpriz değil; 11 Eylül olaylarının ABD'yi içine çektiği global bir sempati dalgası, Amerikan kibri ve militarizmi sayesinde yerini global bir nefret dalgasına bırakmış durumda. Daha da ilgi çekici olanı ise, Bush'un, dünya barışı için Saddam'dan daha büyük bir tehdit olduğuna iliş-

kin inancın artmış olması".⁴

Esasında Reagan ve Bush gibi yönetimler için bu nefret dalgası öyle çok da önemsenecek bir problem değil; çünkü onlar zaten sevilmeyi değil, korkulmayı seviyorlar. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in Chicago'nun ünlü gangsteri Al Capone'un şu sözlerini aktarması, kendisinin de aslında çok farklı düşünmediğini ortaya koyuyor: "Tatlı dil ve silah kullanarak kazanacaklarımız, yalnız tatlı dille kazanacaklarımızdan çok daha fazladır". Onlar aynı zamanda gösterdikleri bu tavrın, kitle imha silahlarının yaygınlaşmasına neden olduğunu da pekala biliyorlar. Ancak bu onlar için çok da önemli değil; asıl önemli ve öncelikli olan, uluslararası arenada global hegemonyalarının her alanda sürdürülmesidir; bu geçtiğimiz yüzyılda, uzun çalışmalar sonucu kazanılan başarıların ve ilerlemelerin yok olmasına sebep olsa bile. Kaldı ki bu radikal tavırlarını değiştirmek bir yana, tam tersine kurumsallaştırma yoluna gidiyorlar; tabi bu da ilerlemelerin devamının önündeki bir engel anlamına geliyor.

Hegemonik bir güç için yalnızca resmi politikalarının açıklanması yeterli değildir. O, politikalarını aynı zamanda uluslararası hukuk için yeni bir norm oluşturacak nitelikte yapmalıdır. Ve bu da önde gelen aydınlar tarafından, hukukun aslin-

da esnek olduğu yorumlarının yapılmasına neden olur. Birçok kimsede de artık bu safhadan sonra yeni normların oluşması ve uluslararası hukukun değiştirilmesinin silahlarla ve güç kullanımıyla sağlandığı fikri yerleşmiş olur. Nitekim son dönemlerde gördüğümüz de bu teorinin pratize edilmiş haliydi.

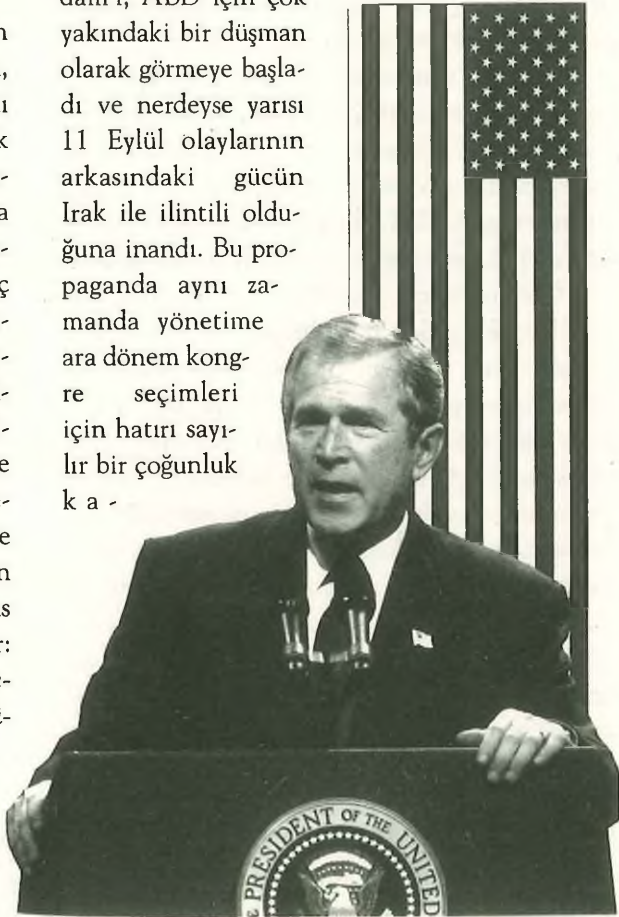
Seçilen hedef birkaç unsuru bünyesinde barındırmalıdır: savunmasız olmak, belaya bulaşmaya değecek kadar önemli olmak ve insanımız için her an potansiyel bir tehdit unsuru olmak. Irak'ta bu tüm özellikler mevcut sanırım. İlk ikisi açık da, peki ya üçüncüsü? İşte o da Bush, Blair ve ortaklarının söylemlerinde kendine yer buluyor: "Diktatör, dünyanın en tehlikeli silahlarına sahip ve onları insanlığı korkutmak amacıyla kullanıyor; bunun en açık örneğini, binlerce vatandaşını öldürerek ve sakat bırakarak gösterdi. Eğer bu şeytan değilse, o zaman şeytanın bir anlamı yok demektir". Elbette bu zorbanın güçlenmesine yardımcı olan ve Saddam canavarının işlediği akıllalmaz suçlara ortak olan kim varsa, bu tehditlerden nasibini alıyor.

Olayın bir başka boyutu, Bush yönetiminin açıklamasında olduğu gibi ABD yönetiminin, ABD çıkarlarını ve orayla iş yapan ihracatçıları korumak için senelerden beri bu rejime destek verdiği gerçeğidir. Hem bu canavarın işlediği korkunç cinayetlerden bahsedebilirsiniz, hem de ona ABD tarafından senelerdir yardım edildiğini rahatlıkla söyleyebileceksiniz; işte olayın en ilginç ve düşündürücü yanı burasıdır bence. Verilen destek, eski dost Saddam'ın, emirlere uymayarak Kuveyt'i işgal etmesiyle birdenbire suçlama ve tehdide dönüştü. Cezalar çok çeşitliydi: sürgün ve diğerleri. Ama tam tersi oldu. Bu zorba her nedense daha da güçlendi. Tam Saddam'ı devirmeye yönelik bir isyan hareketi başlamışken ABD devreye girdi ve ipleri eline aldı; sonuç ise yine Saddam'ın lehineydi. New York Times muhabiri Thomas Friedman bu olayı şöyle karikatürize ediyor: "ABD için en iyi tercih, Saddam'sız bir Irak cunta rejimi. Ama bu madem şimdilik çok mümkün görünmüyor, o halde ikinci en iyisi ile idare edeceğiz artık".⁵ Bu politika gereği de doğal olarak isyan başarı sağlayamadı; çünkü ABD ve müttefikleri Irak liderinin tüm günahlarından bir anda vazgeçtiler ve şu ana kadar dile getirdiği Batı

aleyhtarı söylemlerini bir kenara bıraktılar.⁶

Tüm bunlar aslında ABD bilgisi dahilindeki Saddam terörünün kurbanlarının toplu mezarlarında yorumunu bulacak ve ne yazık ki tüm bu toplu katliamlar savaşın ahlaki gerekçeler üzerinde oturduğunun gerekçesi olarak sunulmakta. Bunların hepsi 1991'de biliniyordu ancak o zaman yönetimin çıkarları için hiçbir umursanmadı.

Bugün birçok ABD vatandaşı savaşın haklılığı ve gerekliliğine inandırıldı. Eylül'ün o müthiş sarsıntısıyla beraber insanların zihninde oluşan korkuyu, Saddam'ı El Kaide ve dolayısıyla da 11 Eylül olaylarıyla ilintileyerek büyük bir tehdidin yakın olduğuna inandırdılar insanları. "Birçok tuhaf ve gülünç suçlama, medya önünde yapılıyordu" diyor Atom Bilimleri Bülteni editörü ve ekliyordu: "Olayın daha da garip yanı, medyanın bunu bir yurtseverlik testine dönüştürmesi ve insanları buna göre değerlendirmesiydi".⁷ Bu yoğun propaganda elbette etkilerini gösterdi. Birkaç hafta içinde Amerikalıların ekseriyeti Saddam'ı, ABD için çok yakındaki bir düşman olarak görmeye başladı ve nerdeyse yarısı 11 Eylül olaylarının arkasındaki gücün Irak ile ilintili olduğuna inandı. Bu propaganda aynı zamanda yönetime ara dönem kongre seçimleri için hatırı sayılır bir çoğunluk k a -

zandırdı; çünkü seçmenler kendi siyasi görüşlerini bir yana bırakıp bu kötü düşmanın korkusuna karşı, kullanılacak gücün şemsiyesi altına girdi.

Bir yazarın yorumuna göre, kamuoyu diplomasisinin başarıya ulaştığı, Bush'un 6 haftalık savaşın sonunda 1 Mayıs'ta Abraham Lincoln uçak gemisinde Reaganvari ve güçlü bir final yapmasıyla kendini gösterdi. Referansı sanırım Başkan Reagan'ın 1983'teki dünya hindistan cevizi merkezi olan Grenada'yı ele geçirdikten sonra, ABD'nin dimdik ayakta olduğunu belirten o gurur dolu konuşması. Bush da onun gibi, konuşurken çok rahat ve gururluydu ve El Kaide'nin sıkı bir müttefikine karşı kazanılmış müthiş bir zafer edası vardı konuşmasında.⁸ Ama nedense Saddam ile Usame bin Laden arasındaki sözümona ilişkinin delilinin bulunamaması hiç önemsenmedi. Zafer ve terör arasında bilinen tek bağlantı belirsizlikti: Irak işgali terörle savaş noktasında büyük bir hezimet anlamına geliyordu; çünkü ABD yetkililerinin de itiraf ettikleri gibi bu işgal, El Kaide'ye asker toplama ve güç kazanma fırsatı vererek örgütün güçlenmesine sebep oldu.⁹

The Wall Street Journal, Bush'un uçak gemisinde sahnelediği o abartılı gösteriyi "2004 seçimleri için bir giriş" olarak niteliyor ve ekliyor: "Beyaz Saray, bu kampanyanın mümkün oldukça ulu-

sal güvenlik temeli üzerine bina edilmesini istiyor". Cumhuriyetçi politika stratejisti Karl Rove da bu kampanyanın Irak çatışması üzerinde yoğunlaşacağını belirtiyor; Irak savaşı değil. Ve içerdeki nüfusu kontrol etmenin en iyi yolunun savaş politikasının sürdürülmesi olduğunu belirtiyor.¹⁰

2002 seçimlerinden önce Rove, parti idarecilerine artık klasik Cumhuriyetçi politikalarını bırakıp, güvenlik temalı politikalar geliştirilmesi gerektiğini belirtti. Bu strateji sayesinde ilk dönemlerinde politik olarak hala güçlüler. Reagan'ın 1992'de düştüğü en sevilmeyen başkan durumuna düşüren politikalar karşılığında gelecek halk tepkisinden korunmak için de düzenli olarak panik butonuna basıyorlar.

Kazanılan başarıya rağmen bu yoğun propaganda insanları öyle çok da yönlendirebilmiş değil aslında. Hala birçok kimse uluslararası kriz dönemlerinde ABD'nin değil, BM'nin liderliğini benimsiyor ve Irak'taki yeniden yapılanma sürecini BM'nin yönetmesini tercih ediyor.¹¹

Koalisyon ordusunun işgalden sonra kitle imha silahlarına rastlayamaması üzerine ABD yönetimi tavrını değiştirmek zorunda kaldı. Önceleri Irak'ın bu silahlara kesinlikle sahip olduğunu iddia eden söylem, şimdilerde bu silahları üretecek ekipman ve potansiyele sahip olduğu yönüne kaymış du-

rumda.¹² Üst düzey yöneticiler de bunun üzerine bu önleyici savaş konseptinde yeni bir düzenlemeye gidilmesi gerektiğini vurguladılar ki bu, ABD'nin ölü silahlara sahip ülkelere bile saldırma yetkisi tanıyan bir düzenleme anlamına geliyordu. Bu revizyon, ABD yönetiminin kitle imha silahlarını üretmeye yönelik herhangi bir niyet ve yeterliliği olan rejimlere düşmanca bir takınmasını öngörüyor.¹³ Ne olursa olsun, her durumda güce başvurulması, işgal öncesi yapılan tespit ve tahminlerin çöküşünün en önemli göstergesidir.

Belki de bu propagandanın en spektaküler ve ilgi çekici yanı, Bush'un sıra dışı bir nefret ve demokrasi istismarı gösterisiyle, Ortadoğu'ya demokrasi getirme vizyonu olduğunu söylemesidir. Bu, Washington'un sebep olduğu Eski ve Yeni Avrupa arasındaki görüş ayrılığını da iyice günyüzüne çıkarıyordu; eskisi karşı çıkıp ABD'ye söverken, yenisi cesaretinden ve kararlılığından dolayı ABD'yi tebrik ediyordu. Ayrım çok keskindi: Eski Avrupa, Irak'taki bu işgalin her yönüyle karşısındaki bloğu, Yeni Avrupa ise kendi nüfuslarının çoğunluğu bile karşı çıkarken buna hiç aldırmayarak, Crawford ve Texas'tan gelen emirleri uygulayan bloğu temsil ediyordu.

ABD'nin BM büyükelçisi Richard Holbrooke, Yeni Avrupa'nın sekiz temel üyesinin Eski Avrupa'dan daha fazla nüfusa sahip olduğunu belirterek bir bakıma artık Fransa ve Almanya'nın tecrit olunduğunun kanıtlandığını ileri sürdü. Thomas Friedman ise Fransa'nın belki de daha sonra Güvenlik Konseyi'nden ayrılacağını iddia etti ve gerekçe olarak da diğerleriyle uyum içinde olmadığını ve oyun bozanlık yaptığını söyledi. Ancak Yeni Avrupa insanların, Fransa'nın bu tavrını benimsediğini belirtmekten de geri durmadı.¹⁴

Türkiye bu noktada ilginç ve öğretici bir olay yaşadı. Gerçekten de demokratik bir sürecin sonrasinda ABD istekleri ve dayatmaları hükümet tarafından reddedildi. Kaldı ki nüfusunun % 95'i de bunun böyle sonuçlanmasını istiyordu. Bu demokrasi dersi, ABD'li yetkilileri çılgına çevirdi ve bu yüzden Türkiye'nin bir tabu başlığı haline gelmiş olan Kürt meselesi tekrar gündeme geldi. ABD'nin bundan sonraki süreçte nasıl bir tavır takınacağı tartışılmaya başlandı.

ABD Savunma Bakan yardımcısı Paul Wolfowitz, çok önemli ve ilginç sözlerle ABD yönetimi-

nin bu konuya bakışını özetledi bir bakıma: "Türk ordusu, bu önemli ve tarihi süreçte üstüne düşen liderliği ve kararlılığı göstermemiştir ve Türkiye hata yaptığını kabul edip, bundan sonra ABD'ye maksimum düzeyde nasıl yardımcı olabileceğinin kritiğini yapmalıdır".¹⁵ Wolfowitz'in bu sözleri gerçekten önemli; çünkü o, Orta Doğu'yu demokratikleştirmek(!) için başlatılan bu istila hareketinin çok önemli bir aktörüydü ve bugün de halen yönetimin en etkili isimlerinden.

Eski Avrupa'nın kızgınlığı aslında sadece demokrasinin ayaklar altına alınmasından kaynaklanmıyor; bunun daha köklü boyutları var. ABD, yıllardır Avrupa'nın birleşmesine kuşku bakan ve hatta engellemeye çalışan bir politika yürütüyor. Bundan 30 yıl önce geleneksel Avrupa Yılı konuşmasında Henry Kissinger Avrupalılar'a, kendi bölgesel sorumluluklarını ABD tarafından idare edilen düzenli bir yapı içerisinde devam ettirmelerini tavsiye etti. Yani Avrupa, Franco-German endüstrisi ve finansmanı temeli üzerinde oturan kendi bağımsız rotasında seyretilmemeliydi.

ABD'nin kolu şu sıralar Kuzeydoğu Asya'ya kadar uzanmış durumda. Bu bölge, dünyanın en dinamik ekonomik bölgelerinden biri olması, geniş kaynaklara sahip olması, ilerlemiş endüstriyel ekonomisi ve kurulu düzene her an meydan okuyabilecek potansiyele sahip olması hasebiyle Washington'un ilgisi ve denetimini üzerinde fazlasıyla hissedecektir. Bu denetim, güç kullanmayı gerekirse bile buna değecektir. ■

Dipnotlar

- (1) John Ikenberry, Foreign Affairs, Eylül-Ekim 2002.
- (2) Wall Street Journal, 27 Ocak 2003.
- (3) Michael Gordon, The New York Times, 18 Mart 2003.
- (4) Los Angeles Times, 23 Mart 2003.
- (5) The New York Times, 7 Haziran 1991. Alan Cowell, The New York Times, 11 Nisan 1991.
- (6) The New York Times, 4 Haziran 2003.
- (7) Linda Rothstein, Bulletin of Atomic Scientists, Temmuz 2003.
- (8) Elisabeth Bumiller, The New York Times, 2 Mayıs 2003.
- (9) Jason Burke, The Observer, Londra 18 Mayıs 2003.
- (10) Jeanna Cummings ve Greg Hite, Wall Street Journal, 2 Mayıs 2003. Francis Clines, The New Times, 10 Mayıs 2003.
- (11) International Policy Attitudes, University of Maryland, Nisan 18-22.
- (12) Dana Milbank, Washington Post, 1 Haziran 2003.
- (13) Guy Dinmore ve James Harding, Financial Times, 3-4 Mayıs 2003.
- (14) Lee Michael Katz, National Journal, 8 Şubat 2003; Friedman, The New York Times, 9 Şubat 2003.
- (15) Marc Lacey, The New York Times, 7-8 Mayıs 2003.

AVRUPA: YENİ BİR DIŞ POLİTİKA ARAYIŞI

JURGEN HABERMAS

Türkçesi: Kamil BİLGİN

Iki tarihi unutmamalıyız: İspanyol hükümet başkanının, Topluluk üyesi meslektaşlarının haberi olmaksızın, savaş taraftarı Avrupa hükümetlerini Bush'a sadakatlerini göstermeye davet eden girişimini şaşkına dönmüş okurlarına bildiren gazetelerin çıktığı günü; bir de Londra, Roma, Madrid, Barselona, Berlin ve Paris sokaklarında bu askeri harekate cevap olarak muazzam gösterilerin yapıldığı 15 Şubat 2003'ü. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yaşadıklarımız arasında en önemlileri olan bu gösterilerin eşzamanlılığı, tarih kitaplarına Avrupa halk hareketinin doğuşuna tanıklık eden bir işaret olarak girebilir.

Irak savaşı öncesinde ahlaken edepsiz bir iş paylaşımına koyulduğumuzu görmek kanımızı beynimize çıkarttı. Bir taraftan, askeri işgal için yapılan büyük lojistik hareket; diğer taraftan, insani yardım kuruluşlarının hummalı uğraşları: iki hareket de hassas bir çarkın birbirine geçen dişlileri gibiydiler. Bu gösterinin tanığı, kurbanlarını vermek için bekleyen her türlü inisiyatiften yoksun bir halk. Avrupa vatandaşlarını ayağa kaldıran, hiç kuşkusuz, duyguların gücüydü. Savaş aynı zamanda, ortak dış politikalarının ne zamandır çöküntü içinde olduğunun Avrupalılar tarafından farkına varılmasını sağladı. Uluslararası hukukun böylesine küstah bir tavırla ayaklar altına alınması, dünyanın her tarafında olduğu gibi, Avrupa'da da dünya düzeninin geleceği hakkındaki tartışmaları körükledi. Fakat, bölünmeye sebep olan müdahaleye gerekçe olarak gösterilen deliller, biz Avrupalılara çok dokunmuştur.

Kırılma hatları bellidir: bu tartışma kırılmanın boyutunu daha da netleştirmiştir. Süper gücün rolü, dünya düzeninin geleceği, uluslararası hukukun ve BM'nin geçerliliği üzerindeki uyumsuzluklar, uzun zamandır gizli kalan ihtilafların gün yüzüne çıkmasını sağlamıştır. Bir tarafında kıta ülkeleri ve anglo-sakson ülkeler, diğer tarafında ise 'yaşlı Avrupa' ve üyeliğe kabul için bekleyen Orta Avrupa ülkeleri bulunan çatlak, şimdi artık biraz daha derindir. İngiltere'de, bu ülkeyi Birleşik Devletler'e bağlayan özel ilişkiler hiç de yadsınmamış değil. Ne var ki, dün olduğu gibi bugün de Downing Street 10 sakinleri için Birleşik Devletler, tercih sıralamasında hep ön sıralarda yer alarak, geniş imtiyaz görmüşlerdir. Aynı şekilde Orta Avrupa ülkeleri de Avrupa Birliği'ne girmeyi yürekten istiyorlar; bununla birlikte, daha dün elde ettikleri egemenliklerinin yeniden sınırlandırılmasına da henüz hazır değiller. Irak krizi bir katalizör vazifesi görmüştür. Brüksel konvansiyonun bünyesinde bile AB'nin gerçekten derinlemesine kökleşmesini isteyen ülkeler ile mevcut hükümetlerarası yönetimin bir şekilde dondurulmasında anlaşılabilir menfaati olanlar ya da ona sadece görünüşte bir takım değişiklikler getirilmesini yeterli bulan ülkeler arasındaki ihtilaf besbelli. Artık bu uyumsuzluğun varlığını gizlemek mümkün değil. Yeni Anayasa bize bir Avrupa Dışişleri Bakanı kazandıracak. Hükümetler ortak bir Dış Politika konusunda uzlaşamadıktan sonra böyle bir makam neye yarar? Yeni görevinin simgeleriyle donatılmış bir Fisher, bugün Solana'nın olduğu ka-

dar güçsüz kalacaktır. AB'ye devlet özelliklerini kazandıracak olanlar ancak Avrupa'nın 'katı çekirdek' denen devletleridir. 'Öz menfaat'in tanımında anlaşabilmekte bu ülkelerin yalnız kalmaları ne demek oluyor. Bu ülkeler, Avrupa'nın çözülerek dağılmasını önlemek için, 'çok vitesli bir Avrupa'da sadece ortak bir dış politika değil aynı zamanda ortak bir güvenlik ve savunma politikaları başlatmak gayesiyle Nice'de alınan 'işbirliğini kuvvetlendirme' mekanizmasını hiç vakit geçirmeden yürürlüğe koymaya da mecburlar. Bu da, öncelikle, Avrupa bölgesi üyelerinin solumaktan uzunca süre kendilerini kaçıramayacakları bir hava estirecektir. Gelecekteki Avrupa Anayasası içinde ayrımcılık yeralamaz / almamalıdır. Bundan dem vurmak onu dışlamaya yetmiyor. Katı çekirdeğin avangard ülkesi 'küçük Avrupa' içine sıkışıp kalmamalı; çoğu zaman olduğu gibi lokomotif ülke olmalıdır. Bunda menfaatleri bulunduğu ortada olduğu içindir ki dar bir işbirliğine taraftar ülkeler kapıları elbetteki açık bırakacaklar. Ve davetliler bu kapıdan o kadar süratle geçerler ki katı çekirdek kendini dışa karşı harekete geçebilecek biri olarak deşifre eder. Şu karmaşık yeryüzü toplumunda sadece bölünmeler değil hesaplanan, takvimlerin, pazarlıkların, ekonomik ilişki ve menfaatlerin yumuşak gücü de var işin içine katılması gereken.

Politika'da görülen sertleşmeye, ya savaş ya barış gibi pahalı olduğu kadar aptal bir alternatif bedel ödettirilmemeli bu dünyada. Avrupa, uluslararası seviyede ve Birleşmiş Milletler bünyesinde ağırlığını koymalı, Birleşik Devletler'in hegemonyacı tektaraflılığına karşı oyun kurmalıdır. Dünya ekonomisi üzerine yapılan zirvelerde ve Dünya Ticaret Merkezi, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi teşkilatlarda geliştirilecek politikaların şekillenmesinde etkin rol oynamalıdır.

Daha çok entegre olmuş bir AB için özel bir politika uygulamanın günümüz yönetimlerinin sınırlı imkanlarına çarptığı bir gerçek. Buraya kadar yapılanlar, oluşturulan ekonomik ve mali çevre adına ülkelere dikte edilen fonksiyonel dayatmaların reformların hayata geçirilmesine yaramış olmalarıdır. Bunların da itici özellikleri ne yazık ki tükenmiştir artık. Geleceği şekillendirme işini üstlenmeye muktedir ve üye ülkelerden yalnızca rekabet engellerini bir kenara bırakmayı değil ortak bir iradeye de geçmelerini isteyen bir politika, bizzat vatandaşların kendilerinin ikna ve motive olmaları esası üzerine kurulabilir. Mütenasit olmaları halinde ancak rıza gösterebilecekleri dış politikanın büyük yönelişleri üzerine alınan çoğunluk kararları azınlıkların kefilliğini düşüremelidir. Oysa bu, siyasi asabiyet duygusunun varlığının kabulü demektir. Halkların bir Avrupalılık boyutuna çıkabilmeleri için ulusal kimliklerini, nasıl olursa olsun ama, 'bir kerte daha yükseltme'leri gerekecektir. Bugün, aynı bir ulusa mensubiyetle sınırlı olan yurttaş dayanışması, basbayağı soyut bir gerçekliktir ve gelecekte diğer Avrupalı ulusların yuttaşlığına kadar uzanma kudretini gösterebilmelidir.

'Avrupalılık kimliği' sorusunun can damarı işte burada. Ülkeleri ya da azınlığa düşmüş grupları çoğunluğun iradesine set çekme arzusundan vazgeçirebilen, yalnızca, ortak bir geleceği işaret eden inandırıcı bir perspektife bağlı aynı siyasi kader bilincidir. Prensip, bir ulusun yurttaşları Avrupa'nın diğer tüm uluslarının yurttaşlarını 'bizden biri' olarak görmelidirler. Burada şüpheliğin müdahalelerine imkan veren soru ortaya çıkıyor: bizim bugün ispatladığımız ve ileride de ortak hareketle biçimlendirebileceğimiz ortak siyasi kader bilincinin tüm Avrupa yurttaşının kafasında oluşumunu sağlamış geçmiş dönemlere ait tecrübeler, gelenekler ve ortak kazanımlar var mıydı

acaba? Avrupa'nın geleceğine dair, yayılma istidadi göstermeye de muktedir, çekici bir Avrupa 'vizyonu' tabiidir ki gökten zembille inmeyecektir. Şimdilik, bugün yaşandığı gibi, endişe verici bir rahatsızlık duygusundan doğabilirdi. Bir de biz Avrupalıların kendi kendimizi içine düşürdüğümüz bir keşmekeşlikten vücut bulabilirdi. Ve herkesin ayrı bir telden çaldığı böylesi bir kamusal alanda ardı arkası gelmeyen laf karmaşası altında yolunu bulmaya da mecburdur üstelik. Bu sorun bugüne kadar gündeme gelmediyse, bunun müsebbibi, görevlerini yerine getirmekte ağır davranan, biz, diğer entellektüellerdir.

Kırılmış Avrupa Kimliği

Hiçbir taahhüt altına girilmediği zaman anlaşılmak çok kolaydır. Hepimiz barışçı, işbirliğine hazır, diğer kültürlerle ve diyaloga açık bir Avrupa hayali görüyoruz. 20.yy ikinci yarısında iki meseleye örnek çözüm bulan bu Avrupa'yı selamlıyoruz. Bundan böyle, Avrupa, ulusötesi bir çağda ekol oluşturacak 'Birleşik Devletler dışında bir hükümet etme' şeklini temsil etmektedir. Aynı şekilde, sosyal koruma temelli Avrupa rejimleri uzun yıllar tüm dünyaya model teşkil etmişlerdir. Milli politikalar çerçevesine girildiğinde, önceliği elbette korunma politikaları almaktadır. Sınır tanımayan kapitalizmi evcilleştirmeyi hedeflemiş bir politikanın sosyal adalet kriterlerinden uzaklaşması düşünülemez. İki devasa meselenin ucuna kadar gelmiş olan Avrupa, uluslararası hukuka dayalı kozmopolitik bir düzeni öne çıkarmayı ve buna rakip projelerle mücadeleyi öngören bir karşı atağı niçin başlatmasın artık.

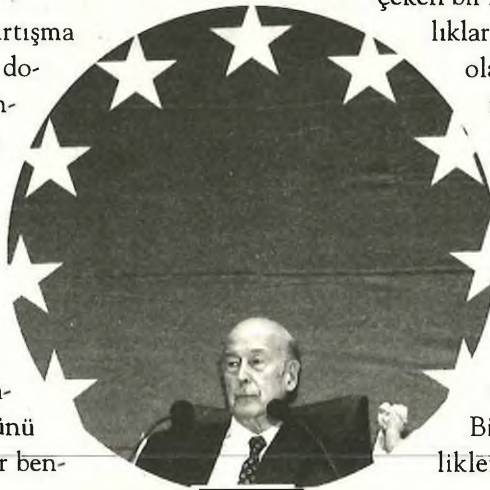
Avrupa çapında bir tartışma başlatılsa, Avrupa kimliğini doğuracak bir süreç beklentisindeki eğilimlerin varlığıyla karşılaşılacağı aşikardır. İki olgunun birbirini engeller görüldüğü bir durumda gözüpek bir varsayımdır bu. Bir kimlik oluşturma konusundaki başarısı bilinen Avrupa'nın en önemli tarihi kazanımları, etkinliklerinin özünü yitirmediler mi? Böylesine bir ben-

lik şuuru içindeki ulusların birbirleriyle hiçbir coğrafyada görülmedik şekilde kıyasıya rekabet ettikleri bir bölgede hangi güç birleştirici olabilmeyi başaracaktır.

Çatışmalarla Yara Almış Bir Medeniyet

Hıristiyanlık ve kapitalizm, tabii bilimler ve teknoloji, Roma hukuku ve Napoleon kanunları, şehircilik, demokrasi ve insan hakları, devletin ve toplumun sekülerleşmesi, tüm bu kazanımlar diğer kıtalara da yayıldı ve artık Avrupa'ya has değerler değil onlar. Kendine has çizgiler taşıyan yahudi-hıristiyan geleneğinde kök salmış bir çeşit *batı ruhu* hiç şüphesiz ki var. Fakat, burada da yine, ferdiyetçilik, rasyonalizm ve aksiyonculuk şeklinde ifade edilen bir entellektüel davranış biçimini Birleşik Devletler, Kanada ve Avustralya da paylaşmaktadır. Bir entellektüellik kavramı olarak 'Batı', Avrupa'yı aşmaktadır artık. Bundan başka, Avrupa, birbirlerini polemik yaparak farklılaştırmaya çalışmaktan geri durmayan ulus-devletlerden müteşekkildir. Dillerin, edebiyatların ve milli tarihlerin içine işlediği milli bilinç, uzun yıllar patlamaya hazır bir pil gibi çalıştı. Şunu da ilave etmeli ki, bu milliyetçiliğin tahripkâr gücüne tepki olarak, Avrupalı olmayanların gözünde Avrupa'ya, mukayese götürmez çok kültürlülüğü içinde, bugünkü yüzünü gösteren davranış biçimleri de geliştirilmiştir. Asırlardan beri şehirlerle taşra arasındaki, kilise güçleriyle sekülerler arasındaki çatışmalardan, iman ile bilgi arasındaki rekabetten, siyasi hakimiyet kaygaları ve sınıflararası uyumsuzlıklardan, bir başka kültüre göre daha çok çeken bir kültür, tüm bu acılardan, farklı-

lıkların nasıl birbirini anlama aracı olabileceklerini, muhalefetlerin nasıl kurumsallaşabileceklerini ve gerilimlerin nasıl durulabileceklerini öğrenebilirdi ancak. Farklılıkların kabulü, diğerini farklılığı içinde karşılıklı olarak tanımak, ortak bir kimlik işareti de olabilir. Sınıf karşıtlıklarının barıştırılması ve devletlerin Avrupa Birliği çerçevesindeki egemenliklerinin sınırlandırılması henüz

çok yeni örneklerden. Avrupa 20.yy üçüncü çeyreğinde demir perde tarafında Eric Hobsbawm'ın dediği gibi 'altın çağı' yaşadı. O günden beri ortak politik zihniyetin bazı çizgileri öyle bir noktaya geldi ki Avrupa dışındakiler biz Avrupalıları bir Alman, bir Fransız değil Avrupalı olarak görmekte ve bu Hongkong'da da böyle Tel-Aviv'de de böyle. Ve doğrudur da. Avrupa toplumlarında sekülerleşme göreceli olarak bir başka yerde olduğundan çok ileredir.

Burada, yurttaşlar politika ile din arasındaki yetki sınırlarını aşma olaylarını daha bir güvensizlikle karşılıyorlar. Avrupalılar, Devletin teşkilatlanma ve düzene koyma yeteneklerine daha bir güvenirliler. Fakat piyasanın yeteneklerine karşı şüpheli yaklaşır. 'Akıl diyalektiği' hususunda kuvvetli bir hissiyata sahipler ve eşiği olmayan bir iyimserlik beklentilerini teknolojik ilerlemelere göre beslemezler. Tercihlerini, 'koruyucu devlet'in garanti ettiği emniyetten ve dayanışmayı kolaylaştıran düzenden yana yaparlar. Kişilere karşı kuvvete başvurmada ki müsamaha eşiği Avrupa'da başka yerlere oranla çok aşağılardadır. Sonuç olarak, çokyönlü uluslararası ve hukuka dayalı bir düzen kurgulanmak isteniyorsa, bunun, yeniden şekillendirilmiş bir BM bünyesinde yürütülen etkin bir evrensel politikanın uygulanması umuduyla birlikte yürümesi gerektiği kabul edilmelidir.

İmtiyazlı Avrupalılara yani Batı Avrupalılara soğuk savaşın gölgesinde böylesi bir zihniyeti geliştirme imkanı tanıyan takım yıldızının 1989-1990 yılları boyunca düşüşe geçtiği bir vakıa. Oysa 15 Şubat, zihniyetin kendini doğuran şartları aşıp yaşamayı bildiğini ortaya çıkardı. Bu da neden 'yaşlı Avrupa'nın müttefik süpergücün uygulamaya koyduğu hegemonyacı çapkın politika tarafından kendisine meydan okunduğunu düşündüğünü açıklamaktadır. Saddam'ın düşüşünü bir kurtuluş olarak selamlasalar da Avrupa'daki bun-

ca insanın, neden yalana dayalı ve önleyici görev gibi gerekçelerle tektaraflı işgali, uluslararası hukuka aykırı bularak mahkum ettiklerini de gösterir. Geriye bu zihniyetin hangi sağlam temellere dayandığını ve köklerinin tarihi tecrübelerin ve geleneklerin derinliklerine uzanıp uzanmadığını bilmek kalıyor.

Bugün pekala biliyoruz ki, karakteri icabı otoriteyi gerektirdiğini söyleyen politik gelenekler, aslında 'icat edilmiş' şeylerdir. Buna karşılık, kamusal alanın

ışıkları altında doğan bir Avrupa kimliği, inşa edilmiş bir şey olacaktır. Keyfi bir yönetim tarafından inşa edilmiş olmanın ucuz iradesinin damgasını taşıması da lazım. Kişinin kendisiyle olan ilişkisini kolektif bir şekilde belli ettiği bir süreç esnasında biteviye tekrarlanan politik-etik irade, keyfi bir yönetim değildir. Üstlendiğimiz miras ile reddetmeye çalıştığımız arasındaki fark, bizden, kendimize maletmek üzere bu mirası nasıl okuduğumuz hakkında, kesin karar kadar tedbirli olmayı da beklemektedir. Tarihteki tecrübeler bilinçli bir sahiplenmeye adaydırlar. Bu bilinç olmadan kimlikleri kıvamına getirme kabiliyetine haiz gücü toplamak neredeyse imkansızdır. Dolayısıyla, savaş sonrasında uç veren Avrupa zihniyetine ait profilin daha net bir şekilde ortaya çıkabileceği birkaç 'aday-kılavuz' teklif ederek konuyu tamamlayacağız.

Bir Politik Profilin Tarihi Kökleri

Kiliseler ile Devlet arasındaki ilişki, Pirenelerin şu yakasında ya da diğer tarafında bulunmakla, Alp-lerin kuzeyinde ya da güneyinde olmakla, Ren nehrinin batısında ya da doğusunda yaşamakla ilintili olarak, modern Avrupa içinde farklı farklı gelişti. Halk gücünün her türlü dünya vizyonu karşısındaki bîtarafılığı, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde her seferinde değişik bir hukuki şekle büründü. Din ise, medeni toplum içinde, her yerde

aynı benzer apolitik pozisyonu almıştır. İmanın özelleştirilmiş olmasından pişmanlık duyulabilse bile, kültür politikası için oldukça önemli neticeler doğuracağını kabul etmektir esas olan. Bir devlet başkanının güne toplu bir dua ile başlamasını ve siyasi kararlarının ağır neticelerini ilahi bir misyon çerçevesinde doğrulamaya çalışmasını bugünkü genel anlayışımız içinde hayal etmek bile zor.

Sivil toplumlar değişik mutlakiyetçi rejimlerden kendilerini kurtarmalarına rağmen, bu, modern devlet yönetimlerinde kontrolün ele alınmasını ve demokratik transformasyonların gerçekleşmesini beraberinde getirmedir. Bununla birlikte, Fransız devrimlerine eşlik eden ve tüm Avrupa'yı saran düşüncelerin ışıldaması, dünyanın diğer yerlerine nazaran, niçin burada, siyasetin bir taraftan hürriyetleri teminat altına alan diğer taraftan kurumsal bir iktidar hedefleyen haliyle pozitif bir karakter taşıdığını izah eder. Buna mukabil, kapitalizmin yerleşmesi kuvvetli bir sınıf muhalefeti de yanında getirmiştir. İşte bu hatıra, bugün, önyargılardan arınmış bir piyasa değerlendirmesi yapılmasını engellemektedir. Kimbilir belki de siyaset ile piyasanın bu farklı değerlendirilişidir Avrupalıları Devlet'e olan güvenlerinde kuvvetlendiren. Devleti, sivilleştirici adımlara şekil verebilecek bir güç olarak görüyorlar ve ondan 'pazarın gevşekliklerine' bir çeki düzen vermesini bekliyorlar.

Fransız İhtilalinden neşet eden partiler düzeni ülkeler tarafından hep kopya edilegelmiştir. Ama sadece Avrupa'da, kapitalist modernleşme sonunda yaşanan sosyal rahatsızlıklar sürekli siyasi bir değerlendirme altında tutulabilsin diye, ideolojiler bir rekabet ortamına itilmişlerdir. İlerlemenin beraberinde getirdiği paradokslar karşısında yurttaşların hassasiyetini keskinleştiren de işte budur. Muhafazakâr, liberal ve sosyalist yorumları karşı karşıya getiren çatışmanın altında şu iki şeyin dengede tutulması yatıyor: geleneksel ve korumacı hayat tarzlarının çözülmesi sonucu uğranılan kayıplar, temelsiz bir ilerlemenin kazanımları karşısında galip mi gelsin? Yoksa aksine, yaratıcı tahribat süreçleriyle, bugünden yarın için öngörülen kazanımlar mı modernleşme mağluplarının katlandığı acılara üstün gelsin?

Kalıcı etkileri olması hasebiyle sınıf farklılıkla-

rı, Avrupa'da, ancak kolektif bir aksiyonla değiştirilebilen bir kader olarak yaşanmıştır. Bu sebeptendir ki, ister işçi hareketlerinde olsun isterse sosyal hristiyan geleneklerinde olsun, 'daha çok sosyal adalet' için mücadele ethos'u, dayanışmacı ve herkese karşı aynı saygıyı hedefleyen ethos'u, sosyal eşitsizliklerin en çarpıcılarıyla uyum içindeki değerliler adaletinin bireyci ethos'una kendini kabul ettirmiştir.

Bugünkü Avrupa, 20.yıllın totaliter deneyimlerinde, Avrupa yahudilerinin yokedilmesi ve zulme uğratılmasında, nazi rejiminin işgali altında dokunmuştur. Geçmişle yüzleşerek kendisiyle hesaplaşma, siyasetin ahlaki prensiplerinin hafızalara nakşedilmesini sağladı. Fiziki ve kişisel bütünlüğe verilen zararlara Avrupa'da çok büyük hassasiyet gösterilir. Bunu da Avrupa Konseyi'nin ve AB'nin ölüm cezasının kaldırılmasını üyeliğe girmenin şartlarından saymasında görüyoruz.

Geçmişte tüm Avrupa uluslarının kendilerini kanlı çatışmalara sürükleyen savaş taraftarlığı yaptıkları bir vakıa. Silahları olduğu kadar akılları da harekete geçiren bu tecrübelerden, uluslarüstü işbirliğinde yeni ilişkiler geliştirmek gerektiğini, İkinci Dünya savaşı sonrasında idrak ettiler. Avrupa Birliği'nin başarısı, dünya seviyesindeki de dahil olmak üzere, devlet şiddetine başvurma isteğini uysallaştırmanın yolunun, egemenliğe bırakılan manevra sahasının karşılıklı daraltılmasından geçtiğine tüm Avrupalıları ikna etmiş olmasındadır.

Avrupa'daki her büyük ulusun yaşadığı bir emperyalizm dönemi olmuştur ve bizim durumumuzda önemli olanı da imparatorluğun kaybıyla yaşanan tecrübe. Bu düşüşün, hemen her seferinde kolonyal imparatorlukların kaybına bağlı olduğunu görüyoruz. Oysa bu türden hakimiyet ve kolonyal tarih dönemleri, Avrupalı güçlerin onlarla bir düşünce irtibatı bile kuramayacak kadar uzaklarında kalmıştır artık ve bu da bizim için bir şanstır. Ancak bu sebeptendir ki, yenilen perspektifinden bakarak, kendilerini, kültürleri öz köklerinden kopararak cebren modernleştirmiş olmanın hesabının sorulduğu galiplerin şüpheli rolü içinde görmeyi öğrendiler. Olabilir ki, Avrupalılarda, bir çeşit avrupamerkezciliğe karşı nefreti bu bakış cesaretlendirmiş ve evrensel bir politika için Kant'çı bir umuda kanatları bu bakış açmıştır. ■

AB ÜYELİĞİ VE ZİHİNSEL SAVRULMA

METİN ALPASLAN

Kafa Karışıklığı

Avrupa Birliği olgusuna sadece siyasi kriterler açısından bakmak, meseleyi sadece hak ve özgürlükler etrafında değerlendirmek doğru değildir. AB meselesine konjonktürel yaklaşıma hastalığından kurtularak meseleye derin bir öngörü ile bakılması gerekmektedir. Özellikle 28 Şubat ve sonrasında yaşananlar Müslümanların AB'ye ve Batı'ya ilişkin düşüncelerinde önemli değişiklikler yapmıştır. Müslümanlar AB'ye girmiş bir Türkiye'de yaşamının çok daha iyi olacağını düşünmektedirler. Oysa ki, bireysel özgürlüklerimizin ilacı olacak diye, sıkıntılarımızın baş müsebbibi ve üreticisi olan Batı dünyasını kurtuluş mercii olarak görmek bir çelişkidir. Kendi başındaki zalimlerin zulmünü kendi medeniyetinin bir unsuru görüp çıkış yolunu başka bir medeniyet havzasına sığınarak aramak problemi çözmeyecek ve Müslümanı yine tökezletip çıkmaza sokacaktır.

Dün AB'ye karşı çıkan İslâmi camia, bugün içeride yaşanan kapana kısırılmışlık halinden kurtulmanın yolunun AB'den geçtiğini düşünüyor. Türkiye'deki hakim yapıyı halkın inançlarına ve siyasi iradesine saygı noktasında terbiye etmek adına pek çok dindar insan AB'ye girmek istemektedir.

Halbuki, hak ve özgürlükler başkalarının verdiği bir şey olduğunda, her an geri alınma riskini de içinde taşırlar. Eğer AB'ye adaysanız *verileni kabul etmek zorundasınız*. Bir hak ve özgürlüğü birile-

rinin himmetiyle değil, kendi yüreğinizin, zihninizin ve bileğinizin gücüyle kazandığınız zaman onu hak eder, ancak o zaman özgür olursunuz.

Kendi Yetersizliğimizin İtirafı mı?

Türkiye'nin kendi tezleri çerçevesinde bir toplumsal dönüşüm yaşaması gerektiği fikrinde olanların birçoğu şimdi bu tezlerinden vazgeçtiler. Kendi istikametini belirleme, kendi yapısal özelliklerine uygun bir toplumsal dönüşümü gerçekleştirme yolunda adımlar atılması bir yana bırakıldı.

Halkımızın daha iyi bir hayat tarzı talebiyle, kurtuluşun ve ilerlemenin çaresini dışarıda araması, yerli aktörlerin iradelerini hesaba katmaması, kendi kimliğini aşagılama, bir anlamda Türkiye'nin iç dinamiklerinin değişimi karşılamada yetersiz kaldığının itirafıdır. Kendiliğinden bilinçlenme yerine değişim için AB'yi itici bir güç olarak görme, bir kurtuluş mekanizması olarak kabul etme, hem bizi öz değerlerimizden koparır, hem de acizyetimizin ifadesi olur. AB'nin ilkeleri, uygulamaları ve felsefesi toplumun değişimini gerçekleştirmede yetersiz kaldığı zaman veyahut değişimin yönü toplumun değerlerine uygun düşmediği zaman AB de bu toplumun talepleri doğrultusunda dönüşme ihtiyacı duyacak mı acaba?

Ayrıca, Türkiye AB'ye kabul edildiğinde, ülkeye geleceği ümit edilen özgürlükler ortamında Müslümanların ne yapmak istediği hususunda belirgin bir düşünceleri ve programları da yoktur.

Bugün sanki gereken her şeyi yaptılar da o gün daha ileri şeyler mi yapacaklar?!

Aramızdaki Kültür Uçurumu

Türkiye ile AB'nin ortak değerleri arasında dipsiz bir kültür uçurumu olduğunu bizzat Avrupalıların kendileri söylüyorlar. Temelinde Hristiyan ahlakı, Yahudilik, Yunan düşüncesi ve Roma hukuk nizamının bulunduğu, Aydınlanma süreci ile pozitivist kültürden yeni boyutlar eklenen bir kültür ve medeniyet havzasında biz neyimizle var olacağız? Avrupalılar, *"Türkler Kıta Avrupa'sında entegrasyonu başaramadılar. Entegrasyonu asimilasyon olarak kabul edip, hem Avrupa'da yaşamaya devam edip, hem değerlerini Avrupa'ya enjekte etmeye çalışıyorlar. O halde geride kalan 70 milyonun entegrasyona gönüllü olduğuna nasıl güveneceğiz?"* diye soruyorlar. Entegrasyon ile o kokuşmuş kültür içinde asimile olmamızı kastettikleri çok açık biçimde anlaşılmaktadır. AB'ye girmek için can atanların bu entegrasyonun nerede başlayıp nerde biteceği hususunda da bir fikirleri olduğunu zannetmiyoruz.

Papa, AB Anayasasına *"Hristiyanlığın Avrupa kültürünün ana unsurlarında biri olduğuna"* dair bir madde eklenmesini istiyor. Ortaçağ'da kurulan ilk üniversitelerden beri Hristiyanlığın Avrupa kültürünü şekillendirdiğini söyleyen Papa, *"Doğu ile Batı'nın acı dolu ayrılışından sonra Hristiyanlık tüm Avrupalıların dini olmuştur"* diyor. Yunan Ortodoks kilisesi ile Hristiyan Demokrat partiler de aynı amaç için lobi yapıyorlar. İtalya Dışişleri Bakanı Franco Frattini ise, AB dönem başkanı olarak birliğin anayasasına Avrupa'nın Yahudi-Hristiyan kökenlerine gönderme yapılması için çalışmaya niyetli olduklarını söyledikten sonra, *"Laikliğin Avrupa demokrasisinin başarısı olduğunu kabul ediyoruz, ama Hristiyan kökenlilik bununla uyumsuz bir şey değildir"* diyor. Frattini, hem laikliğe hem de Avrupa'nın Hristiyan mirasına gönderme yapan bir paragraf konulmasını teklif edebileceklerini belirtiyor. AB anayasasına Hristiyanlığın girmesini en çok destekleyenlerin İspanya ile Polonya olduğunu söyleyen İtalyan bakan, Papa'nın bu yöndeki çağrılarını da dinlediklerini vurguluyor.

Papa'nın bu kampanyasına karşı çıkan laik ke-

simler ise dinin toplumsal hayattan tamamen dışlandığı bir Avrupa öngörmektedir. Şu anda Avrupa'da ciddi anlamda zemin kaybetmiş olan Hristiyanlığa sahip çıkmayan bir toplum İslâm'a nasıl bakacaktır? Burada Müslümanlar kırk katır mı, kırk satır mı ikilemi ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Ya Hristiyanlığın Avrupa'nın dini olduğunu kabul edecekler, ya da dinin tamamen toplumsal hayatın dışına itildiği bir hayat tarzını kabul edecekler. Bunun dışında Müslümanlara başka bir alternatif bırakılmıyor.

Batı'dan farklı bir medeniyete mensup olduğumuz gerçeğini ve bilincini terkettiğimiz taktirde, şu anda hakim başka bir medeniyet camiasına iltihak etmeyi kabul etmiş olacağız. Başbakan R.T.Erdoğan *"Türkiye'nin AB ile bütünleşmesi bir medeniyet projesidir"* diyor. Bu yaklaşım Osmanlı'nın çözülüşünden beri *"çağdaşlaşmak, batılılaşmak gerek"* diyen bizim iflah olmaz Batıcıların *"Batı uygarlığını yakalamak"* hedefi ile ve *"Zaten Batı medeniyetinden başka bir medeniyet var mı ki..."* görüşü ile paralellik arz etmektedir.

Bizler hep şikayet etmedik mi ki, zamanında İsviçre Medeni Kanunu, İtalyan Ceza Kanunu vs. gibi kanunları getirerek bu millete zorla deli gömleği giydirdir gibi giydirdiler. Ve bu gömlekler bu topluma ya bol geldi, ya dar geldi, sıkı, uymadı, problem oldu. Bu ülkenin kiblesini Batı'ya çevirip istikametini saptırdılar ve Türkiye'yi bugünkü noktaya getirdiler. Aynı hata şimdi daha büyük ölçüde işlenmekte, bir kimlikler ve uygarlıklar projesi olan ve bizim toplumumuzun dünya görüşüne, hayattan beklentilerine, tercihlerine, kısaca kimliğine göre farklılıklar gösteren AB'nin değerler sistemi yerleşik değerlerimizle örtüşmemektedir.

Avrupa Birliği ve İslâm

AB Temel Haklar Şartı'nın giriş kısmında: *"Ruhani ve manevi mirasının bilincinde olan Birlik"* diyor. Bu ifadenin ne anlama geldiğini ve Müslümanların söz konusu ruhani ve manevi mirasın neresinde durduğunu da iyice irdelemek gerekmektedir. Ayrıca birlik olması için siyasi ve kültürel sınırların çakışması gerekmektedir. Müslümanların ise ne siyasi, ne de kültürel sınırları Avrupa ile çakışmamaktadır.

ABD'nin de AB'nin de temel hedefi, İslâm'ın

yeniden tarih sahnesine çıkmasını mümkün kılacak tüm gelişmeleri engellemektir. İslâm coğrafyasında kendi kontrolü dışında iktidarlar oluşmasına izin vermeyen Batı kendi topraklarında İslâm'ın gelişmesine ne derecede müsaade edecektir. İslâm'ın gelişmesi ve ilerlemesi söz konusu olduğunda Batı nezdinde demokrasi vs.'nin hikaye olduğunu birçok kere gördük. Avrupa'daki Müslümanlar arasında son on yıl içerisinde gözlenen dini canlanma, 1997 yılında İngiltere'de Runnymede Foundation tarafından hazırlanan rapora göre, "*İslâm korkusu*" oluşmasına yol açmıştır. Süreklilik taşıyan ve artan Müslüman varlığı, hükümetleri çözüm arayışına yöneltmiştir.

Şu bir gerçek ki, İslâm ile ilişkilerimizi asgari düzeye indirdiğimiz takdirde ancak AB bizi alacaktır. AB bünyesine girdiğinde, Türkiye'nin Müslüman karakteri aşındırılarak hazmedilebilir hale getirilecektir. Bir nevi "*Azaltılmış İslâm*" (*Light İslâm*) kimliğiyle ancak o camiada yer tutabilecektir.

Türkiye'yi Avrupa kapısında bekletirken esas gayeleri, İslâm'ı bizzat İslâmcı kadrolar eliyle laikleştirmek ve böylece İslâm'ı siyasi, sosyal, ekonomik ve hukuk alanından uzaklaştırarak bireysel bir inanç meselesi haline getirmektir. Diğer bir ifadeyle, esas amaçları İslâm'ı hadım ederek Türkiye'nin İslâm eksenli merkezi bir rol oynamasını imkansız hale getirmek, Türkiye'yi İslâm'dan ve

İslâm dünyasından yalıtmak, kimliksiz ve kişiliksiz bırakmak ve Batı'nın "*gönüllü mandası*" yapmaktır. AB'ye girmiş bir Türkiye, İslâmî köklerinden, İslâmî mirasından, İslâmî iddialarından tümüyle vazgeçmiş olacaktır.

AB Bizim Projemiz Değildir

Şimdi Avrupa diye bir devlet doğuyor. Bu devletin bir anayasası olacak, kanunları olacak, kamu düzeninin bir sistemi olacak. İkili bir sürecin üzerinde oturan AB olgusu, bir yandan birliği sağlamak yolunda ortak Avrupa değerlerini oluştururken, bir yandan da bu normları teker teker bütün uluslara kabul ettiriyor. Bu değerlerin hangi düşünce ve inanç ekseninde oluştuğunu yukarıda anlatmaya çalıştık ve alın size müşahhas bir örnek (gazetelerde çıkan bir haber): "AB'nin demokratikleşme şartlarından biri de Ankara'da yapılan 'Lezbiyen ve Gaylerin Sorunları ve Toplumsal Barış İçin Çözüm Arayışları' konulu sempozyumda ele alındı. İngiliz İşçi Partisi, Avrupa Parlamentosu üyesi Michael Cashman, Türkiye'nin Başbakanlık İnsan Hakları Kurulu'nda gay ve lezbiyen üyelerin bulunmamasını eleştirdi."

AB'nin yapısı, kapsamı, özellikleri konusunda Müslümanlar hiç bir şekilde AB projesinin tarafı olamamışlardır. Bu meselede kendilerine hiç bir şey sorulmamış, fikirleri alınmamış, sürece dahil

edilmemişlerdir. Sürece *özne* olarak değil de, *nesne* olarak katılmaları istenmiştir. Bu durum Müslüman olma iddiasıyla çelişik bir durumdur. Çünkü İslâm vahiyle ilişkisi olan bir dindir ve vahiy muhatabına hayatın öznesi olmayı emreder. Tevhidi dünya görüşü ve nebevi hayat tarzı açısından olaya baktığımızda, bir çok temel noktada AB ile çalıştığımız görülecektir. Çünkü, hayat tarzı farklılığımız vardır. Beslendiğimiz kaynaklar farklıdır, medeniyet kodlarımız farklıdır.

AB Türkiye'yi Neden Alsın?

Bir televizyon programında Diyarbakırlı köylünün Türkiye'nin AB'ye alınıp alınmayacağı şeklindeki soruya verdiği cevap ilginç idi. Köylü, "Benim 100 dolarım var, senin ise 1000 dolarım var. Bu durumda sen beni kendine ortak yapar mısın ki, bu kötü ekonomik yapımız ile Avrupa bizi kendi zenginliğine ortak yapısın" diyordu.

Türkiye, AB'ye aday ülkeler arasında milli gelir ve insanı gelişim bakımından en düşük performans sergileyen bir ülkedir. Aşağıdaki bazı rakamlara baktığımızda ekonomik bakımdan aramızdaki uçurum hemen farkedilecektir:

- Bütçe açığında AB standardı maksimum %3 olup Avrupa Komisyonu %4,1 bütçe açığıyla AB limitlerini aşan Portekiz'e ceza vermeye hazırlanıyor. Bizde %30'ların üzerinde seyreden bütçe açığıyla acaba hangi cezalara maruz kalacağız.

- Euro bölgesinde enflasyon %2,2 olmasına karşılık bizde daha yakın zamanlarda %30'lara inmiştir (o da resmi rakamlara göre).

- AB Maasrecht kriterlerine göre, kamu açığının GSMH'nin %3'ünü aşmaması gerekmektedir. Ancak bu oran bizde 1975 yılından bu yana %3 veya altına hiç inmemiştir. Bu oran 1986'da %3.7 iken, 1987 yılında %6.1'e, 1993 yılında %12'ye, 1999 yılında %15, 2001 yılında ise %16.5' yükselmiştir.

- Türk tarım sektörü AB'nin çok gerisinde olup, Avrupalı çiftçinin buğday geliri Türk çiftçisinin 10 katıdır.

- AR-GE konusunda da AB'nin çok gerisindeyiz. AB'de GSMH'den AR-GE'ye ayrılan pay mevcut %1.8'den %3'e çıkarmayı hedefliyor. Türkiye'de ise GSMH'den AR-GE'ye ayrılan pay %0.6'dır.

- Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olan Marmara, kişi başına gelir endeksinde, AB'nin en az gelişmiş bölgeleri olan Portekiz'in Acores ve Yunanistan'ın İperios bölgelerinin seviyesinde bulunuyor. Doğu Anadolu Bölgesi ise AB ortalamasının 10'da birine yakın bir gelişmişlik seviyesi gösteriyor.

Bu rakamları daha da uzatmak, başka örnekler vermek mümkündür.

Aramızdaki ekonomik ve refah seviyesindeki uçurum bir yana, diğer önemli bir nokta da Avrupalılar bizim çıkardığımız uyum yasalarının heycan verici olduğunu belirtirken, aynı zamanda esas olanın kağıt üzerindeki değişiklikler değil, uygulama olduğunu ısrarla vurguluyorlar. Hangi yasal değişiklik yapılsa yapılsın, yapılan değişiklikler uygulamaya geçirilip, Kopenhag siyasi kriterlerinin belirttiği şekli ile kurumsallaşmaları sağlanmadığı takdirde sonuca varılamayacağını biliyorlar. Burada toplumu önceleyen bir Avrupa kafa yapısı ile devleti önceleyen ve kutsayan bir anlayışın uyumsuzluğu söz konusudur. Türkiye'nin tipik şark kurnazlığı yaparak dostlar alışverişte görsün kabilinden yaptığı değişiklikleri yeri geldiğinde hiçe sayarak hala aynı baskıcı kafa ile dayatmacı uygulamalara devam etmesi Avrupa'nın gözünden kaçmıyor tabii .

AB-ABD Çatışmasında Türkiye Truva Atı

Birlik konusunda önemli mesafeler katedilmesine rağmen henüz tam bir homojen yapıdan ve anlayıştan söz etmek mümkün değildir. Irak meselesi Avrupa'da bölünmeye yol açmış, AB çatırdamıştır. AB bizzat savaş öncesinde ABD'nin girişimleri ile siyasi olarak çatlatılmış, sekiz Avrupa ülkesinin ABD lehinde ortak bir bildiriye imza atmasıyla Avrupa sathında bir ayrışma yaşanmıştır. ABD Savunma Bakanı tarafından "Yaşlı Avrupa'ya karşı Yeni Avrupa" şeklinde tasvir edilen bu ayrışma kıtadaki ihtilafı da gün yüzüne çıkarmıştır. Yine Güvenlik Konseyinde Almanya ve Fransa bir kampta, İngiltere ve İspanya başka bir kampta olmuştur. ABD bununla da yetinmeyerek oynadığı düşük kur oyunu ile Euro'nun aşırı şekilde değer kazanmasına sebep olmuş, ekonomik cephede de çatırdama sesleri duyulmaya başlamıştır.

AB ile ABD arasında zaman zaman su yüzüne

çıkan bu mücadelede her iki tarafta Türkiye'ye önemli bir rol yüklemektedir. AB, bir taraftan Türkiye'ye birlik içinde ABD'nin yandaşı gibi bakmakta, ABD'nin Türkiye vasıtasıyla AB'ye nüfuz edeceği endişesini taşımaktadır. Diğer taraftan da, ABD'nin bölge üzerindeki etkisini ve bölgeye daha derinlemesine yerleşme çabalarını Türkiye üzerinden kırabileceğini düşünmektedir. Kısacası Türkiye'nin kilit rolünü iyi bilen hem AB hem de ABD, Türkiye üzerinden küresel hegemonya kurmak istemekte, her ikisi de Türkiye'yi Truva Atı gibi kullanmak amacı gütmektedir.

AB Samimi mi?

Deniliyordu ki, şayet Türkiye bazı konularda gerekli adımları atmazsa AB dışına atılacak, 2003'den itibaren kapkara limanlara yelken açacak. Bilindiği üzere Türkiye, 12 Aralık 2002'de yapılan genişleme zirvesine eli kuvvetli olarak girmek ve Kopenhag trenini yakalayıp son vagona atlamak için bazı adımlar attı. İdam cezası kalktı, ifade ve örgütlenme özgürlüğü konusunda adımlar attı, güya ana dilde eğitimin önü açıldı, azınlık vakıfları meselesinde adımlar atıldı, sivil MGK Genel Sekreterliği şartlı da olsa kabul edildi. Ama bütün bunlara rağmen, daha on sene öncesine kadar küçümsediğimiz birçok ülke (Macaristan, Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Estonya, Malta, Polonya, Slovakya, Kıbrıs, Romanya, Bulgaristan) AB'ne kabul edildiği halde Türkiye yine dışlandı.

AB Komisyonu'nun genişlemeden sorumlu üyesi Günter Verheugen, "**AB konusundaki en zor konu**" diye tanımladığı Türkiye'nin üye olması halinde AB'nin yapısının büyük oranda değişeceğini belirttikten sonra devamla; "*Türkiye gibi kalabalık bir ülkenin AB'nin tam üye olmasının, kurumsal ve yapısal olarak AB'ne çok büyük etkisi olur. AB Komisyonu yapısal olarak değişmek zorunda kalır. Daha da önemlisi, AB'nin dış politikası önemli ölçüde değişir. AB, Türkiye'nin üyeliği durumunda Ortadoğu'ya komşu olur ve buraya yönelik politikası değişir*" değerlendirmesini yapıyor. Bu değerlendirmelerden anlaşılan şu ki, AB, Türkiye'yi bir tampon bölge gibi tutarak İslâm ve Arap dünyasıyla direk komşu olmak istememektedir.

Diğer taraftan, Avrupa Anayasası'nı hazırla-

makla yükümlü Avrupa Konvansiyonu'nun başkanı Valery Giscard D'Estaing, "*Türkiye'nin AB'ne girmesi Avrupa'nın sonu olur*" diyor. D'Estaing'in altını çizdiği nokta "*Avrupa değerlerini benimsemek ve savunmak*" kavramı. Başkan, Türkiye'yi ima ederek bazı ülkelerin bu noktada daha kıyıda kaldığını belirtiyor.

Ayrıca, Türkiye'nin kalabalık nüfusu ile AB karar mekanizmalarında belirleyici bir konuma gelmesi onları ürkütmektedir. Büyük bir Müslüman topluluğun hazını zor olduğu için Avrupalılar Müslüman Türkiye'ye karşı çıkıyorlar. Şu bir gerçek ki, AB Türkiye'ye karşı yalancı bir politika izliyor ve Türkiye'yi Müslüman olduğu için oyalıyor.

Sonuç

AB Türkiye'nin iki yüz yıldır yöneldiği istikametinin doğal bir aşaması ve sürdürdüğü batılılaşma sürecinin son halkasıdır. Merhum Mehmed Akif'in ifadesiyle tek dişi kalmış bu canavara "muasır medeniyet seviyesine" ulaşmak sevdasıyla sarılarak Avrupalılaşma politikasını sürdüren Türkiye'nin bugün geldiği nokta bir fiyaskodur.

AB müktesebatı İslâmi prensiplerin ve müslümanların beklentileriyle örtüşmemektedir. AB'ye girmek İslâmi iddialarımızı olumsuz etkileyecektir. Özellikle hukuki düzenlemelerden çıkacak ve katlanılacak sonuçlara ilişkin öngörüsüzlük ve vurdumduymazlık ürkütücü boyuttadır. Eğer İslâm Türkiye'nin "*olmazsa olmaz*"ıysa ve yeniden diriliş ve yükseliş İslâm ile olacaksa, AB'ye girmekle oluşacak kimlik erozyonu İslâmi hüviyetimizi yaralayacak ve aşındıracaktır.

Şimdi cevaplandırılması gereken en önemli soru önümüzde durmaktadır. İslâm'ın Batı hayat tarzına ve dünya görüşüne karşı en kuvvetli ve gelecek vaad eden bir meydan okuma olduğunu kabul mü edeceğiz, yoksa İslâm'ın bir medeniyet projesi ile insanlığa bir çıkış yolu sunabileceği fikrinden vaz mı geçeceğiz. Bizden istenen "*sınırsız ve topyekün Batılılaşma*"ya razı mı olacağız, yoksa tarihi misyonuna ve İslâmi kimliğe sahip çıkıp Türkiye merkezli bir dünya mı kuracağız? Bu noktadaki tercihimiz AB konusunda ki tutumumuzu belirleyecek ve meseleye daha berrak bakmamıza yardımcı olacaktır. ■

TÜRKİYE’NİN AB ÜYELİĞİ VEYA GÜNÜ KURTARMA PSİKOLOJİSİ

AHMET CEMİL ERTUNÇ

Siyasetin en yetkili ağzlarından, sokaktaki bireye kadar neredeyse hemen herkes, Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliğini ister, istemekten de öte özlemle bekler hale geldi. Oldukça farklı düşünce, inanç, ideoloji veya siyasi eğilime mensup toplum kesimleri, Türkiye’nin dünden yarına uzanan tarihsel boyutunda, bin yılı aşkın süredir mensubu olduğu medeniyet dairelerinde ve coğrafi konumunda oluşup şekillenen öz-kimlik unsurları açısından AB üyeliğinin doğru bir tercih olup-olmadığını düşünmekte değil; üyeliğin gerçekleşmesini geciktirme veya engelleme yönünde engel çıkarıcı tutum ve tavırları nedeniyle AB yetkililerine kızgınlıkta, küsmekte birleştiler. Herkeste bir AB tutkusu aldı gidiyor; hiç kimse AB üyeliği için 3-5 yıl bile beklemeye razı değil. Bu arada, AB üyeliğine karşı çıkan ve gerçekleşmemesi için bazı siyasi taktikler geliştiren bir kısım sivil ve asker bürokratların, sermaye gruplarının sesi ise pek duyulmaz, duyulsa bile bir kıymet ifade etmez oldu. Çünkü, bu elit kesimin, mevcut sistemdeki özel ve ayrıcalıklı konumlarını devam ettirmek arzusuyla Türkiye’nin AB üyeliğine karşı çıktıkları; üyelik gerçekleşince düzenlerinin bozulacağından endişe ettikleri için üyeliği engellemeye çalıştıkları kanaati tüm toplum kesimleri tarafından paylaşılar hale geldi.

Daha da önemlisi, söz konusu elit kesimin, özellikle yakın zamanda yaşanan sosyo-ekonomik, yasal, siyasal problemlerin doğrudan veya dolaylı faileri olarak görülmeleri nedeniyle, AB’ye ilişkin olumsuz düşünce ve iddiaları, AB

üyeliğinin doğru bir tercih olduğunun delili olarak algılanmasına yol açtı. “*Madem ki onlar AB’yi istemiyorlar, o halde AB üyeliği Türkiye’nin hayırına*” inancı yaygın bir kabul görmeye başladı. Elit kesimle hiçbir şekilde ilişki ve irtibatı olmayan, tamamen siyasi, kültürel, ideolojik, dini, toplumsal nedenlerden dolayı AB üyeliğine karşı çıkan veya çekinceleri bulunan; üyeliğe dahil olmadan önce çok düşünülmesi, ince elenip-sık dokunulması gerektiğini dile getiren sayıca son derece az bazı kimseler ise oyun bozan ve hatta elit tabakayla bir şekilde menfaat ilişkisi bulunan kimseler olarak görülüp, tepkiyle karşılanır hale geldiler. AB üyeliği konusunda 2003’ün Türkiye’indeki genel manzara bu.

Gelinen bugünkü aşamada, AB üyeliği isteği toplumsal bir sele dönüştü ve ona karşı çıkmak cesaret ister oldu. Niçin? Özellikle de “*dün*” denecek kadar yakın bir süre önce “*Ortak Pazar içinde vurdular beni*” marşlarını söyleyenlerin; Avrupa’yı “*Gâvur memleketi*”, Avrupalıyı “*Gâvur*” olarak niteleyenlerin; “*Onlar ortak, biz pazar*” diyerek Ortak Pazar’ı sömürü sisteminin yeni versiyonu olarak değerlendirenlerin; “*Avrupa topluluğu Hristiyan kulübüdür*” diyerek karşı çıkanların... bugün “*varsayarsa yoksa AB*” deyip, başka bir şey demez hale gelmelerini sağlayan dönüşüm/değişim nasıl gerçekleşti; hangi faktörlerden etkilendi? Tüm bu ve benzeri soruların cevabını doğru verebilmek ve süreci doğru değerlendirebilmek için “*Türkiye gerçeğini*”, genel hatlarıyla da olsa, bilmek gerekiyor.

Türkiye Gerçeği

"Türkiye gerçeğini" birçok boyutuyla ele alıp incelemek mümkün. Ancak, toplumun ekseriyeti açısından bu gerçeğin en önemli kısmını/boyutunu sahip olunan sosyo-ekonomik şartlar oluşturuyor. Türkiye gerçeğinin sosyo-ekonomik boyutunu anlamak için ise özel bir çaba sarf etmeye hiç gerek yok; çünkü konuya ilişkin yapılmış ve yayınlanmış bir çok araştırma var. Bunlardan bir-iki tanesine göz atmak, konuyu anlamaya fazlasıyla yeter de artar bile. Öncelikle *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı*'nın (UNDP) 2003 yılına ait *İnsani Gelişme Raporu* dikkate alınabilir. Söz konusu rapora göre, Türkiye, gelişmişlik düzeyi açısından, Ermenistan, Beyaz Rusya, Fiji, Libya, Lübnan, Kazakistan, Peru, Ukrayna gibi ülkelerin de gerisinde olmak üzere, 175 ülke arasında 96. sırada yer alıyor. Gelir ve insani kalkınma açısından, kalkınmakta olan ülkeler arasındaki yeri ise 22. sırada. Türkiye, gelir dağılımı açısından son derece olumsuz bir özelliğe sahip. Türkiye mevcut gelir dağılımı ile, dünyanın gelir dağılımı en bozuk beş ülkesinden birisi durumunda. Zira, nüfusun en zengin % 10'luk kesimin GSYİH'daki (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla) payı % 30.7. İkinci dereceden zengin % 20'lik kesimin payı ise % 46.7. Buna karşılık, nüfusun en yoksul % 10'luk kesiminin GSYİH'daki payı % 2.3; bu kesimi takip eden % 20'lik kesimin payı ise % 6.1. Buna göre, nüfusun zengin %30'luk kısmının GSYİH'deki payı %77,4 olmasına karşılık, yoksul % 30'luk kısmının payı ise % 8,4; iki kesim arasındaki fark 9 kat. Nüfusun %2'si "*mutlak yoksul*", % 10,3'ü ise "*yoksul*". Rapora göre, Türkiye'nin ağırlığı gittikçe artan problemlerinden birisi işsizlik. İşsizlik oranı % 8.5 düzeyinde; çalışmayan genç nüfusun oranı % 19.9; 12 aydan fazla işsiz kalan kadınların oranı % 33.3, erkeklerin oranı ise %20. Türkiye gelirlerinin büyük bir çoğunluğunu borç ödemeye harcıyor. Bu borçların tamamına yakınına ise faiz borçları oluşturuyor; bir türlü ana para ödemesine geçilemiyor. 1998-2001 yılları arasında GSYİH'nın % 3,5'ini eğitim, % 3,6'sını sağlık ve % 4,9'unu savunma harcamalarına ayıran Türkiye'nin, borç ödemelerine ayırdığı oran % 15. Harcamalarla ilgili bu veriler dikkate alındığında, bütçenin üç

önemli kaleminin toplam tutarının, borç ödemelerine ayrılan paranın miktarına erişememesi son derece önemli ve manidar. İç borçlanmanın, bazı hükümetler tarafından, belirli kesimlere para aktarma aracı olarak tercih edildiği hatırlanacak olursa, bu sayısal tespitlerden hareketle, ülke kaynaklarının nereye aktığını ve gelir dağılımındaki dengesizliğin en önemli sebeplerinden birisinin ne olduğunu anlamak daha bir kolaylaşıyor.

Türkiye'deki yoksulluğun boyutlarını göstermesi açısından DİE'nin yoksulluk araştırması da önemli. DİE'nin yoksulluk araştırmasına göre, Türkiye'de hane halklarının % 11'i "*oldukça yoksul*", bunu izleyen % 20 "*alt düzey yoksul*", % 12 ise "*üst düzey yoksul*" kategorisinde yer alıyor. Hane halklarının toplam % 43'ünün yoksul olduğu Türkiye'de, bu yoksul hane halklarına ek olarak % 12 hane halkı da yeterince beslenemiyor. Buna göre, Türkiye'de yoksullarla birlikte toplam % 55 hane halkının yeterince beslenemediği anlaşıyor. Fert bazında rakamlar, hane halkı rakamları ile karşılaştırıldığında ise, hane halkı büyüklüklerinin fazla olduğu haneler daha çok yoksul grubuna girdikleri için, fert bazında daha fazla yoksul olduğu tespit edilmektedir. Fertlerin % 15'i "*oldukça yoksul*", % 23'ü "*alt düzey yoksul*", % 9'u ise "*üst düzey yoksul*"dur. Türkiye çapında toplam fertlerin % 62'si yeterince beslenemeyenler kategorisine dahildir.

Toplumun neredeyse tamamının AB üyeliğini tutkuyla istemeye sevk eden “Türkiye gerçeği”nin öncelikli ve önemli bir diğer boyutu da “insan hakları”yla ilgili boyutudur. Bunun için, iki sivil toplum örgütünün insan hakları ihlalleriyle ilgili raporları konuyu anlamaya katkı sağlar niteliktedir. Bunlardan “İnsan Hakları Derneği”nin, günlük ve haftalık basın, İHD şube raporları ve derneğe yapılan yazılı ve sözlü başvuru ve bilgilerden yararlanarak hazırladığı 2002 yılı “İnsan Hakları İhlalleri Raporu”na göre, Türkiye’de bir yıl içinde yaşanan insan hakları ihlallerinin sayısal dökümleri şöyledir: Faili meçhul cinayetler: 75 ölü; yargısız infazlar: 40 ölü, 25 yaralı; çatışmalarda ölenler: 30 ölü, 4 yaralı; değişik toplumsal kesimlerden saldırıya uğrayanlar: 7 ölü, 209 yaralı; kaybedilenler, hakkında bilgiye ulaşılamayanlar: 2 kişi; işkence, kötü muamele, aşağılayıcı ve insanlık dışı muamelele uğrayanlar: 876 kişi; gözaltında ölüm: 5 kişi; gözaltına alınanlar: 31217 kişi; tutuklananlar 1148 kişi; yayını durdurulan TV ve radyo: 108 radyo ve TV; kapatılan gazete ve dergi: 10; kapatılan sivil toplum kuruluşu: 7; baskına uğrayan kitle örgütü, siyasi kuruluş, yayın organı, kültürel kuruluş: 83; toplatılan ve yasaklanan yayın: 83; yasaklanan etkinlik (miting, kültürel etkinlik, şenlik, panel): 69; düşüncelerini ifade ettikleri için haklarında hapis ve para cezası istenenler: 2498 kişi için 6155 yıl 8 ay hapis cezası, 108 milyar TL. para cezası; düşüncelerini ifade ettikleri için hapis veya para cezası verilenler: 228 kişi için top-

lam 362 yıl 7 ay hapis cezası, 144 milyar 164 milyon TL. para cezası; cezaevindeki düşünce suçluları: 105; anadilde eğitim istedikleri için YÖK tarafından okulundan uzaklaştırılan öğrenciler: 980 öğrenciye 1 hafta ile 1 yıl arasında uzaklaştırma; çocuğuna verdiği isim nedeniyle hakkında dava açılanlar: 36 kişi; inançları nedeniyle görevine son verilenler: 17 kişi; eğitimi engellenenler: 296 öğrenci; siyasi ve ekonomik nedenlerle işten çıkarılanlar: 5091 çalışan; haklarında soruşturma açılan kamu görevlileri: 220 kişi; sürgün-görevden alma, uzaklaştırma-idari ceza alanlar: 582 kişi.

Bir diğer sivil toplum örgütü Mazlum-Der’in İstanbul Şubesi’ne 2002 yılında yapılan başvurulardan hareketle hazırlanan insan hakları ihlallerine ilişkin rapor ise şöyledir: haksız gözetim alanlar: 2120 kişi; gözaltında şüpheli ölüm: 1 kişi; gözaltında işkence ve kötü muamelele uğrayanlar: 30 kişi; başörtüsü sebebiyle eğitimine devam edemeyenler: 2190 kişi; dini inancı nedeniyle hakkında soruşturma açılan memurlar: 46 kişi; kıyafet ve kıyafeti nedeniyle hakkında işlem yapılanlar: 12 kişi; kapatılan dernek, vakıf, mescit, Kur’an kursu vs: 21; mülkiyete yönelik ihlaller: 10. Mazlum-Der’in 2003 yılının ilk altı ayında gerçekleşen insan hakları ihlalleri raporundaki bazı rakamlar ise şöyledir: Öğrenim özgürlüğü ihlalleri: 951; faili meçhul cinayetler, şüpheli ölümler: 168; kaçırma-kayıp: 18; yayın organlarına yönelik baskılar: 81; din özgürlüğü ihlalleri: 912; örgütlenme özgürlüğü ihlalleri: 289; sığınma hakkına yönelik ihlaller: 2759; çalışına hayatına ilişkin ihlaller: 3637.

Türkiye’nin yaşadığı ve yaşamaya devam ettiği gerçek bu; veya daha doğru ifadeyle, “Türkiye gerçeğinin” resmi bu. Ve bu resim son derece iç karartıcı. Daha kötüsü ise, iç karartan bu resmin Türkiye’nin onlarca yıldır değişmeyen bir özelliği olması. Resme ana hatlarıyla baktığında, 25 yıl gibi uzun bir süredir, bazı zamanlar %100’ü aşan yüksek enflasyonla yaşayan ve bu özelliğiyle de dünyada biricik olan bir ülkeyle karşılaşılıyor. Parasının alım gücü,

devletin olmadığı, aşiretlerin yaşadığı ve birbirleriyle savaş-tıkları Afganistan veya Afrika'nın en geri kalmış ülkelerinin paralarından bile daha düşük; alım gücü olarak dünyanın en değersiz parası. Söz konusu resimdeki ülke, en üst düzeydeki hukukçuların, bürokratların açıkça dile getirdikleri üzere, yargının bağımsız olmadığı, yargının siyasallaştığı bir ülke. "Suç" olmasına rağmen, hukukçuların bریفinglerle yönlendirildiği bir ülke. Halkıyla-devleti kavgalı hale geldiği, "silahlı ve silahsız kuvvetlerin" halka topyekün

savaş açmaktan bahsettiği ve bu savaşın bir çok boyutuyla uygulamaya konulduğu bir ülke. Siyasetçilere siyaset alanının daraltıldığı; askeri vesayet rejiminin yönetimde etkin olduğu bir ülke. "Kayıtsız-şartsız egemenliğin" sahibi olan halkın iradesinin büyük oranda geçerli olmadığı; halkın sandığa yansıyan iradesinin kayda değer bir anlam ve güç ifade etmediği bir ülke. Halkın oylarıyla hükümet olanların iktidar olamadıkları bir ülke. Halk desteğine sahip başbakanın idam edildiği bir ülke. Yer altı ve yerüstü zenginliklerinin talan edildiği, halkın soyulduğu dönemlerde dahi sesini bu soygunculara hiç çıkarmayan "devlet"in, gözü-nü okuldaki öğrencilerin kılık-kıyafetine diktiği bir ülke. Hakkın kolay aranmadığı, hak arayanların potansiyel suçlu olarak görüldüğü bir ülke.

Din özgürlüğünü anayasal güvence altına alan, fakat dine ve mensuplarına yönelik her türlü müdahalenin, aşağılamanın, engellemenin serbest olduğu bir ülke. Devletin açtığı, müfredatını devletin oluşturduğu ve devletin kontrol ettiği; her şeyi ile devlet tarafından belirlenen bazı okulların mezunlarının potansiyel tehlike olarak görüldüğü bir ülke. Yüksek öğrenime sahip "düşünen beyin"lerin potansiyel suçlu olarak görüldüğü ve en küçük fırsatta cezaevine gönderildikleri bir ülke. Sınırlar açılrsa ve diğer ülkeler de kabul etse, halkının büyük çoğunluğunu anında kaybedecek bir ülke. Yüksek öğrenime sahip "düşünen beyin"lerin dörtte üçünün başka ülkelere gidebilmenin yollarını aradığı bir ülke. Bir gelire sahip oldukları için

"şanslı" kabul edilen emekli ve memurların büyük bir bölümünün yoksulluk sınırında yaşadığı bir ülke. Hastaneye kabul edilmediği için hastane önlerinde doğum yapan annelerin, tedavi masrafını ödeyemediği için çocuğunu hastaneye rehin bırakan anne ve babaların yaşadığı bir ülke....

Büyük Değişim

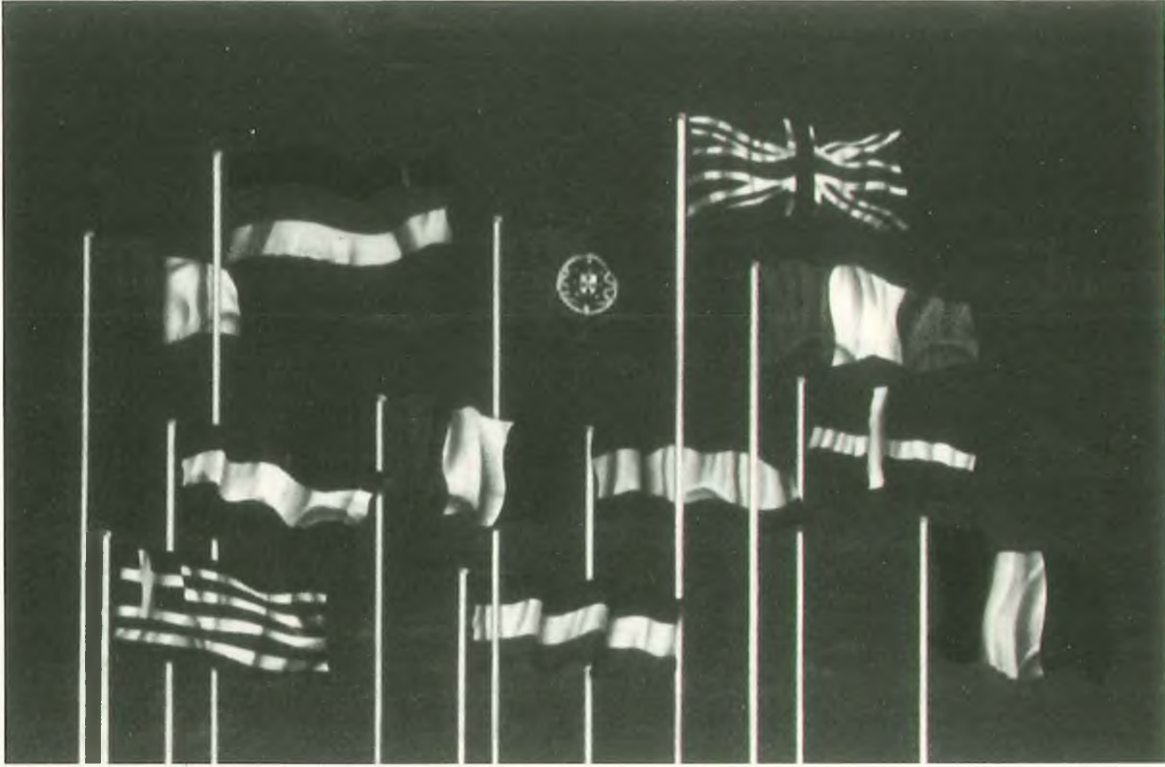
Durum böyle olunca, toplumun baskın çoğunluğu, Avrupa Birliği üyeliğinin sağlayacağı imkan ve güç ile, kendisini "devletin" bazı politikalarından ve bu politikaların neden olduğu yoksulluktan, işsizlikten, insan hakları ihlallerinden kurtarmayı amaçlıyor. Farklı toplum kesimlerinin AB konusundaki görüş ve beklentilerini tespit etmek amacıyla yapılan bir çok araştırma, kitlelerin bu konudaki ortak eğilimlerini ve isteklerinin neler olduğunu tespit etme imkanı sağlıyor. Burada örnek olarak dikkate alacağımız iki araştırmadan birincisi Piar-Gallup Şirketi tarafından Ağustos 2000 tarihinde, 17 ilden tesadüfi yöntemle seçilen 2 bin 27 katılımcı ile yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiş. Araştırmanın elde ettiği bulguları dikkate alırken, bu bulguların ekonomik kriz öncesine ait olduğunun hatırd tutulması, bulguları anlamlandırmada önemi reddedilemez katkılar sağlayacaktır. Araştırmanın bulgularına göre, Türkiye insanının % 68.7'si AB üyeliğinin gerçekleşmesini istiyor. AB üyeliğine karşı çıkanla-

rın oranı sadece % 9.9. Diğer %24,4'lük kesim ise, çeşitli gerekçelerle veya konuya ilişkin yeterli bilgisi olmadığından bir görüş bildirmiyor. Halkın, Türkiye'nin AB üyeliğini son derece olumlu karşıladığını gösteren bu veri, siyasi görüş farklılıkları ne olursa olsun, Türkiye'deki insanların büyük çoğunluğunun AB'ye üyelik açısından bir toplumsal mutabakat içinde bulunduğunu göstermesi açısından oldukça büyük önem ifade ediyor. Araştırmanın, AB'ye üyeliğin hangi nedenlerle desteklendiğine ilişkin bulguları ise, halkın mevcut problemlerine bağlı olarak beklentilerinin açığa çıkmasına katkı sağlıyor. AB üyeliğini olumlu bulanların öncelikle ifade ettikleri beklenti, AB üyeliğinin "Türkiye'nin ekonomik gelişmesini olumlu yönde etkileyeceği" (%79,7) beklentisidir. Bunu "Türkiye'nin, demokrasi alanındaki eksiklerini gidermesi, insan haklarının evrensel standartlara yükseltilmesi ve devletin tüm kurumlarının işlevlerini hukukun üstünlüğü ilkesine saygı esasına göre yürütmesini sağlar" (%69,3), "Düşünce, ifade ve inanç özgürlüğünün tam anlamıyla uygulanmasına yol açar" (%70,4), "Farklı gruplara mensup vatandaşlarımızın kimlik ve kültürel haklarının yasalar önünde eşit olmasını sağlar" (%62) gibi düşünce ve beklentiler takip ediyor.

İkinci araştırma Input Araştırma ve İletişim A.Ş. ve Yüksek Strateji Merkezi tarafından, Nisan 2002 tarihinde, yedi coğrafi bölgede, 14 kentte, 2007 katılımcı ile gerçekleştirilmiş. Bu araştırmaya göre halkın %64'ü AB üyeliğinin gerçekleşmesini isterken, %28'lik kesim AB üyeliğine karşı çıkıyor. Bu araştırma da, AB'yi algılayış tarzından hareketle, halkın yaşadıkları ile beklentileri arasındaki ilişkiyi gösteren önemli verilere ulaşma imkanı sağlıyor. Katılımcıların %46'sı AB'yi "ekonomik birlik" olarak görüyor. Katılımcıların %43'ü, AB üyeliği Türkiye'ye "Demokrasi ve insan haklarında çağdaşlaşma sağlayacaktır" görüşünü dile getiriyor. Öncelenen diğer görüşler ise şunlar: "Çalışma imkanları doğacak" (%30), "İş olanakları artacak" (%30), "Milli gelir artacak" (%19), "Yoksulluk azalacak" (%13). Araştırmanın önemli tespitlerinden birisi, AB üyeliği uğruna Türkiye'nin vazgeçebileceği şeylerle ilgili. Katılımcıların ancak %29'luk kesimi ulusal egemenlik ve kimlikle ilgili "hiç bir şeyden" vazgeçilemeyeceğini dile getirirken; çoğunluk, aralarında "dış politika", "sa-

vunma politikaları", "para basma yetkisi ve Türk lirası", "hukuk ve kanun yapma yetkisi", "idari egemenlik" gibi konuların da yer aldığı bir çok egemenlik unsurundan vazgeçebileceğini dile getiriyor. Türkiye AB-üyesi olduğu takdirde ülkeden ayrılacağını söyleyenlerin oranı %47. AB ordusunda asker olarak görev yapabileceğini söyleyenlerin oranı %20. Devlet anlayışı ile ilgili bulgular ise halkın yaşadığı problemlerin ve bu problemlerin oluşturduğu beklentilerin neler olduğuyla ilgili önemli ipuçlarını açığa çıkarıyor: "Devletin kamu hizmetleri tamamen ücretsiz olsun" %55, "Devletin kamu hizmetleri ücretli olsun ama ödeyemeyenlere devlet destek versin" %25; "Devlet yoksullar için ucuz üretim yapsın" %43.

"Türkiye gerçeğine" ilişkin tüm bu tespitlerden anlaşılan odur ki, bu ülkenin insanları artık hamasi söylemlere kulak asmıyorlar. Ulusal kimliğin anlamlandırdığı ve ulus-devletin yönetip, yürüttüğü sembolleri ve idealleri önemsemiyorlar. Çünkü, onlarca yıldır mağduru oldukları yoksulluk, açlık, işsizlik, kötü muamele, hak ihlalleri gibi yığınla olumsuzluğa artık katlanmak istemiyorlar. Mevcut şartların değişmesini istiyor ve bunu sesli olarak ifade ediyorlar. Bu ise, "Devleti-Aliyye'nin yaşaması için Garb'ı taklit etmekten başka çare yoktur" diyen Tanzimat Paşası Halil Rifat Paşa'dan bu yana mensubu olunan "Batılılaşma" sürecinin temel özelliği durumundaki "halka rağmenci" zihniyetin kontrolünde anlam kazanan "devleti kurtarma" misyonunun köklü bir değişikliğe uğrağına şahitlik ediyor. "Halka rağmenci" zihniyetin yerini "devlete rağmenci" bir zihniyet aldığını gösteriyor. Halk, artık öncelikle kendisini düşünüyor ve insanca yaşayacağı şartların hayalini kuruyor; bu istek ve arzularının ertelenmesine de tahammülü olmadığını değişik vesilelerle açıkça ortaya koyuyor. Ancak, yaşadığı tüm bu problemleri kendi gücüyle, ülkesinin sahip olduğu imkanları ve iç dinamikleri kullanarak çözmekten umudunu kestiği veya bu konularda "devletine" olan güvenini yitirdiği için; çareyi, daha düne kadar kuşkuyla baktığı, kendi kültürüne, değerlerine, inancına, ahlâkına ters/aykırı bulduğu için uzak durduğu bir dış güçte buluyor. AB sayesinde problemlerden kurtulabileceğine, devletini dönüştürebileceğine ve tüm bunların sonunda artık insanca yaşayabileceğine inanıyor.

Tercihlerin Niteliği

AB üyeliği konusunda ne tür çekinceler dillendirilirse dillendirilsin, şurası açık ve kesin ki, halkın AB sayesinde problemlerinden "kurtulma" tercihi, içerideki mevcut olumsuz şartlar bağlamında değerlendirildiğinde, "doğru" ve "doğal" tercih olma özelliğine sahip. Doğru tercih; çünkü halkın önünde tercih edebileceği, yaptığı tercihin doğruluk oranını tespit için karşılaştırma yapabileceği başka bir alternatif yok. Çünkü, alternatifler üretmesi gerekenler alternatif üretmiyorlar; onların durumu da halkınkinden farksız. Bu durumda da, halk, ya AB üyeliğine sarılmak ya da içerideki problemlerin mağduru olmaya devam etmek seçenekleri karşısında tercihini ikincisinden yana koyarak "doğru" bir seçim yapmış oluyor. AB üyeliği tercihi halk açısından son derece doğal bir tercih, çünkü bu "imkanı" problemlerin içerisinde boğulurken önünde hazır buldu. Aynen, denizde boğulmak üzere olan bir kişinin elini uzattığında tutunabileceği bir şeyi yanında buluvermesi gibi bir durumla karşılaştı. Boğulmak üzere olan kimse için, o anda, o şeye tutunmaktan daha doğal ne olabilir! Kişi, kurtulmasına yardımcı olacağına inandığı o şeye tutunur ve o sırada o tutunduğu

şeyin niteliğini dikkate alma gibi bir lüksü yoktur. Ya sonrası? Sonrası önemli değil. Belki de sarıldığı şey kendisini parçalayıp, yutacak bir köpekbalığı; fakat hiç önemli değil, ona tutununca ölüm anı birkaç dakika dahi olsa erteleniyor ya!

Bir türlü sonu gelmez sosyo-ekonomik problemlerden kurtulmak umuduyla AB üyeliğini isteyen ve toplumun ekseriyetini teşkil eden kitlelerin yanı sıra, yaşadıkları daha özel problemler nedeniyle AB üyeliğinin gerçekleşmesini büyük bir özlemle bekleyen ve sayısı gittikçe artan başka toplum kesimleri de var. Bunlar da, ülkenin içinde debelenip durduğu sosyo-ekonomik problemleri, toplumun ekseriyetinde olduğu kadar gününbirlik yaşıyorlar; geçim sıkıntısı, işsizlik, yoksulluk, açlık, yeterli beslenememe bunların da problemi. Ancak bu bazıları, toplumun büyük çoğunluğunun pek farkına varmadığı veya farkına varsa bile önem sıralamasında geri planlara ittiği daha başka problemleri yaşamış ve yaşamaya devam eden kimseler. Bunlar, siyasallaşan hukukun, ideolojikleşen devletin haksız uygulamalarının mağduru olmuş kimseler. Bunlar, devletin taraflı siyaseti veya ideolojik yaklaşımı nedeniyle işsiz kalan, memurluktan uzaklaştırılan, cezalandırılan; kılık ve kıyafeti nedeniyle okulundan atılan veya oku-

lunu terk etmez zorunda kalan; partisi, derneği, vakfı kapatılan; bürokraside yükselmemesi için önüne sürekli engeller çıkarılan; inancıyla, diniyle alay edilen kesimler... Esasen, “*insan haklarının ihlali*” niteliğinde olan bu tür problemleri resmi ideolojinin veya siyasetin dışında ideolojik veya siyasal kimlik edinmiş hemen her

kesim, yıllarca yaşadılar ve yaşamaya da devam ediyorlar. Ancak, özellikle son altı yıldır, bilinçli bir şekilde “*Müslüman*” kimliğini önceleyen ve bu kimliğe göre bir hayat tarzına sahip olmaya çalışan kimseler, yoğun bir şekilde “*insan hakları ihlallerinin*” mağdurları haline geldiler. Devletin bir

türlü tanımlanmamış, sadece ismi mevcut “*resmi ideolojisini*” arkasına alan elit grup, silahlı güce dayanarak, bu kesimlerin her türlü “*haklarının*” üzerinden bir silindir gibi geçtiler ve söylem olarak halâ benzerlerini “*gerektiğinde*” yapacakları tehditlerini savuruyorlar. Bu ise, sürecin mağdurlarını bir çok alanda değiştirdi; dün şiddetle reddettikleri bir çok siyasi, ideolojik, yasal durumun ve ilkenin, bugün bu ülkede bayraktarlığını yapan kimseler haline gelmelerini sağladı. Özellikle de AB üyeliğine yaklaşımları konusunda köklü bir değişikliğe sahip olmalarına yol açtı. Dün dini, siyasi, kültürel, toplumsal, ideolojik gerekçelerle kesinlikle reddettikleri AB üyeliğini, bugün öncelikle ve tutkuyla ister hale geldiler. AB üyesi olmuş bir Türkiye’nin hayaliyle yaşamaya başladılar.

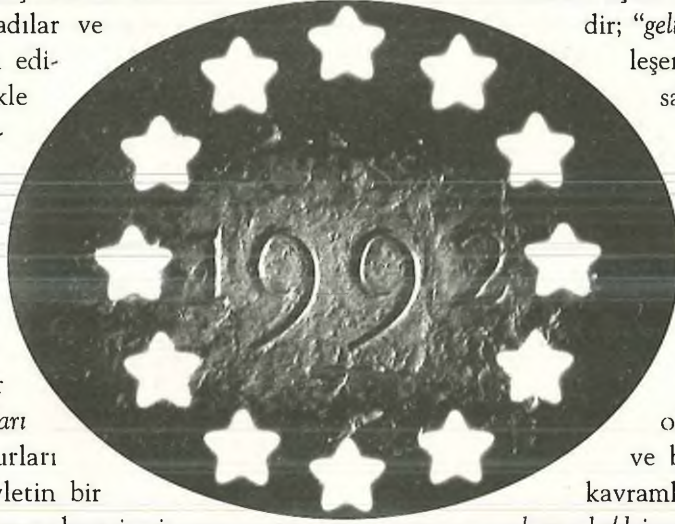
Sorgulanmayan Tercih(ler)

“*Değişim*” tek başına değerlendirilirse nötr bir kavramdır. Değişim olumlu boyutuyla “*gelişme*” olarak açığa çıkabileceği gibi, olumsuz yönde gerçekleşip “*bozulma/yozlaşma/dejenerasyon*” biçiminde de açığa çıkabilir. Dolayısıyla “*Müslümanların*” son 3-5 yılda değiştiği tespiti, değer yüklü olmayan nötr bir tespittir; olgusal bir tespittir. Önem-

li olan, gerçekleşen değişimin niteliğini belirlemek, değişimin hangi yönde gerçekleştiğini bilmektir. Eğer “*Müslümanların*” sahip olduğu değişim, daha önce “*doğru*” olduğuna inandıkları ama zamanla “*yanlış*” olduğunu anladıkları görüş ve düşünceleri terk etmek biçiminde gerçekleşmişse,

bu her açıdan “*olumlu*” bir değişimdir; “*gelişmedir*”. Fakat gerçekleşen değişim, daha önce sahip olunan “*doğruları*”, yaşanan sıkıntı ve korkular nedeniyle terk etmek ise ve yeni görüş, düşünce ve tercihlere bu psikoloji içerisinde sahip çıkılıyorsa, bu her yönüyle ve haliyle olumsuz bir değişimdir ve bu durumu ifade eden kavramlar ise *bozulmadır/yozlaşmadır/dejenerasyondur*.

Halk kitleleri, yaşadıkları problemlerin sıkıntılarından kurtulmak için, o an kendilerine umut veren her çözüme açık olabilirler. Sürecin enini-boyunu, önünü-arkasını düşünmek, onların bilgi imkanlarını ve düşünsel düzeylerini aşabilir. Bu nedenle de, günü kurtarmanın çabasını yürütürken, sahip oldukları imkan ve özellikler nedeniyle haklıdırlar; tutum ve davranışlarıyla doğaldırlar. Ama, hayatı ve insanca yaşamayı sadece ekonomik/maddi boyutuyla değerlendirmeyen; inanç ve düşünce boyutunu bilen ve önceleyen; problemlerin çözüm yöntemlerini bir anlık duygusal tepkilere dayanarak değil de düşünüp-arastırarak tespit edecek bilgi birikimine, düşünme yeteneği sahip olan kesimlerin, halk kitlelerinden daha farklı tutum ve tavırlar sergilemelerini beklemek gerekir. Kitleler için doğal gözükten tutum ve yaklaşımların, bunlar için doğal olmayacağını bilmek gerekir. Bu ise kesinlikle elitist bir yaklaşım değil; nitelik farklılığının açığa çıkardığı bir durumdur. O halde “*Müslüman*” kimliğini, inancının ve hayat tarzının ifadesi olarak seçip kabullenmiş ve bu kabullenişini de bilgi, akıl, düşünce, irade, bilinç faktörlerine göre belirlemiş kimselerin, yaşadıkları problemler karşısındaki tepkilerinin, kitlelerin anlık reflekslerinden farklı biçim ve içerikte şekil-

lenmesini beklemek gerekirdi. Belki sonuçta aynı çözüme ulaşılabilecekti, ama en azından sonuca ulaşma yollarının genel kitlelerinkinden farklı olmasını beklemek gerekirdi. kitlelerin kendiliğinden bulduğu çözüm, anlık tepkilerin ulaştırdığı bir çözüm iken; diğerinin ki düşünme, araştırma, sorgulama ile ulaşılabilecek bir yöntem olmak zorundaydı. Ama ne var ki durum hiç de böyle olmadı ve büyük oranda da olmamaya devam ediyor. "Müslümanlar" ne dün ve ne de bugün konuyu masaya yatırıp ciddi olarak ele almadılar; aralarında istişare yapıp, kayda değer tahlil ve çözümlemelerde bulunmadılar. Eğer gerçekten varsa, "düşünürleri", "uzmanları" konu üzerinde kafa yormadılar. Suyun üzerinde yüzen nesneler misali, gününbirlik şartlar nereye sürüklediyse, onlarda da oraya yöneldiler. Çabalarındaki öncelik, aynen kitlelerin yaptığı gibi, günü kurtarmak oldu.

Bugün, "Müslümanların" ellerinde, AB üyeliği taraftarlıklarını haklı kılan yığınla "delilleri" var. "Türkiye gerçeği" bağlamında yukarıda zikrettiğimiz istatistikler ve aynı konularda Avrupa ülkelerinin sahip oldukları olumlu özellikler, genelde halkın ve özelden "Müslümanların" AB taraftarlığıyla ilgili kararlarının doğruluğu konusunda başlıca delillerini teşkil ediyor. "Müslümanlar" bu delillerle, 3-5 yıl önce AB üyeliğine karşı çıkışlarının gerekçeleri olarak ifade ettikleri "AB üyeliğinin sömürülme, ahlaki yozlaşma, Hristiyanlaşma anlamlarına geldiği" görüş ve iddialarının yerine bugün ikame ettikleri "AB'nin düşünce ve inanç özgürlüğü, hukukun üstünlüğü, insan hakları, demokrasi, zenginlik, sosyal güvenlik anlamlarına geldiği" görüş ve düşüncelerini kolaylıkla haklılaştırıyorlar. Fakat ne var ki, tüm "delillerini" zihinlerinde kurguladıkları şeylere göre oluşturdukları veya mevcutların arasından özenle seçip, gidişatlarının yanlışlığını gösteren delillere hiç iltifat etmedikleri için "huzurlu" değiller; tedirginler, sıkıntılılar; kafalarının arkasına iteledikleri ve düşünmemeye çalıştıkları sorular peşlerini hiç bırakmıyor. Bu nedenle de kararlarını haklılaştırmayı, başkalarından çok kendileri için yapıyorlar; iç dünyalarını rahatlatmaya ve doğru karara sahip olmanın "huzurunu" yaşamaya çalışıyorlar.

Şurası son derece önemlidir ki, "Müslümanların" yaşanan olumsuz şartların etkisiyle sahip oldukları "değişim", nitelik olarak gerçekten de bir

"gelişme" bile olsa; bu değişimin bir yöntemi olmalıydı. Bu değişim, bilginin, aklın, iradenin, bilincin etkisiyle yönlenen bir süreçte gerçekleşmeli; duygusal faktörlerin, korkuların, endişelerin etkileyip oluşturduğu bir sürece göre şekillenmemeliydi. Günü kurtarma çabası, değişimin hakim unsuru olmamalıydı. Süreç, AB üyeliğinin getireceklerinin ve götüreceklerinin hesabını yapmış derin bir muhakemenin sonucuna göre şekillenmeliydi. Ama ne var ki, "Müslümanlar" AB üyeliği konusunda doğru tercihe sahip olsalar bile, bu tercihleri hasbelkader doğru çıkma ihtimali taşıdığı için bir kıymet ifade etmeyecektir. Çünkü, "Müslümanlar" halen mensubu oldukları yolda şartları oluşturan ve yönlendiren özneler olmadıkları için, yolun devamında da özne olamayacak ve bu edilgenlikleriyle yarın çok kolaylıkla daha başka mecralara sürüklenebilecekler. Halbuki kimliklerinin kaynağı ve referansı olan din, kendilerinden özne olmalarını istiyor; "Hakkı ayakta tutan şahitler olmalarını" (Maide, 8), "doğrunun savunucusu ve uygulayıcısı modeller olmalarını" (Bakara 143; Al-i İmran 110), "sorumluluklarının bilincine sahip kimseler olmalarını" (Hadid, 28) emrediyor. Başkaları bilgisizlikleriyle, olayların sebep ve sonuçlarını değerlendirmedeki zaaflarıyla mazur olabilirler ama; "Müslümanlar" özneliği reddedip nesnelige boyun eğdikçe, doğru tercihte bulunmuş bile olsalar, hiçbir zaman mazur olmayacaklardır.

Tüm bunları derken, genellikle ihmal edilen bu özeleştirileri "içeriden" birisi sıfatıyla yaparken, "Ne yani, üzerimizde her geçen gün biraz daha ceberrutlaşanlara razı mı olalım?" itirazlarını duyuyor gibiyim. Elbette ki hayır; kesinlikle hayır; binlerce kez hayır. Durum "razı olmak" açısından değerlendirilirse, ne içeridekilerin ne de dışarıdakilerin ceberrutluğuna "evet" demek mümkün. Burada eleştiri, tercihin yönüne değil; tercihin günü kurtarma psikolojisi içinde oluşmuş olmasındadır. Eleştiri, insanlar arasından çıkarılmış ve iyi, doğru, güzel işlerde model olmaları gerekenlerin; sıfatları akletmek, fıkhetmek, düşünmek olması gerekenlerin; bu özellikleriyle problemlere en doğru çözüm yollarını bulmaları gerekenlerin; tüm bu özellik ve misyonlarına sırtlarını dönüp, şartlar nereye sürüklerse o tarafa savrulmalarınadır; kör gidişimizdir. ■

TÜRKİYE'NİN TARİHSEL MİSYONU VE AB ÜYELİĞİ ÜZERİNE BURUK BİR DERKENAR

MUSTAFA AYDIN

Son zamanların en önemli sosyal politik gelişmelerinden birisi şüphesiz Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği sürecindeki gelişmelerdir. Muhafazakâr, dînî duyarlı AK Parti iktidarı, arka arkaya uyum yasaları çıkarmakta, Türk siyasal yapısında devrim sayılabilecek değişikliklere imza atmaktadır. Düne kadar ülkenin olmazsa olmazları arasında sayılan nice olgu rahatlıkla tartışılabilmektedir. Üniterlik, bağımsızlık, rejimin garantisi ve dokunulmazları arasında yer alan bazı ilkeler, askeri vesayet, bunun görünen mekanizması MGK, Türkçe'nin dışında bir dille yayın yapma serbestisi, devlet karşısında bireyi güçlendirici bazı düzenlemeler, vb. burada örnek olarak sıralanabilir. Teknik taraflarını uzmanlarına bırakarak bu yazıda işin kültürel boyutuyla ilgili birkaç noktaya değinmek istiyoruz.

İlgi çekicidir ki, geline nokta Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamlı bir konsensüse dayanmakta, ilgili bütün aktörler gelişmelere destek vermektedirler. Herkes, bundan yarar sağlayacağı düşüncesinin ötesinde bir zorunluluk hissetmekte, geniş bir kamuoyu oluşmuş bulunmaktadır. Bu konuda, çoğu, eskiden solcu-Marksist; şimdilerde ise ulusçu Kemalist/laik küçük bir grubu kenara bırakırsak AB karşıtı ciddi hiçbir muhalefet bulunmamaktadır. Aksine çeşitli halk kesimleri, sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları ve medyanın geneli destek vermektedir. Hükümet bu işi gönüllü götürürken ana muhalefet partisinden destek görmektedir. Asker, en tabii hakkı olarak göre geldiği vesayetini daraltan bu

gelişmelere karşı herhangi bir tepkide bulunmamakta, aksine onayladığını belli platformlarda açıkça ifade etmektedir. Yakına kadar 2007'den önce üyelik müzakerelerinin başlamayacağını belirten bizzat AB, şimdi, önümüzdeki 2004 yılında bu sürecin başlamaması için bir sebebin olmadığını söylemektedir.

Hızlanan bu süreçte aktörlerin bir ortak bileşeni olsa bile herkesin doğruları (belki daha doğru bir ifadeyle beklentileri) birbirinden farklıdır. Bir başka deyişle farklı beklentiler, değişik kesimleri bir noktada birleştirmekte ve şimdiye kadar ileri sürdükleri çekincelerini geri çekerek bir biçimde kendilerini buna mecbur hissetmektedirler.

Bu cümleden olarak mesela bizzat Avrupa Birliği'nin kendisi kültürel farklılıkları açıkça gerekçe göstererek (ekonomik ve askeri çerçevedeki) ilişkileri koparmayacak biçimde uzun süreli bir oyalama taktiği izliyordu. Türkiye'den istediği, Birliğe ait standartlar konusunda aldığı ölçekler de PKK çerçevesinde dönen uç örneklerdi.

Son zamanlarda gittikçe sivrilene ve Irak'a müdahalesiyle somut bir biçim kazanan ABD'nin küresel siyaseti (bir başka ifadeyle hegemonyası), pek çok ulusal siyaset düşüncesinde olduğu gibi AB'nin bakışının değişmesinde de etkili oldu. Sınır, şart ve kural tanımayan ABD karşısında potansiyel imkânları kullanarak daha güçlü hale gelme fikrine ulaştı. Doğal olarak bu imkânların başında ise Türkiye geliyordu. Üstelik Türkiye Irak müdahalesine karşı sergilediği olumlu tavırla, istikrarını ve güvenirliliğini de göstermişti. Kısacası AB'nin tez elden

Türkiye'nin üyeliğine ihtiyacı vardı.

Türkiye'nin insan unsuru, özellikle bir yönüyle duygusal, Batılılaşma çabasının aktörü seçkinler, genel olarak kuruluşundan beri Avrupa Birliği'ne taraf gözükmüyorlarsa da fiili durumlarda bir yığın çekincelere sahiptiler. Kabaca, dini/kültürel bir dönüşüm yaşansın ama seçkin devlet yapısından bir taviz verilmesin istiyorlardı. Bu eğilimde de esaslı bir kırılma meydana geldi. Bu seçkin düşünce, bir grup (kendi nitelendirmeleriyle) Kemalist/laik aydın dışında aşıldı; vesayetçiliğin odağında bulunan ve bu amaçla zaman zaman müdahalelerde buluna gelen asker bile artık AB'ye karşı değildi. AB üyeliği çerçevesinde yapılan düzenlemelerin önemli bir kısmı, söz konusu askeri yoğunluğu azaltmaya yönelik olmasına rağmen artık üyeliğe taraftardı.

Kanaatimizce askerin bu noktaya gelmesinde Avrupa Birliği'nin bakışını değiştiren ABD politikasının önemli bir payı vardır. ABD politikasının geldiği yer, son yıllarda İsrail ABD ekseninde stratejiler benimseyip götürülen ve bu çerçevede 28 Şubat gibi tarihinin en rizikolu müdahalelerinde bulunan askeri, sükûtu hayâle uğratmıştı. Sözün kısası ABD'nin izlediği süreç devam edecekse ne kadar fedakârca işbirliğinde bulunulursa bulunulsun gerek duyduğu anda Türkiye'ye müdahalesinin önünde hiçbir mantıkî, insanî kayıt ve şart yoktu. Kaldı ki Türkiye aradaki güçlü bir askeri ittifaka rağmen, 11 Eylül sonrasında müdahale edilebilecek 11 ülke arasında sayılmıştı. Daha sade ifade etmek gerekirse 28 Şubatçılığın "iç düşman" projesi, anlamını siyaseten de yitirmiş, bu tür yıpratıcı girişimler askıda kalmıştı. Artık ABD dışı stratejilere, askeri yönden de farklı bir organizasyon olarak AB üyeliğine ihtiyaç vardı.

Bilindiği gibi halk genelde tarihsel bir misyon ve kültürel bir farklılığa dayalı olarak AB üyeliğine sıcak bakmıyordu. Geçen zaman onda, yaşadığı ekonomik ve politik çıkmazları AB üyeliği ile aşabileceği kanaatini doğurdu. Basitleştirerek söylemek gerekirse, 15 yıldır kişi başına GSMH'dan ortalama 3 bin dolar düşmekte; inanç, düşünce ve girişim gibi bütün alanlarda hak ihlalleri sistemin bir gereği haline getirilmiş bulunmaktadır. Bu alanlarda, fazla değil 15 yıl önce bizimle yaklaşık aynı seviyede olan toplumlar, Türkiye'yi kıyaslanamayacak kadar geride bırakmışlardır. Halkın

geneline göre bunun sebebi II. Dünya Savaşı dönemlerinden arta kalmış ve ısrarla sürdürülmeye çalışılan çağdışı bir devlet ve yönetim anlayışıydı. Üstelik bu anlayış, Atatürk'e nispet edilen ve kendisine Kemalizm adı verilen bir ideoloji ile pekiştirilmekte, toplumun karşısına dikilen bir laiklik anlayışı zırhına büründürülüp silahlı kuvvetler sık sık devreye sokularak devletin potansiyel imkanları, yerine göre bu çarpık süreçte heba edile gelmekteydi. Bu çerçevede toplumsal barış sıkça bozulmakta, başörtüsü gibi, toplumun hiçbir biçimde sorunu olmayacak naiv olguları kangrene dönüşmekteydi.

İşte toplum bu devlet ve siyaset anlayışını, AB normlarına göre düzenlenmiş bir devlet ve siyaset anlayışıyla aşabileceği kanaatine varmıştır. Öyle ki Türkiye'nin AB üyeliği üzerine yapılan bazı tartışmalarda sorun, biraz da indirgemeci bir tavırla "1930'ların çizgisinde bir totaliter devlet yapısı mı, yoksa AB normlarında çağdaş bir devlet anlayışında olmak mı" şeklinde ortaya konmaktadır. İndirgemeciliğe karşı ihtiyatlı davransak ve sıralanan sorunların hemen bir organizasyona üyelikle çözülebileceği beklentisine kayıtlar koysak bile, bu argümanlar toplumumuzun AB üyeliğinden beklentilerini yansıtmaktadır. Buna göre AB üyeliği önemlidir, çünkü sorunlu devlet anlayışının dönüşümünü ve kutsal ideolojisinin aşılmasını sağlayacaktır.

Burada AB üyeliği, özellikle AK Parti için de büyük önem taşımaktadır. Çünkü AK Partinin iyi bildiği bir ülke gerçeği vardır ki bu, çağdaş demokratik bir ülkede olduğu gibi Türkiye'de bir iktidarın toplumundan referans almasının yeterli olmayışıdır. Vesayetçiler, herhangi bir iktidarı, arkasındaki dev kitleye rağmen, rejimin kutsalları adına alaşağı edebilmekte, yetkilileri idam edip, partilerini kapatabilmektedirler. Bu yasal görünümü keyfiliğin AB süreciyle aşılabileceğini düşünen AK Parti, seçimlerin daha resmi sonuçlarını almadan AB üyeliği girişimleri için yollara düşmüş, üye ülkeleri birer birer dolaşarak destek istemişti. Hatta bu durum, toplumdan aldığı 365 milletvekillik destekle yetinmeyiş, dışarıda meşruiyet yolları aramakla itham edilmişti. Bu eleştiri ilkece doğru olsa bile AK Parti bunda haklıydı; çünkü içeride toplumdan aldığı o büyük meşruiyet, bir çırpıda meşruiyet dışı olarak ilan edilebiliyordu.

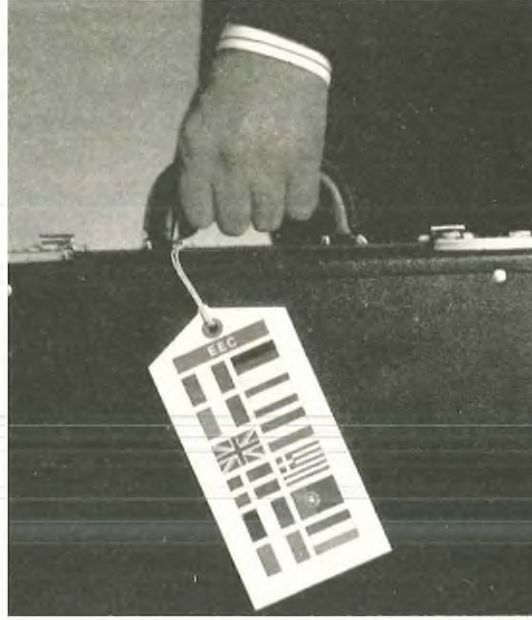
Mevcut hükümet AB'ye uyum yasaları ile yaptığı düzenlemeleri elbette kendisi için yapıyor değildir, ancak kendi komuyla ilgili bir tarafının bulunduğu şüphe yoktur. Muhalefet Partisi Başkanı sayın Deniz Baykal'ın zaman zaman iktidar partisini, AB ile ilgili faaliyetleri istismar etmesi konusundaki uyarısı zımnen de olsa bu noktayla ilgilidir. Bununla birlikte AK Partinin, Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde gerçekleştirdiği siyasal değişim tarihe geçecek niteliktedir. Çünkü daha dün 28 Şubat gibi bir süreci yaşayan toplumda böylesi kararlar alınıp yeni bir yapılanmaya yönelmesi, üstelik bunun düşman konumunda görülen bir partinin organizasyonunda gerçekleşmesi elbette manidardır.

Türkiye'nin AB Üyeliği

Türkiye'nin AB üyeliği tasvir edilen olumlu bir konjonktürde oluşuyorsa da, aşağıda kısaca söz konusu edileceği üzere iki taraflı kaygılar taşıyor ve özellikle Türkiye açısından tarihsel misyonuna ters düşen bir gelişme olarak belirginleşiyor. Gerçi Batılılaşma Türkiye için birkaç yüzyıldır devam eden bir süreçtir, ama AB üyeliği bunun son ve deyim yerindeyse son radikal bir halkasıdır.

Esasen Avrupalılaşmada Türkiye bir hayli mesafe alınmış bulunuyordu. Denebilir ki Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği, seçkinlerince yürütülen 300 yıllık Avrupalılaşma çabasının tabii bir sonucudur. Zamanla, *Batılılaşma*, *çağdaşlaşma*, *modernleşme* gibi kavramlarla da ifade edile gelen *Avrupalılaşma*, toplumun katılma düzeyi ne olursa olsun, sonuç olarak mümkün olduğunca kendine özgümlükleri bir tarafa bırakıp bir Avrupa ülkesi olma çabasıdır.

Gerçekten de bu çerçevede ekonomik, sosyal, kültürel tüm alanlarda rızaya dayanan veya dayanamayan, toplum açısından bakıldığında çoğu

“mecburi” bir değişim süreci yaşanmıştır. Avrupa'ya uyum sağlamak üzere askeri reformlar yapılmış, daha sonra NATO gibi bir birliğin aktif üyelerinden birisi olmuştur. Arada yoğun ekonomik ilişkiler süregelmış, Türkiye dış alım ve satımının önemli bir kısmını komşuları ya da orta doğudaki dindaşı toplumlarla değil, Avrupa ülkeleriyle gerçekleştirmiştir. Hatta Avrupa Birliği üyeliği ufukta hiç gözükmezken Türkiye, Avrupa Gümrük Birliği'ne

dahil edilmiştir.

Türkiye, AB bağlamında pek çok sözleşmeye imza atmış, sosyal-politik birim ve kurumlarda temsilci bulundura gelmiştir. Daha da önemlisi Türkiye Avrupa'ya uyarlanmak üzere kapsamlı bir kültürel değişim geçirmeye zorlanmış ve burada da bir hayli mesafe alınmıştır. Osmanlı'nın son 150 yılında başlayıp gelişen kültürel değişim Cumhuriyet döneminde somut kurumsal yapılarla sonuçlandırılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Cumhuriyet, Türk toplumunu 50 yılda her haliyle bir *Avrupa toplumu* kılmayı hedeflemişti. Bu amaçla da pek çok şey yapılmış, genelde kültürel dünyamıza Avrupa kurumları hakim olmuştur. Meselâ bu çerçevede İslâm hukuku ile ilgili yürürlükteki kanunlar kaldırılıp yerine İsviçre'den Medeni Kanun, İtalya'dan Ceza Kanunu, Almanya'dan Ticaret kanunu iktibas edilmiş, Avrupa ülkelerinin anayasaları örnek alınarak bir anayasa düzenlenmiş, “devletin dini İslâm'dır” hükmü kaldırılıp ilke de olsa laiklik benimsenmiş, Cumhuriyet getirilip Hilafet ve Saltanat lağvedilmiş, kullanılmakta olan yazı kaldırılıp Latin Alfabesi konmuş, kılık- kıyafet Avrupa'ya benzetilmiş, Tevhid-i Tedrisat Kanunu yürürlüğe konmuş; takvim, tarih ve rakamlar ile ilgili düzenlemeler yapılmış ve böylece Avrupa Birliği üyesi olmanın bir bakıma gerekleri yerine getirilmiştir.

Bu açıdan bakıldığında genelde inanç ve duygu olarak AB'ye karşı olan (veya öyle bilinen),

mevcut modern devlet ve konjonktür tarafından köşeye sıkıştırılan halkın artık AB'ye taraf görünmesini, "bütün külfetlerine ortak olduk artık insan hak ve özgürlükleri gibi nimetlerinden de yararlanmak istiyoruz" şeklinde yorumlamak mümkündür. Seçkinin yapının yakına kadar kaçındığı nokta da burasıydı. Halbuki eğer bizi de kapsayacaksa insan hakları Batılılaşmanın en belirgin sonucu idi. Çağdaşlaşmayı şiar edinmiş gözükene, varlığını bununla özdeşleştiren ve hatta varlık meşruiyetini buradan alan seçkinin yapısının bundan kaçınması, aydınlanma kalıntısı ilkel bir çağdaşlaşmacılıkla yetinmesi ve meselâ "bizim demokrasimiz din karşıtı, asker destekli, vb" demesi mümkün değildi. Batı kökenli demokrasi ve insan hakları, seçkinin ve seküler kaynaklı olsa bile kendini inkar etmeden söz konusu ikincil türden hakları görmezlikten gelmesi mümkün değildi. Sonuç olarak Türkiye'nin AB üyeliği, bazı kayıtlar koy-sak bile bazı bakımlardan bir tarihsel sürecin yeni bir halkasıydı.

Ne var ki doğal gözükene Avrupalılaşma sürecinin daha olumsuz türden farklı bir yönü vardı. Bu yeni halka bir hayli radikaldir. Türkiye, üstteki resmi yapısının kabulüyle tarihsel misyonuna veda etmektedir. İlk bakışta üstteki yönetim mekanizmasının 300 yıldır sürüp gelen niyet ve icraatlarında bir değişiklik gözükmemektedir. Osmanlı'nın siyasal aydınları ve Cumhuriyet seçkinleri Batının tüm kurumsal yapılarını alarak, mecburi biçimde Avrupa'ya uyarılma çabası gösterirken, siyaset literatüründeki anlamıyla *global* (kendi içinde birlik ve kurumsal bütünlüğü, dışarıda ise bir üs güce bağlı kalmak zorunda olmayan) bir toplum konumunda idi. Hesaba katılmasa bile toplumsal tepkiler bu otonomluğun içinde bir anlam kazanıyordu. Halbuki geline nokta Türkiye'nin *globalliği* ortadan kalkmış, *ulus/devlet* içindeki bir *etnisite* konumunda olmaktadır. Ayrılıkçılık üst örgütsel yapının müdahalesine muhatap olabilecektir. Yeri gelmişken belirtelim ki bu müdahalelerin önemli bir kısmının, Türk toplumunun, daha doğrusu AB'nin bir alt sosyal biriminin, doğrudan veya dolaylı din farkıyla ilgili olabileceğini söyleyebiliriz.

Gerçekten ekonomik, siyasal ve kültürel çok yönlü bir oluşum olan AB, nihayet yeni bir *global toplum tipi* olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçeve-

de meselâ o, tüm organlarıyla bir *merkezi devlettir*. Kısa bir süre önce gerçekleşen Selanik Zirvesiyle ortak bir Anayasa belirlenmiştir. Elbette her anayasa gibi bu da tüm alt sosyal öğeleri bağlamaktadır. Sonuç olarak denebilir ki geline noktada AB, *Birleşik Avrupa* ideali sürecinin son radikal bir halkasıdır.

Türkiye'nin bu birliğe üyeliğinden sağlayabileceği her halde pratik yararlar olacaktır; ancak bu işin ciddi buruk bir tarafı vardır. Türkiye, tarihsel misyonuna sadece kendi kararıyla resmen veda ediyor değildir, aynı zamanda, bu misyonunda taraf olan sosyal aktörlerin onayı, tescili ve yaptırımlarıyla noktalanmaktadır. Bu yargının daha iyi anlaşılabilmesi için Türkiye- Avrupa ilişkilerinin tarihsel arka planına kısaca bir dönüp bakmakta yarar vardır.

Türkiye – Avrupa İlişkilerinin Kültürel Arka Planı

Avrupa'da birlik düşüncesinin tarihi, kutsal Roma-Cermen sentezine kadar geriye götürülebilir. Bu birlik fikri, yaşadığı parçalanma eğilimleriyle iyice gelişip pekişti. Vakıa Avrupa çoğu kere kendi içinde savaştı: 30 Yıl Savaşları, 100 Yıl Savaşları, din ya da bir başka şey için gerekçesi ne olursa olsun kendi içindeki çatışmalardır ve günümüzde bile çatışmaya açık kanallar vardır. İşte Avrupa öncelikle bu çelişkiyi gidermek ve uzun zamana yayılmış bir özümseme ile kültürel birlik ve beraberliğini sağlamak amacındadır. Hatta bu doğrultuda başarılı adımlar atabildiğini de söyleyebiliriz.

Burada bizim için daha önemli olan, Avrupa'nın çevresiyle olan ilişkileri ve bu ilişkilere damgasını vuran temel özellikleridir. Gerçekten de Batının Grek-Roma dönemlerinden modern çağlara kadar süren en temel özelliklerinden birisi (siyasal-askeri açılımlarına rağmen) *kültürel kapalılığı*dır. Batı başka uygarlıklar gibi kendi sınırlarının dışına çıkıp serbest sentezlere ulaşma yerine işgal ettiği yerleri sömürgeleştirmiş ve geri dönmüştür. Kültürünü zorla empoze etmiş, ama oraların kültürlerini "özümseyerek" kendi kültürüne katmayı başaramamıştır. Roma örneğinde olduğu gibi değişik kültürleri aldığı da hep eklektik kalmış, ister istemez aldığı kültürlerin refe-

ranslarını yok etmeyi veya en azından saklamayı yeğlemiştir. 12. yüzyıl sonrasında Klasik İslâm uygarlığından aldığı kültür unsurlarının hemen hiçbirisinin kaynağının gösterilmemesi bunun tipik bir örneğidir. Batı günümüzde, modern dönemlerde de bu özelliğini korumaktadır. O, sağlıklı bir kültürleşme yerine zoraki bir empozeyi yeğlemektedir. Yetişemediği yerde de fiili müdahalelere başvurmakta ki Batı kültürü, bunun tipik örneğini bugün ABD'nin şahsında yaşamakta ve yaşatmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla tarihteki hiçbir kültür ve medeniyet, varlığını diğer kültürlerin

imhası üstüne kurmamıştı, başkalarından aldığı unsurlarla kendisini zenginleştirmenin ve varlığını gerilimsiz sürdürebilmenin yollarını izlemişti.

Halbuki Batı kültürü başından beri sentezci değil, *asimileci* bir özellik taşıya gelmiştir. Onun için "farklılıklara" aklı yatmamış, işini hep kendine "benzerlikler" üstüne kurmuştur ki AB olgusu da bunun tipik bir örneğidir. Tabi buradan hareketle denebilir ki, kayıt altına alınacak olan Türkiye'nin özümsemesinden çok özümseyici olacağına kimsenin şüphesi bulunmamalıdır. "Sonuç olarak AB bir kültürel ortaklıktır, aldığımız da olabilir verdiğimiz de. Hatta yeni bir dini/İslâmi açılım bile sağlayabiliriz" diyenler vardır. İlkece doğru gözükse de bu yargının geçerliliğini ancak iki ayrı dünyanın tarihsel misyonlarının ışığında tartışabiliriz.

Birleşik Avrupa düşüncesini, kendi içinde bir sükun sağlamak ve dışındaki kültürleri asimile etme özelliklerinin yanında belirleyici bir diğer temel özelliği, kendisini şöyle ya da böyle otantik olmasa da bir kültürel *İslâm-Hristiyan ikilemi* üstüne oturtmuş olmasıdır. Bu karşıtlığı her haliyle bir düşmanlık olgusu olarak almasak da bu durum iki ayrı dünyanın tarihsel misyonlarıdır. Başka bir ifadeyle Avrupa, Grek-Roma-Hristiyan kültürlerine bilim ve teknik eklenmiş bir kültür olgusudur. Onu yalnızca bilim-teknik ve bunların gereklerini ifade eden sosyal ilkeler saymaya hakkımız

yoktur. Kaldı ki sorun olan Grek ya da Hristiyan kültürel unsurları değildir, bilinç altına kazınmış bir *medeniyet bilincidir*. Çünkü o öğeleri biz bir biçimde alıp özümseyebiliriz. Bu isterse Hristiyanlığa ait dini bir öğe olsun. Avrupa Birliği elbette güncel kullanımıyla bir Hristiyan kulübü değildir. Ama bir kültür olarak Avrupa'nın bilinç altında doğal olarak İslâm'a karşı *uyarıcı mekanizmaları* vardır. Bu mekanizmalar Doğuda Osmanlı

ve Batıda Endülüs ile karşılaşmalarının önemli bir sonucudur.

Unutulmalıdır ki *Avrupalılık bilinci*ni oluşturan en önemli ta-

Bir kültür olarak Avrupa'nın bilinç altında doğal olarak İslâm'a karşı *uyarıcı mekanizmaları* vardır. Bu mekanizmalar Doğuda Osmanlı ve Batıda Endülüs ile karşılaşmalarının önemli bir sonucudur.

rihsel olay *Haçlı Seferleridir*. 11. yüzyıla kadar Avrupa'da yaşayan topluluklar kimlik anlamında bir sosyal/politik bilince sahip değildi. Birbirinden çok farklı sosyal unsurlar aynı kıtanın üzerinde yaşamının ötesinde bir ortak çizgiye sahip değillerdi. Hristiyanlığa bağlı olarak gerçekleşen Haçlı Seferleri bu Avrupa topluluklarını birleştirdi. Birliğin "*ötekisi*" İslâm dünyası idi. Avrupa'nın çocukluk dönemi böylesi bir tecrübe ile başladı ve bilinç altı dünyasının bu duyguları ciddi hiçbir sorgulamaya uğramadan günümüze kadar sürdü. Meselâ İslâm'ı kendi doğasında anlamayı hiç düşünmedi, modern çağlarda bile İslâm adına uydurulmuş hikayelerle yetindi. Şüphesiz bu duygu salt dindarlıktan farklı bir şeydir; bir konumlanmış, bir tarihsel misyondur.

Türkiye açısından ise tarihsel misyon, bin yılı aşkın bir zamandır, söz konusu ikilem içinde, *İslâm eksenli* bir kültür ve medeniyetin temsilinden doğmuştur. Bu tarihsel misyonun son ve açık temsilcisi Osmanlı'nın yıkılışında da (kendi yetersizliklerinin yanında) rakibi Batının önemli bir rolü olmuştur.

Gariptir ki Avrupa ile olan ilişkilerimiz modern dönemlerde bir kırılmaya uğrayarak yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle yönetici seçkinler kültürümüzün tarihsel misyonundan vazgeçmek pahasına Avrupa ile bütünleşme çabası içinde olmuşlardır. Ama nereden bakarsak bakalım şimdi

AB ile bütünleşmesi, daha önceki gelişmelerden de daha farklı olarak kültürel kırılmanın nihai bir aşamasıdır. Bir bakıma *tarihsel misyonundan vazgeçmek* anlamına gelmektedir. Bildiğimiz Avrupa bunun hep takipçisi olacaktır. Çünkü burada söz konusu olan iki farklı medeniyetin ilişkisidir ve Avrupa Birliği açısından sorun, daha iyi bir kültürel sentezin nasıl gerçekleşebileceği değil, *bir rakip medeniyetin nasıl tasfiye edilebileceğidir*.

Kanaatimizce AB için söz konusu kültürel farklılık öylesine önemlidir ki, bu konuda Türkiye'nin uzun süre gözetim altında tutulabileceği, İslâmi

duyarlılıkların izole edilmesine çalışılacağı öngörülebilir. Toplumsal değerleri, hak ve özgürlükleri küreleyen 28 Şubat hareketi karşısında o ünlü kriterleri açısından tek cümle beyanda bulunmayışını da bu yargıya bağlayabiliriz.

Bu noktada denebilir ki Avrupa, tarihsel misyonundan ciddi sayılabilecek bir sapma göstermedi ama Türkiye esaslı bir kırılmaya uğradı. Avrupa'nın umutları gerçekleşiyor, buna karşılık Türkiye misyonunu reddediyor; kültürel "özümseme", "teslim olma"ya dönüşüyor.

Sonuç Olarak

Artık bu aşamada AB'ye girip girmeme tartışmasının anlamı kalmamıştır. Türkiye, tarihsel misyonuna daha çok bağlı olduğu düşünülen bir siyasal kadro tarafından AB'ye uyarlanmaya çalışılıyor. Hatta Türkiye'nin yaşamakta olduğu süreç, seçkin devlet yapısı göz önünde bulundurulduğunda başarılı oldukları, şartları çok iyi değerlendirdikleri de söylenebilir. Belki de bazı yazarların belirttiği gibi tarihe cesur kararların sahibi olarak geçeceklerdir.

Ne var ki bu karar geniş konjonktürel görünümüne bir kamuoyuna rağmen, gerçekçi bir toplumsal konsensüse dayanmamaktadır. Yani sonuç, şartların bir diktesidir. Görüntüdeki desteğe rağmen *sosyal* değil bir *siyasal* tercih olarak gerçek-

leşmektedir. Dolayısıyla *tek taraflı* ilke belirlemelerinin, bir başka deyişle AB kriterlerine uyumun ötesinde nesnel bir kültürleşmenin ön şartları da mevcut değildir. Esasen, peşinen farklılıklar değil, benzerlikler aranmakta ve bunlar merkezi bir otoritenin denetleyiciliğine verilmektedir.

Burada en çok izole edilmesi düşünülen şeyin *İslâmi kimlik* olduğunu söyleyebiliriz. Bundan dolayı Müslümanlar tarihsel misyonlarına bağlı olarak İslâmi kimliklerine sahip

çıkma zorundadırlar. Bu toplum, tarihsiz, kimliksiz, bir başka dünyanın uydusu olmayacaksa tarihsel misyonu-

nu ve özellikle İslâmi kimliğini taşımak zorundadır. Eğer bu kimlik yok sayılacaksa, her hangi bir birlik ögesi olmanın da bir anlamı olmayacaktır. Şüphesiz bu yargılarla, tecritle dinimizin ve milliyetimizin korunabileceği kanaatinde değiliz. Çünkü sosyolojik olarak kültürler arası ilişkilerin en önemli kuralı *serbestçe kültürleşme*dir. Burada eleştirilen nokta objektif bir kültürleşmenin imkanlarının olmayışındır.

Türkiye'nin AB üyeliği, şüphesiz getirilerinin yanında *götürüleri* de olan bir süreçtir. Bu götürülerin de en önemlisi tarihsel misyonundan sapmanın doruk noktada bir tescilidir. Elbette bu aşamada fiilen yapılabilecek bir şey yoktur. Bu kahir ekseriyeti Müslüman olan halkın iradesinin dışında gerçekleşen bir siyasal tercihtir. Kanaatimce Müslüman basit bir karşı oluşum ötesinde gelecekte tarihsel misyonunu bağlayıcı bir yargı beyan etmekten kaçınmalıdır. Bu çerçevede bir Müslüman aydın olarak mevcut siyasal tercihe kişisel de olsa bir rezerv koyma hakkına sahip olduğumu düşünüyorum. Çünkü inandığım değerler, akdettiğimiz sözleşmelere bağlı kalmamızı istiyor. Sözün kısası Avrupa Birliği çok yönlü bir oluşum ise de üyelik beyanının resmi çerçevede gerçekleşmiş siyasal bir anlaşma olduğunu kabul ediyor, Müslüman'ın sosyal iradesini bağlayıcı bir akit olmadığını düşünüyor, bunu bir *buruk derkenar* olarak kaydetme ihtiyacını duyuyorum. ■

AVRUPA BİRLİĞİ TARTIŞMALARI VE SÖYLEMLERİNİN ANALİZİ

HİKMET DEMİR

Avrupa ya da “Batı” kelimesinin kullanımı ya da bu kelimelere refere edilecek inceleme ve araştırmalarda, Türkiye söz konusu olduğu zaman en az bir kaç yüzyıllık geriye giden bir tarihi içerim dikkate alınmak zorundadır. Hem onulmaz bir düşman ama aynı zamanda “vazgeçilmezlik” parantezlerinden ikircikli bir bakışın konusu olan Avrupa, gündelik pratiklerin üzerinde bir tartışma zeminine otur(tul)duğunda, belki daha sağlıklı bir perspektif kurmanın imkanı da açılmış olacaktır. Özellikle AK Parti iktidarının başından bu yana Avrupa Birliği ile ilişkiler konusunda yaşanan gelişmeler ve bugünlerde 6.-7. ve hatta onu takip etmesi muhtemel diğer uyum paketleri, Avrupa ile ilişkileri farklı bir boyutta tekrar gündemin ilk sırasına taşımıştır.

Biz bu makalede “Avrupa” ve “Batı” kavramları ile kurduğumuz zihni kontak, tarihi seyri içerisinde sosyolojik ve psikolojik boyutları ile ele aldıktan sonra, özellikle 70’li yıllardan başlayarak “Avrupa Birliği” konusunda geliştirilen söylemleri, dini ve sosyal bağlamı içerisinde değerlendirmeye ve bugünkü tartışmalara bu çerçevede bir yaklaşımda bulunmaya çalışacağız.

Bilindiği gibi söylem analizi, özellikle sosyolojik araştırmalarda o söylemin üretildiği toplumsal kategorinin beklenti ve anlayışlarının içeriğini dolaysız veren bir özelliğe sahiptir. Bu makalede biz, bu söylemleri onun üretildiği toplumsal katman/kategorinin o günkü toplumsal koşullarla da bağlantıları içinde incelemeye çalışacağız.

Bu makalede müslümanların Avrupa Birliği’ne yaklaşımının “Hristiyan Kulübü”nden, “özgürlük”e

doğru dönüşümünün, yaşanan sosyal olaylara bağlı olmakla birlikte apolitik bir liberalleşme ile mümkün olduğu temel argümanımızı öncelikle belirtmek istiyoruz. Müslümanlar kanaatimizce, Avrupa Birliği’ne taraftar olurken de, karşı çıkarken de ürettikleri söylemleri muhalif konumlarının içinden çıkarmaktadırlar.

Tarihsel Arkaplân

İslam dünyası ve özelde Osmanlı ile Batı dünyası arasındaki transformasyona dayanan ilişkiyi Tanzimat’la birlikte başlatmak artık genel bir kabul olmuştur. O tarihten öncesine de sosyal uzantıları olan bu süreç, müslümanların Batı’yı algılayışlarında meydana gelen dönüşümün de izlerinin sürülebildiği ana damarların belirlediği bir zaman dilimine tekabül etmektedir. Maddi öğeler ve sosyal fenomenler üzerinde yoğunlaşan müslüman zihninin, varlığa daha içten ve deruni bakışı giderek yerini “dışsal” bakışa bırakarak Batı’yı daha yakından takip etmeye başlamıştır.

Bir kere belirtilmelidir ki, İslam dünyasının her bakımdan konumunu kaybetmesi ile Batı’nın yeni konum kazanması zaman olarak çakışmıştır. Bu ise giderek, Osmanlı’da daha öncesinin konumunda büyük bir yer kaplayan dinle problemlili alanların oluşmasını sonuçlamıştır. Çünkü, realitede kendisini gösteren iki farklı medeniyetin ilk elden ortaya çıkardığı farklılık, “din” olarak görünmektedir. Diğer yandan, bununla bağlantılı olarak Aydınlanma ile Hristiyanlık arasında “kutsal”ın temellükü bağlamında ortaya çıkan gerilim, Aydınlanma’nın le-

hinde sonuçlanarak fizik âlemin hümaniter ve pozitivist niteliği pekiştirilmiş olmaktadır. Tam da bu noktada aslında İslam ve Hristiyanlığın farklılığı teyid edilerek, bu iki din arasındaki kıyaslama ve tartışmaların oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

Bilinen tarihiyle Batı medeniyetinin geriye doğru dayandığı temel ilkçağ düşüncesidir. Buna milatla birlikte Hristiyan düşüncenin katılımı, Hristiyanlığın bu medeniyete verdikleri ve ondan aldıkları ile devam eden bir süreci katabiliriz. Bu bağlamda Hristiyanlığın nitelikleri ve tarihi arkaplanı kendisine yüklenen din, Batı Medeniyetinin dünya ölçeğinde geliştirdiği tasavvurlarında diğer dinlere doğru genişletilerek Hristiyanlık ve öteki dinlerin tarihsel ve toplumsal arkaplanları dikkate alınmadan değerlendirmeler yapılmıştır. Saint Augustinus'dan Saint Thomas'a ve oradan Machiavelli'ye gelinceye kadar düşünsel ve toplumsal süreklilik içinde gelişen Batı medeniyeti içinde din, tartışmalarda hep başat konumunu korumuştur. Bugün seküler bir toplum yapısı içinde bulunan Batı'da Hristiyanlık, tarih içinde bu felsefeye entegre olacak bir dönüşüm süreci yaşamıştır. Bu noktanın asla unutulmaması gerekir. Çünkü Batı ile İslam dünyası arasındaki karşılaştırmalar, bu ihmalin onulmaz sonuçlarını görememekle malûdler. İslam ise pratikte bütün sekülerleştirme ve protestanlaştırma çabalarına karşın, metninin değişmemesine bağlı olarak böyle bir zihni dönüşüme en azından teorik olarak imkan vermemektedir. Bu ise Hristiyanlığın yaşadığı dönüşümün İslam için öngörülmesini, meşruiyet temellerinden yoksun bırakmaktadır. Her ne kadar zihni müşevveş insanların sayısı artmışsa da, İslam dünyasının şansı hala Sünnet'e bağlı refleks gösterebilmesi ve bu çerçevede geleneğini (=Sünnet=tradition) koruyor olmasıdır.

Bir kere şunu peşinen kabul etmek gerekir; Hümaniter bir temele dayanan modernite, yüksek teknoloji gücü ve hızlı değişim ile dünya ölçeğinde başdöndürücü bir dönüşümün adı olmuştur. Bu bağlamda moderniteyi, Tanrı'nın yardımı ve inayeti olmaksızın insanın kendisini ortaya koyma çabası olarak da okumak mümkündür. Nitekim kurtuluşu dinsel bir inayet olmaktan çıkararak bireysel, dünyevi çabalara endeksleyen, Deizm ile Tanrı'nın müdahalesine gerek duymayan bir felsefi zemin oluşturan modern düşünce, insana kendi imkan fakat zaafiyetlerini de görmesini sağlamıştır. Gelecekteki toplumlarda sınırları dinsel olarak çizilen

hareket alanı, modern dönemde bu sınırları zorlayarak hatta kaldırarak insanın hareket alanını genişletmiş görünmektedir. Ancak dinsel açıdan sınırın içi ve ötesi için öngörülen sırasıyla "iyi" ve "kötü", modernitenin tam anlamıyla kuramadığı bir karışıklığı sonuçlamış ve netice olarak kriminolojik istatistiki tabloların içindeki sayıların gün be gün kabardığı bir zaman dilimine ulaşılmıştır. "Haram" kavramına yabancılaşan zihin, içkiyi medeniyetin sembolü olarak kavrarken, alkolik, eroinman toplum normalleşmiştir. Cinsel özgürlüğü savunan insanlar, Kur'an-ı Kerim'i ilkel zamanlara ait görürlerken, gay ve lezbiyenler Avrupa'da normal sınırlarını aşmış bulunmaktadır.

Tüm tarihselliği ve sonuçları itibarıyla aslında işaret etmeye çalıştığımız şey; iki farklı medeniyet, iki farklı din ve daha ileri giden içerimleriyle iki farklı paradigmadır. Biz, Avrupa Birliği ile ilgili tartışmalarda iki farklı paradigmanın dikkate alındığını düşünmüyoruz. Çünkü Türkiye özelinde insanlar, Avrupa'daki özgürlüğü sadece müslümanların özgürlüğü, liberalizmi ise kendi yaşam biçimlerinin onandığı bir bağlamda tanımlamaktadırlar. Bugün gelinen nokta, bu tanımın en önemli tezahürünü deşifre etmektedir; "Avrupa Birliği"ne girerek dinsel özgürlüğün sağlanması." Burada özgürlük ve liberalizm tanımlarının tanımlayanlarca bağlamı, kelimenin anlamı, tarihi, içerimleri pek tartışılmakta ve bütün sonuçlarına kadar kabul edilip edilmeyeceği üzerinde düşünülme istenmemektedir.

Bu noktada "Avrupa Birliği" kavramının Türkiye halkında hangi çağrışımları yarattığını ve hangi beklentilerin karşılığı olduğuna da biraz değinmek istiyorum. Halkın Avrupa ile ilişki kurma kanalları yıllar geçtikçe daha da fazlalaşmıştır. Televizyonlar, Avrupa'ya çalışmak ve daha başka amaçlarla gidenler, diğer iletişim araçları, Türkiye ile Avrupa arasındaki maddi koşullar açısından mesafeyi her defasında açığa çıkarmaktadırlar. Belirli bir refah seviyesinde yaşayan insanlar, güzel dizayn edilmiş evler, zamanında kalkan trenler, çok uygun koşullarda verilen sağlık hizmetleri, dakiklik, özgürlük, düzenlilik, Avrupa ile ilgili olumlu imajların en önemli karakteristikleri olarak görünmektedirler. Diğer yandan işsizlik, sağlık, yoksulluk gibi iç sorunlar Avrupa'nın bir rüya olma özelliğini pekiştirmekte ve giderek Avrupa Birliği'ni tartışmaya kapatan ütöpik hayallerin konusu kılmaktadır. Öyle ki, Avrupa Birliği'ne girildiği andan itibaren döviz üzerin-

den yüksek maaş, anında özgürlük, sağlık hizmeti, pahalı evlere kavuşulacağı beklentileri yaygınlaştırılmaktadır. Kanaatimizce büyük çoğunluğun Avrupa Birliği konusundaki yaklaşımı bu sınırları aşmaktan oldukça uzak, günöbirlikçi ve en önemlisi dışarıdan kurtarıcı bekleyen pozisyonudur. En azından Osmanlı-Avrupa ilişkilerinden başlayarak, bugüne gelene kadar bir tarih okuması yapacak ve bu bağlamda bir gelecek perspektifi geliştirerek ciddi stratejiler üretecek bir "akıl" üzerinden bakmak konusunda zaafiyet kendisini göstermektedir.

Avrupa ile işlerlikte tutulmaya çalışılan romantik ilişki, daha çok Türkiye'nin fedakarlığına dayanan ve Türk insanının hayallerini gerçekleştirim imkanı olarak dikkat çekmektedir. Burada belki önemle altının çizilmesi gereken husus, beklentilerin içsel dinamiklerin işletilerek gerçekleştirilmesini düşünmemek veya uzakta görmektir. Çünkü bu yol oldukça zahmetli ancak bir o kadar da uzun vadelidir. Türkiye bunun kendi kulvarına en uygun tarz olduğunu öğrenmek zorundadır. Çünkü Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkileri sadece Türkiye'nin değil, tüm Ortadoğu'nun ve giderek dünyanın kaderi ile yakından ilgilidir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne dahil olma süreci 1987'de Özal'ın başvurusuyla resmileşmişti. Dört eğilimi birarada tutma iddiasını dillendiren Özal ve partisi için 1987 ve sonrası, Meclis dışı muhalefetin olduğu zaman dilimini de ifade etmekteydi. Dolayısıyla 1983'ün şartlarında ağırlıklı olarak "muhafazakar" oyları biriktiren Özal'a, muhalefet etme bağlamında Avrupa Birliği'ne üyelik bir iç politika ve eleştiri konusu yapılmıştır. Özalde Refah Partisi

başta olmak üzere bir kesim, Avrupa Birliği'ne olumlu yaklaşımlar ve propagandalar karşısında "Hristiyan kulübü" söylemini öne çıkarmıştı. Bu bağlamda o yıllarda Avrupa Birliği'ne giriş konusu İslamcılar (?) farklılaştıran bir ayrışma noktası gibi görünmüştür. Fakat bu görüntünün aynı zamanda paradoksal bir nitelik taşıdığı da aşıkardır. Çünkü bir yandan Avrupa standartlarını talep ederken, diğer yandan Avrupa Birliği'ni olumsuzlama eğilimi özünde çok temel bir felsefeden besleniyor gibi görünmektedir.

İşin bir başka boyutu, İslam kavramı etrafında oluşan hassasiyeti "Hristiyan Kulübü" kavramsallaştırması daha pekiştiren bir içeriğe sahiptir. Aslında bu söylem, Avrupa Birliği'nin yapısına göz atıldığında doğrulanabilir bir niteliğe sahiptir. Gerçekten şu ana kadar Avrupa Birliği, içinde Hristiyan dışı unsurların bulunmadığı bir gruplaşma olarak dikkat çekmekte ve yeniden her ne kadar farklı mezhepler bulunuyorsa da "Egglise" temelinde bir birlik mi oluşturuyor sorusunun sorulmasına neden olmaktadır. Fakat kanaatimizce *Hristiyan Kulübü* söylemi, Türkiye'de sadece Avrupa'ya bakışın değil, daha çok iç politika malzemesi olarak kullanılışının bir yansımasıdır. Her ne kadar "Hristiyan" vurgusu, hem Türkiye'nin hem de Avrupa'nın gerek kendi başlarına gerekse birbirleriyle ilişkileri içerisinde, derin tarihi uzanımlarıyla bir farklılaşmayı açığa çıkarsa da paradigma tartışmaları biçiminde derinleşememiştir.

Hristiyan Kulübü söylemi, bir yandan Avrupa Birliği'ne bakışta bir ihtiyatı hatırlatan katkılarda bulunurken, diğer yandan giderek sloganik bir veçheye bürünmekle, Avrupa Birliği taraftarı olanlar ve olmayanlar biçiminde iki sanal kutbun üremesine de varmıştır. Hayallerin gerçekleştirim alanı olarak Avrupa, hem her şeyin kendisine göre ayarlandığı bir "istem", hem de ahlaki ve toplumsal zaafiyetler üreten bir merkez olarak tasvir edilmiş, Avrupa Birliği'ne taraftar olmayanlar bile Avrupa'nın vazgeçilmezliği konusunda diğerleriyle eşitlenmişlerdir. Bu zaman aralığında yapılan uluorta tartışmalarda da en dikkati çeken yön; Avrupa Birliği hukukunun tam anlamıyla bilinmemesidir.

1990'lı yıllar, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte, zaten fiiliyatta tek kutuplu olana dünyada

küresel hegemonyanın pekişmesine varmıştır. Bu dönemde gittikçe gündeme ağırlığını koyan post-modernizm ve küreselleşme tartışmaları arasında, Türkiye'de Avrupa Birliği'ne katılma yönündeki eğilimlerin güçlendiğini görmekteyiz. Bunun en önemli sebeplerinden birisini, Türkiye'de yaşanan gelişmeler oluşturmaktadır. Ekonomik, sosyal, siyasal bir takım olaylar Avrupa'nın bir cazibe merkezi olma sürecini hızlandırdı. Ayrıca özgürlük bağlamında oluşan tartışmalar, Avrupa'nın Türkiye'deki imajının gittikçe kuvvetlenmesine de yol açmıştır. Türkiye için de yaşanan bu gelişmeler en çok müslümanların Avrupa Birliği'ne taraf oluşlarını hızlandırmıştır. Bugün geline nokta ekonomik, sosyal, siyasal ve özgürlük alanlarında Avrupa standartlarını talep eden ve oraya üye olarak Türkiye'nin standartlarının yükseleceğini ve bu çerçevede bir değişime zorlanacağını dillendiren görüş genel olarak revaçtadır. Nitekim AK Partinin, hem iktidar olma hem de hükümet etme sürecinde toplumla arasındaki konsensüs noktasından biri budur demek sanırım yanlış olmayacaktır.

Bu konsensüs şu soruya verilen cevabın bir yansıması olarak görünmektedir. Türkiye küreselleşen dünyada yeni imkanlara kavuşmak için dünyanın 1940'lardaki şartlarını mı korumalıdır? Yoksa küreselliğin enstrümanlarını mı kullanmalıdır? Şüphesiz küreselleşme sürecinden pay alma yarışına yönelik ve soğuk savaş şartlarının olumsuz imajlarından faydalanan bu soruya muhatap birisinin tercih ettiği şık ikincisi olacaktır. Ancak, gerçekten ulus-devlet ile küresellik arasında sıkça zikredildiği gibi bir gerilim mevcut mudur? Yine küresellik bütün içerimleriyle birlikte bizim için ne anlama gelmektedir? Bir kere ulus-devlet ve küresellik arasında bir gerilimin bulunduğu doğrudur. Ancak Avrupa Birliği bağlamında küresellik mi yoksa ulus-devlet mi sorusunun gerçekleri gözden kaçırıcı niteliği de bulunmaktadır. Öncelikle bu küreselleşmenin bütün içerimleriyle birlikte anlaşılmasını daha da zorlaştırmaktadır.

Bugün Avrupa Birliği ile ilgili yeni tartışma ve söylemler, bu konjonktürel şartların içinden üretilmektedir. Dolayısıyla Avrupa Birliği'ne girerek özgürlükler elde etmek, böylece Avrupa'nın Türkiye'yi kendi şartlarına zorlayacağını varsaymak temel bir yaklaşım olarak benimsenmiş görünmektedir. Buna bağlı olarak da, norm ve değer ayrıştırması yaparak, Avrupa'nın normlarını almamız gerek-

tiği dillendirilmektedir. Öncelikle bugün bu içerimle bu söylem, Avrupa Birliği'ne girdikten sonrası hakkında fikir yürütecek kadar uzun vadeli bir stratejinin sahibi gibi görünmemektedir. Çünkü ya varsayılanlar gerçekleşmezse, Avrupa Birliği hukukunun bağlayıcılığı çerçevesinde başka yaptırımlarla karşılaşsınız? İşte bu sorunun cevabı yoktur. Yine her zaman olduğu gibi gündelik ve dışarıdan baskılara güvenen bir siyaset kendisini bu söylemde deşifre etmektedir. Ayrıca norm ve değer ayrıştırması, Batı'nın teknolojisini alıp ahlakını almamak gibi bir söylemi çağrıştırmaktadır. Diğer yandan bu normların ne olduğu konusunda hala bir muğlaklık mevcuttur. Şayet bu normlarla trenlerin düzenli kalkması, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi, düzenlilik, özgürlük gibi olgular kastediliyorsa, bunların niçin mutlaka Avrupa Birliği'nin normlarından çıkarılması gerektiği sorulmalıdır. Bir başka deyişle, Türkiye'nin bu normları çıkaracak bir değerler zinciri bulunmaktadır. Tek yapılacak iş kendi dinamiklerinize yeniden hayatıyet kazandırmaktır. Burada sorun yine bir özgüven meselesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu noktada genel anlamda Avrupa Birliği ile ilgili tartışmalarda hangi karakteristiklerin dikkate alınması gerektiğine dair bir kaç hatırlatmada bulunulması gerekir.

1- Öncelikle Avrupa Birliği tartışmaları bir taraf olarak değil (lehinde veya aleyhinde), hukuku etrafında getirileri ve götürüleri ile birlikte tartışılmalıdır.

2- Avrupa Birliği bir hukuk metninin de ötesinde siyasal stratejiler ve tarihsel arkaplan gözönüne alınarak müzakere edilmelidir. Dünya ölçeğinde ilkesel ahlaki zaafiyetleri aşikâr olan bir topluluğun sizin özgürlüğünüzü, siyasal, sosyal, ekonomik faydanızı sonuna kadar koruyacağından emin olabilir misiniz?

3- Türkiye ve Avrupa Birliği arasındaki paradigma farkı hiçbir zaman unutulmamalıdır. Şüphesiz bu bir düşmanlık ve ayrımcılık sebebi kılınmamalıdır. Ancak ihtiyat elden bırakılmamalıdır.

4- Türkiye, ister Avrupa Birliği'ne alınsın isterse alınmasın, kendi değer ve dinamikleri ile strateji geliştirmek zorundadır. Bu bağlamda Türkiye gayr-ı ahlaki durumlardan faydalanmak değil (mesela küresel hegemonyaya ortak olmak değil), onu kendisi için imkana dönüştürecek yollar aramak durumundadır. ■

AB ÜYELİĞİ VE KİMLİK SORUNU

SÜLEYMAN OVALI

Anadolu toprakları üzerinde yaşayan Türk halkı son iki yüzyıldır batıcılar ile batı karşıtı akımların mücadelesine şahit olmaktadır. İslam medeniyeti kimliğine bürünemeyen Osmanlı medeniyeti batıda önce durdurulup sonra da yenilip geriletilmesinin ardından yenilmişlik psikolojisinin etkisiyle yüzünü iyice batıya çevirmişti. Tanzimat'la başlayan yenilmişlikten kurtulma ve yenenlerin safına katılma çabaları Türkiye Cumhuriyeti'nin 80. kuruluş yılında AB'ye giriş için gerekli olan ve 7. uyum paketi adı verilen hukuki düzenlemelerin TBMM'de kabul edilmesiyle hala devam etmektedir.

4 Kasım 2002 seçimleri arifesinde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişi konusunda çok hararetli ancak içi boşaltılmış tartışmalar yaşanmıştı. Bu görüntü, eskinin sağ-sol ayrışması gibi Türk halkının AB taraftarları ile AB karşıtları arasında çatışabileceğini akıllara getirmişti. Aynen sağ ve sol çatışmalarının yaşandığı dönemdeki gibi her grup Türk halkına sahte cennet biletleri vaat etmeye başlamıştı. AB üyesi memleketlerde sıradan vatandaşlar AB'nin tam olarak neyi ifade ettiğini bile bilmezlerken Türkiye'de eğitim ve gelir düzeyi ne olursa olsun herkesin, adeta bir AB uzmanı gibi "AB'ye girersek..." ile başlayıp "...her şey çok güzel olacak" ile biten vaazlar vermesi, durumu tasvir eden en güzel resimlerden bir tanesi olarak akıllarda kaldı. AB karşıtları ise egemenlik ve bağımsızlık kavramlarına vurgu yapıp tersinden cehennem göstermeye çalışmışlar ve cenneti uzaklarda aramanın gereksizliği üzerinde durmuşlardı.

AB Üyeliğini Kim/Neden İstiyor/İstemiyor?

Zenginler kulübü olarak bilinen TÜSİAD'ın başını çektiği zengin zümrenin samimi bir şekilde ve inanarak AB üyeliğini istediği ortadadır. Tezat olarak; bu sosyal tabakanın devlet eliyle zengin edilmesi gerçeği ilk bakışta bu gurubun AB üyeliğine karşı olması gerektiği fikrini akıllara getiriyor. '*Kökleri devlet ve onun egemenliğinde olan zengin sınıf ne oldu da eski köklerinden kurtulmak istiyor*' sorusu eskiden sorulsaydı cevap bulmak için zihinler oldukça zorlanırdı. Bu gurubun batı sermayesinin Türkiye'deki taşeronu olduğu ve bu yüzden de AB üyeliğini desteklediği yönündeki klasik cevap doğru ancak eksik bir cevaptır. Bu gurubun, zenginliği ölçüsünde devlet mekanizmasında üzerindeki gücünün askeri ağırlıktan dolayı az olması da yeterli bir cevap değildir. Zengin zümrenin AB üyeliğini hayat memmat meselesi olarak savunması Türkiye'de son zamanlarda kısa aralıklarla yaşanan ekonomik krizlerle ilişkilidir. Türkiye'nin AB'ye üye olmasıyla birlikte ekonomik krizlerin son bulacağına dair tez bu grup tarafından sonuna kadar kullanılmaktadır. Türkiye'de son dönemlerde yaşanan ekonomik krizlerin sosyal sınıflar üzerindeki etkisine bakacak olursak; '*Türkiye'de AB üyeliğinin en hararetli savunucusunun sefalet içerisinde yaşayan milyonlarca insan olması gerekmez miydi*' diye insan sormadan da edemiyor.

Zenginlerin AB sevdasının arkasında yatan gerçek nedeni ortaya çıkartabilmek için Arjan-

tin'deki halk ayaklanmasını hatırlamak gerekiyor. Ekonomik durumu Türkiye'ye benzeyen Arjantin'de sefalet içerisinde yaşayan milyonlarca insanın bir anda ayaklanması sonucunda zengin tabakanın serveti ülke çapındaki yağmalamalar sonucunda bir anda erimiş ve devlet otoritesi buna engel olamamıştı. Hatırlanacağı gibi o dönemde iki devletin ekonomik yapısının benzerliğinden dolayı ulusal ve uluslararası medyada 'Türkiye'de neden halk ayaklanmıyor' sorusuna cevap aranmıştı. Netice itibarıyla Türk halkının İslam inancından kaynaklanan kardeşlik duygusunun yağmalamaya engel olduğu konusunda ittifaka varılmıştı. Arjantin'deki halk ayaklanması ile Özdemir Sabancı cinayeti birlikte ele alındığında zenginler açısından tek çıkış yolu AB üyeliği olarak belirmiştir. Zengin zümre bu yüzden AB üyeliğini hayat memmat meselesi haline getirmiştir ve kendilerince sebepleri haklıdır da. Sabancı suikastı zenginler açısından, toplumun zenginlere karşı olan duruşu ile devlet mekanizmasının zenginlerin mal ve can güvenliğini ne kadar sağladığını ortaya koyan net bir fotoğrafı artık. Ek olarak banka şubelerinin artarda soyulmasının kimi ve neden hedef aldığını belirtmeye bile gerek yoktur.

Sonuç olarak zenginlerin yıllarca İslam kimliğini yok etme çabaları ilk defa ciddi bir şekilde kendi aleyhlerine dönmüştür. Yine de iki yüzyıl çalıştıktan sonra yağmalama riskine karşı bile olsa, zenginlerin tekrar İslam kimliğini benimsemesi beklenmemeliydi.

AB üyeliğini destekleyen ikinci grup Türkiye'de yaşayan Kürt ulusçulardır. Bunlar, AB üyeliği ile birlikte daha özgür bir ortamda yaşayacaklarına olan inançları sebebiyle eskiden beri AB üyeliğine destek vermişlerdir. Son dönemde ivme kazanan cepheleşme hareketi içerisinde Kürt ulusçularının AB desteği yeni bir unsur getirmemiştir.

AB destekçisi üçüncü grup dindarlardır. Bu grup

uzun yıllar batı karşıtlığı duruşuyla biliniyordu. Ancak geline bu noktada dindarların çok aktif bir şekilde AB üyeliği için çaba sarf ettiği görülmektedir. 28 Şubat sürecinde bazı 'siyasal İslamcı'ların seçilme haklarının ellerinden alınmasının ardından; AB, dindarlar için ulaşılması gereken bir hedef haline geliverdi. Dindarlar açısından, "seçme ve seçilme haklarının" yani demokratik hakların garanti altına alınmasının ötesinde AB üyeliğinin çok fazla bir manası yoktur. Hatta AB'ye üye olmadan AB ile dirsek temasının devam etmesi dahi, seçme ve seçilme haklarını güvenceye alacaksa, dindarlar

açısından yeterlidir. Çünkü bu kesimin yaşayış tarzı göz önünde bulundurulduğunda; dindarların batı kimliğini İslam kimliğine tercih etmeyecekleri kesin bir şekilde ifade edilebilir. Bir başka ifadeyle; siyasal İslam açısından AB üyeliği, kesinlikle bir kimlik meselesi olmayıp sadece *fonksiyoneldir*.

Seçme ve seçilme hakkı ile ifade edilen demokratik hakların yanında dindarlar, AB üyeliği ile birlikte, özellikle türbanla sembolleşen kamusal baskılardan kurtulabileceklerini ve insan hakları başta olmak üzere daha fazla özgürlük elde etmeyi ümit ediyorlar. Daha serbest bir yaşam tarzı ümidiyle son zamanlarda dindarlar da AB üyeliğini şiddetle desteklemeye başlamışlardır.

AB üyeliğini desteklediği iddia edilen ancak bu konuda özne olmaktan çok nesne olan dördüncü kesim, sefalet içerisinde yaşayan fakir sosyal sınıflardır. Son dönemlerde yaşanan konjonktürel ekonomik krizler, sosyal sınıflar arasındaki yukarı doğru geçişkenliği durdurarak alt ve orta sınıflardaki insanların geleceğe dair umutlarını yok etmiştir. Özellikle son ekonomik kriz sonucunda işsizliğin genelle yayılması umutsuz Anadolu insanını AB destekçisi yapmıştır. AB üyeliğinden menfaat elde edeceklerini hesap eden iç ve dış güç merkezleri, sefalet içinde yaşayan insanların açlık duygu-

ları ile sefaletten dolayı oluşan öfke unsurları kullanarak AB'yi bir Cennet, buna engel olanları ise ortadan kaldırılması gereken bir hedef olarak halkın önüne koymuştur. Sonuç olarak; çaresizlik içerisinde kıvranan fakirler hiçbir sorgulama yapmaksızın AB üyeliğine destek vermektedir. Bu konuda son zamanlarda Gallup adlı bir araştırma firmasının yaptığı çalışmaya göre; "Türk halkının %73'ü AB vatandaşlığını herhangi bir AB ülkesinde çalışabilme imkanı olarak görüyor-muş." Bu tespit halkın AB'yi bir Cennet ve batılıları da Melekler olarak gördüğünün en net resmidir. Bu durum maalesef aynen ilahi sınav yeri olan dünyada şeytanın zararlı olan her şeyi süslü göstererek insanları aldatmaya çalışmasına benzemektedir.

Türk ulusçuları ile milli müdafaacılar AB üyeliğine karşı durmaktadırlar ancak bundan önceki iktidarda MHP'nin egemenlik haklarını kısıtlayıcı olan uyum yasalarına katkıda bulunmuş olması ile özellikle de Apo'nun idam edilememesi sonucunda Türk ulusçularının söyleyebilecek çok fazla sözü kalmamıştır. Bu konuda öncülüğü Bağımsız Türkiye Partisi yapmaktadır. Türk ulusçuları ile milli müdafaacıların AB'ye karşı olmalarının temelinde AB üyeliğinin egemenlik haklarına kısıtlar getirecek olması vardır. Ayrıca Kıbrıs ve Ege sorunu konusunda verilecek tavizlerin Türkiye'nin aleyhine olacağını dillendiriyorlar. Bu gurup Türkiye'nin batı kapısında iki yüzyıllık enerji kaybını görmezden gelecek bir hareket planı içerisinde. İki yüzyıl çalışmanın muhakkak bir

karşılığı da olmalıdır.

AB üyeliğine karşı olan ikinci kesim Kemalistler ile ordudur. Bu kesim Cumhuriyetin kuruluşu ile elde ettiği siyasi gücü AB üyeliğinden sonra kaybetmekten korkmaktadır. Son zamanlarda AB destekçilerinin yaptığı yoğun propaganda çalışmalarının etkisiyle AB üyeliğinin tartışılması bir suçmuş gibi algılanır için son zamanlarda özellikle ordu Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olmadıklarını belirtme ihtiyacı duymaktadır.

AB Üyeliği Türk İnsanın Beklentilerini Karşılayabilir mi ya da Korkuları Gerçekleştirebilir mi?

AB; i)ekonomik ve parasal birlik, ii)adalet ve iç politika birliği ile iii)dış politika ve güvenlik birliğinden oluşan üç ayaklı bir oluşumdur. Bu ayakların her hangi bir tanesinde bile tam bir birlikten bahsetmenin imkanı yoktur. Ancak yine de parasal ve ekonomik birliğin iyi işlediği söylenebilir. Diğer iki ayaktaki çalışmalar sürmektedir. Ancak son Irak savaşı göstermiştir ki; AB, gerçekte çok kolay bir şekilde parçalanabilecek bir birliktir. ABD, Irak konusunda AB'yi; Irak savaşına destek olanlar, muhalefet edenler ve de tarafsız kalanlar olarak üçe bölebilmektedir. AB üyeliği konusunda beklentiler bu gerçekler akılda bulundurularak yapılmalıdır.

AB zengin sınıfın güvenlik ihtiyacını polisiye tedbirlerle sağlayabilecek güçten mahrumdur. Güvenlik ihtiyacının polisiye tedbirlerle sağlanması konusunda Türkiye AB'nin fersah fersah ilerisindedir. Zenginler AB üyeliği sonucunda hayata geçirilecek sosyal ve ekonomik politikaların Türkiye'deki ekonomik krizlere merhem olabileceğini düşünmektedir. Ayrıca; zenginler üyelikle beraber hayata geçirilmesi beklenen serbest dolaşım hakkının potansiyel yağmacıları durdurabileceğine inanıyorlar. Bu beklentiler ham hayaldir. Bunu zenginler de biliyor ancak iki yüzyıldır İslam kimliğini silebilmek amacıyla batı kimliğini savundukları içindir ki; İslam kimliği yerine AB'den medet umuyorlar.

Ekonomik ve sosyal politikaların Türk ekonomisi üzerinde bir disiplin sağlayacağını beklemek yanlış bir beklenti değildir. Ancak yine de iç unsurlardan kaynaklanmayan her dış müdahalenin krizi ortadan kaldırmadığı sadece ertelediği ise ay-

rı bir gerçektir. Ayrıca AB üyesi memleketlerin hiç ekonomik kriz yaşamayacakları varsayımı ile hareket ediliyor. Büyük ekonomilerin sorunlarının da büyük ve maliyetli olduğunu unutmamak gerekir. AB, son yıllarda ABD ile aynen Japonya gibi resesyonla mücadele etmektedir. Japon mucizesi çöktüğü gibi AB sahte cenneti de Türkiye'nin üyeliği sonrasında cehenneme dönüşebilir. Sonuç olarak; zenginlerin isteklerini tam olarak karşılayabilecek bir üyelikten bahsetmek zordur.

AB, 28 Şubat sürecine kayıtsız kalarak Türkiye'deki demokrasi ile bağdaşmayacak uygulamaları onaylamıştır. Bu sürecin mağdurlarının AİHM'de açtıkları dava ise dindar kesimin beklentilerini boşa çıkartmıştır. Benzer şekilde başörtüsü konusundaki mahkemeler en ufak bir özgürleşmeye yol açmamıştır. AB'nin Müslüman unsura karşı uygulayacağı laiklik anlayışının, halihazırdaki Türk sisteminin uygulamasından farklı olacağına dair bir beklentiye haklı gösterebilecek en küçük bir delil yoktur. AB'nin uygulamalarına bakılacak olursa; seçme ve seçilme hakları konusundaki beklentilerin de boşa çıkma potansiyeli oldukça yüksektir. Ancak AB ile dirsek temasının sürekli olarak korunması, iç dinamikleri sürekli olarak ateşlediği içindir ki; dindar kesim seçilme hakkına kavuşabilmiştir. Öte yandan; dindarların kamusal baskıdan kurtulabilecekleri yönündeki beklenti ise tamamen kaos niteliğindedir. Burada akıllarda bulundurulması gereken esas nokta şudur: AB, Müslümanların beklentilerini boşa çıkartacak şekilde davranacak olursa Müslümanların buna engel olabilecek ne gücü ne de mekanizması vardır. Müslüman dindarları endişeye sürükleyen de bu noktadır.

AB, Kürt ulusçularının beklentilerini karşılama konusunda daha politik bir yaklaşım içerisindedir. Türkiye'de yaşayan Kürtleri emperyalist her devlet gibi AB da kullanmak ister. Irak'ta hatırlanacağı gibi batı, Kürtleri Saddam'a karşı defalarca kışkırtmış olmasına rağmen Saddam'ın Kürtlere karşı giriştiği cezalandırma operasyonlarını durdurma girişiminde dahi bulunmamıştır. Kürtler siyasi bağımsızlık konusunda ciddi bir beklenti içerisindeyseler bu konuda AB'ye güvenmemeleri gerekiyor. AB bunu sağlayabilecek güçten mahrumdur. Kürtlerin halihazırda AB tarafından, Türkiye'yi sıkıştırmak amacına yönelik olarak, teşvik edilmelerine güvenmemeleri gerekir.

Açlık duygularıyla oynanan sefalet içerisinde yaşayan milyonlarca insanın beklentileri maalesef tamamıyla boştur. Serbest dolaşımın vereceği imkanlarla, Türk insanı ucuz iş gücü arz etmeyi düşünmektedir. Böylelikle her işsiz kendisine iş bulabilecektir. Batıda kişi başına düşen milli gelirin kabaca 25,000 dolar, Türkiye'de ise 2,000 dolar olduğu göz önünde bulundurulursa; AB ile sınırların bütünleşmesinin ardından Türk halkının yetmiş milyon insanla batıya yürümesi gerekir. 25,000 dolar kazanmasa da 15,000 dolar kazanmanın planlarını yapan her Türk batı sınırlarına dayanır. Böyle bir şeyin olmasını bile düşünmek çok manasızdır. Batının maddeciliğinin hakim olduğu bu devirde kim kime durduk yere iş ve para verir ki; batılılar Türk halkını sevabına doyursunlar... AB'nin resesyon ve işsizlik sorunlarıyla mücadele ettiği gibi ciddi konulara değinmeyi gerekli bile görmüyorum. Çünkü; konu tamamıyla güç odaklarının, aç insanların açlık duygularıyla oynanmasından ibaret bir meseledir.

Peki AB üyeliği korkuları gerçekleştirebilir mi? AB üyeliği ile egemenlik haklarından önemli bir kısmı Türkiye Cumhuriyeti'nden bir üst otorite olan AB'ye geçecektir. Bu durum milliyetçi ve milli müdafaacıları oldukça düşündürmektedir. Ancak; AB üyesi olan devletlerin yeri geldikçe AB'den çok bağımsız politikalar yürütebildiklerine şahit olmaktayız. Örneğin; son Irak savaşında

ve özellikle de Bosna katliamı esnasında AB ortak bir karar almamış ve her devlet birbiriyle çelişen bağımsız politikalar uygulamıştı. Bir başka ifadeyle; üyelik yüzde yüz bir egemenlik devri manasına gelmemektedir. Ayrıca Almanya ve Fransa gibi devletler yeri geldikçe AB'den bağımsız hareket edebilmektedirler. Türkiye'de üye olduktan sonra böyle bir imkan yolu arayabilir.

Egemenlik devri, Türkiye'nin şu an içinde bulunduğu ortamda ciddiyetini kaybetmiş bir konudur. Bağımsız ekonomik ve parasal politikalar üretme ve uygulama egemenliği zaten IMF'ye geçici olarak bile olsa devredilmiş durumdadır. İkinci olarak da güvenlik ve dış politika üretme ve uygulama egemenliğimizin sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğini son Irak savaşı açık bir şekilde ortaya koymuştur. Süleymaniye olayının ardından Irak'a asker gönderecek oluşumuz ABD'ye rağmen bölge politikamızın olamayacağını gösteren net bir resimdir. Son olarak ise adalet ve iç politika konularında ne kadar egemen olduğumuz rüşvet, suiistimal ve yolsuzlukların önünün alınamayışı ile ortadadır. Susurluk ve türevlerinden ayrıca bahsetmenin lüzumu ise yoktur. Sonuç olarak; AB ile entegre olacak alanların hiçbir tanesinde saf bir egemenlikten bahsedilememektedir.

Askerlerin ve kemalistlerin, iç politika üzerindeki etkilerini kaybedeceği yönündeki endişeleri ise haklıdır. AB'nin Türkiye'yi üye olarak görmek istemesinin temel nedeni Türk ordusunun gücünü yanına çekip muhtemel rakiplerini dengelemek istemesidir. Türk ordusunun geçmişte darbe sicili olmamış olsaydı AB belki de hiçbir zaman Türk iç politikasındaki askeri ağırlıktan rahatsız olmayacaktı. Ordunun darbe sicili olması nedeniyle; AB, siyasetin iyice sivilleştirilmesini beklemektedir. Bu yüzden AB, askerlerin son zamanlardaki uyum yasalarına karşı olan tavırlarını yakından gözlemlemektedir.

Kimlik Problemi Açısından AB Üyeliği

'AB, Hristiyan bir birlik midir ya da fonksiyonel bir birliklilik midir?' sorusu, bugüne kadar batı kimliğini reddeden dindar kesimin AB destekçiliğini meşrulaştırabilmek amacıyla ortaya koyduğu tez cümlesi niteliğindedir.

Çok kaba bir ifadeyle AB üyeliğine sıcak bakan dindarlara göre; AB'nin Türkiye'yi alması sonu-

cunda AB Hristiyan bir birlik olmaktan kurtulacak ve 'siyasal İslamcı'ların AB fonksiyonel bir birliklilik tezi doğrulanacaktır. Dolayısıyla da AB üyeliğini savunmanın İslami kimlikle bağdaşmayacak bir tarafı olmayacaktır. AB Türkiye'yi almadan yoluna devam edecek olursa bu kez AB Hristiyan bir kulüp olmakla itham edilecektir. Bu durumda ise bir önceki batı karşıtlığına tekrar geri dönmek zorunda kalınacaktır. Uyum paketlerinin hızlı bir şekilde yasalaşmasının sağladığı olumlu havayla birlikte 'bakın biz sizin isteklerinizi yerine getiriyoruz siz de Hristiyan bir birlik olmadığınızı ispat edin' sıkıştırımları iyice artmış durumdadır. **AB'nin Türkiye'nin üyeliği ile ilgili alacağı karar, 'siyasal İslamcı'lar tarafından adeta AB'nin kelime-i şehadeti gibi algılanmaktadır.**

AB bugüne kadar yaptığına devam edecek olursa yani; Türkiye'yi ne içeri alıp ne de dışarıda bırakırsa İslami kimlik açısından durum net değildir. Böyle bir görüntü Müslümanların hep birlikte sanki İslami kimliklerinden bıkarak çok arzuladıkları batı kimliğine doğru yöneldikleri gibi algılanmaktadır.

Öte yandan; batı ise İslam'ı bir din olarak kabul etmediğini uygulamalarıyla göstermektedir. Tersinden bakılacak olursa; AB üyeliğinden sonra Müslümanların, içi boşaltılmış ve seküler hukuk kurallarıyla kuşatılmış İslami kimlikten daha fazlasını bulmalarına imkan yoktur. Türban konusu başta olmak üzere İslami kimliği çağrıştıracak AİHM'de açılan herhangi bir dava kazanılmazken İslami kimlikle alakası olmayan özellikle de Kürt kimliğine yönelik davalar ise çoğunlukla kazanılmıştır. Tüm bu verilerin ışığı altında AB'den İslam'ı bir din olarak kabul etmesini beklememek gerekir. **İslam'ın din olarak kabul edilmediği bir yapıda ise Müslümanların kimlik bunalımının sona ereceğini iddia etmek manasızdır.**

Batı zenginliğinin temelinde hırs ve ihtiras varken İslam medeniyetinin zenginliğinin temelinde kardeşlik gibi ulvi değerlerin var olduğu ve bu yüzden iki kimliğin bir arada var olamayacağı din uzmanlarınca belirtiliyor. Batının zenginliği diğer ulusların doğal kaynaklarının gasp edilmesinde ve bu uğurda milyonlarca insanın kanının dökülmesinde aranmalıdır. ABD'nin Irak işgali ise yüzyıllardır hiçbir şeyin değişmediğini açık bir şekilde göstermektedir. Haçlı talanları ile başlayıp Irak savaşı ile devam eden batının zenginlik projesi ile mülkiyet hakkını koruyan ve kardeşlik prensiplerini orta-

ya koyan İslami kimliğin bir arada yaşaması, batının tarihte ve halihazırda sergilediği agresiflikten dolayı pek mümkün görülmemektedir.

11 Eylül'den sonra batıda yapılan akıllı selim analizlere göre; batı medeniyetine duyulan kinin altında diğer ulusların zenginliklerinin zorla gasp edilmesi ve bu uğurda insanların katledilmesi yatmaktadır. Müslümanların demokratik hakları garanti altına almak amacıyla batı kimliğini benimsemesi düşünülse bile; batıyı batı yapan kimlik buna asla izin vermeyecektir. AB komisyon başkanının "Rusya ve Türkiye AB'ye asla üye olmamalıdır, bu iki ülkenin üyeliği AB'nin sonu olur" şeklindeki açıklama bu açıdan son derece manalıdır.

11 Eylül sonrası batı dünyasındaki İslam'a yönelik yoğun ilgi, batının maddi olarak doyuma ulaşmasına rağmen manevi olarak vicdani rahatsızlık çektiğinin açık bir delilidir. Gelecekle ilgili tahminde bulunan sosyal bilimciler İslam'ın batıda çok yakın bir süreçte yoğun bir şekilde kabul göreceğini belirtiyorlar. Bu tahminler doğru çıkacak olursa yükselen kimlik, batı yerine İslam kimliği olacaktır.

Türkiye'nin AB üyeliğini, İslam'ın yüce değerleri açısından ele almak ve 11 Eylül sonrasında içinden geçtiğimiz dönemi çok iyi anlayarak geleceğe dönük tespitlerimizi ona göre yapmak durumdayız. AB'nin sağlayacağı batı kimliğinin Türkiye'ye kazandıracakları ile yükselişe geçen İslami kimliğin Türkiye'ye ve ümmete kazandıracaklarını çok titiz bir şekilde kıyaslamak gerekir. Türkiye AB'ye alınırsa bilmelidir ki; parti ve pasta çoktan bitmiş ve bulaşıkların temizlenme vakti gelmiştir. Öte yandan Türkiye olmadan İslami kimliğin yükselen bir değer olması ise çok zordur. Türkiye'nin yönetim ve liderlik deneyiminin ümmetin birliği ve geleceği için çok kritik öneme haiz olduğu ise sosyal analizcilerce genel kabul görmüş bir iddiadır. İslami kimlik Türkiye'nin önünde bulunan çok ciddi bir fırsattır. Türkiye'nin önündeki yükselen İslami kimliği, akıl sahibi bazı batılılar çoktan anlamış durumdadır. Bu kavrayışta olan ve İslami kimliğe ket vurma niyetindeki batılıların İtalyan başbakanı, Berlusconi'yi Erdoğanların düğününe itelemelerine şaşır-mamak gerekir. Berlusconi; Erdoğanların düğününe gelerek Erdoğan ailesi ile özel ve sıcak ilişkiler kurmanın ötesinde, Türkiye'de AB destekçilerinin hassaslaşmış olan duygularını okşayıp

İslami kimlik alternatifini gündemden düşürme-yi hedeflemiştir. Bu durumun Türkiye'deki yönetici elitten daha önce batılı yönetici elit tarafından algılanması ve bu kapsamda aksiyonda bulunulması, halkının çok büyük bir kısmı Müslüman olan Türkiye için çok vahimdir.

Türkiye İslami kimliği yükseltecek ve ona ivme kazandıracak potansiyele sahip olmasına rağmen İslam ülkeleriyle çok sıcak ilişkiler kuramamış bir devlettir. İngiliz prenseslerinin sadece ülkesine ihale kazandırmak amacıyla Arap çadırlarında yemek yediğine dair hikayeler anlatılırken; Türklerin Araplara karşı büyüklük taslamasını, Türkiye'nin liderlik fırsatına sırtını dönmesi olarak yorumlamak gerekir.

Sonuç olarak; son zamanlarda zengin kesimlerin güvenlik kaygılarıyla başlattıkları yoğun AB propagandaları sayesinde Türk halkının geneli AB destekçisi olmuştur. Bu propagandaların hedef kitlesi tüm kesimler olmasına rağmen sefalet içerisinde yaşayan milyonlarca insan iş ve aş gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak ümitleriyle çok kısa sürede AB destekçisi oluverdi. Daha fazla özgürlük ve insan hakları arayan dindar kesim ile Kürtlerin de AB destekçisi olması sonucunda AB üyeliğinin Türkiye'ye ne getirip ne götüreceği üzerinde sağlıklı tartışmalar yapılamamıştır. Haçlı hareketleriyle başlayan Irak'ın işgaliyle devam eden batı zenginliğine ortak olmanın getirecekleri ile özellikle 11 Eylül'den sonra İslam kimliğinin getirecekleri net olarak tespit edilmeli ve ona göre AB üyeliğine destek verilmeli ya da verilmemelidir. Türkiye'nin AB'nin üyelik için ileri sürdüğü rahatsız edici şartları yerine getirmek için büyük çaba harcaması Avrupalılar açısından bile şaşırtıcı olmaktadır.

Tek cümle ile özet yapılacak olursa; geleceğimiz hakkında karar verirken, i)zengin kesimlerin güvenlik ihtiyaçları, ii)dindar kesim ile Kürtlerin daha fazla özgürlük istekleri iii)yine dindar kesimin seçme ve seçilme haklarını güvenceye alma istekleri, iv)işsizlere iş bulma endişeleri v)milliyetçi ve milli müdafaacıların egemenlik kaygıları ile vi) Kemalistlerin ve askerlerin iç politikada mevzi kaybetme korkuları arasında sıkışmadan, AB'nin doğal alternatifi olan İslam kimliğinin Türkiye'ye kazandıracakları ve kaybettirecekleri üzerinde, batı kapısında iki yüzyıldan fazla enerjimizi tükettiğimizi de hiç unutmadan, düşünmeliyiz ve aksiyonumuzu vakit kaybetmeden gerçekleştirmeliyiz. ■

KAVRAMLAR, KAFA KARIŞIKLIĞI VE DÜŞENLER...

TARIK TUFAN

Modern dünyanın yeni sömürü biçimi olarak ifade edilebilecek *küreselleşme* karşısında alternatif, muhalif söylemler üretilmeye çalışılıyor. Türkiye’de düzenlenen felsefe kongresinde de dünyanın dört bir tarafından gelen konuşmacılar bu soruna dikkat çekerek, *küreselleşmenin* bir şekilde kaçınılmazlığını vurguladıktan sonra bunun adil bir düzlemde gelişebilmesinin yollarının araştırılması gerektiğini vurguladılar. Bir başka deyişle küreselleşme, Batılı güçlerin hegemonya biçimlerinden biri olarak sistematize edilmiştir.

Dünya üzerinde küreselleşmeye ve buna bağlı olarak geliştirilen yeni sömürü biçimlerine karşı koyabilecek düşünce sistemi nedir diye sorulacak olursa, buna verilebilecek en güçlü ve tek yanıt **İslâm**’dır. Bir düşünme ve varoluş üslûbu olarak İslâm, bir medeniyet olarak İslâm, bir ahlak örgüsü olarak İslâm...

Bu iddiayı ne yazık ki **müslüman** toplumların şu an içinde bulundukları duruma bakarak ifade etmek çok kolay değil. Bunu İslâm’ın kendi içinde taşıdığı dinamiklerden hareketle söylüyoruz. Yani *bir düşünme, inanma, yaşama biçimi / medeniyet* olarak **İslâm**, modern dünyanın maruz kaldığı bu yıkıma/ insani, ahlaki varoluş zeminin kayması tehlikesine karşı insanlığın yegane kurtuluş yoludur. Bunu söylerken de bugüne karşı alışlagelen “tek yol” türünden sloganlara sırtını dayamak kastında değiliz. Bunun felsefi, sosyolojik ve psikolojik karşılıkları da tartışılmalıdır. Zaten aklın böylesi bir içerikten yoksun iddialara uzun sü-

re yüz vermediği bir çok zamanda ortaya çıkmıştır.

Burada bizim açımızdan önemli olan soru şudur; Türkiyeli müslümanlar bu iddiayı taşıyabilecek yeterliliğe ne kadar sahiplerdir? Yani evrensel düzlemde gelişen olaylara karşı özne olabilecek temsil gücüne erişebilmişler midir? Doğrusu bu soruya verilebilecek yanıtlar da pek içaçıcı değil. Özellikle son dönemde İslâmcıların yaşadığı kafa karışıklığı (*müslümanların kafa karışıklığı değil İslâmcılık yapanların, zira müslüman net bir düşünme dizgisine sahiptir*) böylesi bir temsil gücünü iyice azaltıyor. Bu kafa karışıklığına sebep olan bir çok siyasal/politik gelişme ile birlikte daha içsel sorunların da varlığından söz edilebilir. Yani bizzat **îman** sorunu bireysel bağlamda herkesin sorgulayıp sonuca ulaşılması gereken bir olgu.

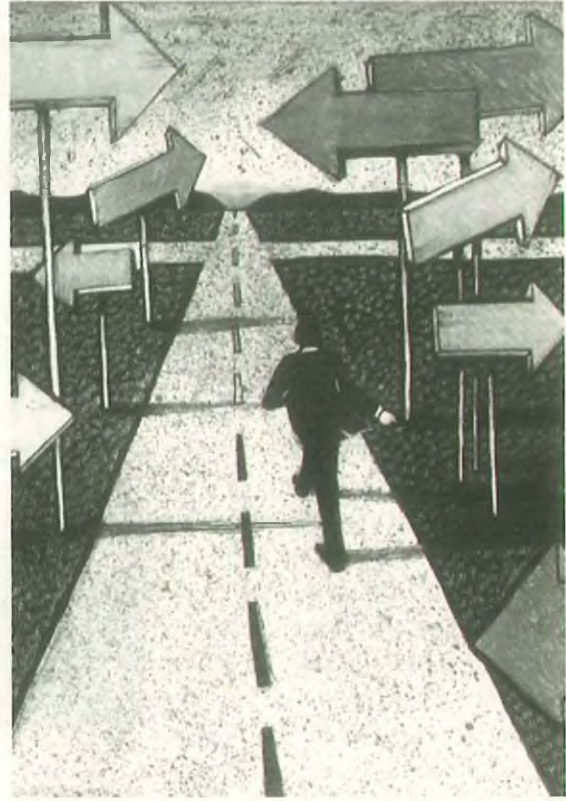
Kafa karışıklığını arttıran olgulardan biri de Batılı politik düşüncenin bazı bilimsel kılıflara sokarak yaptığı propagandadır. Bunun en bilineni “*siyasal İslâm bitti*” tespitidir. Bu konuyu iyi anlamakta fayda var. Birilerinin coşkuyula birilerinin ise üzüntüyle karşıladığı ancak kimsenin şüphe etmediği bu sosyolojik tespit ne anlama geliyor? Öncelikle *siyasal İslâm* diye bir şey var bunlara göre. Peki kendisini böyle tanımlayan bir müslüman topluluk var mı? Sanırım yok. Dolayısıyla bu bir müslüman topluluğa ya da inanış/yaşayış biçimine dışarıdan getirilen bir tarif. Büyük ölçüde dünya üzerinde politik hareketlenmelere neden olan bir düşünce biçimine atıfta bulunuyor. Bu kavramın içini doldurabilecek malzeme yok. Yani bazı müslüman ülkelerde sistem/statüko karşıtı (dolayısıy-

la Batı/ABD karşıtı; çünkü sistemler artık onlardan bağımsız kurulamıyor) hareketler var ve bu siyasal İslâm olarak adlandırılıyor. Bunun paralelinde bazı örgütler de bu tanıma güçlendiren unsurlardan sayılıyor. Böyle bakınca bu tanımın bir **müslüman** olarak bireysel ve toplumsal yaşantımızda bir anlam taşımadığını söyleyebiliriz. En azından hayır 'ben siyasal İslâmcıyım' diye tutturamayorsak. Bu kavram *bir inanış biçimini* ifade etmiyor. Bir kez daha söylemek gerekir, farklı toplumlardaki günlük hayatın etnik unsurları ayırt edilirse **bir tek İslâm** olduğu zaten görülecektir.

Her tanımlama / kavramsallaştırma çabası bir sınırlamayı, belirlemeyi, varoluş alanını ifade eder. Bu yüzden kavramsallaştırmanın da bir çeşit sui-kast olabileceği unutulmamalıdır. Siyasal İslâm kavramsallaştırması da bu çeşit bir *sui-kast*tır. En azından bizim dünyamızda karşılığı olmayan bir kapandır. Birileri bu kapana kendisini kilitleyip çaresizleşebiliyor. Oysa Allah'ın dininin engin ufku özgürleşmemiz için bir lütuftur. Yeni bir tanımlama/kapan aramanın anlamı yok.

Amerikan aksiyon filmlerini izleyen insanlar bilirler. Bu filmlerde genel olarak bir iyi adam / kurtarıcı ve bir de düşman / bozguncu vardır. Film boyunca kötünün, düşmanın gücü o kadar büyük gösterilir ki izleyenler neredeyse düşmanın yenilmezliğine inanırlar. Ancak filmin finalinde kazanan iyi adamdır. Düşmanın gücü abartıldığından zafer de aynı oranda gösterişli olur. Boks filmlerinde de en zor maç son raunda kadar sürer. Kahraman perişandır ama yıkılmaz. Dünya üzerindeki egemen güçler de aynı senaryoyu yazıyorlar diye düşünüyorum. Yani bir düşman yaratıyorlar. Sonra bu düşmanı öyle güçlü gösteriyorlar ki (11 Eylül saldırısı) insanlar dehşet içinde kalıyorlar. Sonra düşman silahlarını da geliştiriyor (kimyasal silah ve uzun menzilli füzeler) zaman içinde. Tüm dünyanın karşı karşıya kaldığı bu amansız düşmana karşı yapabilecek tek şey iyi adamın! mücadelesidir (Afganistan ve Irak operasyonu gibi).

Kendi icatları olan Siyasal İslâm kavramının tükendiği tespitiyle yandaşlarına güven ve müslüman toplumlara bir çeşit yılgınlık sağladıklarını da söyleyebiliriz. Oysa başta vurguladığımız gibi **uluslar arası kirli siyasete ve sömürgeci küreselleşmeye** en ciddi muhalefet İslâm düşüncesidir. Bu tip kavramsallaştırmalar İslâm'ın bir medeni-

yet görkemi olduğu gerçeğini de gizleyip yerel politik hareketlere hapsedmek çabasıdır.

Türkiye'de de 28 Şubat olarak ifadesini bulan süreç aynı uluslar arası siyaset dinamiklerinden etkilenmiştir. Bu kez düşman rolüne seçilmiş figüranlar ise kitlelere ajitatif vaazlar veren birkaç hatip, seçmene yaranına çabasında olan birkaç politikacı, faili meçhul aydın cinayetleri, tarikat ağına düşürülmüş ağlak kız (acaba ne yapıyor?) ve şehvet düşkünü dinci. Profile bakıldığında bir toplumun gündelik tartışmalarını belirleyen her şey var. Aldatılma, ihtiras, cinayet ve ne ararsanız!

Şimdi sorulması gereken şudur; bu süreç sahidenden Türkiye adına mevcut bir tehlikeyi savuşturan bir hareket midir, yoksa insan hakları ihlallerine sebep olan paranoid bir uygulama mıdır? Yaratılmaya çalışılan Laik-İslâmcı kamplaşmasının hiçbir toplumsal karşılığı / tabanı olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu da aynı dinamiklerden beslenerek icat edilmiş bir ifade biçimidir.

Ne olursa olsun bu süreç sonunca Türkiye'deki dindar kesimin yeni bir sürece girdiğini söylemek mümkün. Seksenli ve doksanlı yıllardan sonra ikibinli yıllar da farklı kavramların popülerleştiği bir dönemdir. Bu kavramları iyi anlamakta

fayda var. Bu değişimin temel sebepleri arasında yine doksanlı yılların sonunda kendisini gösteren geçmişe dönük eleştirilerin yapılması gösterilebilir.

Bu eleştiri furası, iki sonucu ortaya çıkardı. Birincisi eleştiri metodolojisinin yoksunluğu ve dolayısıyla ahlaki normlardan sapma ikincisi ise yılgınlık düşüncesinin yaygınlaşması. Eleştiri metodolojisinden yoksun olanlar bir eleştiri getirirken kendilerini konumlamadan, nerede durduğunu ve nasıl baktığını izah etmeden eleştiri yapmaktadırlar. İslâmcılar ve İslâmcılık konulu bir eleştiri ortaya koyan kimseler ben bir **müslüman** olarak şunu reddediyorum ya da ben bir filanca olarak bu konuya şöyle bakıyorum tarzında bir duruş belirlemelidirler. Bu konudaki muğlaklık söylenenleri de dedikodu seviyesine indirmektedir.

Yılgınlık son zamanların başat kavramlarından biridir. **İslâmcılık** eleştirisi, dinin daha doğru anlaşılmasına, kaynaklara dönülmesine kısaca daha sahih bir inanış biçimine sahip olunmasına dönük bir katkı sağlanadı. Tam aksine mevcut durumun çözümsüzlüğü gibi bir hisse kapılan insanlar dinin temel kavramlarını, sahih kaynaklardan beslenen **evrensel bir algılayış biçimine** dönüştürmek yerine içini boşaltıp hayattan uzaklaştırmayı yeğlediler. Bu da yeni insan ve düşünme prototipleri oluşturdu. Üzerinde muhafazakâr duruşun bazı objelerini taşıyan ancak zihinsel olarak popüler kültürün artıklarıyla beslenen yeni bir kuşakla birlikte eskinin kendini besleyemeyenleri bu dönemin aktörleri oldular.

Bu dönemin gözle görülür çabası tutacak dal / kavram arayışıdır. Bu arayış *demokrasi, liberallik, Türkçülük, muhafazakârlık, Anacılılık* vb. kavramlarla dini tanımlama çabasına dönüştü. Gerçekte içeriğinde hiçbir yenilik taşımayan bu söylem biçimleri müslüman kitleye yol gösterici, ufuk açıcı olmaktan ziyade kafa karıştırıcı oldu. Zira bu kavramların ucundan tutanlar meşruiyet arayışı, kabul edilebilme, yenilenme, dönüşüm gibi sebeplerle bazı kavramları dini düşüncenin dışına iti-

yorlardı. Ya da en azından gündemden düşürerek yeni duruma ayak uydurmaya çalışıyorlardı. Örneğin **cihad, şehadet, hicret** gibi kavramlar önceleri içerikleri boşaltılmaya çalışılırken sonraları Mutlak Kitap'ta hiç sözü edilmemişçesine hayatın dışına itilmeye başlandı. İslâm'ın terörle birlikte anılması rahatsızlığı zihinsel dönüşüme neden oluyor denilebilir. Ancak varlığını şiddet üzerine kurmamış insanlar dinin **evrensel barış / esenlik çağrısını** sürekli hale getirebilirler. Zaten sağlıklı düşünen müslümanlar da dinin insan üzerindeki varlık alanını şiddetle değil esenlikle kurguladığını hiçbir zaman gözden çıkarmadılar.

Bu yüzyılın en gösterişli silahlarından biri de propagandadır. Bu si-

lahın üzerine çevrildiği müslümanlar bir telaş davranışı sergiliyorlar. Kendilerine yönelen bu propagandanı sıyrılabilme için etraftakilere benzemeye çalışıyorlar ve dolayısıyla kalabalıkta kayboluyorlar. Bir zamanlar insanı tektipleştiren cemaat yapılanmalarını eleştiren (haklı sebeplerle) insanların bir çoğu bunun karşılığında popüler kültürün dayatmalarıyla **tektipleşiyorlar**. Ortaya koydukları eleştiriye temellendirecek antitezleri yoktu. Bu tutumu sürdüren İslâmcı gençlerin büyük bir kısmı cafe ortamlarında karşıt cinslerinin gözlerinin içinde flörtün sıcaklığıyla edebiyat yapıyorlar. Sanal ortamlarda mücahid, mücahide rumuzlarıyla kelimelere ihanet ediyorlar. Bir kısmı da çılgın kız, yakışıklı adam nickleriyle bastırılmış kişiliklerini tatmin etme uğraşındalar.

Bu yozlaşmanın önüne geçebilmek için yapılabilecek çok şey var. Sanıyorum en önemlisi **İslâm'ın dilini** kurgulayabilmek / anlayabilmek / uyarlayabilmek için Kur'an'ın ve geleneğin ortaya koyduğu medeniyet havzasından beslenmek ve katkıda bulunabilmek. Ancak bunun yolu artistik söylemleri bireysel tatminsizliklere dönüştürmek değil, ait olduğun medeniyeti temsil duruşunu bozmadan ahlaklı birlikteliği devam ettirmenin yollarını aramaktır. Yoksa Allah aramızdan kendi dinini temsil edecek bir topluluk elbette çıkaracaktır.

TARİKATTAN NE ANLAMALIYIZ?

AHMET YAŞAR HOCAEFENDİ

Bütün bu felaketlerden kurtuluşumuzun yolu, muhakkak ki tevhid ilmini tahsil ederek tevhid inancına bağlanıp, takva üzere yaşamamızla mümkündür. Takva düşüncesi, mü'minin hayatını kıymet verilir hale getiren bir düşüncedir. Takva üzere yaşayan mü'minler, muttaki insanların oluşturduğu toplumların meydana gelmesini sağlarlar.

Muttakî/Allah korkusuna sahip insanların Kur'an ve sünnet ölçülerine riâyet ederek oluşturdukları eğitim mektepleri diye bilinen tarikatlar ise, Allah'a giden yolları, insanlara tanıtan birer hakikat merkezleridir. Ne yazık ki her hususta olduğu gibi bu hususta zaman içerisinde istenmeyen sapmalar meydana geldi. Tarikat ehli olduğunu iddia edenlerin bazıları, kaynak olarak Kur'an ve sünneti terk edip şahısların fikir ve düşüncelerine itibar etmeye başlayarak o bereketli yolda yürüyenler arasında sapıklıkların artmasına sebep oldular.

Bu cahillerin hallerini gören ilimden mahrum insanlar, bu yolların Hakk olanını bulmakta oldukça sıkıntı çekmeye başladılar. İnsanların ruhunun yükseleceği eğitim müesseselerini çok iyi bilen İslâm düşmanları ve onların piyonları olan sözde mü'min ilim sahipleri ise, sebep oldukları bu sapıklıkları insanlar arasında sahip oldukları basın ve yayın gücüyle teşhir ederek, insanların kafasında bu çok değerli kuruma karşı şüpheler oluşturmaktadırlar. Ne yazık ki hakikatten gafil, ilimden mahrum olan toplumumuzun insanları da bu telkinlerin tesiri altında kalarak bu kurumların kapılarını hızla kapatıp büyük bir medeniyetin bereketinden mahrum kalmakta ve farkında olmadan yıkılışları-

nı hızlandırmanın gayreti içerisinde olmaktadır.

Resûlullah'a (s.a.v), her haliyle biat edenler gerçekte Allah'a biat etmişlerdir. Tarikat önderi olarak bilinen müşidlere de Kur'an-ı Kerim'e itiba ettiği ve Kur'an-ı Kerim'in hükümlerine, sünnet-i Resûlullah'a (s.a.v) davet ettiği müddetçe, biat edenler de Allah'ın Resûlüne (s.) yani Allahu Teâlâ'ya (c.c) biat etmiş gibidirler. Demek oluyor ki hiç kimse gerçekte müşidlerle bir biat/anlaşma yapmış değildir. Herkes ezel aleminde Allahu Teâlâ (c.c) ile yaptığı, nebi ve resûller vasıtasıyla da zaman zaman insanlara hatırlatılan ahitlerini, onlara yeniden hatırlatan müşidler; Allah'a (c.c) giden yol üzerindeki işaret levhalarını gibidirler.

Tarikatı kerametden ibaret sayarak tabi oldukları müşidlerden keramet bekleyen ve kişilerin şahsiyle anlaşma yaparak bununla tarikat ehli olduklarını iddia eden gafiller, farkında olmadan bir sapıklık bataklığına doğru sürüklenen zavallılar topluluğundan ibarettir. Halbuki, sapıklık ve hurafelerden arınmış olan tarikatlarda önderlik yapan insanlar, ilim ve takvâ sahibi mümtaz sîmallerdir. Onlar, insanlara bilmedikleri yerlerde yol gösteren seçkin mihmandarlar gibidir.

Malum olduğu üzere bütün insanlar, ruhların yaratılıp bir araya toplandıkları âlemde, Allahu Teâlâ (c.c) ile; kendisine isyan etmemek ve emrettiklerine itaat etmek hususunda anlaşma yapmışlardır. Fakat dünya hayatında ortaya çıkan değişik sebepler, bu ahdimizi unutmamıza ve isyana sürüklenmemize vesile olmuştur.

Mü'minler olarak yaptığımız bu anlaşmaya sa-

dakatimizin işareti olarak isyanlarımız varsa, derhal bir daha yapmamak üzere tevbe etmeli, haramlardan ve isyanlardan kaçarak Allah'a (c.c) dönmeliyiz. Allah'ın (c.c) emir ve yasaklarına kayıtsız şartsız itaat ederek evvelâ namazlarımızı eksiksiz olarak ikame etmeye gayret edeceğiz. Bundan sonra sırasıyla İslâm'ın bütün güzelliklerini hayatımıza aktarmaya çalışarak bizlere unutturulan veya içi boşaltılıp sırf şekil olarak yerine getirmemiz sağlanan ibadetlerin mânâ ve mahiyetini kavrayarak hakkıyla edâ etmeye çalışacağız.

İslâm düşmanları, bizlere niçin namazı, abdesti ve orucu unutturmadılar da her yönüyle cihadı, zikri ve tebliği unutturdular? Hiç düşündünüz mü? Çünkü Allah'ı unutanı aldatmak çok kolaydır. Allah'ı (c.c) unutmamanın yolu zikir, cihad ve tebliğden geçmektedir. Bizlere, ruh cevherimizi aydınlatacak olan Allah düşüncesini, zikrini ve onun emrettiklerini tebliğ için yapılacak mücadeleyi unutturular, onun yerine kendileri için kıymet ifâde eden hayat tarzlarının ve düşüncelerinin kölesi haline getirecek olan, başka değerleri öğrettiler. Bunu yaparken de mânâ ve mahiyetini kaybettiği zaman yerine getirenlere bir fayda sağlamayacak olan namaz, oruç ve benzeri bazı ibadetleri, yaptıkları fitne telkinlerine tepki göstererek yeniden gerçeklere dönmememiz için, dinin kendisi diye, bizlere öğretiler. Bir müddet sonra, onların telkinine de lüzum kalmadan insanlarımız ruhunu kaybeden bu şekli ibadetleri de terk ederek sefil ve perişan bir halde insanlıktan uzaklaşıp duygusuz canavarlar misâli bir hayat yaşamaya başladılar. Neticede Hakk'a, hukukta ve insanı insan yapan değerlerin hiçbirine saygı göstermeyen bir toplum meydana getirdiler.

Tek kelime ile nefislerini putlaştırarak insanlara tahakküm edip onları sömürmek isteyenler, dünya ve âhiretlerini perişan ettikleri mü'minleri de köleleştirmenin mücadelesini vermektedirler. Bu zâlimler, bu mücadelede önlerine çıkan en büyük

engelin "Allahu Teâlâ'nın (c.c) zikri" olduğunu çok iyi bilmekte ve bunu mü'minlere unutturmanın mücadelesini vermektedirler. Tarih boyunca verdikleri bu mücadelede zaman zaman da muvaffak oldular. Fakat, muttaki rehberlerin önderliğindeki tarikat müesseseleri, bu yıkıma dur diyerek insanlara kurtuluşlarının adresinin "Allah'ı zikretmek" olduğunu, sürekli olarak hatırlatmaya devam ettiler. Bundan sonrada inşaallah devam edeceklerdir.

Bazılarımız da tarikata intisap edip zikir dersi alınca, bir şey olduklarını zannederler. Senelerce mânâ ve ruhundan uzak bir şekilde namaz kıldınız da ne oldu ki tarikata girip zikir dersi alıp tefekkürden uzak bir şekilde tespih çekerek bir şey elde etmeniz mümkün olsun? Sizlerin tarikata girmekle veya mânâ ve muhtevâsından mahrum bir şekilde ibadetlerinizi yerine getirmekle bir şey elde etmeniz mümkün değildir. Bilmelisiniz ki sizin tekâmülünüz, yaptığınız zikir ve ibadetlerden feyz ve bereket almanız, ancak ezel âleminde Allahu Teâlâ (c.c) ile olan anlaşmalarınıza sadık kalmanızla mümkündür.

Yoksa mürşid olarak bilinen muttaki insanlardan zikir dersi almakla, mükellefiyetten kurtulacağınızı düşünmeniz, kendinizi aldatmaktan başka hiç bir işe yaramaz. Bizler, ruhlar âleminde Allahu Teâlâ (c.c) ile yaptığımız anlaşmalarımıza sadık kalırsak, zikrimizden ve ibadetlerimizden feyz alarak âhiret âleminin en yüksek derecelerine ulaşabiliriz.

Dolayısıyla gafil gafil zikir yapan insanların haline bakarak, asla zikri küçümsemeyiniz. Zira, zikir sadece bir köşede tespih çekmekten ibaret olmayıp kişinin Allah'ın rızasını kazanmak için yaptığı ibadet ve davranışların bütününe verilen bir ad ve en büyük ibadetlerdendir. Hayatımızı bütünüyle kuşatan zikre samimi bir şekilde devam etmek, son nefesimizi de iman ile teslim ederek Rabbi'mizin huzuruna mü'min olarak gidişimizin teminatıdır.

Bundan dolayı farz ibadetlerden olan zikrin âdap ve erkânını öğrenerek vazifelerimize büyük

bir muhabbet ve ihlasla devam etmeliyiz. Her şeyin öğrenilmesi için, bir öğreticiye veya kılavuza ihtiyaç duyulduğu gibi zikrin âdap ve erkânını öğrenmemiz için de bir öğreticiye ve kılavuza ihtiyaç vardır. Tarikat mekteplerinin ilim ve irfanla mücehhez olan muttaki müşidleri, mensuplarına, Hakk'a giden yolu gösteren birer kılavuzdur/rehberdir.

Kısa bir şekilde ifade etmek istersek, zikir, Allah (c.c) için, Allahu Teâlâ'nın (c.c) emrettiği her hususu yerine getirmektir. Tarikatlar ise, zikrin âdap ve erkânını müntesibi olan insanlara belli bir sistem dahilinde öğreten müessesedir. Müşidler de bu yolu sadece sözüyle değil haliyle de müntesiplerine aktaran muttaki ilim ehli kimselerdir. Bu düşüncenin dışındaki tarikat anlayışı insanların dünyasını ve âhiretini harap eden sapıklık ve safsatadan ibarettir.

En büyük zikrin namaz olduğunu, Resûlullah'ın (s.) bidatlere muhalefet ettiği gibi bizim de her türlü bidate muhalefet etmemizin en büyük zikirlerden olduğunu da unutmamalıyız. Kalbimizde Allah'ı (c.c) her an hazır tutup unutmamak da en büyük zikirlerdendir. Kalp Allah'ı unutmayınca bütün azalarımızın da Allah'ı zikrettiği hatırımızdan çıkarmamamız gereken bir husustur. Çünkü günahları ve isyanları kalbimizden çıkaran zikir, kalbimizi beytullah haline getiren bir ibadettir. Eğer gaflete düşer de Allah'ı (c.c) unutursanız, kalbiniz bir puthane haline gelir. Yaptığınız hiçbir ibadetten zevk almazsınız.

Şunu da kesinlikle biliniz ki zikir bir ibadettir ve bütün müminlere farzdır. Bazılarının söylediği gibi sadece tarikatçı olarak isimlendirilen zümreye ait değildir. En büyük zikirlerden olan Allahu Teâlâ'nın (c.c) sıfatlarını düşünme zikrini dünya meşgalelerinden sıyrılarak تنها bir mekânda huşû ve huzur içerisinde yapmak mü'minleri riyakârlıktan korur. Tekrarın faydadan hali olmadığı düşüncesiyle tekrar hatırlatalım ki, tarikat insanları isyandan itaat yoluna getiren ve onlara Allahu Teâlâ (c.c) ile olan anlaşmalarını hatırlatarak, yaptıkları anlaşmalara sadık kalmalarını sağlayan bir mekteptir.

Günümüz dünyasında insanları şer odaklarına doğru yönlendirenlerin sayısı ve metotları her gün değişerek artmaktadır. Bu şer odaklarının temsilcileri olanlar çok sinsi bir şekilde en hassas konulara el atarak toplumu şüphecilik batağına sürüklemekte ve hızlı bir şekilde düşüncelerini, inançlarını

tahrip edecek hususları gündeme getirmekten de çekinmemektedirler.

Bu şer odakları en son fitnelerini âlemlere rahmet olarak gönderilen Resûl-ü Ekrem (s.) Efendimiz'in sünneti üzerine tesis etmektedirler. Resûlullah'la (s.) bağı kopan insanın kalbinin helâk olduğunu düşünemeyen gafil mü'minler de bunlar tarafından hadis-i şeriflerin tartışmaya açılmasına müsamahakâr davranmakta, dolayısıyla sünnetlere verilen ehemmiyet ne yazık ki insanlarımızın gözünde yavaş yavaş kaybolmaktadır. Bu şer odaklarının fikirlerine aldanan insanlar, dünya ve ahirette tevhid ilminden mahrum kalışlarının bedelini, eğer uyanarak Hakk'a yönelmezler, çok ağır bir şekilde ödeyeceklerdir. Eğer bu insanlar, tevhid ilmine yönelselerdi aşağıdaki âyet-i kerimede de beyan edildiği üzere Resûl-ü Ekrem Efendimiz'in kendi heva ve hevesinden kaynaklanan hiç bir şey söylemediğini bilirlerdi. Allahu Teâlâ (c.c) Kur'an-ı Kerim'de Resûl-ü Ekrem Efendimiz için: "O, arzusunda göre konuşmaz." (Necm 3) buyurmaktadır.

Eğer mü'minler, tevhid ilmine sahip olsaydılar; hadislerin sıhhat derecesini tespit için hadisleri, Kur'an-ı Kerim'le karşılaştırarak; sahih olarak bilinen bir hadis-i Şerifi, mana ve muhtevası, Kur'an-ı Kerim'e ters düşüyorsa reddeder. Zayıf olduğu söylenen fakat, Kur'an-ı Kerim'e ters düşmeyen hadis-i şerifleri de sahih hadisler gibi kabul ederek onlara dört elle sarılırlardı. Böylelikle şer düşünce sahiplerinin oyununa gelerek dünya ve âhiretlerini heba etmezlerdi.

Şunu da çok iyi biliniz ki zikrin feyz ve bereketiyle yumuşayarak, Kur'an-ı Kerim'e mekân olan kalpte, nefsin heva, hevesi, şeytanın vesveseleri ve insanı felakete sürükleyen beşeri düşünceler yok olmaya mahkûmdur. Bu hususla ilgili olarak Allahu Teâlâ Hazretleri Kur'an-ı Kerim'de: "Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (Ra'd 28) buyurmaktadır.

Zikrettiğimiz bu âyet-i kerimede de beyân edildiği üzere, zikrullah ile yumuşayan kalbin sahibi yaratılış gayesinin, Allahu Teâlâ (c.c) Hazretlerine ibadet ve itaatten ibaret olduğunu bilir. Bunun için de gönlünün Kur'an'a açılması gerektiğini idrâk ederek aslî vazifelerini yerine getirmek için, zikrullah'a daha çok ehemmiyet vererek hesap gününe doğru yoluna devam eder. Rabbim bizlere de bu şuur ve basireti ihsan etsin. El Fatiha. ■

DİKİNE PERDAH, ÖZEL Mİ “ÖZEL” BİR YAZI

MÜNİB ENGİN NOYAN

... ve birden bomba gibi düşüverdi ortaya.

Ama patlamadı.

Sadece ortaya düştü; pimi çekilmiş, üstelik ne zaman patlayacağı tam olarak belli olmayan, üstüne üstlük de parça tesiri bir hayli geniş sahalı bir el bombası gibi...

“Ben sizin durduğunuz yerden tedirgin oldum, başka yere gidiyorum”!

Birileri gizli gizli sevindi bu habere, rahat bir nefes aldı “Oh be, meydan nihayet tamamen bize kaldı” diye.

Birileri açık açık üzüldü, hem de çok üzüldü “Ya bir daha göremezsek onu aramızda” diye.

Birileri de -âdetleri olduğu vechiyle- hiç mi hiç kulak asmadı; ne aldırdı, ne de durumun vahametinin farkına vardı. “Aaaaam sen de, büüle olur onlar be ya’u!” deyip işine-uğraşına devam etti.

Ama birileri, ki onlar herşeye rağmen çoğunlukta idi, elhamdülillâh, alabildiğine tedirgin oldu, “tedirgin olduğu için artık çekip gittiğini” söyleyen adamın sözlerinden.

Öyle kolay yenir yutulur şeyler değildi giderayak söyledikleri – zaten hiçbir zaman da öyle kolay yenilir yutulur şeyler söylememişti. Ayaküstü nefis köreltmek isteyenlere göre değildi tam yirmialtı yıl-üç ay boyunca yazılarında pişirip kotardıkları. Alabildiğine besleyiciydi, şifalıydı, binbir emek, binbir itina ile, köklü bir tecrübeye derin bir hassasiyeti katık ederek ikramda bulundukları ama bir o kadar da zahmetliydi yenmesi. Her baba ya da ana yiğidin harcı değildi sofrasına oturup gıdalanmak, hele bir de bundan zevk almak, tad almak. Üstelik hazmı da bir hayli güçtü. Yine de gayret gösterirdi nice insan o sofradan nasiplenmeye elinden geldiğince. Bir, hazımsızlıktan muzdarib olanlar, sözgelimi müzmin kabızlarla, bağırsakları her vesileyle aniden gevşeyiverenler mümkün olduğunca uzak dururlardı sofrasından ve herkesi ille de kendileri gibi bilip uzak tutma-

ya çalışırlardı ondan. Hatta sunduğu gıdanın kalitesi ve temizliği konusunda vesveselenip gıybet türkülerini yakarlardı gizli gizli arkasından.

Birilerine şirin görünmek, aferinler toplamak hele bir de bunları yedeğine alarak makam-mansıb sahibi olmak gibi merak ve beklentileri olmadığından, dâvâyı duâ bilenlerin saflarında durmuştu hep – besbelli ömrü olduğu sürece de orada duracaktı.

De ki Rabbim size ne kıymet verir duânız olmasa? (25:77)

Ama...

“Sabır dediğimiz şey sonu olan bir şeydir. Zamanı gelince sabır taşar. Belli şartlar oluştuğu halde sabrı taşımayan insan eğik bir boyunla ve mağlubiyetle yaşamayı seçen insandır.”

“Yoo, öyle değil, İsmet ağabey!” diye geçiyor içimden son gazete yazısını okurken (Ona böyle hitâb etmekle haddimi aşip densizlikte mi bulunuyorum acaba? Belki de. Ama nezdinde densizlik hatta edebsizlik bile olsa bu yaptığım, hiç olmasa alabildiğine *Türk’çe*!) “Nâdiren de olsa, yaman bir sürç-i kalem ve de fikre düşmüşsünüz böyle demekle! Aşırı yorgunluğun, bir nebze de gizli bezginliğin cilvelerindendir, herkesin başına gelir. Siz de gayet iyi bilirsiniz ki sabır dediğimiz şey, evet, çok zor, çok ağır amma sonu olmayan, en azından sonu olmaması gereken bir şeydir! Zira Âlemlerin Rabbi Yüce Allah (c.c.) sabredenlerle birlikte olduğunu apaçık bildirmekle, bizleri son nefesimizi verinceye kadar sabra teşvik etmektedir. Ve yine siz gayet iyi bilirsiniz ki mutlak hüsrandan kurtulmanın dört şartından biri, mü’min ve mü’mine kulların birbirlerine sabrı tavsiye etmeleridir. Ve biz, zihinlerinde nice kapının açılmasına vesile olduğunuz, kendileri çok-adları yok kardeşleriniz olarak gayet iyi biliriz ki, bir adı da **aktif direniş** olan sabırdan söz ederken kastınız “ta-
hammül”dür aslında (nitekim “*Yazdıklarım hakkında her gün biraz daha batıklar cehaletten aldıkları cesaret-*

le mülahazalarını beyan etme hevesine kapılan kimselere söyleyecek sözüm yok" derken siz de kullanıyorsunuz bu terimi yerli yerinde ve isabetle). Sabır taşarsa aktif direniş büyür. Hem de köpüre köpüre. Bu bağlamda, ama ancak bu bağlamda "belli şartlar olduğu halde sabrı taşımayan insan eğik bir boyunla ve mağlubiyetle yaşamayı seçen insandır" tesbitinize cân u gönülden katılıp, âmennâ ve saddaknâ dememiz mümkündür. Ey ki hezâr aferin sabrı böyle taşanlara! "Tahammül"e gelince... Doğru söze ne buyrulur, vallahi o sınırlıdır-sonludur. Ecnebîlerin *tolerans* dedikleri de, bizim illerde yaygın bir yanılgıyla zannedildiği gibi "hoşgörü-moşgörü" falan değil, buz gibi "tahammül"dür. Aslında ve özünde, bilhassâ mühendisleri alâkadar eden ve onlar tarafından kullanılan teknik bir terimdir. Nitekim, bilenler ve tecrübesini yaşayanlar gayet iyi bilirler ki, ecnebîler tarafından insanlararası ilişkiler bağlamında da o anlamda kullanılır: onlar, diliyle-diniyle, soyuyla-teninin rengiyle kendilerinden olmayana, hele kendilerine hiç mi hiç benzemeyene "Yaradandan ötürü" hoşgörüyle filân bakmazlar, yalnızca "tahammül" ederler – o da bir yere, ama genellikle de kendi uygun görüp tâyin ettikleri yere/sınıra kadar! Eşyanın da insanın da bir "tahammül sınırı" vardır. Bu sınır aşılmıca eşya da insan da kırılır. Sadece artık taşıyamayacağı kadar ağır yüklerin pervâsızca ve dahi hayâsızca üzerine üzerine bindirilmesinden değil – zamana bağlı yorgunluktan da geriler, giderek azalır "tahammül sınırı". Eşya söz konusu olduğunda malzeme, genellikle de en sağlamı olarak o bilindiği, o seçildiği için, "maden yorgunluğu" derler buna mühendislikte ki, nice gemi sırf bu yüzden denizin dibini boylamış, nice tayyare tepüstü yere çakılmıştır. Siz, bir hâmil-i dâvâ olarak (size de bu yakışır – evet, hammal-ı dâvâ olmaktan da yüksünmesiniz, biliriz amma, hammallığa sıvanmak daha çok bizim gibilerin işidir...) yeterince yorulduunuz ve yıprandınız ama elhâk iyi "tahammül" ettiniz, dayandınız: tam tamına yirmialtı yıl-üç ay! Dinlenmeyi, vallahi hak ettiniz – ama çekip gitmek, bu hoşunuza gitse de gitmesede de, hakkınız değil! Üstelik, unutmayın, yalnız değilsiniz: bu yangınlı şikâyeti yere göğe haykıran ne ilk kişisiniz, ne de son kişi olacaksınız. "Ben mağlûbım!" diye Nûh aleyhisselâm gibi azîm bir peygamber de haykırdı acı içinde, Behçet Necatigil gibi iğne oyası bir şair de feveran etti "Ben kendi insanıma anlatamıyorsam derdimi / Kalsın Batı, kasın daha iyi!" dizeleleriyle...

"İlk yazımda dedim ki kitle iletişim araçları vesilesiyle yazı işine giren bir Müslüman'ın vazifesi dikkate değer şeyler yazmak değil yazdıklarıyla dikkatlerin Kur'an-ı Kerîm'de yoğunlaşmasını sağlamaktır. Dikkatler benim yazdıklarım vesilesiyle Kur'an-ı Kerîm'de yoğunlaştı mı?

Hayır, hiç öyle olmadı." acı sözleriyle dile getirdiğiniz serzeniş, bencileyin fakîrin zihninde bile hemen çağrıştırdıysa mubârek Furkân suresinin otuzuncu âyeti kerîmesinde Muazzez Peygamberimizin (s.a.v.) dilinden verilen o ağır suçlama ifadesini "Ey Rabbim, kavmim bu Kur'an'ı mehcûr tuttu, gözden çıkarılacak bir şey olarak gördü" diye, emin olun sizi benden çok daha iyi tanıyan ve bilen binlerce, onbinlerce insanın zihninde haydi haydi çağrıştırmıştır! Bu da, sizin ifadenizle "meseleyi önümüze 'hakkate yönelmek' hassasiyetiyle koyarsak, ortada tam bir fiyasko" değil, ciddi bir başarı vardır demektir. Hal böyle olunca da, girdiği yazı işinin altından, hem de alnının akıyla kalkabilmiş bir Müslüman sayılırsınız efendim! Ama yine de bütün bunlar sizi rahatlatamamış, hatta belki de tatmin edememiş olabilir... Bu tamamen sizin kendinize biçtiğiniz aslı görevin, dolayısıyla mesajlarınızı ulaştırmaya çalıştığınız kesim ya da kitlenin mahiyetine bağlı ve elbette ki bu yüzden de özeldir. Eğer sizin için mühim olan, bizim gibi sıradan, zifîrî karanlık, alabildiğine körleştirici-kısırlaştırıcı bir cemaat ve tarikat taassubu cenderesinden, şeyhlikleri yalnızca bir hayli bulaşık bir sözümüne şecereyle, gözü kara cerbezelerinden, "al gözüm seyreyle; yetmişiki kısım tek milî birden" türü kerâmet canbazlıklarından menkul müstebitlerin pençesinden, bi-iznillâh, yaralı-bereli de olsa sıyrılabilmeyi başarmış, Âlemlerin Rabbi Yüce Allah'ın (c.c.) dîni İslâm'ı yalnızca o her zaman diri ve pâk iki sarsılmaz ve değişmez ana kaynağını referans alarak, yani her türlü ambargo ve ipotekten bağımsız bir şekilde yaşamaya ve yaşatmaya gayret eden, fikri hür-vecdânî hür Muhammedî Müslümanlar, mü'minler ve mü'mineler ise -ki sayımız, Âlemlerin Rabbi Yüce Allah'a (c.c.) nihaysiz hamd ü senâlar olsun, her geçen gün artmakta- fütur getirmeyin ve müsterih olun, biz sınıksız sabır saflarında, kimimiz hemen yanınızda, kimimiz arkanızda duruyoruz, duracağız. Dâvâmız sağlam, duâmız sizinle. Ve bulunduğumuz her yerden mubârek Asr suresinin aydınlattığı, irşâd ve de terbiye ettiği aklımız, gönlümüz ve dilimizle, mubârek İnşirâh suresini gönderiyoruz size.

Yok eğer...

En iyisi siz boşverin, üstâd, onları; zira şimdilerde pek moda olan bir tâbir-i âmiyâne ile bizi de "bozar onlar", sizi de.

Biz onlar için de duâda bulunuyoruz.

Siz "Âmin" deyin ve devam edin "yol"unuza, yeter.

Muhabbetle."

GECİKMİŞ BİR DEĞERLENDİRME VE ZORUNLU BİR CEVAP

AHMET ERTÜRK

Umran'ın Ağustos sayısında yazdığımız Münib Engin Noyan, "Titizlenenlerden misiniz?" başlıklı yazısında, birçok Türkçe Kur'an mealinde metne sadakatte titizlik gösterilmediği gibi Muhammed Esed'in *Kur'an Mesajı* isimli meal-tefsirinin Türkçe çevirisinde de İngilizce aslına sadık kalınmadığı iddiasıyla bazı değerlendirmelerde bulunmuştu. Sayın Noyan'ın bu değerlendirmesine cevaben *Kur'an Mesajı* çevirmenlerinden Sayın Ahmet Ertürk'ten geniş bir açıklama geldi. Aynen aşağıda yer verdiğimiz bu cevabı yazıyı da, Sayın Noyan'ın sözkonusu yazılarını da "Kur'an'ın daha iyi / daha doğru anlaşılıp yaşanmasına ve yaşatılmasına" hizmet etme amacına yönelik samimi çabalar olarak değerlendiriyor; tarafeynin yer yer eleştiri sınırlarını zorlayan ve belki de maksadı aşan bazı duygusal ifadelerinin bu kutlu hizmeti gölgelememesini temenni ediyoruz.

Umran

Muhammed Esed'in *The Message of the Qur'an* başlıklı İngilizce *Kur'an* meal-tefsirinin *Kur'an Mesajı* adıyla yaptığımız Türkçe çevirisinin yayımlandığı tarihten bu yana geçen yaklaşık sekiz yıllık süre zarfında aldığımız tepkiler, sözkonusu eseri Türkçeye çevirmeye karar verirken güttüğümüz amacın ve taşıdığımız niyetin gerçekleştiğini göstermiştir. Bu da, Esed'in bütün ömrünü vakfettiği eserin Türk okuyucusuna kazandırılmasında emeği geçenleri mutlu etmekte ve heyecanlandırmaktadır.

Bu tesbitin içerdiği iki ana unsuru açmakta yarar var. Birincisi, böyle Arapça dışındaki bir dilden meal-tefsir çevirisi yapmaya kalkışılırken güdülen maksat, beklenen fayda neydi; ikincisi, ne tür tepkiler bekleniyordu, buna karşılık, alınan tepkiler ne mahiyet ve muhtevada oldu?

Önce birinci unsuru ele alalım. *Kur'an*'ın 'doğrudan' Arapça dışındaki herhangi bir dile çevrilmesini bile sorgulayan bir geleneğin hakim olduğu bir zihinsel iklimde *Kur'an*'ı Arapça dışındaki bir dilden çevirmeye kalkışmanın daha da şiddetli tartışmaları, hatta endişeleri ve tereddütleri davet etmesi beklenmeyen bir durum değildi. Kaldı ki, ne

tür bir gerekçeye dayanırsa dayansın, bu tereddütler veya endişeler anlayışla karşılanmalıydı. Herhangi bir edebî yahut fıkri eserin bile kendi orijinal dili dışındaki bir dilden çevrilmesinin ne kadar zor ve proplemli olduğu bilinirken *Kur'an-ı Kerim* gibi hem menşe' olarak hem de ma'na ve lafız itibarıyla eşsiz-benzersiz bir dil-anlam örgüsünün böyle 'dolaylı' bir çeviri faaliyetine konu edilmesi- nin zorluğunu tartışmak bile gereksizdi.

Bu işin 'zorluğu' konusunda herkes hemfikir olduğu halde 'meşruiyeti' konusunda görüş birliğinin olmadığı da açıktı. Böyle 'ikinci dil'den bir *Kur'an* çevirisi yapmanın aslen doğru (caiz) olmadığına kategorik olarak inanan yahut 'meal'in değil de sadece 'tefsirin/yorumun' çevrilmesinin doğru olacağını düşünenler bulunduğu gibi, böyle bir teşebbüsün gönül rahatlığıyla kabul edemeseler de, eserden 'beklenen fayda'ya ve eserin 'değer'ine binaen bir mahzur görmeyenler de bulunmaktaydı.

Biz de, çevirmenler ve yayınevi olarak, Esed'in çalışmasında varolduğuna bütün kalbimizle inandığımız bu 'fayda' ve 'değer' unsurlarının yüzüsuyu hürmetine böylesine 'zor' ve 'nazık' bir işin altına girmiş bulunduk.

Kur'an Mesajı'nın yayınlanmasından bu yana ülkenin dört bir yanında, toplumun muhtelif kültür katmanlarına mensup okuyucular tarafından gösterilen yoğun ilginin ve gelen olumlu tepkilerin nitelik ve niceliği, eserin 'değer'i ve yayınından beklenen 'fayda' konusunda yanılmadığımızı bize gösterdi.

Kur'an Mesajı'nın 'değer'i, bir çoklarının sandığı gibi, onun, zengin Tefsir geleneğinin ve İslam düşünce tarihinin yabancı olduğu, ilk defa ortaya atılmış, yeni, çarpıcı anlam ve yorumlara yer vermesinden doğmaz. Esasen *Kur'an*'ı kendi düşünsel fantazilerinin tatmin alanı olarak gören ve *Kur'an* metninden olabildiğince 'aykırı', 'ilginç' yorumlar çıkarmayı tek amaç belleyenlerin tavrını Esed'in *Kur'an* mesajını anlama ve yorumlama tarzıyla bağdaştırmak yahut ilişkilendirmek te mümkün değildir. *Kur'an Mesajı*'nın 'değer'ini oluşturan temel unsur, bu tür ilginçlikler veya fantaziler değil, Esed'in gerek Giriş bölümünde ve gerekse Ek 1'de detaylı olarak açıkladığı '*Kur'an* dili'ne ve '*Kur'an*'da dil-anlam ilişkisi'ne dair mülahazalarıdır.

Esed, Batı dillerindeki *Kur'an* çevrilerinin *Kur'an*'ın ruhunu tam olarak yansıtamadığını söyleyip bunun sebeplerini tartışırken iki önemli sebebe vurgu yapar. Birincisi, yani 'dil'e ilişkin olanı, çevirmenlerin, büyük ölçüde Arapçayı öğrenme yöntemlerinden dolayı *Kur'an* Arapçasının ruhuna nüfuz edememelerinden ve en veciz ifadesini *Kur'an*'da bulan Arapçanın o müthiş ifade zenginliğini ve çağrışım gücünü tam olarak yansıtamamalarından doğan yetersizliktir. Diğeri, yani 'anlam'a, 'muhteva'ya ilişkin olanı ise, Batılıların dine ve dinsel mesajlara çoğunlukla esrarlı, anlaşılması ve açıklanması hem mümkün hem de gerekli olmayan 'hikmet'ler olarak bakma alışkanlığıyla *Kur'an* mesajına yaklaşımlarıdır. Bu iki eksikliğin, özellikle birincisinin Türkçe *Kur'an* meallerinde de ağırlıklı olarak hissedilmesi, yani *Kur'an* mesajının günümüz insanının zihninde 'murad edilen' karşılığı bulamaması ve bu sebeple ortaya çıkan 'anlama' sorununun ya tamamen gözardı edilerek, yahut özünden ve ruhundan bir şeyler kaybetmiş anlam bakiyeleriyle yetinilerek aşılımaya çalışılması, bu alandaki ihtiyacın şiddetini ve bu ihtiyaca cevap verebilecek yeterlikteki bir çalışmanın potansiyel 'değer'ini açıkça göstermektedir.

Esed, *Kur'an Mesajı*'nda Batılı, modern insan

zihnini muhatap alıyor olsa da, ortaya koyduğu meal ve yorumlarda, en 'aykırı' ve 'farklı' görünenlerinde bile, çoğunlukla zengin tefsir geleneğinin ve İslam düşünce tarihinin küllenmiş sayfaları arasından bulup çıkardığı güçlü birikimden yararlanmıştı. Esed'in yeteneği ve eserinin 'değer'i, bu birikimi bugünün insanının 'dil'ine (rahmetli Akif'in deyişiyle, 'asrın idraki'ne) aktarabilmesinden ileri gelmektedir.

Bu eserin Türkçe'ye çevrilmesinden 'beklenen fayda' da, işte bu 'değer'in Türk *Kur'an* okuyucusunun zihin dünyasıyla buluşabilmesiydi.

Bize ulaşan tepkiler, okuyucudan gördüğümüz 'karşılık', bu 'fayda'nın fazlasıyla sağlandığını göstermektedir.

Şimdi gelelim bu tepkilerden ve karşılıktan neyin kastedildiği meselesine. Öncelikle belirtelim ki, gerek ikinci bir dilden (İngilizceden) çeviri yapılmasının, gerekse Türkçe çevirinin bizatihi kendisinin ve nihayet Esed'in meal ve yorumlarının içeriğinin geniş ve zengin bir tartışma dalgasını uyaracağı, beklenen ve ayrıca da istenen bir şeydi. Nitekim, Türkçe çevirinin 'Önsöz'ünde okuyucu, açık açık böyle bir tartışmaya katılmaya davet edilmiş, hatta bu tartışmanın ve muhtemel eleştirilerin –en azından Türkçe çeviriye yönelik olanların– çevirinin hangi tercihlerine ve hangi özelliklerine ilişkin olabileceğine dair örnekler de verilmiştir. Yani okuyucuya eleştiri için hem çağrıda bulunulmuş, hem de yol gösterilmiştir.

Türkçe çevirinin 'Önsöz'ünde, özellikle 'dil' altbaşlıklı bölümünde, iki ayrı çevirmen tarafından gerçekleştirilen çeviride hem iki çevirmen arasında, hem de aynı çevirmenin kendi metninin içinde keskin bir 'dil ve üslup beraberliği'nin gözetilmediği, ama dil ve üslup serbestliğinin bir "anlam dağınıklığına, tutarsızlığa ve savrukluğa yol açmaması"na azami dikkat sarfedildiği, daha da önemlisi, *Kur'an* mesajının kavranmasında kilit ehemmiyeti haiz kavramlar arasında bir birliktelik sağlanmasına gerekli hassasiyetin gösterildiği belirtilmiş; kavramlar dışındaki dil ve üslup çeşitliliğine örnekler verilmiş ve okuyucu, mutad olmayan bu çeviri/yorum tarzı konusunda görüşlerini serdetmeye, eleştirilerini iletmeye davet edilmiştir. Böyle bir tercihin gerisinde, bunun *Kur'an*'ın dil-anlam bütünlüğüne ve *Kur'an* mesajının özüne zarar veren bir şey olmadığı kanaatinin yattığı aşıkârdır. Bu kanaati nakzeden bir 'nass'ın bulunma-

ması da bu tercihin denenmesini mümkün kılmıştır.

Bununla birlikte, çevirmenlerin (ve elbette yayıncının) yaptıkları işin mükemmel, eleştiriye mahal bırakmayan bir iş olduğuna dair bir iddiaları bulunmadığı gibi bu 'iş'in tartışma ve eleştiriler yoluyla geliştirilmesinin *Kur'an*'ı anlama çabalarımıza katkıda bulunacağı inancında oldukları ve bu inançlarını Türkçe çevirinin Önsöz'ünde dile getirdikleri de bir gerçektir.

Ama bunu söylerken çevirmenlerin, yapılan çevirideki dil ve üslup serbestliğini hiçbir zaman 'ilahi kelam'ın kutsiyetine hâlel getiren bir iş olarak görmediklerini de bir kez daha vurgulamak gerekir.

Ancak İslam tarihinde, gerek düşünce ve inanç meselelerinde, gerekse pratik hayatın detaylarına ilişkin konularda kendi düşünce kalıplarına ve yaşama pratiklerine uymayanları dışlamaya yönelik 'tekfirci' bir geleneğin varlığı ve böyle bir gelenekten beslenen kişilerin, esasen, müslümanları *Kur'an* okumaya çağırma girişimlerini bile şüpheyle karşıladıkları bir gerçektir. Esed'in, *Kur'an*'ı şifresi belli bir sınıfın uhdesinde bulunan bir 'sırlar kitabı' değil, her müslümanın mevcut kültürel ve zihinsel imkânlar içinde okuyup anlayabileceği bir 'mesajlar demeti' olarak görmesini ve göstermesini onun modernistliğine ve akılcılığına bir kanıt olarak sunanlardan başlayıp İslam tarih literatürünün zihinlerimizde bıraktığı en tehlikeli tortulardan biri olan 'yahudi parmağı' paranoyasından hareketle Esed'in musevi kökeni etrafında soru işaretleri oluşturmaya çalışanlara kadar uzanan bir geniş cephede *Kur'an Mesajı*'nı haksız biçimde yargılamaya çalışan bir koronun bu gelenekten beslendiği açıktır. Burada, *Kur'an* Arapçasına ya da salt Arapça diline nüfuz zorluğundan, yahut *Kur'an*'ın başka dillere iyi/doğru çevrilemesinden veya modern insanın *Kur'an* mesajını kavramasını kolaylaştıracak bir zihinsel/ruhsal arkaplana sahip olmasından doğan kültürel/tarihsel engellerden dolayı *Kur'an*'ın 'anlaşılamadığı' tesbiti ile *Kur'an*'ın 'anlaşılmazlığı' **dogmasını** elbette birbirine karıştırmamak zorundayız. Birincisi ne kadar doğru bir tesbit ise ikincisi o ölçüde yanlış bir inançtır, bir safsatadır.

Bu kategorik 'red cephesi' içinde yer almayan, ama böylesine zor ve kapsamlı bir çeviri çalışmasında bulunması tabii olan bazı 'atlamalar', 'se-

hiv'leri veya çevirmenin kişisel üslup tercihlerini 'vahim' yanlışlıklar olarak görme ve gösterme eğiliminde (veya alışkanlığında) olan 'hevesli'lerin veya 'müptedi'lerin de eksik olmadığını belirtmek zorundayız.

Diğer taraftan, eserin ilk defa yayınlanmasından bugüne kadar geçen süre zarfında, kendilerince çevirinin olgunlaşmasını ve yanlış anlamalardan veya atlamalardan arındırılmasını sağlamaya ve okuyucunun *Kur'an* mesajını özümseme arzu ve çabasını arttırmaya dönük iyi niyetli, yapıcı, hataları gösteren ama aynı zamanda eserin değerini teslim eden çok sayıda görüş ve eleştiri (yazılı veya şifahi) aldığımızı da belirtmeliyiz. Bu eleştirilerle karşılaşmak, doğaldır ki bizi sevindirmiş, hatalarımızı düzeltmemize katkıda bulunmuş, *Kur'an* okuyucusunun çabalarına da zenginlik ve derinlik katmıştır.

Bu eleştiriler, görüş ve öneriler hakkında çevirmen(ler) olarak bugüne kadar kamuoyu önünde bir değerlendirme yapmamayı prensip edinmiş olmakla birlikte bu duyarlılığı gösteren dostlara ve okuyuculara teşekkür borçlu olduğumuzu da belirtmek zorundayız. Başta Düccane Cündioğlu, Prof.Suat Yıldırım ve Prof.Salih Akdemir olmak üzere eleştiride bulunan, görüş ve değerlendirmelerini serdeden bütün dostlara, ama hassaten de Yeni Şafak gazetesindeki değerli ve yapıcı katkıları için Sami Hocaoglu'na teşekkürlerimizi iletmek isteriz.

Son olarak bir kısım okuyucunun "dügün değil, seyran değil..." merakına da kısaca cevap vermeyi gerekli görüyorum.

Sayın Münib Engin Noyan'ın Umran dergisinin Ağustos 2003 sayısında yayınlanan "Tevafuk Mucizesi 3: Titizlenenlerden misiniz?" başlıklı yazısında *Kur'an Mesajı*'nda Bakara suresinin 5. ayeti ile Lokman suresinin 5. ayetine verdiğimiz Türkçe karşılıklara getirdiği eleştiri, kısa bir değerlendirmeyi hak etmektedir.

Baştan ve hiç tereddütsüz söyleyelim ki sayın Noyan'ın eleştirisi, 'doğruluğu kendinden menkul' bir varsayıma dayanan, en hafif deyişle abartılı, 'üzüm yemek yerine bağcı dövme' amaçlı olduğu izlenimi veren, dürüstlükten ve samimiyetten uzak bir eleştiridir.

Öncelikle şunu söyleyelim: Sn.Noyan'ın, 'he-yecanlı', 'hassas' ve 'öğrenmeye aç' bir '*Kur'an* öğrencisi' olarak Esed'in meal-tefsiri ile kurduğu(na

şahid olduğum) 'aşk' derecesindeki ilişkinin başlamasından sonraki kısa süre zarfında *Kur'an* üzerine üç eser (benim bilebildiğim) ve bir çok makale üretmesini ve nihayet kendi keşfi olan (?) bir mucize ("tevafuk mucizesi") ışığında, yıllardır adeta derin bir "huşû" içinde pazarlamasını yaptığı, eserlerinin ve makalelerinin ana çatısını "üstüne bina ettiği" *Kur'an Mesajı*'ndaki çeviri diline fazlasıyla 'duygusal' (hatta 'melankolik') eleştiriler yöneltmesini her türlü takdire şayan gördüğümü ve *Kur'an* üzerine yıllarını verdiği halde bu 'velût'lüğün kıyısına uğramamış kimselere örnek olmasını temenni ettiğimi belirtmeliyim.

Sn Noyan'ın varsayımı şu: madem ki *Bakara* 5 ile *Lokman* 5'teki ifadeler lafız olarak *mot a mot* aynıdır ve Esed de İngilizce metinde, küçük bir parantez içi değişiklik dışında, yine aynı ifadeleri kullanmıştır, iki ayetin Türkçe çevirisinin de kelimesi kelimesine aynı ifadelerle yapılmış olması gerekir. (Bu varsayımın akidevî, ahlâkî ve dilbilimsel gerekçelerini bilmediğimi ve Sn. Noyan'ın bu konuda okuyucuyu aydınlatmadığını da üzülerekkendi adıma- belirtmek zorundayım.)

Noyan, bu iki ayete verdikleri İngilizce karşılıklarını naklettiği altı mealden hiçbirinin *mot a mot* aynı ifadeleri kullanmamış olmasını, buna karşılık Esed'in, diğerlerinden farklı olarak, "parantez içi açıklamasındaki küçücük bir farklılık" dışında kelimesi kelimesine aynı ifadeleri kullanmasını yorumlarken, "İngilizce meallerde mübarek *Kur'an*'ın lafzına sadâkat konusunda en titiz davranan"ın Muhammed Esed olduğu kanaatine varmakta, diğerlerini de sadakat derecesine göre aşağıya doğru sıralamaktadır. Esed'den sonra ikinci sırayı Abdullah Yusuf Ali'ye verirken öteki sıraları atlayıp en alta Mevdudi'yi koymakta ve "Rahmetli üstad Mevdudi, en azından İngilizceye tercüme edilmiş muhtasar meal-tefsirinden görüldüğü kadarıyla, mübarek *Kur'an* metnine sadâkat konusunda en az titizlenenlerden" dedikten sonra "vebâl"ın doğrudan Mevdudi'ye mi, yoksa (bizim durumumuzda olduğu gibi) eseri İngilizceye çevirenlerde mi olduğunu ancak Urduca orijinaliyle kıyasladıktan sonra "anlayabileceği"ni söylemektedir. En azından yakın gelecekte "vebal"ın adresinin neresi (Mevdudi mi, çevirmenler mi) olduğunu öğreneceğimiz umudunu da bize vermektedir.

Noyan'ın "tevafuk mucizesi" açısından yedi meal (Muhammed Marmaduke Pickthall, Abdul-

lah Yusuf Ali, M.H.Shakir, Mevdudi, Prof.Ali Özek başkanlığındaki bir heyet, N.J.Dawood ve Muhammed Esed mealleri) içinden oluşturduğu 'sadakat' veya 'mucizeye riayet' sıralamasının tepesine Muhammed Esed yerleştirilirken dibe Mevdudi oturtulmuştur.

Ama sayın Noyan, yaptığı bu 'sadakat' sıralamasında Esed'e uygun gördüğü 'yer'den çok emin olmadığını da "Rahmetli üstad Muhammed Esed'in mübarek *Kur'an*'ın metnine ya da dilerse-niz 'söyleyiş uslubu'na en azından bu iki ayette nasıl sıkı sıkıya sadık kaldığı tesbit edildikten sonra..." sözleriyle bize hissettirmektedir. Eğer bu hissimizde yanılmıyorsak Noyan, bize, ilerideki 'Tevafuk Mucizesi Yazıları'nda Muhammed Esed'in de 'sadakat sınavı'ndan geçemediği yerleri örnekleyeceği ve yeni bir 'mealciler hiyerarşisi' oluşturacağı umudu vermiş olmaktadır (tabii Mevdudi'nin "vebal" durumunu da).

Şimdi de Noyan'ın hem bizi ağır şekilde itham etmesine, hem de kendisini perişan etmesine ("yüreğim yanıyor, içim daralıyor, eziliyorum...") vesile olan asıl meseleye geliyor ve öncelikle, *Kur'an* Mesajı'nda iki ayeti nasıl Türkçeye çevirdiğimizi okuyucuya bir daha hatırlatmak istiyoruz:

"İşte Rablerinin gösterdiği yolda yürüyenler onlardır, mutluluğa erişecek olanlar da!" (*Bakara* 5).

"İşte Rablerinin gösterdiği doğru yol üzerinde olan ve dolayısıyla nihai mutluluğa erişecek olanlar bunlardır." (*Lokman* 5).

Kelimesi kelimesine aynı olan her iki ayetin hem Arapçasında hem de Esed tarafından yapılmış İngilizce çevirisinde iki kilit kavram geçmektedir: 'hidayet' (*huden min Rabbihim*) ve 'felah' (*hum ul muflihûn*). Esed'in İngilizce çevirisinde ise bu iki kavram, sırasıyla, 'guidance' ("who follow the guidance") ve 'happy state' ("who shall attain to a happy state") şeklinde ifade edilmiştir. Bizimkini şimdilik bir tarafa bırakıp Sayın Noyan'ın bize örnek olması için verdiği çeviriyi alırsak orada da bu iki ayetin 'kurucu ifadeleri'nin, yine sırasıyla, "Rablerinden gelen rehberliğe/hidayete uyanlar" ve "mutluluk makamına erişecek olanlar" şeklinde Türkçeleştirildiğini görürüz. Buraya kadar herhangi bir problem görünmüyor.

Şimdi gelelim Sayın Noyan'ın proplemli gördüğü ifadelere, yani bizim çevirimize. Her iki ayete ortaklaşa geçen "*Huden min Rabbihim*" ifadesini

Esed, "who follow the guidance" şeklinde çevirmişken ve Noyan üstadımız, "Rablerinden gelen rehberliğe/hidayete uyanlar" karşılığını teklif ederken biz "Rablerinin gösterdiği yolda yürüyenler" (Bakara 5) ve "Rablerinin gösterdiği doğru yol üzerinde olan(lar)" (Lokman 5) şeklinde çevirmişiz. "*Ulâike hum ul muflihûn*" ifadesini ise Esed, "who shall attain to a happy state" şeklinde, Noyan üstadımız "mutluluk makamına erişecek olanlar" şeklinde çevirirken biz "mutluluğa erişecek olanlar" (Bakara 5)/"nihai mutluluğa erişecek olanlar" (Lokman 5) demişiz. Burada proplem nerde?

Her iki ayette ortaklaşa geçen "*huden min Rab-bihim*"/"who follow the guidance" ve "*hum ul muf-lihûn*"/"who shall attain a happy state" ifadelerine bizim verdiğimiz karşılıklarda ("Rablerinin gösterdiği yolda yürüyenler"/"Rablerinin gösterdiği doğru yol üzerinde olanlar" ve "mutluluğa/nihai mutluluğa erişecek olanlar") ma'na yönünden bir aykırılık olmadığına ve Noyan Üstad'ın teklifleri ile ("Rablerinden gelen rehberliğe/hidayete uyanlar" ve "mutluluk makamına erişecek olanlar") aynı anlamı yansıttığına göre 'asla sadakat' konusunda bir kabahatimiz söz konusu olmasa gerek.

Sayın Noyan kendi teklifinin bizim çevirimize göre daha güzel, daha edebi, daha veciz olduğunu iddia edebilir. Bu çok normaldir. Hatta her okuyucu kendi ifadelerini estetik tercihleri ışığında kurabilir ve diğerlerinden daha güzel olduğunu düşünebilir. Kimse de buna bir şey diyemez.

Ama Noyan üstadımız hızını alamayarak ve normal bir 'çeviri eleştirisi' ölçülerıyla yetinmeyecek kısa zamanda edindiğini sandığı 'Kur'an diline hakimiyet' yeteneğini 'konuşturmakta'dır. Ne orijinal metin ile, ne Esed'in İngilizce çevirisiyle ve ne de kendi teklifi ile bir anlam farklılığı göstermeyen bizim çevirimiz için, "Hazin durum apaçık ortada!", "[bir kimsenin] bu bir hayli dikkatsiz ve özensiz tercümeden hareket ederek, rahmetli üstadın mubârek Kur'an metnine sadakat hususunda gösterdiği büyük titizliği, ... bu büyük Kur'an âliminin sahih yaklaşımını, ilmi kapasitesini keşfetmesi kat'iyen mümkün değil!", "yüreğim yanıyor, içim daralıyor, eziliyorum bu hâl-i pür melâlimiz karşısında!", "mubarek Kur'an bu kadar saygıyı, titizliği ve ciddiyeti -hâşâ- hakketmiyor mu?" benzeri ağır ve "veballi" ithamlarda bulunmasının sebe-

bi ne olabilir?

Sebebini aslında kendileri gayet açık bir şekilde belirtmişler: iki ayette aynı lafızlar geçtiği ve Esed de bu lafızları aynı ifadelerle İngilizceye çevirdiği halde bizim "küçük te olsa" farklı ifadeler kullanmış olmamızı, Kur'an'a 'sadakat' göstermemek olarak tavsif etmişler. Buyrun okuyunuz: "Âlemlerin Rabbi Yüce Allah (c.c.) Son ve Kemâle Erdirdiği Mesajında, belli bir ifade biçimini, iki ayrı yerde harfî harfine aynen tekrar etmeyi irâde buyuruyor, mubarek Kur'an'ı herhangi bir lisana kazandırma cihadına sıvanmış bir âlim bu tevâfuk mucizesini, elbetteki siyak ve sibak durumunu gözönüne alarak, meâlinde Arapça bilmeyen okura yansıtabilmenin gereğini yerine getiriyor, yani mubarek Kur'an metnine sadakat açısından lafzî tekrarı aynen muhafaza etme ciddiyet ve titizliğini gösteriyor ama bu durum meâlî tercüme edenlerin hiç dikkatini çekmediği gibi..."

Noyan üstad bize şunu söylemek istiyor: Kur'an'ın iki ayrı ayetinde kelimesi kelimesine aynı ifadelerin geçmiş olması bir mucizenin ("teva-fuk mucizesi"?) tahakkukudur; bu sebeple, çevirmenlerin bu iki ayeti kelimesi kelimesine aynı ifadelerle karşılamamaları "Kur'an metnine sadakatsızlık"tır, "hazin bir durum"dur, Noyan üstadın "yüreğini yakan, içini daraltan..." bir tasarruftur.

Evet, gerçekten de 'hazin bir durum' karşındayız.

Ama bu "hazin durum"a sebebiyet vermekte, bu "sadakatsızlık"te yalnız değiliz. Noyan üstadın alıntı yaptığı yedi meâlin altısında aynı "sadakatsızlığa" düşülmüş olduğu gibi Esed meâlinde de bu yönde bir araştırma yapıldığında bu tür "hazin durumlar"a (Arapçasında aynı lafızlar kullanıldığı halde meâllerde farklı ifadelerin tercih edilmiş olması) rastlanabilir. Nitekim kendileri de bunun farkına varmış olmalı ki (?) "mubarek Kur'an'ı herhangi bir lisana kazandırma cihâdına sıvanmış bir âlim bu tevafuk mucizesini, elbetteki siyak ve sibak durumunu gözönüne alarak, meâlinde arapça bilmeyen okura yansıtabilmenin gereğini yerine getiriyor" şeklinde kayıtlı bir hükümde bulunmaktadırlar.

Bu ağır ithamların "teva-fuk mucizesi" keşfi dışındaki epistemolojik ve ontolojik temelleri konusunda ileride kendileri tarafından aydınlatılacağımızı umut ediyoruz. Ama itiraf edelim ki mevcut bilgilerimiz, "Kur'an metnine sadakat"ın bu yoru-

munu ihata etmemektedir.

Ama meselenin bu 'ağır' tarafını bir kenara koyarsak, çeviride "teknik" olarak eleştiriyi hakeden bir eksiklik bulunduğunu itiraf etmek ve Noyan üstada hak vermek zorundayız. Esed'in metnine 'sadakat' göstermediğimiz ve iki ayetin İngilizce karşılıkları mot a mot aynı lafızlarla ("küçük bir farklılık dışında") ifade edildiği halde bizim "küçük te olsa" farklı ifadeler kullandığımız doğrudur. Tenkidin bu tarafına hak vermemek mümkün değildir.

İşte tam da bu nokta, Noyan'ın eleştirisinin samimiyet ve dürüstlük açısından pek iyi bir sınav veremediği noktadır.

Nasıl mı? Konuyla ilgili olan herkes biliyor ki (Umran'ın editörleri bilmiyor mu acaba?) sayın Noyan son yıllarda yoğun bir şekilde *Kur'an Mesajı*'nı pazarlamakla (bu ifadeyi kullanmada bir özel kasıt aranmasın, "lafzi" anlamıyla pazarlamayı kast ediyorum) ve *Kur'an Mesajı*'ndan aldığı ilhamın (?) üzerine kurduğu eserlerini yazmakla meşguldü. Esed'in ve *Kur'an Mesajı*'nın tanıtımında kendilerinin de azımsanamaz payı bulunduğunu biliyor ve bunun için kendisine eserin çevirmeni olarak değil, okuyucusu olarak teşekkür borçlu olduğumu söylemeden geçemiyorum.

Kur'an Mesajı ile yıllar boyu bu kadar "hemhal" olan birinin, Türkiye baskıya yazılan "Önsöz"den, eleştiri konusu olan ifade farklılıklarının bir "uslup", bir "ifade tarzı" olarak bilinçli seçildiğini, bu seçime dair örnekler verildiğini, okuyucunun bu konuda daha başka örnekler bulabileceğinin söylendiğini, ama "Kur'an'ın böyle bir dil/uslup serbestliği içinde çevrilmesi, Türkçe mealler için sanırım yeni bir durumdur. Okuyucunun bu tercihe getireceği eleştiri, katkı ve öneriler, Kur'an mesajının zihinlere daha doğru, güzel, etkili ve akıcı bir dil ile ulaştırılması hizmetinin yerine getirilmesine yardımcı olacaktır" denilerek açık bir tartışma daveti yapıldığını görmemesi mümkün değildir.

Geçen yıllar içinde kendileriyle vaki birkaç karşılaşmamızda çeviride uyguladığımız bu sınırlı "ifade serbestliği" konusunda hiçbir eleştiride ve öneride bulunmadığı gibi, tersine, her fırsatta çeviri ile ilgili çok iltifatkar -rahatsız edecek ölçüde- sözler sarfettiğini hatırlıyorum. Uslup ve dil tercihleri konusunda okuyuculardan gelen eleştiri ve önerileri dikkate alarak gerekli tashihlerin yapıldığını ve bu konuda ne çevirmenlerin, ne de yayın-

cının hiçbir "peşin hüküm" taşımadığını çok iyi bildiği halde bu kadar önem verdiği ("Kur'an'a sadakatsizlik" ile itham edecek kadar önemli gördüğü) bir eleştiriyi yapmadan yıllarca eserin tanıtımını ve pazarlamasını nasıl yaptığını açıklamasını merakla bekliyorum.

Tek açıklama şu olabilir: "Tevafuk mucize"sini yeni keşfettim, dolayısıyla çeviride ne kadar vahim bir hata yapıldığının yeni farkına vardım. Bunu önceden size bildirmek zorunda da değilim. Evet, bu bir açıklamadır. Dürüstlüğe ve samimiyete atıfta bulunurken kastettiğim de zaten bu tür açıklamalardır.

Bir "ahlak sorunu"yla karşı karşıya olduğumuz açık. Ortaya konulan bir eser elbette eleştirilebilir, düşünceler sorgulanabilir, sanatsal ve edebi tercihler yargılanabilir. Sadece eserler, fikirler, ürünler değil, toplumlar, topluluklar, cemaatler de eleştirilebilir. Müslümanlar, toplum olarak veya tek tek, düşünsel zaaflarıyla, ahlaki zayıflıklarıyla, siyasi bilinçteki yetersizlikleriyle vs. eleştirilebilir, sorgulanabilirler. Ama bunu, bir bütün olarak toplumu veya tek tek bireyleri kendisine ömür boyu borçlu gösterircesine ve bu borcun bir türlü ödenmediği edasıyla "entelektüel tafralar satarak" yapmanın, geçmişte yoksul ülkelere "medeniyet" götüren sömürgecilerin "bir türlü adam olamayan sömürge halklarına fırça atması"ndan bir farkı var mıdır? Aynı şekilde, başka bir dünyanın atmosferini solu-maya başladıktan kısa süre sonra, orada "itibar merdivenleri"ni hızla çıkmak niyetiyle, o dünyanın çok ta aşına olmadığı kültürel ve zihinsel kodlarını hızla tüketmeye soyunan birinin en azından kendisine saygısını yeniden gözden geçirmesi gerekmez mi? Yayınladığı derginin sayfalarında çok ciddi bir meselenin şahsi kaprislerin veya çıkar çatışmalarının malzemesi yapıldığını görebilecek konumda olan bir editörün sayfalarını veya sütunlarını serbestçe kullandırmasının hiç öz-eleştiri konusu yapılacak tarafı yok mudur?

Evet, bu soruları sormamıza ve üzerlerinde düşünmemize vesile olduğu için Sayın Noyan'a müteşekkirim. Eğer kabul ederse kendisine, birilerini yargılarken, hükümler vermeye kalkışırken, kanatlarını oluştururken 'tevazu' ve 'insaf'ı elden bırakmamasını tavsiye ediyorum. 'Hilm'den bizim de bir parça nasiplenmemiz iyi olmaz mı? ■

BİR İLİM ÇINARI

AHMET MUHTAR BÜYÜKÇINAR

ABDULLAH YILDIZ

1920'de Antep'te dünyaya gelip bir yaşında öksüz kalan; on yaşında gurbet hayatına atılıp çocukluk yıllarında Maraş, Urfa, Diyarbakır, Birecik, Osmaniye, Adana, Mersin, Tarsus'ta dokumacılıktan kebabçılığa, baklavacılığa, ırgatlıktan hamallığa, marangozluğa kadar bir düzine zanaat öğrenen; çekmediği sıkıntı, yaşamadığı çile kalmayan; gençlik yıllarında ise, kıraat etmeyi çok sevdiği Kur'an'ı tanımak, mânâ derinliklerine dalmak, anlayıp yaşamak amacıyla çıktığı uzun yolculukta önüne çıkan her engeli "*ya ilim ya ölüm*" parolasıyla aşan; üç kez Halep'e, ardından Şam'a gittikten sonra nihayet Ezher'de oniki yıl ilim tahsil edip Türkiye'ye dönen, ömrünün altmış küsur yılında hocalık yapan; 'kal'den ziyade 'hâl dili' ile insanlara örneklik sunan bir ulu çınarı, 83 yaşındaki Ahmet Muhtar Büyükçınar Hoca'yı yazmanın hiç de kolay bir iş olmadığını biliyorum. Bereket versin ki, hocamız oldukça renkli ve maceralı hayat hikâyesini 696 sayfalık bir *hatırâta** sığdırabilmiş. Kitabı üç günde merakla ve zevkle, uçarcasına devirirken zihnimde beliren sualleri de not alıyorum...

Kartal sahilindeki İstanbul Deniz Otobüsleri A.Ş.'nin bekleme salonunda, hatırâtın kalan son sayfalarına da göz gezdiriyorum... *Sokollu Mehmet Paşa* deniz otobüsü Marmara sularını yarararak hızla Yalova'ya ilerlerken, ben de adetâ zaman tüneline zihinsel bir yolculuğa çıkıyor, Büyükçınar Hoca'nın hayatını çocukluk yıllarından itibaren bir film şeridi gibi gözümün önünden geçiriyorum. Doğrusu, bir insan ömrüne bu kadar çok olayın, çaba ve hizmetin nasıl sığabildiğine şaşmadan ede-

miyorum; hocanın bitmek tükenmek bilmeyen enerjisine, iradesine, ilim aşkına hayranlık duyuyor, gıpta ediyorum...

Sevgili Serdar, Yalova sahilinde gülen yüzüyle beni bekliyor. Birlikte Esenköy minibüsüne biniyoruz; bir saati aşan sıkış-tepiş hengâmeli bir yolculuktan sonra nihayet Büyükçınar Kebab salonunun önünde iniyoruz. Kebab salonu Hoca'nın yeni dünya evine giren en küçük oğlu Kerem Bey'e ait. Kerem Bey, kebabçılık mesleğini babasından öğrenmiş; doğrusu tattığımız Adana kebab hünerlerini kanıtlamaya yetiyor...

Ve.. Ahmet Muhtar Büyükçınar Hoca'nın duvarları ciltler dolusu kitaplarla müzeyyen mütevacı çalışma odasında... Seksenüç yıllık ömrüne bunca hayretâmiz faaliyeti sığdırabilen bir ulu çınarın, bir devasâ şahsiyetin karşısında saygı ve heyecan duymamak elde mi? Elini öpüyor ve yanına oturuyoruz. Sevimli torununun ikram ettiği meyan suyu ve kahveyle sükun buluyoruz.

Tanışma faslında Adanalılığımı özellikle vurgulayarak Hocamızla duygusal bir iletişim kurmaya gayret ediyorum. Ahmet Muhtar Hoca'nın sakin çehresi muhatabına suhûlet telkin ediyor... Geçmişe yolculuk yapıyoruz birlikte; pamuk otu çapalamak için çocuk yaşında ırgat olarak Adana'ya gittiği yıllara uzanıyoruz; ahırlarda, çadırlarda yatıp 'mırmırık' çorbası içtiği, bir başka seferinde Osmaniye'de iki gün aç kaldıktan sonra bir teneke kutusunu kesip ocak, tel parçalarını şiş, portakal sandıklarını ise sandalye yaparak sokak kebabçılığına başladığı, Mersin sahilinde o cılız omuzlarıyla yük taşıyıp hamallık yaptığı yıllara...

Ortak yanımız olan yöre kültürünü paylaşıyoruz; şalgam ve meyan suyundan girip sıcaklığına, damda yatma ve cebinlik alışkanlığına, kebabına kadar paylaşacak çok şeyimiz var Hocamla...

Ben teybi çalıştırırken Serdar da fotoğraf makinesinin deklanşörüne basıyor...

Sohbete böyle girince, ister istemez A.Muhtar Büyükçınar'ın çocukluğundan başlıyoruz konuşmaya: A.Muhtar, beş yaşında okuma-yazmayı öğrenmiş; *sütlüs* (büyük harfler), *nesih* (kitap-matbaa harfleri) ve *rik'a* (el yazısı) olarak. Aynı yaşlarda Kur'an okumayı öğrenip hatmetmiş. Cep harçlığıyla *Şahmeran*, *Seyyid Battal Gazi*, Hz. Ali'nin *Cengi*, *Aşık Kerem*... gibi kitaplar alıp okumuş. Büyüklükler, sıra gecelerinde kendisine *Ahmediye* ve *Muhammediye* gibi manzum eserler okutur, dinlermiş.

Öksüzlük ve ailevi sorunlar Ahmet Muhtar'ı küçük yaşlarda gurbet ellere düşürmüştü. On yaşında Maraş'a kaçarak dokuma tezgahlarında çalışmış. Antep civarında gitmediği şehir, öğrenmediği meslek, icra etmediği zanaat kalmamış: Çerçilik, aşçılık, kebabçılık, künefecilik, kadayıfçılık, baklavacılık, lahmacunculuk, marangozluk, ırgatlık, hamallık..

Söz Adana'ya gelince; üstü açık kamyonunda elli kadar ırgatla pamuk çapalamaya geldiği, zebani gibi eli sopalı ırgatbaşların zulümlerine tanık olduğu yılları hatırlıyor: "Daha güneş doğmadan tarlada işbaşı yapardık" diyor: "Ellerimize kazmaları alır, namaz kılar gibi saf halinde ve askeri bir düzen içinde kazmaları aynı anda kaldırır, indirirdik. Bir süre çalıştıktan sonra ancak kahvaltımız gelirdi. Kahvaltı dedimse, yarım ekmeğin arasına tatsız-tuzsuz 'imansız peynir' koyarlardı; çok acıktığımızdan mecburen yerdik.. Akşamları sivrisinekler elimize-yüzümüze sıvanır; başımıza tülbent örterek korunabilirdik.." Sonraki gelişinde Adana'da yaşadığı bir hatırayı naklediyor bu arada: "İşçi olarak çalıştığım sırada bir otelde kalırken, polis kontrolü nedeniyle -nüfus cüzdanımız olmadığından- alelacele oteli terkettik.. Yatacak yer yok.. Taşköprü'yü geçip bir hayli yürüdüm. Mezarlığa kadar geldim. İki mezarın arasını düzelttim; başımın altına çamaşırlarımı koyup uyudum.. Artık meskenim 'mezar otel'di; korkusuz, kaygısız yatabi-

leceğim tek yerdı orası. Nasıl olsa, korkudan geceleri kimse gelemezdi. Bir gece uyurken, yüzüme soğuk bir şeyin değdiğini fark ettim; rüya mı acaba derken, baktım yağmur yağıyor. Yüzümü örtüp uyudum..."

"Ya İlim Ya Ölüm!"

Çocukluğunu yaşayamayan Ahmet Muhtar'ın başından buna benzer nice maceralar geçmiş, nice tehlikeler atlatmış; aç kalmış, sıcaktan bunalmış, yorgunluktan bayılmış, soğuktan donma noktasına gelmiş... Çeşitli şehir, kasaba ve köylerde çalışıp çile doldurduktan sonra onyedisinde tekrar Anteb'e dönmüş. Dayısı, öldü ya da kayboldu diye bildiği A.Muhtar'ı karşısında görünce gözyaşları içinde sarılmış ona. Hayatında yeni bir sayfa açılmış. Gerisini kendisinden dinleyelim: "Akşam yattığımda, yeni bir dönemin eşliğinde olduğumu biliyor ve düşünüyordum. Bir ara odanın duvarında asılı olan anamın yâdigârı Kur'an'a gözümlü ilaştı. Anacığımın Kur'an okumam için nineme, onun da bana aktardığı vasiyeti hatırladım. Hemen kalkıp Kur'an'ı aldım ve gaz lambasının ışığına tutarak başladım okumaya; gece yarısına kadar okudum, okudum. Okudukça da ferahladım. İçimde gizli bulunan Kur'an aşkı yeniden canlandı. Ama bir şey vardı: Âşık olduğum Kur'an benim için kapalı bir kutu idi; dilini anlamıyor, bana ne dediğini bilmiyordum... Kur'an ömür boyu bana kapalı ve yabancı kalmamalıydı.. Kararımı verdim: Onunla tanışacak, konuşacak, bitip tükenmeyen mânâlarını anlamaya çalışacaktım. Bu uğurda her şeyi yapmalıydım; çünkü '*can vermeyince cânân ele girmez*' derler; dolayısıyla ömrümü Kur'an'a adamalıydım..."

Kur'an tedrisâtının yasak olduğu, âlimlerin gizli-

saklı ders verebildiği bir dönemde Kur'an sevdasıyla yola çıkan A.Muhtar Büyükçınar, önce **Temiroğlu Mehmed Ali Hoca**'dan sonra da **Hafız Tefik Efendi**'den ders almaya başlar. Tefik Hoca ona üç şart ileri sürer: "Bir, ben seni ücret almadan okutacağım; sen de ücret almadan Kur'an okutacaksın. İki, okuyup anladıklarını mutlaka uygulayacaksın. Üç, ömrünün sonuna kadar nâmahremden (yabancı kadınlardan) sakınacaksın." Ahmet Muhtar, bu üç şartı da kabul eder ve kararlı bir şekilde ilim öğrenmeye başlar. Kısa zamanda önemli mesafeler kateder. Ancak, o tecvid ve kırâatle yetinmez; Kur'an'ın mânâ derinliklerine dalmak, Kur'an'ın dilini öğrenmek, '**yaşayan Kur'an**' olmak arzusunu M.Ali hocasına açar. Hoca bu arzusunu takdirle karşılar: "İslâm dininin hükümleri, prensipleri, ibadetleri, ahlak kuralları, hülâsa her şeyi Kur'an'dan alınmıştır. Allah Kur'an'ı -papağanın konuşması gibi- anlamadan okunsun diye göndermemiş, anlaşılın ve içindekiler uygulansın diye göndermiştir." diye onu teşvik eder.

Arapça öğrenmeye karar veren Ahmet Muhtar, "Kur'an'ı lâıykıyla anlayıncaya, din adına bilmem gerekenleri iyice öğreninceye kadar okuyacağına" ve bu uğurda hiçbir zaman ve mekan sınırı tanımayacağına dair kendi kendine söz verir. "**Ya ilim ya ölüm**" der. Tek Parti döneminde polis baskısından bıkan Tahtânî Camii imamı **Câbizâde Abdullah Efendi**'nin eşliğini günlerce aşındırdıktan sonra, nihayet kendisini Arapça öğretmeye il-

na eder. Hocasının dizi dibinde ilim basamaklarını bir bir tırmanır. Bir yandan evindeki dokuma tezgahında çalışırken bir yandan da Câbizâde'nin ilim tezgahından geçer. Az sonra, gruplar halinde evine gelen öğrencilere gizlice ders vermeye başlar. Dersler yoğunlaşınca da Şeyh camiindeki bir hücreye yerleşir. Tam o sırada, polisler evini basar; ama ne hocayı ne de talebelerini bulurlar. Genç yaşta hocalığa başlayan Ahmet Muhtar artık hücrelerinde çok dikkatli olmak zorundadır. Geceleri mum ışığının dışarı sızmaması için pencereleri kilimlerle sıkı sıkı örter. Dikkat çekmemek için talebelerini küçük gruplara ayırır; her namazdan sonra cemaatle birlikte gelen gruplara ders verir. Polise ihbar edildiğini öğrenince Şeyh camiindeki dersleri keser; bu kez her vakit ayrı bir camide ders yapmaya başlar. Sonra bu yöntem de anlaşılır. Hücrelerini basan polisler talebelerini ve kitaplarını alıp götürürler. Aranmakta olan Muhtar Hoca pes etmez; bir ara metrûk ve kapalı halde bulunan Kabaşakal camiinde, bir ara arkadaşının çay ocağında, bir ara Şeyh Feyzullah Efendi çilehânesinin duvarındaki mezar büyüklüğündeki mekanda okumayı, öğrenmeyi, öğretmeyi sürdürür. Nihayet, hem bu baskılar hem de ilmini ilerletme arzusu onu yurtdışına sürükler.

İlim Yolunda Halep'ten Şam'a, Oradan Mısır'a

1942 senesinin sonbaharında, yani II.Dünya Sava-

şı yıllarında Suriye'nin Fransız ve İngiliz askerinin sıkı kontrolünde olduğu bir dönemde Muhtar Hoca bir grup kaçakla birlikte Halep'in yolunu tutar. Sırtında kitapları, kilometrelerce yol teperek, mayınlı sahalardan geçerek ayakları kan içinde hedefine ulaşır. Şabaniye medresesine yerleşir. Türkiye'de medreseler kapatılınca Suriye'ye hicret eden Zeynelâbidin ve Abdülmecid Selim gibi hocalardan ders alır. Tekrar Anteb'e döndüğünde gizli örgüt kurma ve casusluk suçlamasıyla tutuklanır ve beşbuçuk ay hapis yatar. Sonra ikinci ve üçüncü kez Halep'e, sonra da Şam'a gider. Prof. Ramazan el-Bûtî'nin -o sıralar(1945) ilkokul öğrencisi imiş- babası Molla Ramazan el-Bûtî ve Muhammed el-Cezerî gibi büyük âlimlerle tanışır; onlardan ders alır.

İlimde ilerledikçe ufku açılan Ahmet Muhtar Hoca, ancak Ezher'e giderek ilmin doruklarına ulaşabileceğini anlar ve 1950'de Suriye üzerinden Mısır'a geçer. Artık aradığı ilim merkezini bulmuştur; tam oniki yıl Ezher'de ilim tahsil eder; hem de orta ve lise bölümlerinden başlayarak.. Bu arada özel hocası İ'di Vasîf Saîd Hoca'dan *Ebussuûd Tefsiri*, *İlm-i Kelâm* ve *Mantık* dersi, muhaddis Buhayrî'den de *Buhari-i Şerif* dersi alır. Türkiye'den oraya hicret etmiş bulunan son şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi, yardımcısı Zahid Kevserî Efendi ile Konyalı Ali Zeki Efendi ve Yozgatlı Muhammed İhsan Efendi (Prof. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun babası) gibi âlimlerle tanışır. Sultan

II.Mahmut yurdunda kalması ve Bir Osmanlı hanımefendisi olan Hazine-dâre Hanım'ın kurduğu vakfın kendilerine kucaklar dolusu kitap (*Nesefi*, *Celaleyn* ve *Ebussuud Tefsiri*, *Müslim'in Nevevi şerhi*, *Mevâkıf*, *Şerh-i Akaid..*) bağışlaması Muhtar Hoca'yı çok etkiler. "Dahası" diyor Hoca, "1956'da Külliyyet-i Usûli'd-Din'e (İlahiyat fakültesi) girdiğim üçüncü günü, Prof. Ali Câbir Hoca'nın, okuyacağımız derslere ait kitapların çoğunun Türk âlimlerce yazıldığını açıklaması ve bu âlimlerden ve Türklerin İslâm'a hizmetlerinden uzun uzun bahsetmesi beni çok duygulandırdı.. Kadere bakın ki, tarih boyunca İslâm'ın savunucusu olan, İslâmi ilimlere büyük katkıda bulunan bir milletin medreseleri kapalı, âlimleri ülkeyi terk etmiş, kitapları yasaklamış ve biz kendi âlimlerimizin eserlerini ancak uzak diyarlarda okuyabiliyoruz.."

Kendisini çok iyi yetiştiren Ahmet Muhtar Hoca, Usûli'd-Din fakültesine girdiğinin ertesini yılında diğer Türk öğrencilere Arapça öğretmekle görevlendirilir. 1961'de de Aynü's-Şems Üniversitesinde öğretim üyeliğine başlar. Fırsat buldukça da çeşitli ilmi toplantılara, konferanslara katılır: Hocası Fethullah Bedran'ın evinde yapılan ilmi toplantılar, Şübbân-ı Müslim ve İhvân-ı Müslimîn cemiyetlerinin konferans salonlarında Muhammed Ebû Zehra, Muhammed Gazali ve diğer âlimlerin verdiği konferanslar bunlardan birkaçıdır.

Nihayet 1962 senesinde Ezher'den mezun olur.

F. Bedran hocanın yaptığı veda konuşması kendilerini çok etkiler. Konuşmanın hala hafızasında olduğunu söyleyen Hoca, bize bazı pasajlar aktarıyor: “Bize, ilmimizle âmil olmayı nasihat etti; eğer bildiklerimizle amel etmez isek, fetvalarımızın, vaaz ve nasihatlerimizin kimseyi etkilemeyeceğini söyledi. ‘Âlimiye’ ismi verilen diplomalarımıza bakarak kendimizi âlim sanmamızın büyük bir yanlış olacağını, ilmin sonunun olmadığını ve çok çalışmamız gerektiğini hatırlattı.”

Hizmet Yılları: Kur’ân Kursu, İHL, Yüksek İslâm, Haseki Y. Eğitim Merkezi..

Ezher’den mezun oluşunun akabinde Türkiye’ye döner Ahmet Muhtar Hoca. Eşin-dostun yardımıyla Sultanahmet civarında bir ev kiralar. Ezher diploması Türkiye’de geçmediğinden Yüksek İslâm Enstitüsü veya benzer bir resmi kurumda çalışma imkanı yoktur. Kur’ân kurslarından birinde ya da olmazsa imam-hatip öğrencilerine kendi evinde gruplar halinde ders vermeyi düşünür. Ama bu arada geçim sıkıntısını da aşmak zorundadır. Çocukluk çağında edindiği meslekler yetişir imdadına; hemen o yıllardan tanıdığı baklavacı Habeş Seyidoğlu ve Ali Dedeoğlu’na gider. Ve hiç vakit geçirmeden geceleri 03.00-08.00 arası baklava imalatında çalışmaya başlar. Gündüzleri ise Fatih/Çarşamba’daki İsmailağa Kur’ân Kursu’nda hocalığa başlar. Kısa bir süre sonra da İlim Yayma Cemiyeti’nin İHL yurdunda, Yüksek İslâm Enstitüsü’nde ve kendi evinde ücretsiz ders halkaları oluşturur.

Hoca’nın kadrü kıymeti kısa zamanda anlaşılır; ilmine rağbet gittikçe arttıkça artar. Bir gün, Yüksek İslâm’da tefsir dersi verirken, öğrenciler arasındaki iriyarı bir zât dikkatini çeker. Hocaya “tefsir metodu”na dair sorular soran ve onu evine davet eden zât, Mahir İz Hoca’dır. Muhtar Hoca’nın önce doğrudan Kur’ân âyetlerini tefsir edip sonra Celaleyn’e geçmesi, Mahir Hoca’nın dikkatini celbeder ve sebebini sorar. A.Muhtar Hoca’nın cevabı şöyledir: “Benim tefsir okutma anlayışım; talebenin seviyesine göre doğrudan Kur’ân’ı tefsir etmek, sonra Tefsir kitabının metnini talebe okutmaktır. Yoksa Tefsir kitabını tefsir etmenin bir anlamı yok. Talebe vaaz dinler gibi, hep hocanın okumasını dinlememeli; kendisi bizzat okuyup anlamaya çalışmalıdır. Böyle olursa kendi-

lerine güvenleri ve cesaretleri de artar..”

Ahmet Muhtar Hoca, Arapça’yı iyi öğrenmeden İslâmî ilimlerde derinleşilemeyeceğini iyi bildiği için, Mahir İz ve İsmail Niyazi beylerin de yardımıyla İlim Yayma Cemiyeti adına **Arapça yaz kampları** açmaya karar verir. Gerekli incelemelerden sonra 1966’da Yalova’nın 35 km. batısındaki **Esenköy**’de ilk yaz kampı açılır. Derslerde (Arapça, Sarf, Nahiv, Fıkıh, Tefsir..) ve ders dışında Arapça konuşmanın zorunlu olduğu bu yaz kampları hayli verimli geçer. Şu an Diyanet İşleri Başkanlığını yürüten Prof. Ali Bardakoglu başta olmak üzere birçok ilahiyatçı bu tezgahdan geçer.

1976’da Ecevit-Erbakan hükümeti döneminde Ezher Üniversitesi diplomasının resmen kabul edilmesi, Ahmet Muhtar Hoca’ya yeni bir yol açar. Nihayet Hoca **Haseki Yüksek Eğitim Merkezi**’nde resmen öğretim üyesi olarak ders vermeye başlar ve 1985’te emekli oluncaya kadar da bu görevini sürdürür. Merhum **Abdurrahman Gürses**, **Mehmet Savaş** ve **Halil Gönenç**’le birlikte tam dokuz yıl Haseki’de tefsir ve hadis dersi okutur.

1966’da yaz kampları vesilesiyle Esenköy’e yerleşen Ahmet Muhtar Büyükçınar Hoca, o günden itibaren artık Esenköylüdür. Bütün ilmi çalışmalarını burada yürüten Hoca, kamplar başta olmak üzere yaptığı ilmî faaliyetlere Mahir İz’in katkılardan övgüyle söz eder. Hoca, *Hadislerle Müslümanlık*, *Sünen-i Nesâî*, İmam Malik’in *Muvattâ’ı*, *Hadislerle İslâm* gibi eserlerin çevirilerini öğrencileriyle birlikte burada gerçekleştirmiş. Ayrıca *İslâm İlmihali*, *Mutluluk Yolları*, *Görevlerimiz ve Sorumluluklarımız*, *Hayatım İbret Aynası* vd. eserlerini de burada kaleme almış. Ama A.Muhtar Büyükçınar Hoca’nın en büyük projesi, hâlâ yazmaya devam ettiği ve bir hayli ilerlettiği *Kur’ân Tefsiri*...

“**Ömür çok kısa**” diyor 83 yaşını dolduran Ahmet Hoca ve ekliyor: “**Öümde dağlar kadar hizmet var. Ben ise henüz işin başındayım..**”

Rabbim, ömrünü tezyîd eylesin Ahmet Muhtar Hocam; öncelikle Tefsir’inizi bitireceğiniz günü sabırsızlıkla bekliyoruz. ■

* Ahmet Muhtar Büyükçınar, *Hayatım İbret Aynası*, Bilge yay, İstanbul-2002. (Aynı hatırat, 1996’da Marifet yayınlarıncı 4 cilt olarak basılmıştı.)

BİR DİRİLİŞ ÖYKÜSÜ

GIRNATA CAMİİ'NİN AÇILIŞI

AHMET FARUK BEŞİKÇİ

Abdülkadir Es-Sûfî'nin ihvanından sevgili dostumuz Halil İbrahim Aydın, Gırnata'da bir cami açılacağını ve bu açılışa Ahmet Yaşar Hocaefendi'nin de davet edildiğini bildirince ziyadesiyle sevindik. Abdülkadir Es-Sûfî'nin davetiyesini Hocaefendi'ye ilettiğimizde "davete icabet Resûlullah'ın(s.) sünnetidir" diyerek inşallah geleceğini söyledi. Hocaefendi, davete icabet konusunda ve kendisinden istenilen bir şeyi yerine getirme hususunda çok hassas davranan bir zattır. Öyle ki bir yere gitmek için bir vakit tayin etseniz muhakkak o vakitten önce buluşma yerine gelir. Biz hiçbir zaman onun buluşma yerine bizden geç geldiğine şahit olmadık. İlerlemiş yaşına ve geçirmiş olduğu çok ağır rahatsızlıklara rağmen Trabzon'dan 5.500 km. uzaklıktaki sıcak bir iklime gittiğimizde bizim bunaldığımız zamanlarda dahi sabrı terk etmeyerek bizleri uyaran yine o oldu.

Hocaefendi'nin davete icabetle ilgili bir hatırasını burada nakletmek isterim. Bir gün Erenler beldesinden Mecit Ayvazoğlu hocamız, Hocaefendi'yi talebelerine ders vermesi için davet eder. Hocaefendi çok rahatsız olmasına rağmen Trabzon'dan 60 km. uzaklıktaki Erenler beldesine gider. Onlar Hocaefendi'nin rahatsız olduğunu görünce, "zahmet etmeseydiniz" derler. Hocaefendi onlara 'Resûlullah bir hadisi şerifinde "*Kendisinden istenilen bir şeyi yerine getirmeyeni Cenabı Allah ahirette geri çevirir*" buyurduğu için buraya geldim' der ve bu hadis ile ilgili bir rivayeti anlatır. Bu rivayete göre bu hadisi duyan alimler "niçin insanların isteğini yerine getirmeyen kişiyi Allahu Teâlâ geri

çevirsin; bunda bir yanlışlık olacak, biz en iyisi raviyi bulup bu durumu soralım" derler ve birini görevlendirirler. O şahıs ravinin yanına gider. Onun bir köpeğe yemesi için bir şeyler verdiğini görür. Selam verir; ravi selamı aldıktan sonra yine köpek ile ilgilenir. Daha sonra o şahsa dönerek 'hoş geldin, Resûlullah bir hadisinde "*Kendisinden istenilen bir şeyi yerine getirmeyeni Cenabı Allah ahirette geri çevirir*" buyurduğu için önce köpeğin ihtiyacını karşıladım' der. Gelen şahıs bu teslimiyet karşısında bir şey demez ve geri döner.

9 Temmuz günü sabah 8.45'de İspanya'nın Madrid şehrine gitmek üzere Yeşilköy Havalimanından hareket ettik. Yolculuk tarihi mirasımız Endülüs'e olunca içimizi bir heyecan kaplamıştı. Bu sebeple Endülüs tarihi hakkında kısa da olsa bilgi vermek faydalı olur.

Müslümanların Endülüs'e Yerleşmeleri

8. yy'da Müslümanlar doğuda ve batıda en uzak noktalara kadar ilerlemişler, büyük zaferler kazanarak kitlelere kurtuluş yolunun açılmasına vesile olmuşlardı. Bu uğurda canlarını vermek, müminler için en büyük mutluluk kaynağıydı.

Tarık bin Ziyad'ın kumanda ettiği İslâm ordusu bu hedefe yönelerek 711 (hicri 92) yılında daha sonra kendi ismiyle anılacak olan Cebel-i Tarık boğazından karşı kıyıya geçti. Endülüs kıyılarında ordusunu toplayıp, önce üzerinde bulundukları dağın stratejik konumunu inceledi ve ani saldırılara karşı hazırlıklı olmak için ordugâhın etrafına "*Arap Surları*" diye anılan surları çekti. Ve

buram buram kahramanlık kokan, ilahî coşku dolu emrini verdi: **“Şimdi gemileri yakın!”**

Artık dönüş yoktu. Önde düşman, arkada deniz. İspanyolların *“ülkemize gökten mi indiklerini yoksa yerden mi çıktıklarını bilemediğimiz bir kavim geldi”* dedikleri İslâm ordusu, kılıçtan başka silahı ve düşmandan ele geçirecekleri yiyecekten başka erzakları olmamasına rağmen, tevhidi yüceltip yaymak uğruna canlarını ortaya koymuşlardı.

Tarık bin Ziyad, Kurtuba'ya yöneldi. Burada İspanyol kralı Rodrich'in yeğeni Bencio komutasındaki orduyla karşılaştılar. Bencio'nun öldürülmesine kadar direnen İspanyolları dağıtan İslâm ordusu, İspanya içlerine doğru ilerlemesine devam etti. Bunun duyan Rodrich yüzbin kişilik bir ordu toplayarak güneye hareket etti. Tarık bin Ziyad'ın onikibin kişilik ordusu Guadalete (Bekka) vadisinde Rodrich'le karşılaştı. Tarık büyük bir zafer kazandı. Böylece İspanya'nın nerede ise tamamı Müslümanların hakimiyeti altına girdi.

Müslümanlar, balta girmemiş orman olarak devrildikleri İspanya'yı gül bahçesine dönüştürdüler: Avrupa güneşin batmasıyla karanlığa gömülürken, Kurtuba sokak lambalarıyla aydınlatılıyordu. (Londra ve Paris'in geceleyin sokak lambalarıyla aydınlatılması ise ancak 700 yıl sonra başarılabildi.) Avrupa'yı pislik götürürken, Kurtuba'da binden fazla hamam vardı. Avrupa bit ve pire istilasına uğramışken, Kurtubalılar her gün çamaşır değiştiriyordu. Avrupa çamurda yüzerken, Kurtuba caddeleri taş döşeliydi. Avrupalı soylular adlarını bile yazamazken, Kurtubalı çocuklar okula gidiyordu. Avrupalı keşişler vaftiz dualarını okuyamazken Kurtubalı müderrisler İskenderiye kütüphanesi boyutlarında özel kitaplıklar kuruyorlardı. (Victorotçinson, *TüieStoryofMedt dne*) İmam Kurtubî'nin şehri Kurtuba Endülüs'te *“Kentlerin Kenti”* diye anılırdı. Şehir, onuncu yüzyıla binden fazla camisi, çarşısı, pazarı, hanı, hamamı, mektebi, medresesi ile tam bir metropoldü. II. Hakem(961-976), Halife ve Hanedan üyelerine ait üç kütüphaneyi birleştirerek 600 bin ciltlik dev bir kütüphane haline getirmişti. (Mc.Cafo, *Spkn<four'oj'Monisti Spain*) Halbuki ondan 400 yıl sonra gelen Fransa kralı Charles(Wise)'in yalnızca dokuz yüz kitabı vardı.

Sadece Kurtuba mı? Ya İşbiliye, Tuleytula, Belensiye, Sarakusta, Maleka ... Ve en az bunlar kadar ünlü bir başka şehir: **Gırnata...** Müslümanlar

tarafından daha 15. yy'ın başında kurulan, üniversitesinin giriş kapısının üstünde şu veciz ifadeler bulunan Gırnata: **“Dünya dört sütun üzerinde durur: Bilginlerin hikmeti, yöneticilerin adaleti, salihlerin duası ve kahramanların cesareti.”**

19. yy'ın ünlü Fransız yazarı Alexandre Dumas, Gırnata için **“Zannediyorum Gırnata'yı görmekten daha güzel bir şey, ancak onu yeniden görmek olabilir.”** diyordu. 19 yy'ın bir başka ünlü yazarı Pedro Antonio de Alarcon ise hayranlığını **“Hiç kimse Gırnata'yı ziyaret etmeksizin Gırnata hakkında bir şeyler dinlemekle ve övülüşüne şahit olmakla bu şehri tanıyamaz.”** diye belirtirdi. Yahya Kemal de Gırnata'yı **“Bir kez görüldükten sonra sürekli hatırlanacak şehir”** olarak nitelermekteydi.

Bu muhteşem medeniyet, barış ve huzur dolu eşsiz sosyal kültürel ortam nasıl oldu da tek Müslüman kalmamacasına büyük bir yıkıma uğradı?

Kısaca ifade etmek gerekirse Endülüs'ün kaybedilmesinin en önemli nedeni Müslümanlar arasındaki bölünmedir; merkezi otoritenin zayıflamasıyla azıcık gücü olan herkes bağımsız bir sultan gibi hareket etmeye başlamıştı. Ve valilik düzeyinde emirliklere parçalanan koca İslam devleti, düşmanın yutabileceği küçük lokmalar haline geldi.

Hristiyanların Üstünlüğü Ele Geçirmesi

Müslümanlar, ilk defa 1085 yılında iyice bölünüp parçalandıkları dönemde toprak kaybetmeye başladılar ve nihayet 12 ve 13. yy'da Endülüs topraklarının büyük bir kısmını yitirdiler.

15. yüzyıl sonralarına kadar Endülüs şehirlerindeki çok sayıda Müslüman ve Yahudi varlıklarını koruyabilmişti. Ancak 1492'de Gırnata'nın düşmesiyle İspanya'da Müslüman hakimiyetinin tamamen son bulmasının ardından, yarımadanın Katolik çerçevede bütünleşmesi hedeflendi. Bu politikanın tabii sonucu olarak önce ülkedeki Yahudi toplulukları tasfiye edildi. Ardından aynı politika çok daha kalabalık sayıdaki Müslümana uygulandı. 1499'dan 1609 yılına kadar Müslümanların bir bölümü zorla vaftiz edildi vaftize razı olmayanlar ise ya öldürüldü veya sürüldü. En son 1609-1614 yılları arasında vaftiz edilen Endülüslülerin büyük bir bölümü samimi Hristiyan olmadıkları ve gizli Müslüman görüldükleri için topluca sürüldüler. Ancak bu büyük sürgün hareketi bile ülke-

den İslam'ın izini silmeye yetmedi. Ülkenin bir çok bölgesinde Müslümanlar dini kimliklerini gizleyerek yaşamaya devam ettiler. 17 ve 18. yy'da varlıklarını sürdüren Müslümanlar, zaman zaman yakalanıp cezalandırılıyorlardı. 19 yy'a gelindiğinde artık Müslümanlardan söz edenlerin sayısı yok denilecek kadar azdı.

Endülüs 8 asırlık bir mutluluk devrinden sonra ezana, Kur'an'a, Müslüman'a hasret kalmıştı. Kubbelerden hilaller indirilmiş, minarelerden ezan yerine çan sesi duyulur olmuştu. Bu mübarek diyar, her halde hiçbir İslam toprağının hatır ve hayaline getirmek bile istemeyeceği bedbaht bir duruma düşmüştü.

Gırnata'nın son emiri 12. Muhammed Ebû Abdullah, İspanya kralı Ferdinand'la kraliçe İsa-bella tarafından 25 Aralık 1491'de kuşatıldı. Ve Gırnata düştü.

Bu kısa hatırlatmadan sonra tekrar seyahatimize dönelim.

Gırnata(Granada): Yeniden Diriliş

9.7.2003 tarihinde yerel saatle 11.50'de Madrid Havaalanına indik. Buradan 13.35'te Malaga'ya hareket ettik. Bir saatlik yolculuğun ardından Malaga'ya indik; burada büyük bir misafirperverlik örneği göstererek bizi karşılayan Gırnatalı Müslüman kardeşlerimizle beraber 1.5 saatlik bir kara yolculuğunun ardından Gırnata'ya ulaştık.

Gırnata da Otel Carmen'e yerleştik. (Su içerisinde yüzen bir ülkede otel tuvaletlerinde su bulunmaması ilginç! Bu şu anlama geliyor: "su", Müslümanlar taharette kullandıklarına göre onlara benzememek için taharette kullanılmaması gereken bir maddedir. Malum, batıda insanlar taharet ihtiyaçlarını su ile değil de kağıtla sağlıyorlar; tabi buna taharet denirse!) Bu arada Abdülkadir Es Sûfî cemaatinin sosyal işleri ile ilgili temsilcisi olan Ömer İbrahim Vadillo beyefendi Hocaefendi'yi otelde ziyaret ederek davetlerine icabetinden dolayı teşekkürlerini ve Abdülkadir Es Sûfî'nin selamlarını ileterek aramızda bulunamayışından do-

layı üzgün olduğunu belirtti.

Oteldeki kısa bir istirahat-tan sonra Akşam namazını kılmak üzere Gırnata camiine doğru yola çıktık. Bu camiye çıkış; bizleri İspanya'yı adeta yeniden fethetmiş gibi bir haleti ruhiye içerisine sokmuştu. Çünkü 512 yıl sonra koyu Katolik bir toplumun içerisinde ve 1641 yıkında "Müslümanları denize dökünceye kadar yıkanmayacağı" diyen ve 11 yıl boyunca yıkanmadığı için "**Kirli İsa-bella**" diye anılan Kralice İsa-bella isimli zalim bir kadının yönetiminde Müslümanların tamamının ya sürüle-

rek yada katledilerek yok edildiği bir ülkede İslam'ı sembolik anlamda temsil eden bir caminin yapılışı bizleri o eski ihtişamlı günlere götürmüş ve hepimizin "İnşallah bu ülkenin aslına dönüşüne de şahit oluruz" duasını yapmasına vesile olmuştu.

1972 yılında beş mü'min kardeşimizin hidayete erişile başlayan uyanış hareketi 30 yıl sonra fiziki olarak ilk meyvesini vermişti. Müslümanlar sosyal hayatta hatırı sayılır haklar elde etmişler. 1979 yılında İslam resmi dinler arasına katılmış; bunun ardından Müslümanlara ibadethane yapma, evlilik, eğitim, bağış ve vergi muafiyeti gibi konularda kolaylıklar sağlanmış. Bunların yanı sıra Cuma namazından ve iftardan 1 saat önce izinli sayılma hakkı, gıda maddeleri üzerine "**helal**" etiketi vurma hakkı, öğrenci, asker ve memurlar için helal yemek çıkarma hakkı gibi hakları da var. Her ne kadar bazı fanatik yöneticiler tarafından bunlar engellenmek isteniyorsa da genellikle haklar yürürlükte.

İspanya'daki cemaat yapısına gelince: Şu anda İspanyol Müslümanları yüzlerce küçük dernek ve iki büyük federasyon altında organize olmuş durumdadır. Bunlar da "Federacion Espanola de Entidades Religiosas Islamicas" ile "Union de Comunidades Islamicas en Espana" dir. Kendilerini **Avrupalı Müslümanlar** olarak ifade etmekte olan bu kardeşlerimiz Avrupalı olmanın İslam'ı yaşamaya mani olmadığını ve bu ismi, ne manaya geldiğini bilerek kullandıklarını söylüyorlar. Kendi kültürlerindeki insanın fıtratından kaynaklanan kadim

alışkanlıkların zaten İslam'da da bulunan gerçekler olduğunu, bu sebeple bazı İslam ülkelerindeki örften kaynaklanan hususlardan farklı hayat tarzlarının İslam'a ters olmadığını ifade ediyorlar. Bizler de bu hallerine kısa bir zaman içerisinde de olsa şahit olduk. Mesela, kadın erkek ilişkilerinde oldukça duyarlılar ve kadınlarla tokalaşmaya asla cevaz vermiyorlar.

Cami'den Kilise'ye; Kilise'den Cami'ye...

Açılışı yapılan cami, San Nikolas Kilisesinin hemen yanı başında ve El-Hamra sarayının tam karşısındaki tepede inşa edilmiş. Nikolas adı verilen kilise, aslen bir cami imiş ve sonradan kiliseye dönüştürülmüş. Ama son yıllarda Avrupa'da dinin iflasıyla birlikte artık kilise olarak da faaliyet göstermemekteymiş. Müslümanlar bu binayı alıp cami olarak kullanmak isteyince yerel yöneticiler kiliseyi tekrar faaliyete geçirmişler. Böylece kilise tekrar faaliyete geçmiş ve sadece nadiren bazı düğün törenleri için kullanılır olmuş. Girişimlerinden sonuç alamayan Müslümanlar ise kadim caminin hemen yanı başındaki boş arsayı satın alarak yeni camii oraya inşa etmişler ve adına da **Gırnata Camii** demişler. Mimari tarzı Mağrip mimarisini çağrıştırmakta ve *sit alanı* içerisinde olması sebebiyle de bölgenin mimari tarzına uygun olarak yüksek bir minareye sahip bulunmamaktadır. Zaten o bölgenin minareleri bizdeki gibi göğü delen füzeler şeklinde olmayıp kare şeklinde yapılmaktadır. Caminin inşa edildiği bu yer aynı zamanda şehre hakim iki tepenin biridir. Karşı tepede ise El-Hamra sarayı bulunmaktadır. Caminin avlusundan bulmaca bütün Gırnata şehri adeta ayaklarınızın altındadır. Cami İspanya Müslümanlarının adeta tırnaklarıyla kazıyarak meydana getirdikleri bir şaheser. Alt

katları abdest alma yerleri, yemek ve toplantı salonları ve dersaneler olarak dizayn edilmiş ve adeta bir külliye ortaya çıkmış.

Bu arada -Gırnata(Granada), Kurtuba(Cordoba) ve İşbiliye(Sevilla)'da- şahit olduğumuz bir husus da şu: İspanya hükümeti tarihi dokuyu korumaya çok özen gösteriyor. Bu nedenle caminin yapıldığı bölgenin tarihi dokusunun aşınmaması için bölgenin girişine bariyerler konulmuş ve sadece bölgede oturanların ve dolmuş taksi yapanların sahip oldukları bir kartla bu bölgeye araçla girişlerine izin verilmekte ve yoğun trafiğin meydana getireceği titreşimlerle binaların ve yolların tahrip olması engellenmektedir. Yol dediysek bir taksinin geçemeyeceği dar yollardan bahsetmekteyiz. Tarihi dokuya o kadar önem veriyorlar ki belki de yüzlerce senelik sıvalar binaların dışını korumaya devam ediyor. Böylece gelecek nesillere bu ülkenin mirasçısı oldukları bilincini veriyorlar. (Bizim ülkemizde ise geçmişimizle olan irtibatın kesilmesi için tarihi doku acımasız bir şekilde yok edilmeye çalışılıyor. Buna Trabzon'dan küçük bir örnek: Atapark'ta Gülbahar Hatun camii ve külliyesi mevcuttu. Cumhuriyetin ilk yıllarında Tahsin Özer isimli bedbaht bir vali bu güzelim külliye bir gecede dozerlerle yerle bir etmiş.) Buna karşılık İspanya'da birkaç İslamî eser dışında Endülü'sü hatırlatan her şeyin tahrip edildiğini de belirtelim. Öyle ki, Gırnata'ya ismini veren nar bahçeleri bile Müslümanları simgelediği düşüncesiyle kökünden sökülerek yok edilmiş.

Tarihi dokudan söz ederken, ülkemizde olduğu gibi İspanya'da da ciddi çevre kirliliği yaşandığını hatırlatmalıyım: Gerek Sevilla gerekse Granada şehirlerinin içerisinde geçen ırmaklar oldukça kirlidir. Kanalizasyon atıkları taşıyor ve etrafa çok ağır bir koku yayıyor...

Neyse, daracık tarihi yollardan tırmanarak camiye yaklaşıyoruz... Bizleri büyük bir heyecan sarıyor. Besmele çekerek caminin avlusundan içeri girince adeta kendimizi evimizde gibi hissediyoruz. Sanki bir yabancı ülkede değil kendi topraklarımızdayız. Camide ertesi günkü açılış merasimi için birçok İslam ülkesinden gelmiş insanlarla buluşup hasretle kucaklaşıyoruz. Ne ırk ne dil ne de başka bir şey anlaşmamıza mani oluyor. "**Esselamü aleyküm**", "**elhamdülillah**" gibi İslam'ın sembolleri olan cümle ve kelimeler, bizi içten gelen bir muhabbetle birbirimize kenetliyor.

Biraz sonra, alışık olmadığımız mağrip kıraatiyle fakat büyük bir ihlasla, ülkemizden 5.500 km uzaklıkta ve merkezi sistemin getirdiği soğukluktan uzak bir şekilde okunan ezanla adeta buraların asıl sahibi olduğumuzu yeniden hatırladık. Ezanı müteakip daha sonradan tanıştığımız ve Faslı olduğunu öğrendiğimiz genç fakat vakarlı bir imam kardeşimizin ardında akşam namazını eda ettik. Bu arada bu bölgenin halkının Maliki mezhebine mensup olmasından kaynaklanan bazı farklılıkların içimizdeki muhabbeti ve birbirimize olan bağlılığı daha da artırdığını itiraf etmeliyim.

Ahmet Yaşar Hocaefendi'ye Yoğun İlgi

Ayrıca, gerek cami avlusunda gerekse diğer mekanlarda tanıştığımız insanların tarikatlara gösterdikleri aşırı ilgi dikkat çekici. Kendisine refakat ettiğimiz ve *Umran* okuyucularının yazılarından tanıdığı muhterem Ahmet Yaşar Hocaefendi'nin Nakşibendi tarikatının müridlerinden olduğunu söyleyince insanların ona gösterdikleri ilgi, saygı ve söylediği sözleri kaçırmamaya verdikleri önem bizleri hayli şaşırttı. Bilindiği gibi, İslâm akidesinin Kur'an ve sünnet ekseninde anlaşılmasına önem veren Hoca efendi günümüzdeki tahrif edilmiş tasavvufi düşüncenin rehberleri olan tarikat önderlerini "yol kesici eşkiyalar" olarak nitelemekten de asla çekinmez. "*Bizim yolumuz müridlik-mürşidlik değil kardeşlik yoludur*" der. Tevhid çizgisinden ayrılmadan muttaki bir hayat yaşamak isteyenlere rehber olmaya çalışır.

Evet, o akşam ve ertesi gün Gırnata camiinde Fas'tan, Cezayir'den, Almanya, İngiltere, Malezya, Avustralya, Kuveyt, Romanya, Birleşik Arap Emirliği, Suriye, Lübnan, Mısır, Brezilya, Güney Afrika.. velhasıl İslam dünyasının hemen her köşesinden gelmiş bulunan bir çok müslüman kardeşimizle omuz omuza ibadet etme, tanışarak kısa sohbetler yapma ve adreslerini alarak daha sonra haberleşebilme imkanına kavuştuk.

Bu görüşmelerden edindiğimiz en üzücü intiba bütün İslam ülkelerinde okuyan insan sayısının azlığıdır. Buna ülkemiz de dahildir. İlk emri "oku" olan bir Kitab'ın bağlıları açısından bu durum üzüntü verici bir hakikat olarak her an karşımızda durmaktadır. Cami dönüşü kaldığımız otelin karşısındaki markete girdiğimde hemen girişte kitap reyyonlarını görmem ise bir kitapçı olarak beni ziya-

desiyle memnun etti. Bu hususu da ilk emri "oku" olan kardeşlerimize ibret vesilesi olması için hatırlatmakta fayda görmekteyim.

Ve Açılış...

Gırnata'da ikinci günümüz: Perşembe günü, caminin açılış günü olduğu için ayrı bir heyecan fırtınasına tutuluyoruz. Saat 10 sularında camiye doğru hareket ediyoruz. Artık Gırnatalı taksicilere "Mezquito de Granada" deyince caminin yerini tarife gerek kalmıyor. Bir haftalık hareket o tepenin imajını bir anda değiştirmiş. Camiye giden yolda yoğun bir kalabalık var. Anlaşılan açılış hayli görkemli olacak! Kalabalığı geçerek bizler için ayrılan yerlere oturuyoruz.

Açılış Kur'an-ı Kerim okunarak başlıyor. Ardından ilgili kardeşler program hakkında bilgi veriyor. Hava sıcaklığı 40 derecenin üzerinde olduğundan program oldukça kısa tutuluyor. Önce Granada Belediye başkanı H. E. Sr. D. Jose Torres Hurdato beyefendi, ardından Gırnata mescidi vakfı başkanı Malik Abdurrahman Ruiz kardeşimiz, Türkiye'yi temsilen de Nevzat Yalçıntaş beyefendi kısa birer konuşma yaptılar. Birleşik Arap Emirliklerinden Şarjah şeyhi Halid bin Sultan el Kasım beyefendi; yaptığı kısa bir konuşmanın ardından tekbirler arasında caminin açılışını gerçekleştirdi.

Açılışın ardından davetliler ikili görüşmelerle zamanı değerlendirmenin gayretinde bulundular. Evet bugün gönüllerin coştığı muhabbet bağlarının birbirine dolanarak adeta tek bir vücut haline geldiği bereket günüydü. Herkes bulunduğu ülkedeki problemleri anlatırken kardeşinin ülkesindeki durumlar hakkında da bilgi almak arzusundaydı. Bazen onların haline üzüldükten sonra bazen de onların bizim halimize üzüldüklerine şahit olmaktaydık. Açılışın ardından verilen yemekte bulunduk; burada Faslı bir kardeşimizin caminin açılışı ile ilgili olarak kaleme aldığı Arapça bir şiiri de dinlemek nasip oldu. Akşam üzeri Gırnata belediye başkanının verdiği resepsiyona gittik. Gayet nezih bir ortamda Faslı müzik ekibinin seslendirdiği, dinleyenlere huzur veren bir müzik ziyafeti altında yine ikili görüşme ve sohbetler devam etti. Yatsı namazına kadar süren bu ikram faslından sonra otelimize döndük...

(Devam edecek)

KAYADAN FIŞKIRAN IRMAK

VİLDAN VATANDAŞ

“Tüpü bulamıyorum” seslenişini, bir müddet sonra “fotoğraf makinesi yok” ve “montumu bulamıyorum” sözleri takip etti. Eşimin bu sözleri, Doğu Anadolu’yu kapsayacak gezimizin ilk gününün kötü bir sürprizini haber veriyordu. Anlaşılan, Kayseri’de kaldığımız gece otomobilimize hırsız girmişti. Hırsızın, araçtaki eşyaları dağıtmaması, tüm gece devam eden bunaltıcı sıcaklığın yol açtığı bedensel ve zihinsel yorgunluk, mağduru olduğumuz hırsızlığı, serinlemek ve kahvaltı yapmak için durduğumuz Ziyarettepe Geçidi yakınlarındaki çeşme başına kadar fark etmemizi engellemişti. Hemen diğer eşyaları kontrol ettik. Göründüğü kadarıyla bir-iki eşya dışında herhangi bir eksikimiz yoktu. Hırsız “tokgözlü” çıkmış ve diğer eşyalarımıza dokunmamıştı. Üzüldük, ama üzüntümüzün asıl nedeni, mağduru olduğumuz hırsızlık değil, sıcaktan buram buram terlediğimiz bir Kayseri gününü takiben, o serin dağ başında gezimizin ilk çayını içemeyişimiz oldu. İlk günde yaşadığımızın bu olayın, gezimizin tek kötü olayı olmasını dileyerek, Ziyarettepe Geçidi’nden ayrılıp Gürün’e doğru hareket ettik.

Çalınanın yerine yeni bir piknik tüpü almak için Gürün’de durduk. Öncelikli ihtiyaçlarımızdan olduğu için tüpü önemsiyorduk. Zira, kahvaltı ve yemeklerimizi gezi rotamız üzerinde yer alan çeşme, pınar, çağlayan başlarında yapmayı planlamış ve ihtiyacımız olacak diğer malzemeyi buna göre yanımıza almıştık. Amacımız, mümkün olduğunca lokantaların dört duvarı arasına kapanmamak, kahvaltı ve yemeklerimizde doğa ile iç içe

olmaktı. Gürün’de ihtiyacımız olan eksiklerimizi tamamladıktan sonra Gökpınar’a yöneldik. Daha önce internetten ve gezi kitaplarından edindiğimiz bilgilere göre, Gürün’de suyu bol güzel bir pınar vardı ve Gökpınar ismiyle anılan bu yeri gezimizin başlangıç noktası olarak belirlemiştik. Gürün’ün hemen çıkışında yer alan Gökpınar’ın 10 km’lik virajlı, dar yoluna girdik. Yol uzun sayılmazdı, ama manzara Gökpınar hakkında okuduklarımızı yalanlar nitelikteydi; en ufak bir yeşilliğin bulunmadığı, tamamen kayalardan oluşan dağ ve tepeler arasından, bazen de üzerinden ilerliyorduk. Böyle bir yerde pınar denilen yer, ancak litrelik meşrubat şişemizi beş-on dakikada doldurabileceğimiz bir su sızıntısı olabilirdi. Çevrenin tamamen kayalık yapısı bu kanaatimizi destekliyordu. Yol ilerledikçe Gökpınar’ı gezi programımıza almamızın yanlış olduğu düşüncesi ağır basmaya başladı. Pişmanlık hissine sahip olmaya başladık. Dönse miydik acaba? Dönmedik; ikircikli düşünceler içerisinde devam ettik. Kararsız ve olumsuz düşüncelerle yola devam ederken, bir anda, o ana kadarki olumsuz düşüncemizi kökten değiştirecek bir manzarayla karşılaştık. Oldukça keskin bir virajı dönüp hafif aşağı eğimli yola girdiğimizde kendimizi küçük ama yemyeşil bir vadide bulduk. Bir dakika sonra pınarın başındaydık ve manzara tek kelimeyle muhteşemdi. Tamamen kayalardan oluşun bir dağın eteğinden, değil bir su sızıntısı veya pınar, kelimenin gerçek anlamıyla bir ırmak fışkırıyordu. 20-25 metrelik bir hat üzerinde, irili ufaklı kayaların arasında yer alan onlarca nokta-

dan su çıkıyordu. Sular, içinde alabalıkların yüzdüğü küçük bir göle akıyordu. Öğrendiğimize göre, daha önce hiç ilgileneni bulunmayan bu kaynağa ancak bu sene sahip çıkılmış. Sivas İl İdaresi, gölün kıyısına pansiyon ve lokantadan oluşan bir dinlenme tesisi inşa etmiş, gölün çevresine banklar yerleştirmiş. Henüz açılışının ilk günlerini yaşayan tesis temiz, çalışanları kibar ve gölün çevresi piknikçilerinin artıklarıyla henüz pislenmemiş durumdaydı.

Çölün susuzluğunda yanmış yolcular misali, bir anda kendimizi kaynağın başında bulduk. Ayakkabılarımızı çıkarıp, sıcaktan pişmiş ayaklarımızı suyun aktığı arklardan birisine sarkıttık. Su buz gibiydi. Bu "buz gibiydi" ifadesi, öylesine sarf edilmiş bir söz değil; su gerçekten buz gibiydi. Birkaç kez ayağımı ısrarla suyun içinde tutmaya çalıştım; ama ne mümkün. Sanki ayaklarım yüzlerce jilette kesiliyor gibiydi; canı çekiliyordu. Eşim ayağını uzun süre suda tutabileceğini iddia etti ve ayaklarını suya sokup saymaya başladı; bir, iki, üç... en son duyduğum rakam sekiz oldu; tüm denemelerine rağmen bir kere hariç hiç "dokuz" diyemedi. O bir kez gerçekleşen "dokuz"dan sonra da, birkaç dakika süreyle, ayaklarını hissetmediğini söyleyip durdu.

Gökpınar gerçekten muhteşem bir yer; yorgun zihinlerin dinlendirileceği, huzur ve rahatlığın en yoğun şekilde hissedilebileceği mucizevî bir yer. Bir diğer deyişle sanki bir hayat kaynağı. En küçük bir otun dahi yetişmediği kayalık bir coğrafyada, insanı bunaltacak derecede yüksek sıcaklıkta ki bir havada, kayalardan fışkıran buz gibi bir ırmak. Ama bütün bunların yanı sıra, Gökpınar, varlığın görünen boyutunun da ötesini düşünme, akletme yeteneğini korumuşlar için sadece güzel bir pınar olmaktan çok daha başka şeyler ifade edebilen özel bir yer. Yüce Allah'ın ilim, güç ve iradesinin olanca açıklığıyla müşahade edilebildiği muhteşem bir yer.

Birkaç saat Gökpınar'da kaldık; çayımızı yudumladık, buz gibi sudan bol bol içtik, ortamı ve manzarasıyla mükellef bir ziyafete dönüşen peynir, domates, salatalıktan oluşan öğle yemeğimizi büyük bir iştahla yedik; namazımızı kıldık ve Darendede'ye gitmek üzere yola çıktık. Arkamızdaki manzaraya ikide bir dönüp bakarak Gökpınar'dan ayrılırken, gördüklerimiz, iki ayetin önce zihnimize

canlanmasına, sonra da dilimizden dökülmesine vesile oldu ve yol boyunca Bakara Sûresinin 74. ayeti ile Mülk Sûresinin 21. ayetini bir çok kez tekrarlayıp durduk: "Taşlardan öylesi vardır ki, içinden ırmaklar fışkırır. Öylesi de vardır ki çatlar da ondan su kaynar...", " (Düşünmez misiniz) Allah, size verdiği rızık kesiverirse, size rızık verebilecek olan kimdir?"

Yüksekliği 2000 metreyi bulan dağların üzerindeki Darendede, son derece zengin tarihe sahip bir ilçe. Tarihi binaları, kaleleri ile önemli ve güzel bir yer. Üzeri meyve dolu kayısı bahçelerinin arasında sessiz ve mağrur bir görünüm sergiliyor. Darendede'ye gezilip-görülme hak eden birçok yer var. Ancak özellikle ikisi, dışarıdan gelenlerin ilk uğrak yerlerini oluşturuyor. Bunlardan birisi Somuncu Baba Camii, diğeri ise Günpınar Çağlayanı. Biz de bu ikisini görmeyi planlamıştık ve öğretnemenevine kaydımızı yaptıırıp, eşyalarımızı odamıza bıraktıktan sonra doğruca Somuncu Baba Camiine gittik.

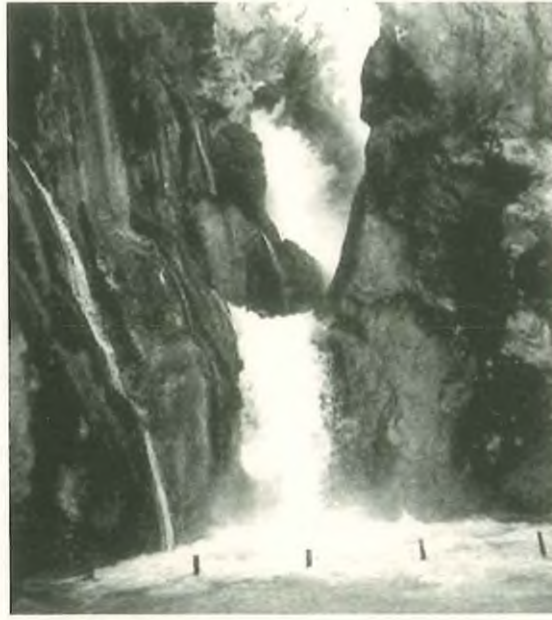
Somuncu Baba Camii, önünde bulunan balıklı havuzu, hemen yanından akan Tohma Irmağı, ırmağın kenarına inşa edilmiş yıkanma havuzu ile son derece güzel bir yer. Fakat tüm bunlara rağmen, bölgeye ismini veren Somuncu Baba'nın ünü, bölgeye yönelik ilgilerin esas kaynağını teşkil ediyor. Somunca Baba'nın ünü bölgenin tabiat güzelliğini çok daha geri planlarda bırakıyor. Yıldırım Beyazıt devri ulemasından olan Somuncu Baba, Bursalıların yakından tanıdığı tarihi bir şahsiyet. Asıl ismi Hamidettin-i Aksarayı olmasına karşılık, fırınında pişirdiği somunları yoksullara dağıttığı ve geçimini sattığı somunlarla sağladığı için Somuncu Baba ismiyle tanınmış. Bursa'daki Ulu Camii'nin açılış duasını yapan ve Yıldırım Beyazıt'ın caminin açılış şerefine kendisine takdim ettiği Somuncu Baba'yla ilgili olarak, halk

arasında anlatılan bir çok hikaye var. Bunlardan birisi Ulu Camii'nin açılışında yaşanan bir durumla ilgili. Hikayeye göre, Sultan Beyazıt, çok sevdiği ve saydığı Somuncu Baba'nın gönlünde bir yer elde edebilmek için inşaatı tamamlanan Ulu Camiyi göstererek *"Nasıl buldunuz? Çok güzel değil mi?"* diye sorar. Somuncu Baba *"Evet"* der; *"Gerçekten çok güzel oldu. Ama bir eksiği var!"* Yıldırım Beyazıt şaşırır. Şaşırmasında da haklıdır, çünkü camii eksiksiz inşa edilmiş, her şeyin tam ve en güzel olması için herhangi bir masraftan kaçınılmamıştır. Fakat bilmektedir ki, Somuncu Baba *"Bir eksik var"* diyorsa, vardır. Düşünür, ancak hiç bir eksik bulamaz. Büyük bir merakla, eksiğin ne olduğunu sorar. Aldığı cevap son derece ilginç ve şaşırtıcıdır; *"Meyhanesi yok! Bir köşesine de insanların şarap içip sarhoş olacakları bir meyhane inşa ettirmeliydiniz"*. Yıldırım Beyazıt şaşkın bir halde ve itirazî bir sesle *"Olur mu?"* der; *"Allah'a ibadet için inşa edilmiş bir binada bir meyhane olur mu?"* Somuncu Baba, alkole düşkün sultana bakarak *"Olur Sultanım"* der; *"Neden olmasın, Sen Allah'ın yarattığı şu vücudunu Allah'ın yasakladığı şarapla doldurmayı doğru buluyorsun da, inşa ettirdiğin bir binanın bir köşesinde bir meyhane bulunmasını mı doğru bulmuyorsun? Asıl yanlışlık senin yaptığın değil mi?"* Sultan, meseleyi anlar, hiçbir şey demez ve mahcup bir şekilde başını eğer.

İsmi, Yıldırım Beyazıt döneminin bazı olaylarıyla bağlantılı olmak üzere, Tarih ve menkıbe çokça geçen Somuncu Baba'nın kabri Daren'de, ismiyle anılan caminin içinde. Mezarı kaplayan camii zamanla yıkılmış ve 1990'larda yeniden inşa edilmiş; eskiye ait sadece minare duruyor. Güzel bir mahalde yer alan Somuncu Baba Camiinin ziyaretçisi pek çok. İnsanlar dua edip, namaz kılmak ve kurban kesmek için akın akın Somuncu Baba'ya geliyorlar. İslam'da olmadığı halde, ibadet için böylesi özel bir yerin tercih edilmesi, hatta günlük hayatlarında namaz kılmayan insanların buraya gelip namaz kılması dikkat çekici bir durum. Kendilerine sorulduğunda dua, namaz ve kurbanlarının sadece Allah için olduğunu söyleyen bu insanların, *"O halde neden Somuncu Baba? Allah'a duanın ve kurbanın özel bir yeri olur mu?"* sorusuna verdikleri cevaplar ise önce söyledikleriyle uyumsuz ve hatta çelişik. Bu çelişkiyi, camide daha açık olarak görmek mümkün. Cami-

nin ortasındaki kabrin başında dua edip, sandukaya el yüz süren insanları, kabri kible ile aralarına alıp namaz kılanları ve daha nicelerini görmek hemen her an mümkün. Mescit kayalık bir tepeye bitişik inşa edildiği için, üç tarafını duvar, bir tarafını ise suların sızdığı bir kaya kütlesi kapatıyor. Kaya kütesinden sızan sular üstü açık küçük bir kanalla dışarıya, abdest alınacak musluklara akıyor. Ziyaretçilerden özellikle kadınların mescit içerisindeki sudan bir ibadet vecdi içerisinde su içmeleri; suyu içerken dualar etmeleri; okuyup-üfleterek suyu kollarına, bacaklarına sürmeleri dikkat çeken durumlardan birisi. İnsanların iyi niyetli, ama Kur'an'a ve Resulullah'ın uygulamalarına uygun olmadıkça doğru bir anlam ifade etmeyen iyi niyetli davranışlarının yanlış sonuçlarını, ibretle izliyoruz. İslam adına, İslam'a muhalif davranışları şaşkınlıkla takip ediyoruz. Kabrin çevresine bakıyoruz; şaşkınlık, üzüntü ve cehalete kızgınlığımız katlanarak artıyor. Serin camiinin bir köşesine oturup dinlenmeye karar veriyoruz. Bu halde çevredeki insanları seyrederken, vücutlarına yapışan oldukça dar pantolonları, askılı tişörtleri ile camiye giren üç genç kız dikkatimizi çekiyor. Başlarını camii girişindeki kutudan aldıkları eşarpla igretice örtmüş bu üç kız doğruca kabre doğru yürüyorlar. Camiye girişlerindeki ürkeklikten anlaşıldığına göre, belki de ilk kez bir camiye giriyorlar. Kabrin başında ellerini açıp büyük bir tazimle dua etmeye başlıyorlar. Ellerini açışlarında ve dua edişlerinde bu şeyleri ilk kez veya çok az yaptıklarını gösterir bir acemilik hemen göze çarpıyor. Fakat görünüşleri ve duruşları ile o camii için oldukça *"normal"*ler; çünkü, benzer giysilerle ve yine benzer tavırlarla kabrin başında dua edenlerin arkası kesilir gibi değil. Ama, yinede, bu üçünün hareketlerindeki gariplik, bakışlarındaki ürkeklikte bir farklılık var. İzliyoruz; bakalım ne olacak. Dualarını bitirdikten sonra, yasak veya ayıp bir şey yapmak ister gibi kabrin çevresinde dönmeye başladılar. İçlerinden birisi bir ara omzunda asılı çantasının fermuarını açıp bir kalem çıkardı. Yere eğildi ve halının kabir tarafındaki ucunu kaldırıp, taban tahtasına bir şeyler yazmaya başladı. O ana kadar dikkatimizi çekmeyen, daha sonra camii görevlisi olduğunu öğrendiğimiz 18-20 yaşlarında birisi *"günah"*, *"bid'at"* diyerek hızla kıza doğru ilerledi. Görevlinin *"İslam'da böyle şey-*

ler yok. Bunlar bid'at, günah! Yapmayın!" sözlerine, amacına ulaşmış olmanın verdiği rahatlıkla kızın cevabı "Ne günahı! İnanırsan olur. Önemli olan inanmak" oldu. Ne olmuştu? Ortada bir gariplik vardı, ama ne olduğunu anlayamamıştık. Yerimizden kalkıp kabre yaklaştık. Eşim halının ucunu kaldırıp, kızın biraz önce yazdığı yazıyı görmeye çalıştı; "Sedat" yazıyordu. Konu aydınlanmıştı; kız sevdiği bir erkeğin ismini yazarak

Somuncu Baba'dan bu isteğini gerçekleştirmesini istiyordu. Anlaşılan o ki, geleneksel çaput bağlama uygulamasının yerini, istekleri yazılı bildirmek almıştı. Geleneksellikten modernliğe dönüşün türbe kültüründeki karşılığı bir çok kimse için bu olmalıydı! Eşim, görevliyle tartışmaya devam eden ve yaptığı iş yanlış bulunduğu için hırçın bir tavır sergileyen kıza yönelip biraz öfke ve biraz da alayla "Sedat'ı tavlaman için ölmüş bir adamı aracı yapmana ne gerek var. Git kendisiyle evlenmek istediğini söyle daha çabuk sonuç alırsın" dedi. Fakat haklı ve güçlü olan o, yanlış olan bizdik; o bize nasihat ederek, bunun doğru bir inanç olduğunu, Somuncu Baba'nın bu tür istekleri yerine getirdiğini anlatmaya başladı. Bu konuda kendisini haklı çıkaracak yığınla delili de vardı! Seri bir şekilde ve arsız bir tavırla konuşuyordu. Mecburen sustuk; söylenecek çok şey vardı ama, söylemeye değmezdi. Kızlar "haklı" olmanın ve bizim gibi "cahilleri" aydınlatmış olmanın verdiği gururla ayrıldılar. Görevliyle kalakaldık. Görevli benzer durumları sıklıkla yaşıyor olmalı ki pek şaşırmış görünmüyordu. Fakat yine de kızgın ve üzgündü: Eşime hitaben "Abi ne olacak bu insanların hali? Bunların şu camideki günah ve şirkleriyle uğraşmaktan bıktım- usandım. Cahiller, ama kendilerini her şeyi bilen alim zannediyorlar. Ne beni, ne başkasını ve ne de Diyanet'in astığı şu ihtarları dikkate alıyorlar" deyip duvarda asılı bir tabelayı gösterdi. Gösterdiği tabelaya baktık. Tabelada, Diyanete ait bir yazı yer alı-

yor. Benzeri hemen her türbede bulunabilecek ve ziyaretçileri bazı yanlışlıklardan uzak tutmak amacı taşıyan bir hatırlatma notu; ölümlerden yardım istenmesinin, kabirler de kurban kesmenin İslam'a aykırı olduğu ifade eden bir yazı; ama kim dinler ki!

Eşim, görevliyle bir süre konuştu. Görevliyi, İmam-Hatip Okulu mezunu veya öğrencisi sanmıştık. Yanılmışız. İlkokul mezunuymuş. İslam'ı öğrenmek için çabala-

yan ve okuyan birisiymiş. Geçen yıl kayısı içinde çalışmış ve huzurluymuş. Ama bu sene, bu sene bin pişmandı; camiye restore eden vakfın görevlisi sıfatıyla burada çalıştığına pişman olduğunu söyleyip duruyordu. Bedenen değilse bile ruhen yorulmuştu. Nedeni ise şahidi olduğu yanlışlıklardı. Bir yandan dertleniyor ve bir yandan da kabre karşı namaz kılanları, sudan içenleri göstererek "Bu ne biçim Müslümanlık. İnsanlar Müslüman olduklarını söylüyorlar ama şura da Allah'tan başkasına ibadet ettiklerini farkında değiller. Şu kireç oranı son derece yüksek, içimi kötü suyu bile günahlarını temizleyen kutsal bir suya dönüştürdüler" diyordu. Camiden çıktık. Benzerine daha önce Urfa'da, Halil-ü Rahman caminin çevresindeki balıklı gölde de rastladığımız üzere, birçok kişinin kutsal bir varlığa bakar gibi büyük bir hayranlık ve tazimle havuzdaki balıkları izleyişlerini seyrettik. Bir yaşlı kadının kendinden emin bir tavırla "Bunlar cennet balıkları. Onlara zarar verenin başına bela gelir" deyişi kulaklarımızda yankılanarak Somuncu Baba Camiinden ayrıldık. Öğretmenevine dönerken insanların bu cehaletleri, cehaletlerinin verdiği cesaretleri ve farkına varmadıkları aldanmışlıkları nedeniyle üzüntülüydük.

***

Sabah erkenden hazırlanıp öğretmenevinden ayrıldık. Kahvaltıyı Günpınar'da yapacaktık. Darende'ye 10 km, Darende-Gürün yoluna 5 km mesafedeki Günpınar'a gitmek üzere yola çıktık.

Günpınar'ın yolu da Gökpınar'ından farksızdı. Ama Gökpınar tecrübemiz bu sefer "Acaba gitmeye değer mi?" sorusunu sormamıza engel oluyordu. Haklı da çıktık. Günpınar, ismindeki pınarlığına karşılık gerçekte bir pınar değil; çağlayan. Çağlayanın görünümü son derece güzel. Dar bir vadide yer alıyor. Seyir alanı oldukça küçük, insanlar dipdibe oturup çağlayanı seyreliyorlar. Biz günün erken saatinde gittiğimiz için yalnız olacağımızı, en azından çok az kişinin olacağı bir yere gideceğimizi düşünmüştük; ama yanılmışız. Seyir alanı tıklım tıklım doluydu. Araçlarının plakalarından anladığımıza göre hemen herkes yabancıydı. Yoldan geçerken daha önce övgülerle duydukları çağlayanı görmeye gelmişlerdi. Biraz sonra ortalığı mangal dumanları sardı, çay kaşıklarının çayı karıştırırken çıkardığı sesler çağlayanın sesiyle yarışmaya başladı.

Günpınar çağlayanının insanı dinlendiren güzel bir görünümü var. Su 26 metre yükseklikten düşüyor ve bu düşüş iki ayrı kademe de gerçekleştiriyor. Dar vadi günün bunaltıcı sıcaklığına inat havada uçuşan su zerrecikleri nedeniyle serin ve nemli. Bir-iki saatliğine oturup, kahvaltımızı yapıp daha sonra Malatya'ya hareket etmeyi planlamış olmamıza rağmen, ikinci saatine kadar çağlayandan ayrılamadık. 6 yaşındaki oğlumuzun buz gibi suyun içinde büyük bir keyifle oynayışlarını seyre ettik. Dün Gökpınar'da, daha sonraki günlerde de başka yerlerde olduğu üzere, yine arkamızda bıraktığımız güzelliğe dönüp tekrar tekrar bakarak Malatya'ya gitmek üzere yola çıktık.

Malatya'yı en son dokuz yıl önce görmüştük. Fakat bu süre içerisinde inanılmayacak kadar çok değişmiş bulduk. Bu nedenle daha önce hiç görmediğimiz bir şehre giriyormuşuz duygularıyla Malatya'ya girdik. Önceki ge-

zimizden aklımızda kalan yerlerden birisi Şıra çarşısıydı. Sorarak yerini öğrenip, önce oraya gittik. Şıra çarşısı, kayısıyla ünlü Malatya'nın kayısı ürünlerinin toptan ve perakende satıldığı bir iş merkezi. Dükkanlar, kayısı ve dut kurusu, peksimet, dut ve üzüm pekmezi, tatlı sucuğu gibi binbir çeşit ürünlerle dolu. Çarşıda biraz gezdikten sonra, selam verip bir dükkana girdik. Hem dinlenmek ve hem de eş-dost için hediye niteliğinde bir şeyler almak istiyorduk. Daha sonra isminin Yakup olduğunu öğrendiğimiz dükkân sahibi selamımızı alıp "Yediğiniz her şey yarım kiloya kadar helâl" sözüyle karşıladı. Anlayamamıştık; bu bir ikram mıydı, yoksa "fazla yemeyin" anlamında bir ihtard mı? Ama kısa sürede anladık ki ikramdı ve "hoşgeldiniz, bir şey satın almanız bile, doyana kadar istediklerinizden istediğiniz kadar yiyebilirsiniz" anlamına geliyordu. Öyle de oldu. Dükkanda kaldığımız yarım saat içerisinde ısrarlara dayanamayıp badem, kayısı döneri, kayısı atomu, peksimet muskası gibi ilginç ve güzel tatlılardan bol bol "tattuk". Tabi ki dükkandan çıkarken elimizde parasını ödeyerek aldığımız tatlılarla dolu ağırca bir koli vardı. Eşim bu alışveriş nedeniyle gülümsüyordu.

Ama memnunduk, dostça karşılanmış, dostça ağırlanmış ve dostça uğurlanmıştık.

Malatya, tarihi çok eskilere uzanan bir yerleşim merkezi. İzollu mevkiindeki Cafer Höyükte yapılan kazılarda elde edilen bulgular, bölge insanının 7000 yıl önce buralarda köy hayatına başladıklarını ve tarımla uğraştıklarını belgelemiş. Aslantepe'de yapılan kazılar 27 farklı devre ait kültür katını açığa çıkarmış. Malatya, Hititliler'den beri Anadolu'nun önemli şehirlerinden birisi. İsmi de tarihinin eskiliğine şahit. Hititliler bu şehre önce "Ma-

idiye", sonra "Milidia" demişler. Roma döneminde "Melita" veya "Melitene" ismini almış. 659 yılında Müslümanların yönetimine geçen Malatya, o tarihten bu yana değişik İslam devletlerinin yönetiminde kalmış ve 1399 tarihinde Osmanlı yönetimine girmiş. Tarihinin eskiliğini ve zenginliğini, bugünkü Malatya'dan 12 km mesafedeki "Eski Malatya" da denen, ama genellikle Battalgazi veya halk arasında "Eski Şehir" olarak isimlendirilen yerleşim merkezinde olanca açıklığıyla görmek mümkün.

Planımız gereği Malatya'da iki gün kaldık. Her biri, birbirinden güzel Orduzu, Horata, Gündüzbey, İnek Pınarı isimleriyle anılan mesire yerlerini, su kaynaklarını gezdik; buralarda oturup dinlendik, karnımızı doyurduk, çayımızı içtik. Hepsi de güzeldi, görmeye değer yerlerdi; ama ne var ki Gökpınar ve Günpınar'dan sonra, güzellikleri biraz sönük kalıyordu. Ayrıca, çevrelerinin piknikçiler tarafından pisletilmiş olması, söylenecek güzellikleri de engeller nitelikteydi. Bunu özellikle Horata için söylemek mümkün. Horata, buz gibi soğuk kaynak suyunun bir noktadan çıkıp büyüğe bir dere halinde aktığı yerin ismi. Ancak ne var ki, kaynağın ve derenin çevresi pislik içerisindeydi. Bir gün önceki piknikçilerden kalan (biz pazarı günü gittik) poşetler, kavun-karpuz kabukları, çocuk bezleri oturacak bir nokta bırakmayacak kadar her yeri kaplamıştı. Benzerine hemen her yerde rastladığımız ve "Türkvari" dinlenme olarak tanımladığım piknik kültürünün bu kalıntılarından, nice güzellikleri çirkinliğe çevirmekte çok

mahir olduğunu orada bir kez daha gördük. Böylesi güzel ortamlarda oturmak için bir yer göze kestirildiğinde, önce oturulacak alanı meyve artıklarından, kömür kalıntılarından, et ve kemik parçalarından, çocuk bezlerinden temizlemek zorunda kalmak kötü, kötü olmanın da ötesinde iğrenç. Hızlı şehirleşmenin desteklediği "piknik kültürünün", diğer bir çok özelliğimiz gibi bir özenti biçiminde açığa çıkması, böylesi normal dışı özellikleri maalesef bir süre sonra normalleştiriyor. Dolayısıyla yaşanan çevreyi kirletme yarışına sesi çıkanlar garip karşılanmaya başlıyor. Horata'yla ilgili yaşadığımız bu üzücü durumun bir benzerini, aynı günün akşamı Televizyonda haber olarak duymamız ise çok daha ilgi çekiciydi. Habere göre, Alman hükümeti, Almanya'da yaşayan Türklerin yeşillik alanlarda mangallı piknik yapmasını engelleyen bir yasal düzenlemeye gitmeyi planlıyordu. Haberde, piknikçilerin Cumhurbaşkanlığı köşkünün bahçesine döktükleri mangal kömürlerinin ve yiyecek artıklarının görevliler tarafından toplanışı gösteriliyordu. Bu haberi dinleyip, Alman cumhurbaşkanının ikamet ettiği köşkün bahçesinin "Alamancılarımız" tarafından kirletilme düzeyini izledikten sonra, "kültürümüzün" yeni bir evrensel boyutunu daha keşfetmiş olduk! Maddi temizliği imanının unsurları arasına alacak kadar, maddi temizliğe büyük önem veren bir dinin mensuplarının bu acınası durumları karşısında, üzülüp utanmaktan ve diğer bir çok konuda olduğu gibi susup üzüntümüzü kalbimize gömmekten başka bir şey yapamadık. ■

TAZİYE

Değerli yazar ve fikir adamımız Abdurrahman Arslan'ın muhterem valideleri Muhsine Arslan ile Kafkas Vakfı başkanı Mehdi Nüzhet Çetinbaş kardeşimizin muhterem valideleri Behice Çetinbaş ve Gebze Devlet Hastanesi göz doktoru Osman Usta'nın muhterem eşi Şükran Usta Hakkın rahmetine kavuşmuşlardır. Vefat edenlere Allah'tan rahmet, aileleri ve yakınlarına sabr-ı cemil niyaz ediyoruz.

Umran

EĞLENCEDEN SANATA

HASANALİ YILDIRIM

Türk aydınlarını öteki ülke aydınlarından ayıran temel farklılıkların farkında olmamak olanaksız. Kanımca Türk sinema yazarıyla öteki ülke sinema yazarları arasında da belirgin farklılıklar var. Yine kanımca, bunların başında, sinema örnekleri üzerinde (şu veya bu oranda) düşünce üretebilen Türk aydınının, aynı kıratda olsun, **sinemanın kendisi** üzerinde düşünce üretebilmekteki kısırlığı.

Aslında kısırlık derken haksız-

lık ettiğimi düşünmedim değil. Çünkü kısırlık, aslen varlık arzeden, buna karşın varolanın yetersizliği durumu için geçerli. Türk aydınının, dahası, amatör veya akademik Türk sinema yazarının, sinemanın kendisi üzerine düşünce ürettiğini söylemek, hakikate haksızlık olsa gerek.

Peki ama niçin Türk sinema yazarı, haydi bir adım daha ileri gidelim, Türk sinema düşünürü, (Açık! 'Sinema düşünürü' kavramı, bir vakıya delâlet etmekten

çok bir potansiyeli işaret etmekte.) 'sinema' hakkında fikir yürütemiyor? Şu ünlü somut-soyut zıtlaşması, dolayısıyla somuta yakınlığın beraberinde getirdiği soyuta tırmanamama hali olmasın bu?

Hiç kuşku duymaya, başka öküzler altında buzağı aramaya gerek yok. Bu böyle! Bu evrede sormamız gereken soru şu: Başka zihin etkinliği alanlarında ve o alanların verimlerinde, kendisi için hayli kayda değer, üstelik son derece de güvenli bir yol tutturabilmiş Türk aydını, niçin sinema konusunda aynı zekâ kıvraklığını gösteremiyor?

Ne İşe Yarar Sinema?

Bir varolan olarak, öteki varlıklara dair söz söyleyebilecek, algıladıklarını öte bir anlam dünyasına aktarabilecek kertedeki niteliği, insanın algıladıklarından ayrıcalığını ve ötekilere göre yalnızlığını farketmesi sonucunu doğurur. Yine insanı öteki varolanlardan ayıran başka bir niteliği, algıladıklarını sorgulayabilmesi, ardından da, bu sorguladıklarını, tarih dediğimiz bilinç çerçevesinde değerlendirebilmesi ve ardından gelecek nesillere aktarabilmesi yönü. Bu sorunun bir adım sonrası, mevcut konumdan rahatsızlık ve dünyayı değiştirme arzusu olarak tezahür eder.

Sanat, işte tam burada, o tarihi görevini üstlenir: gerçek dünyanın benzerini yaratma ve ölümsüzlük arzu ve iştiafının, aynı zamanda ihtiyacının gereğini yerine getirmek...

Bir sanat dalı olarak sinema ya da daha doğru ifadesiyle sinema-

nın sanat cephesi, bu dünya değış-tirme arzusunun yapı açısından en uygun imkân bulabileceğı alanlardan biri. Değışen dünyayla -ve zamanla- sinemanın değıştirici cephesi değışime uğramış olsa da, sinema varolduğundan beri insanın, tıpkı öteki varlıklara yönelik zihni etkinliklerde olduğu gibi, kendi varoluşuna ilişkin akıl yürütmelerinin, öteki etkinliklere göre hayli değışik olanaklara açık bir alanı.

Sinemanın insana tanıdığı bu değışik olanakları sorgulamak, başlı başına bir yazı konusu; dola-yısıyla başka bir yazının konusu. Ne ki sinemanın olanaklarının yanında, kendisiyle çelişik olasılıklarından birinden söz etmek, tam da bu yazının konusu: yalnızlık.

Sinema ve Yalnızlık, ha!

Sinema akla gelince, gerek kitleler halinde izlenmesi, gerek kitleleri yönlendirme aracı olarak, taa en başından beri iktidarlarca kullanılması, gerekse en hafifinden, insanı toplumsallaştırmaya hazırlaması nitelikleri anımsanınca, "Yalnızlık buraya hiç oturmuyor!" dense yeri. Ne ki kazın ayağı öyle değil. **Sinema insanı yalnızlaştırır**; en hafifinden, kişinin yalnızlığını ciddi biçimde kaşır.

Öteki değıştirme alanlarındaki kendiliğinden yalnızlık, sinemada yerini tersine bir yoğun muhabata ama hazırlıksız ve aynı tarz hissetmemekten kaynaklanan bir donanımsızlık anlamında **kaygısız** muhabata bırakır. İşte bu hazırlıksızlık ve verileni bütünüyle, süzgeçsiz, sorgusuz alımlamaya hazır durumdaki izleyici, bir filme muhabat kalduğında, ön donanımı ne kertede yüksek olursa olsun, verilene karşı neredeyse savunmasız

durumdadır.

Biraz daha yakından bakmayı deneyelim:

Tarihi sürece bakıldığında, insanın doğayı değıştirmesiyle, daha çok ruhi anlamda kendi doğasının da değışime uğradığı, bozum ya da karmaşa oranının tırmadığı, tırmayan bu karmaşayla birlikte insanın bütünüyle doğadan koptuğu ve doğadışılığını tam anlamıyla tescillediğı bir evreyle karşılaşırız: Sanayi Devrimi. Doğal hayattan kopuşun beraberinde getirdiğı zihni evrenin sonuçlarından biri olan sinemanın insanı kopardığı başka bir doğallık boyutu var: gerçeklik. Sinema, tiyatronun da tersine, sanki gerçeğı daha bir pekişik yansıtır gibi görünür ama bu görüntüyü kurcalayan her zihin, sinemadaki gerçeklik yanılsamasının /

yanıltmacasının doğurduğu gerçekimsiliğı, üstelik, gündelik gerçekliğin (bile) yerini alan yapma gerçeği fark etmemesi olanaksız.

Sinema-Kültür İlişkisi

İşe bir de kültür cephesinden bakalım:

Bir cephesiyle 'doğal', doğallık denildiğinde anlaşılandan başkalığı yüzünden, kendi dizgesi içinde doğadaki yaratıklardan ayrılma açısından da doğaüstü/doğadışı bir yaratık sayılabilecek insan, doğadan yola çıkarak ve yararlanarak bir doğadışı yaratır: kültür...

Sanayi Devrimi'nin doğurduğu kültür, (insanlık tarihi açısından bakıldığında) üzerinden çok süre geçmeden yerini 'mono-kültür'e bırakır. Kişinin kendince du-

yarıllığı ya da bireyler bütünü'nün ortaklaştıkları duyarlılığın anlam bulduğu ortamlar anlamında kültür yerine, global kültür... Adı her ne kadar tartışmalı olsa ve doğruluk oranı zayıfsa da yaygın kabul doğrultusunda ifade edilecek olursa, 'Batı' denilen duyuş, düşünüş ve ifade edişlerin kaynağı olan zemin anlamında kültür: Batı kültürü.

Batı kültürünün bireysel ya da geniş anlamıyla toplumsal kültürleri entegrasi veya dışlaması, bir bakımdan hayal olsa da işaret ettiği tehlike açısından önemli. Zaten bu zaman diliminden başlayarak, doğallık denilince ilk akla gelen 'denge' unsurunun zayıfladığını, şizoklik oranının gittikçe arttığını açıkça görmekteyiz. Şizok karakterin en belirgin vasıflarının başında ise 'öteki'nin bir tehlike kabullenildiği ve bir an önce ortadan kaldırılması zorunluluğunun geldiği hatırlanıldığında, sinemanın Batı'nın şizokliğinin hizmetinde bir görev ögesi olmadığını kim söyleyebilir!

Yerel Kültürün Kaderi

Burada tabii ki sinemayı, böylesi tarihi bir görevi bir başına üstlenen bir konumda saymamak gerek. Yirminci yüzyılın ortalarına gelinceye değin, egemen kılınmak istenen kültür ve dünya görüşü, yerelliği aşındırarak, üzerine ken-

dini bina etmişti bile. Başka kültürleri kendi kültürü içinde eritme ana evresi diye anlayabileceğimiz bu dönem içindeki ara dönemlerde bir süre herhangi bir yerel kültüre verilen önemi ya da öne geçirilme halini ise ya dönüştürmenin evrelerinden biri ya da kendi kültür evreninin içine eklemek için gerekli aşamalardan biri olarak anlamak gerekir. Çünkü sonuçta Batı tarafınca alt-kültür diye tanımlanan ve içine yerellikleri de alan kültür katmanlarının, aynı zaman dilimi içerisinde, öteki zihin etkinliklerince de yeterince tüketildiğini görmekteyiz.

Batı tarzı hayatın, tüm dünya için model teşkil etmesi, bu modelin, dünyanın kalan yerlerince de içselleştirilmesi, farklı yaşama ve davranma alışkanlıklarını da beraberinde getirir. Eğlenmek de bunlardan biri, işte sinema, başlangıçta asla bir sanat etkinliği değil, tam tersine, Batı tarzı bir eğlence aracı olarak tüm dünyada yaygınlaştırılır; üstelik bir aile eğlencesi olarak.

Bu dünya görüşünün evrenselleştirilmiş ilkelerinden, hatta 'zorunlu hak'larından biri de eğlenme ihtiyacı; malûm. Kendiliğinden varolan ve insanın olağan hayat evreleri içinde anlık yakalayabildiğinde kendini şanslı hissettiği bir nitelikteki eğlence, yine tarihte ilk kez Batı'da, aslından soyutlanarak, başlı başına bir değer ha-

line getirilir. İşte sinema, bu başlı başına değerin en başındaki değer.

Sanat Kaygısının Ortaya Çıkışı

Artık böylelikle, Batı tarzı hayatın, dayatılmış iş süresi sonunda zorunlu kıldığı bir sonuç gibi addedilir eğlence. Çok kazanan için eğlenme çeşitliliği, pahalılığı arttıkça artan bir mönü içerir ama kalabalıklar için eğlence dendiğinde akla gelen ilk seçenek, sinemadan başkası değildir bu dönem boyunca.

Demin de sözünü ettiğimiz gibi, sinema denilen nevezuhurun, otoritece biricik işlevi eğlendirmek değil dönüştürmektir. Sinema denilen eğlence sektörünün açtığı kapıdan giren tüm kültür ürünleri, bilindiği gibi sonuçta evrensel köyü doğurur. Evrensel köy denilen aşamaya gelinceye değin bu geliş sürecinin meşruluğuna yönelik gerekçelendirmeler 'açık toplum' kavramının etrafında halkalandırılmıştı. Bir sonraki aşamada gelinen durumun suçlusu diye yaftalanan sinema ve üvey kardeşi televizyonun kültür cephesindeki doğal sonucu 'dönüşmek' olur.

Fakat yazının başında, eğlenceden önce yalnızlık dile getirilmişti. Sinema-toplum arasındaki ilişkiye bakıldığında eğlendiriciliğin yerini sıkıntıya bırakmasında, benzer filmlerin sıklıkla tekrarından kaynaklanan bezginlik halinin, izleyen açısından sinemaya özgü birincil amacın zıddına dönüşmesinin etkisi gözlemlenir. Artık izleyici, izlediği her filmi, "Ben bu filmi daha önceden izlemiştim." duygusuyla bitirmeye başladığında sanat işe el atar ve sinema sektörünün içinde, ona eklenmiş bir biçimde sinema sanatı doğar.

Zihin Belirleyicisi Olarak Sinema

Artık sinemada, eğlenceden fazlasını vadeden yeni çeşniler vardır.

Sanat filmleri içerisinde, çeşitli farklılıktaki görüşleri aynı anda 'yaşayan' izleyici, kendi doğrusunu seçmek ve iddia edildiği gibi demokrasinin amacının yerine getirilmesi için müsait zemini bulmak şansı yerine, çokrenklilikte gözüne uygun renk seçme şansından hayli yoksun kalmak, hatta renk körlüğüne maruz kalmak kaderiyle bile yüzyüze gelebilir. Asıl dikkat edilmesi gereken, izleyene sunulan çoktan seçmeli şıklarda, zaten bireyselliğin 'formatlanmış', zevk ve beklentilerin belirlenmiş olması yetmiyormuş gibi bir de seçenek çokluğunun 'farklı'ya yer bırakmaması hali.

Farklıyla ilişkisi kesilen izleyici için olağan gelişme, algıda seçiciliğe varıncaya değin bir tembellik ve edilgenlik olsa gerek. Böylelikle de, kendi farklılığını sorgulayan her insanın maruz kalacağı durum çıkar ortaya: yalnızlık.

İzleyicinin ruhunu da belirlemeyi beceren sinema, kendi gerçekliğini bile olduğu gibi değil bir sömürü nesnesine dönüştürür; örneğin gerçek insan sevgisi yerine 'mış gibi' bir yapay sevimlilik yerleştirir ve etkisi farklı boyutlarda gün yüzüne çıkabilecek 'başkalaşım'lara kapı aralar.

Bu yüzden sinema izleyicinin anlam dünyasına doğrudan müdahale eden bir zihni içerik belirleyicisidir.

Kanımda Türk sinema yazarının önündeki en büyük sorumluluk, sözü geçen bu belirlenimin bizde nasıl geliştiğinin tarihçesini çıkarmak olsa gerek. ■

DÜŞÜNCEYİ
UYANDIRAN YAZILAR

A. VAHAP AKBAŞ

Deneme de Batıdan alınma türlerden sayılıyor. Hemen bütün kaynaklar, XVI. yüzyılda yaşamış Fransız yazarı Montaigne'i "denemenin babası" diye gösterir. Bu genel kabulün sebebi, Montaigne'in "ahlâkî görüş ve gözlem"lerini "Denemeler" adıyla yayımlamasıdır. Oysa Yunanlı filozof Epiktetos'un "sohbet" ve "düşünce"lerini de deneme sayanlar var. O halde bu türün doğuşunu gerilere atmak mümkündür. Bizde ise ilk deneme örneklerinin Cumhuriyet'ten sonra verildiği kabul edilir. Bugün de denemenin vasıflarının ve sınırlarının yeterince belirlenmemiş olmasına bakarak, adına deneme denememişse bile edebiyatımızdaki bazı eserler de pekala deneme dairesi içinde değerlendirilebilir. Ahmet Haşım'ın *Bize Göre* ve *Gurâbâhâne-i Lâklakan*'daki (1928) yazıları edebiyatımızdaki ilk deneme örnekleri kabul ediliyor. Haşım'ın *Bahar*, *Ay*, *Münekkid*, *Esnek* gibi yazıları denemeyse, Katip Çelebi'nin bid'at, kahve, teganni, raks gibi birbirinden farklı yirmi bir konuyu ele aldığı "Mizanü'l Hakk"ı nedir? Eskiler denemeye "kalem tecrübesi" demektedirler. Cumhuriyet öncesi edebiyatımızda da bu türe örnek sayılacak çok eser bulunduğunu düşünüyorum.

Deneme teriminin yaygınlaşmasında, Montaigne'in yolunda yürüyen Bacon gibi yazarların da etkisi olmuştur. Ancak zamanla daha da kabul görmesine ve bu tür içinde değerlendirilen sayısız eser verilmiş olmasına rağmen denemenin kesin bir tarifi yapılabilmemiş değildir. Özelliklerini tam olarak belirtmek; sohbet, fıkra, öznel eleştiri gibi türlerden onu kesin sınırlarla ayırmak oldukça zordur. Bundan dolayı belli bir türe sokmadığı her yazıyı deneme sayma temayülünde olanlar var. Yine, deneme diye sunulan yazıların çeşitliliğini göz önünde bulundurarak onu "Yazana göre yazı" şeklinde tarif edenler mevcut. Meselâ Füsün Akatlı, "Deneme yazarı hatıta deneme yazısı sayısınca deneme çeşidi vardır." diyor.

Peki bu tariflere sığmayan türün hiç mi belirleyici özelliği yok? Montaigne, denemelerinin çıkış noktası olarak kendini gösterir. "Başkaları insanoğlunu yetiştirendürsun ben onu anlatıyorum ve kendimde, pek fena bir örneğini gösteriyorum." der. Denemenin bariz vasıflarından biri ben-merkezci bir anlatımın yeğlenmesi oluyor böylece. Kendi ben'inden yola çıkan yazar, önünde geniş bir özgürlük alanı da açmış oluyor. Denemenin bir diğer vasfı da düşüncenin ka-

yıtlardan azade bir şekilde sunulmuş olmasıdır. Bu azadelik, yazarı bir plâna bağlı olma külfetinden de kurtarıyor.

Bizde denemeyi tanımlayanlar, Montaigne'in eseriyle kabataslak belirlediği çizgilerin dışına fazla çıkmazlar. Nihat Sami Banarlı, denemeyi "İyi gören, iyi bilen, iyi düşünen yazarların görüp, öğrenip düşündüklerini kendi içlerine eğilerek, âdeta kendi kendileriyle konuşmuş gibi, sohbet tarzında, zevkli ve samimi bir nesirle yazdıkları makale çapında bir edebiyat türüdür." şeklinde tarif ediyor. Bu tarifte, deneme, çapıyla makalenin; anlatım tarzıyla da sohbetin sınırlarını ihlal ediyor. Denemecide bulunması gerektiği vurgulanan nitelikleri ise, her türde eser veren yazarlarda aramak gerekir. Banarlı'nın tanımında, deneme hakkında düşünen hemen herkesin mutabık kalacağı nokta "samimilik"tir. Mehmet Kaplan, "İlmin kesin bilgiler veremediği konularda yazılan sanatkârâne yazılar" a deneme der. Kaplan Hoca'nın altını çizdiği özellik, "sanatkârânelik"tir burada. Yeterince açık olmayan bu tarifi başka bir yerde biraz daha açar Mehmet Kaplan: "Hayat, insan, din, ahlâk ve benzeri konularda ilmi-lik iddiası gütmeyen serbest ve şahsî tarzda kaleme alınan yazılara deneme denir." İki tarif birlikte düşünüldüğünde, ilmin kesin bilgiler vermediği konuların ne olduğu anlaşılıyor. Ancak birinci tarifte denemenin belirgin özelliği "sanatkârânelik" olarak gösterilirken ikinci tarifte buna değinilmemiş; daha yaygın olarak anılan "serbestlik" ve "şahsîlik" vurgulanmış.

Denemenin tanımı ve dolayısıyla nitelikleri ile ilgili bu karmaşa bu tür yazıların içeriğine de siniyor ister istemez. Bir plâna ve

belirli kurallara bağlı kalmayan yazar, kafasında iç içe geçmiş düşünceleri içinden geldiği gibi yazıya döküyor. Bunun için daldan dala konabiliyor denemeci. Hatta bu düşünce dağınıklığını bile denemenin bir özelliği saymak mümkündür.

Bütün bunlara rağmen deneme diye bir tür vardır ve bu, birçok yazarın da okurun da gözdesi olan bir türdür. Baştan beri denemenin sınırlarının kesin hatlarla çizilmediğini anlatmaya çalıştık. Ancak zaman zaman başka sınırları ihlal etse de edebiyatta, denemenin kapladığı önemli bir alan var. Yukarıdaki görüşlerden de yola çıkarak, bu alan için şunlar söylenebilir:

Denemede, ilmi konuların dışındaki her konu işlenebilir. İlimler bize kesin bilgiler verirler. Oysa denemelerde "kesin sonuç" alma iddiası, "öğretici olma" ve "ispat etme" gayreti güdülmez. Denemeci, okuyucuyu bir yere götürme iddiasında değildir yani. Bunun için Michael Hamburger, denemeye, "Bir iş seyahati değil, keyifli bir dolaşmadır." der. Yazar konulara öznel bakar. Belli bir plân aranmaz denemede; denemeci düşüncelerini serbest bir kompozisyon içinde verir. Denemenin rengini belirleyen en önemli unsurlardan biri "içtenlik"tir. Denemecinin kanaatlerini okuruna da benimsetebileceği olan, ileri süreceği deliller değildir; bu görevi, onun içtenliği üstlenir. Nitekim denemenin, "samimiyetle resmiyetin çatıştığı hat"ta bittiğini ileri sürenler var.

Başarılı bir deneme yazarı olan Mehmet Kaplan, denemeleri "İnsan düşüncesini uyandıran yazılar" olarak görür. Ona hak vermemek elde değil. Gerçekten deneme, edebiyat türleri içinde düşünmeye, düşündürmeye en yakın olanıdır. Birçok kuraldan azade oluşu belki onu diğer türlerden ayırmada zorluklar çıkarıyor; ama bu durumundan dolayı da düşünceleri daha rahat bir şekilde sunma avantajına sahip oluyor. Denemeci, neden düşünce tembeli nesilleri uyandırmaya; toplumun üzerine serpilen ölü toprağını silkme-ye önyak olacak kişi olmasın? Ahmet Haşim, Necip Fazıl, Mehmet Kaplan, Cemil Meriç, Rasim Özdenören, Nuri Pakdil, Mustafa Miyasoğlu, Atasoy Müftüoğlu, Hilmi Yavuz, İsmet Özel ve benzeri yazarların yazılarını biraz da bu bilinçle okumalı ve okutmalıyız.

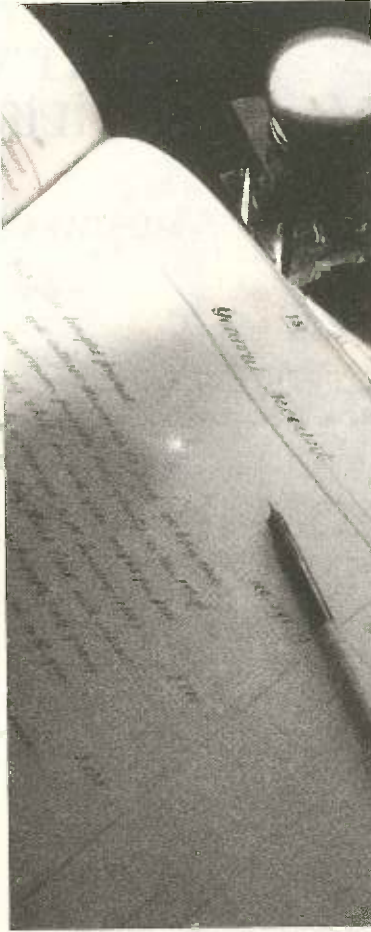
Eleştiri ve Eleştirmen

Edebiyatımızdaki eleştiri noksanlığı her fırsatta dile getirildi. Bu noksanlığı, birçok tür gibi, eleştirinin de Batıdan alınışına bağlayanlar oldu. Tanpınar'a göre diğer türler sanatkârlarıyla beraber gelirken "tenkid, münekkidsiz gelmiş" ve bunun için de eleştirmen diyebileceğimiz bir yazar henüz yetişmemiştir. Bunları 1941'de söylüyor Tanpınar.

Klâsik edebiyatımızda bir edebî tür olarak eleştiri yoktur. Şairler ve nasirler içinde yetiştikleri kültürün tesiriyle, devirlerinin anlayışına da uyarak eleştiriye geri plâna atmışlardır. Fuzûlî, Ruhî, Nefî, Nâbî gibi şairlerimizin şiirlerindeki eleştirel bakış, onların devirlerinden / çevrelerinden hoşnutsuzluklarının sınırlı ifadesidir ancak. Şuara tezkirelerinde de bilinçli, müstakil edebî eleştiriye rastlamak mümkün değildir. Belki Latîfî'yi, tezkiresinin mukaddime bölümündeki şaire ve şiire yönelik değerlendirmeleri ile gerçek eleştiriye yaklaşmış sayabiliriz.

Devr-i Tanzimatta bu türün ilk örneklerini veren Namık Kemal, diğer konularda olduğu gibi "zayıf taraflarını" gösterir ve son derece sathi kalır. Tanzimat ve Servet-i Fünun'un diğer bir avuç eleştirmen adayları da fazla bir varlık gösterememişlerdir.

Eleştiri denince akla gelen isimlerden biri de Beşir Fuat'tır. Eleştirinin geliştiği yer olan Batıya, Batının kültürüne vakıf olan Fuat, meselelere maddî bir bakış açısıyla bakar; "hayaliyyun" a karşı hararetle "hakikiyyun" u savunur. Ancak eserleri eleştiri alanında önem arz etse de edebî zevki su götürür ve bu onu gerçek eleştirmenlikten uzaklaştırır.

Epeyce pohpohlanan Ataç da aranan eleştirmen değildir. Onun yaptığı, "sanatkârlara mahsus eleştiri"dir. Ataç, objektiflikten uzaktır; hep "sevgilerine mahpus" kalmıştır.

Tanpınar'ın, bizde gerçek eleştirmenin yokluğunu dile getirişinden on altı yıl sonra da durum aynıdır. Peyami Safa bir yazısında, tenkidini beceremediğimiz her olay ve şahıs için sözü tarihe bıraktığımızı, "Son hükmü tarih verecek." dediğimizi belirtir. O da bizde "metodlu bir tenkid" in yokluğundan yakınır. Edebiyat tarihi ve tenkid alanında önemli çalışmalar yapan Fuat Köprülü'nün de görüşleri aşağı yukarı aynıdır: "Bizde hakiki manasıyla tenkid yoktur." Ona göre tenkid namına yazılanlar gerçekte ya takriz ya da hicivdir.

Bu hükümlerin verilisinin üzerinden yarım asırdan fazla bir zaman geçti. Köprülerin altından, görünüşte çok sular aktı, ancak eleştiri alanında bir arpa boyu yol alınamadı. Eleştiriciliğe soyunanlar her zaman var; ama gerçek eleştirmenin mevkii hep boş kaldı. Yani "Garptaki büyük örneklerin nev'inden olan münekkîd" yetişmedi bizde. Başlangıçtaki gibi, şimdi de yüzeysel kalıştan, eserler ve şahıslar karşısında bir türlü objektif kalamayıştan yakınıyor. Peyami Safa'nın eleştiri hususunda söylediklerini günümüzde başkaları tekrarlıyor: "Ya tuttuğumuz tarafı müdafaa ederiz veya karşı tarafı yerin dibine batırırız."

Bunun en önemli sebebi, kolaycılıktır. Ortaya konan eserlere ciddiyetle eğilmek, onlara "külli bir bakış" la bakmak, bu eserlerin hayatla, devirle, gelenekle, yabancı kültürlerle ilişkilerini irdelemektense, onları bir ölçüye vurmadan yüceltmek veya topyekün reddetmek kolaycılığına kaçılıyor. Meselâ, Fethi Naci, romanımızı kemal-i ciddiyetle eleştirmekte acze düşünce, "Romanımız yoktur." demek suretiyle işin içinden sıyrılmaya çalışmıştır. Halbuki o, bazı romanlarımızı yıllarca övdü ve bunun için de belirli bir kesimce "büyük eleştirmen" sayıldı. Buna "tenkid kolaycılığı" diyor Peyami Safa. Berna Moran'ın böyle bir kolaycılığa tevessül etmediğini burda belirtmek gerekir. Bir eleştirmen için gerekli donanımına sahip olduğu için, Moran, "Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış" gibi önemli bir eser armağan etmiştir edebiyatımıza.

Eleştiri, kolaycılıkla asla bağdaşmayan bir iştir. Bunun için eleştirmenin önemli bazı nitelikleri haiz olması gerekir. T.S.Eliot,

bir eleştirmenin en belirgin özelliği olarak "çok gelişmiş bir gerçek duygusu"na sahip olmasını gösterir. Bu öyle herkeste bulunabilecek, önemsiz bir şey değildir. Ayrıca kolayca takdir toplayacak bir nitelik de değildir. "Bu çok yavaş gelişen bir duygudur ve bu duygunun gelişmesini tamamlaması medeniyetin zirvesine ulaşmak demektir. Çünkü ulaşılması gereken pek çok gerçek seviyeleri vardır." diyor Eliot. Bu düşüncelerde Batının büyük eleştirmenleri yetiştirmesinin sırrını bulmak mümkündür. Eliot ve ondan önceki bazı Batılı yazarlar, eleştirmenin en belli başlı araçları olarak mukayese ve tahlili göstermektedirler. Bu araçların çok dikkatli bir şekilde kullanılması gerektiğine de vurgu yapıyorlar.

Kimilerine göre, esaslı bir eleştiriden söz edemeyişimizle bizde Batıdaki gibi sanat topluluklarının olmayışı arasında bir bağlantı vardır. Köşede bucakta toplanan arkadaş grupları kendilerine has ve sistemsiz bazı görüşlere sahiptirler ve bundan dolayı tercihleri "tezatlarla dolu, değişken ve belirsiz"dir. Yani bir tercih anarşisi vardır. Bu noktada Peyami Safa, edebiyatımızın geçmişle alakaya dikkati çeker. Geçmişle alaka koparılsa köksüz ve soysuz bir yenilik kaçınılmaz olur.

Görülüyor ki eleştirmenlik esaslı bir donanımı gerektiriyor. Bazı teknik malumata sahip olmak yetmiyor. Süzülmuş bir edebî zevk, geleneği derinden kavrama, çağdaş dünyanın ölçülerini kollama, önyargıları bertaraf etme gibi birçok girift mesele var önünde eleştirmenin. Bunun için beklenen eleştirmen bir türlü yetişmiyor, ve bunun için edebiyatımızın teorik tarafı üzerinde kafa yoranlar bir elin parmaklarını geçmiyor. ■

EDEBİYAT VE GELENEK İLİŞKİSİ

MUSTAFA MİYASOĞLU

Bir söz sanatı olarak ortaya çıkan edebiyat, sanatçının gerçeğiyle toplumun gerçeği çakıştığı anda ifadesini bulur ve kültürel değerlerle bütünleşirse, tabii bir görev ifâ etmiş olur. Malzemesi de muhatabı da insandır. Bu yüzden ona en uygun dili, onu en iyi kavrayacak perspektifi bulmak zorundadır. Günlük dilden sanatın dilini, geleneğin çizgisinden yeniliği bulmaya mecburdur. Kısaca edebiyat, somut ilişkilerden soyut sonuçlar çıkarmasını beklediği okuyucusunun iç dünyasındaki kargaşaya da bir düzen getirerek, onu evrensel ve mutlak olana yöneltmelidir. Edebiyat geleneğimizde bunun çok güzel örnekleri var.

Bu anlamda edebiyat, en somut ilişki ve görüntülerden, en soyut hedeflere ulaşabildiği ölçüde önemli ve kalıcı bir faaliyet alanıdır. Etkisi de buradan gelir. En küçük insanî ilişkiden, insan

eli değen en küçük nesneden, idrakin ulaşabildiği son noktaya kadar her şey edebiyatın ilgi alanına girer. O bakımdan, ilk evliya-şairlerden beri bizim toplumumuz için edebiyat "her şey"dir; her şey edebiyatla anlatılır. Eski kültürümüzde edebî olanla İslâmî olan aynı kimliği taşır, aynı müştereklere sahiptir.

Ahmet Yesevî'nin "hikmet"lerinden Muallim Naci'nin gazellerine ve yeni tarz şiirlerine kadar, eski kültürümüzün çerçevesinde oluşan bütün edebî verimler, insanî ilişkiden İlâhî mesaja ulaşmak gibi bir hedefe sahiptir. Mesnevî'den Yunus'un ilâhilerine, Leylâ ile Mecnun'dan Şeyh Galib'in gazellerine kadar hep aynı dünya görüşünü bulabiliyorsak, bunu sanatçı ile toplumun bütünleşmesine bağlamak gerekir. Bu bakımdan eski edebiyatımız son derece tabii bir oluşum içindedir. Devlet başkanından yeniçeri sını-

fından Halk şairine, Divan tarzı şiirler yazan Şeyhülislâm'dan Tekke şairine kadar hep aynı değer ölçülerinin, aynı sanat ve insan anlayışının temsilcileriyle karşı karşıya olmuşuz. Bu bütünleşme içinde oluşan edebiyat da tabii bir fonksiyona sahiptir. Çünkü devleti ve toplumuyla bütünleşen herkes gibi sanatçı da aynı medeniyetin sözcüsüdür. Onun değerlerini dile getirir, o çerçevede eser verir.

Edebiyat Her Şeyle İlgilidir

Başlangıcından beri bizde edebiyat "her şey" olmuştur, yazılan her şeyde edebîlik çabası görülmüştür. Batı kültüründe ortaya çıkan sistematik ayırım doğu kültüründe yoktur. Başta devlet adamı, herkes şiir ve öteki güzel sanatlarla bezenmiş bir kültürü benimser. Haremdeki cariyelere bile bu kültür öğretilir...

"Edebiyat her şey değilse onunla uğraşmak boşunadır" diyen J.P.Sartre'in varoluşçu bir tavırla endişesini duyduğu fonksiyonellik, kültürümüzün temelinde vardır. Modernizmin kısılcasına giren yeni Türk edebiyatı, Servet-i Fünun'la birlikte toplumdaki kopunca, kendine yeni dayanaklar aramaya başladı. Bunca yazılıp çizilenle toplumun çoğunluğu ilgili görünmez hâle gelince, ister istemez sanatçı da durumunu gözden geçirdi. Fildişi kulede gezindiğini sananlar, neden sonra kavanoz edebiyatının sözcüsü olduklarını anladılar. Batıcılığın her alandaki çıkmazı, edebiyat alanında da kendini gösterdi.

Esasen, Tanzimat'la birlikte toplumla edebiyat adamı arasındaki bütünlük bozulur. Edebiyat da medeniyet gibi bir krize girmiştir. Değer yargıları ve ölçüler değişir. Sanatçı koptuğu eski kültür-

müzün İslâmî değerleri yerine, Hristiyan batılının medeniyet değerlerini ikâmeye çalışır. Şinâsi, Peygamberimiz için kullanılan sıfatları Büyük Reşit Paşa için yazdığı kasidede kullanmaktan çekinmez. Namık Kemal, vatan ve hürriyet gibi henüz toplumun bilmediği kavramlar için kasideler yazmaya, ağıtlar söylemeye başlar. Dolayısıyla toplumdaki tabii seyrinden çıkar edebiyat faaliyeti. Divan şairlerinin mazmunlarını sosyal gerçeklikten uzak, soyut bir dünyada teşekkül ettiğini söyleyenler, kendileri de aynı keyfiliğe düşer. Divan şairlerinde zihnî bir kurguya bürünen imajlar, Namık Kemal ve arkadaşlarında tama-

mıyla soyut düşüncelere kahraman kimliği kazandırma çabasına dönüşür. Bu tutum, sıhhatli bir edebî faaliyete imkân vermez. Çünkü sanat, somut hayattan yola çıkar. Soyut kavram ve düşüncelerle bilim ve felsefe uğraşır.

Bu anlamda yeni edebiyatımız, yapay bir görüntü ortaya koymaktır. Birbirine zıt görüşlerle geliştirilmeye çalışılan edebî akımların toplumla göbek bağı yoktur sanki. Aslında bugün birçok kişinin hissettiği durum, Tanzimat edebiyatının başlangıcından beri vardır. Servet-i Fünun'la birlikte bu hal ortaya çıkmıştır.

Namık Kemal'in başlattığı bu edebiyat faaliyetinin soyut ve ide-

olojik tavrı, zamanla yapay bir kimliğe bürünür. Bunun en çarpıcı örneklerini Abdülhak Hâmid'in eserlerinde görmek mümkündür. Toplumla organik bağı olmayan şair, yabancı ülkelerdeki elçilik faaliyetlerinin yanı sıra yoğun bir sanat faaliyeti de sürdürür. Ama yazdıklarını kimseye ulaştıramaz. Gazete ve dergilerin şiirlerine teşne olmasına, sanat çevrelerinin ona "şair-i âzam" demesine rağmen, Hâmid bir türlü sesine ve etkisine açık bir kültür çevresi oluşturamaz.

Tanzimat sonrasının ilk büyük sanatçısı olan Hâmid'in eserlerinde dikkati çeken bu yabancılığı, bütün entelektüel faaliyetlerimizin son yüzyılı için geçerli sayabiliriz. Her alanda olduğundan fazla ve önemli bir tarzda edebiyatımız yapay bir kimlik göstermişse, bunun çok esaslı sebepleri olmalıdır. Bunu tek boyutlu estetik bir olay olarak görmenin imkânı yoktur. Batıcı ve yenilikçi bir edebiyatın, daha genelde başka bir kültür ve medeniyetin sözcülüğünü üstlenen sanatçı, ister istemez köklerinden kopacaktır. Bu kopuşun kaçınılmaz sonuçlarından en dikkat çeken, yapay edebiyat akımları ve anlayışlarıdır.

Gelenek, Tarih Şuuru ve Çağdaşlık

Servet-i Fünun, Millî Edebiyat, Cumhuriyet Edebiyatı, Garip Şiiri ve İkinci Yeni anlayışları, hep bu yapaylığın etkilerini taşırlar. Edebiyattan başka alanlarda eser veren Türk sanatçısı da bu yapaylığın etkisinden büsbütün kendisini kurtaramamaktadır. Bugün, son yılların en etkili ve kültürel temelleri itibarıyla en tabii gelişme göstermesi gereken yeni İslâmî eğilimler, bu yapay zemin üzerin-

de geliştiği için, yer yer yapay tavırlar sergilemekten maalesef geri kalmıyor. Halbuki İslâmî eğilimde eser verenlerin özde karşı oldukları insanlar ve akımlar, yapay kimlik ve tavırların sahibi batıcılarıdır. Bu etkilenmeler de geçicidir.

Tanzimat sonrasında bu yapay edebiyatın bütün görüntülerine ilk karşı çıkanlar, Muallim Naci, Mehmet Âkif ve Yahya Kemal olmuştur. Bunların oluşturduğu tepki, Necip Fazıl'ın kendine özgü tavrına imkân veren bir ortam hazırlamış, toplum bu son derece tabii çıkışı kabulle karşılamıştır. Bu dört şahsiyetin büyüklüğü ve birlikte mütalâasını mümkün kılan ortak özelliklerin en önemlisi, yapay edebiyat anlayışlarına ve yapay ilişkilere karşı çıkmalarıdır. Böyle bir tavırla yerli bir dünya görüşü temsil edilmiştir.

Şimdi geleneği düşünmenin ve onu sanal bir dünyada yapay sanatla yanlış ilişkilerden kurtarıcı tek imkân olarak görmenin tam zamanıdır. Ama nedense 1970'li yıllarda ortaya çıkan gelenek tartışmaları, ondan yararlanma gereği konusunda yazılıp söylenenler birden bire kesildi. Halbuki her kültür ve sanat anlayışının en önemli meselesi, kültürel değer ölçüleridir. Her ülkenin sanat ve edebiyat alanındaki teorik birikimi, geçmişle hesaplaşarak ortaya çıkabilir. Geleneği olmayan yeniliğin kökü yoktur, yaşatılamaz...

Burada konuyla epeyce ilgilenmiş ve batıda "dinamik gelenekçilik" anlayışının sözcülerinden olan T.S.Eliot'un Gelenek ve Şair adlı yazısında, geleneğin nitelikleriyle ilgili bir parçayı gözden geçirelim:

"...gelenek, hemen bir önceki neslin başarılarını eleştirmeksizin kö-rükörüne taklit etmek anlamında kullanılacaksa, kesinlikle ondan ka-

çınılmalıdır. Buna benzeyen ve doğar doğmaz kaybolup giden akımlar gördük; yenilik tekrardan daima daha iyidir. Gelenek bundan daha geniş bir anlama sahiptir. O, hiçbir gayret sarfetmeksizin edinilecek bir miras değildir. Eğer geleneğe sahip olmak istiyorsanız, çok gayret sarfetmeniz gerekir. Geleneğe sahip olmak için önce "tarih şuuru" geliştirmeye ihtiyaç vardır. Tarih şuuru ise, yirmi beşinden sonra da şiir yazmaya devam etmek kararında olan herkes için kaçınılmaz bir şeydir. Tarih şuuru, sadece "geçmişin" geçmişliğini bilmek değil, fakat onun "hal"de de var olduğunu anlamak demektir. "Tarih şuuru" olan bir şair, yalnız kendi zamanının şuurunu ifade etmekle kalmaz. Onun için Homer'den bu yana bütün Avrupa edebiyatı ve onun içinde düşünülmesi gereken kendi milletinin edebiyatı aynı anda vardır ve bütün edebî eserler organik bir bütün oluştururlar. "Geçmiş"in "hal" içinde varlığını hissetmek kadar ebediyeti, sınırsız, sınırlı olanda, yani bugünde bulmak, bu beraberliği hissedebilmek bir yazarın gelenekçi yapar. Aynı zamanda bir yazarın içinde yaşadığı zaman ve mekânın, yani çağdaşlığının keskin bir şekilde şuurunda olmasını sağlayan şey de budur."

Görüldüğü gibi, yapay edebiyattan kurtulmanın, fonksiyonel bir faaliyette öncülük etmenin biricik yolu, gelenekle hesaplaşmak ve eski edebiyat kültüründen faydalanabilmek için bize özgü bir teorik birikim oluşturmaktır. Öteki türlü yeni olsun diye yapılan yenilikler, yeni diye bilinenleri taklit etmekten kurtulamaz. Edebiyatın bugün, "Olsa da olur, olmasa da!" görüntüsünü başka türlü değiştirmek mümkün değildir. Edebiyat, kültürümüz açısından "her şey" olmadığı sürece, boş bir uğraşı olmaktan kurtulamaz. ■

Musul şehri, çöllerden esip gelen alev gibi sıcakların içinde yanıyordu. Arada bir vadi el-Kesep'ten kopup gelen serin bir rüzgâr, mağrur çöl rüzgârlarının anaforunda Musul'a nefes aldırda da, Dicle üstünde buharlaşan havanın boğazları, yürekleri sıkıan ağırlığını sürükleyip götüremiyordu. Bezin bir ikinci sıcaklığına yenik düşmüştü Musul...

Musul Valisi Kubaysah da, bu korkunç sıcaklığın bunaltısından kendini kurtarmak niyetiyle, "Vâlilik Sarayı'nın Dicle'ye bakan geniş, gölgelikli balkonunda, başarıdımca Ebû Sayyâd ile oturmuş, soğuk şerbetini yudumluyordu. Hizmetkârların altın tepside getirdikleri ve henüz buzlu su ile yıkanmış meyvelerden seçtiği bir elmayı, Kaba ve hoyrat bir ısırtış kürtüsüyle koparıp ağzına alan Vâli, Ebû Sayyâd'a döndü.

- Bağdat'taki Sultan'a Musul'dan şikâyet mektupları, ulakları, heyetleri gidiyormuş doğru mu ya Ebu Sayyâd? diye sordu. Başyardımcı başını öne eğdi ve

- Maalesef doğru efendim. Hârûn'ür-Reşid Sultanımıza gönderilen mektupların sayısı eksilmiyor, artıyormuş. Kimler olduğunu henüz tesbit edemediğimiz bazı nankörler, sizin Musul'daki idarenizden şikâyet edip, başka bir beldeye gönderilmesini istiyorlarmış... diye cevap verdi.

Vâli Kubaysah, kibirliliği ve gürlütlülüğü bir kahkaha attı.

- Ahmak herifler! Bencil adamlar! Başka bir beldeye gönderilsem, idare etme şeklim neyse, orada da öylece idare edeceğimi bilmiyorlar mı bu nankörler! Ha! Bilmiyorlar mı ya Ebû Sayyâd? Neyimi şikâyet ediyor-

NEYE NİYET, KİME KISMET

MUSTAFA YAZGAN

lar? Ne yapıyordum? İnsanlara yardım etmek imkansız.. imkansız! diye bağırırdı. Elmadan ikinci bir parçayı aynı kaba ve hoyrat ısırtışla dişledi. Dirseğini dayadığı balkon mermerinden çekerken, Dicle Nehri ile "Vâlilik Sarayı" arasında ki yoldan geçmekte olan bir hanım gördü. Başına örttüğü örtüden alnına düşen saçları koyu sarı, gözleri iri yeşil, beyaz tenli kadın, 20-25 yaşlarında görünüyordu. Elinde hamam bohçası vardı. Belli ki, hamamdan dönüyordu. Dalgın yürüyor, sol eliyle tuttuğu örtüsünün ucunu yelpaze gibi sallayarak serinlemeye çalışıyordu.

Kubaysah, ağzındaki elmayı iyice çiğneyip yuttuktan sonra, yalıtık bir tavırla Ebû Sayyâd'a döndü.

- Bak! Bak şuraya ya Ebû Sayyâd! Dünya'da ne güzeller varmış gör! Gör de şikâyet mektuplarını unut!

Başyardımcı başını çevirdi. Dikkatle baktı. İçinde dalkavukluğun sefil niyeti dalgalandı. Kadına bir kerre daha baktıktan sonra konuştu.

- Efendim! Musul'da nice böyle güzeller vardır. Aslında hepsi sizin haremimize lâıktır. Emriniz olursa soralım bakalım, kimin nesi imiş?

- Eeee! Sonra?

- Sonrası kolay efendim... Benim görünmeyen hizmetlerimden biri de, haremimizi şenlendirmek değil mi?

- Yamansın ya Ebû Sayyâd! Aının üstüne atıl bakalım! Hizmetin dinarlarla tartılır biliyorsun!..

***

Emir verildi. Hemen hanımın peşine bir adama taktılar. Kadın, "Valilik Sarayı"ndan uzak bir semtte oturuyordu. Takip eden uşak sordu, soruşturdu. Sağlam bilgiler aldı. Hanım, o mahallede en hayırsıver, herkesin sevip saydığı ruh ve gönül iklimi zengin ve derin bir hatun kişi idi. Kocasını, Musul'un en maharetli marangoz ustası Seyyid Kâzım isminde bir derviş idi. Haberler kuş gibi uçtu. Yağmur gibi yağdı. Ertesi gün, Seyyid Kâzım Valilik Sarayı'na davet edildi. Zengin dekorlu, süslü, mermer bir odaya alındı. Musul Vâli Kubaysah, cumbalı ve kafesli bir pencere önünde, bir ayağını katlayıp, altına almış vaziyette, divanda oturuyordu. Ebû Sayyad ayakta idi. Konuştu:

- Buyur ya Seyyid Kâzım! Ehlen... sehlen...

- Estağfirullah efendim! Emriniz olmuş... Geldim...

HİKAYE

- Emir değil rica yâ Seyyid Kâzım! Şu valilik Sarayı'nı gördün mü?

- Gördüm efendim.

- Sarayın tamamı mermerden yapılmıştır.

- Evet efendim.

- Valimiz Kubaysah isterler ki, sonbahara girmeden bu sarayın bütün odalarının iç duvarları ahşap kaplama olsun. Sorduk, soruşturduk. Musul'da senin üstünde bir marangoz ustası yokmuş.

- Aman efendim. Estağfirullah. Ben neyim ki.

- Gerekli bütün malzeme yarın saray'ın bahçesine gelmiş olacak. Ancak, bu iş 40 gün içinde bitmeli. Bedeli, ağzından çıkacak rakamın tam 10 katı olarak ödenecek. Hiç şüphelen olmasın.

- Hayır. Hayır, hiç şüphem yok da efendim. Bu iş 40 günde bitmez. Benim gibi on marangoz çalışsa inanın bitiremezler.

- Bitmeli yâ Seyyid Kâzım! Bitmeli.. Bitmezse rica emre döner. Bu emir ise, senin idam emrin olur. Haydi Allah yardımcın olsun. Yarın iş başlıyor. Unutma.

Derviş boynunu bükük ayırdı saraydan. Yol boyunca düşündü... düşündü... ağladı sessiz sessiz... Eve nasıl geldi, nasıl girdi bahçeye hatırlamıyordu. Genç ve güzel hanımının bahar rüzgârı gibi güzel sesiyle kendine geldi.

- Seyyidim! Nedir bu hâlin? Köylerin mi yandı? Sürülerin mi yok oldu? Dünya başına yıkılmış gibisin...

Derviş, sevgi ile hanımına sarıldı. Onu alnından öptü.

- Bir dert geldi, çattı başıma ki sorma... dedi.

Hanım:

- Anlat. Anlat ki, derdini birlikte göğüsleyelim... diye ısrar edince, Seyyid Kâzım, olanları bir bir naklettirdi ve:

- Bu iş 40 günde bitmez hatun, bitmez. Vâli Kubaysah canıma kastetmiş gibi. Ebû Sayyad, işin sonunda idâm var idâm dedi.

Hanım derin bir teslimiyet içinde:

- Seyyidim. Dervişim, şimdi bu karanlık ve kanlı hayalleri unut. Yarın hemen "Bismillah" de işe başla. Çalışırken, bir an bile idamı aklına getirme. Tamam mı? Bilmez misin ki, Allah'ın emri, izni, takdiri olmadan kuş kanadını çırpamaz. Sana doğruluk ve sadakat yakışır. Haydi yiğidim. At sıkıntılarını üstünden. Gel, gel de çorbanızı içelim; diyerek garip ve mazlum devrişi içeri çağırırdı.

***

Seyyid Kâzım, içindeki ruh fırtınalarını dışa vurmaktan, 'Valilik Sarayı'ndaki odaları ahşap kaplama işine devam ediyordu. Saraydaki odaların sadece on tanesini tamamlamıştı. Daha en az yirmi oda sırada idi. Bildirilen 40 günlük süre bitmişti. İçini endişeler doldurdu.

Kırkıncı günün seher vaktinde, ezanlar okunurken, yataklarından kalkan Derviş ve hanımı, bahçedeki kuyudan çıktıkları buz gibi soğuk sularla abdest aldılar. Bahçenin bir köşesine serdikleri işlemeli İran halısı üstünde namazlarını kıldılar. Dua ve tesbihten sonra Seyyid Kâzım yanık bir sesle Kur'an okumaya başladı. Okurken, elinde olmadan gözlelerinden sicim gibi yaşlar iniyordu. Hanımı, başını öne eğmişti. O da Derviş'e hissettirmeden sessiz sessiz ağlıyordu. Arada bir tülbendi ile yavaşça gözyaşlarını siliyordu. Bahçeyi yoğun bir keder havası kaplamıştı. Seyyid Kâzım, hâfız-ı Kur'an idi. Kaptırmıştı kendini sûrelerin âyetlerin emsalsiz ve de-

rin mânâlarına. Okuyor, okuyordu.

Güneş, Musul'un doğusundaki hurmalıklardan yükselmiş, Dicle Nehri'nin üstünde pırıltılarla güne "Merhaba" diyordu. Namaz kılan bir toplum, güneşle birlikte işe başlıyor, Musul uyanıyordu.

Telâşlı bir uşak, Dicle boyunca koştu. Sonra kıyından ayrılıp, bahçeler içindeki evlerden birine Seyyid Kâzım'ın evine erişti. İçeriden hâlâ okunan Kur'an'ın sesi geliyordu. Uşak, kapıyı sert ve hızlı hızlı çaldı. Derviş sustu. Hanımı başını kaldırdı. Seyyid Kâzım ile gözgöze geldiler. Her ikisinin gözleri kan çanağı gibi idi. Güzel kadın, kendini topladı. Derviş:

- Sadakallahul azım... diye okumayı bitirip kalktı. Bahçe kapısı, daha telâşlı, daha sert vuruluyordu. Sakin bir tavırla kapıyı açtı. Uşak, nefes nefese idi.

- Yâ Seyyid Kâzım! Hemen Vâlilik Sarayı'na gelmen emredildi. Durma! Haydi haydi! Ebû Seyyâd gönderdi beni.

- Biliyorum evlâd.. Müsaade et de, şu biçâre kadını ile helâlleşeyim. Hemen gidelim. Olur mu?

- Ne helâlleşmesi be yahu! Ebû Seyyâd beni gönderirken "kimseye birşey söyleme" dedi. Bu gece, sabaha karşı zâlim Vâli Kubaysah öldü. Öğle namazından sonra defnedeceğiz. "Marangoz Seyyid Kâzım gel-sin, bir iki saat içinde hemen bir tabut yap-sın. Gecikmesin." dedi.

Derviş, geriye döndü Evin kapısında ayakta ağlayarak durup mahzun mahzun bakan kadına seslendi:

- Gönlümün surûru kadını ağ-lama. Vali Kubaysah bu gece ölmüş. Ona tabut çakmaya gidiyorum. Kuşluk vakti dönünce sabah çorbanızı içeriz inşaallah... dedi.

Bilindiği gibi Ermeni meselesi yine gündemde. Buyurun size Ermeni tarihinden ve Ermeni meselesinden bir kaç anekdot:

Bunları biliyor muydunuz?

* Romalılar Ermenileri sevmezlerdi. "Neron(54/68) sarayının en gözde yazarlarından olan Petro'nun Ermeniler hakkındaki yazısında 'Ermeniler de insandır ama evde dört ayak üzerinde yürürler' dediğini;

* Ermenilerin diğer milletlerden önce 301 yılında Hristiyan olduklarını; ancak Sasani hükümdarları Keyhüsrev ve Ardeşir'in binlerce Ermeni'yi eski dinlerine dönmeleri için İran'a sürdüklerini ve bunun Ermenilerin ilk tehciri olduğunu; İran hükümdarı Şapur'un ülkeyi aldığı gibi Ermeni Hristiyan din adamlarını ateşe attığını, Yunanca kitapları yak-tırdığını, Farsça'yı yaymaya çalış-tığını;

* Bizans/Ortodoks kilisesinin, Ermeni Gregoryan kilisesini sap-kın kabul ettiği için onları bölge-den çıkarma kararı aldığını, Bizans'ın kilise baskısı dayanılmaz olunca Ermeniler'in Muaviye'ye müracaat ederek İslam tabiiyetini

ERMENİLER HAKKINDA

ERTUĞRUL BAYRAMOĞLU

kabul ettiğini, dinlerinde serbest bırakılan Ermenilerin İslam ordularına karşı koymadıklarını gören Bizans İmparatoru II.Konstantin'in Ermenistan'ı kuvvetle idaresi altına almaya ve Ermenileri Ortodoks yapmaya karar verdiğini, Heraklius(610-641)'un torunu Constantin zamanında Ermenilere zorla Rumca ayin yaptırıldığını, 1045 tarihinde ise IX.Konstantin'in Ani şehrini aldığını ve Ermenilerin Ortodoks olması için Ani'de bulunan kiliseyi yaktırdığını, Ermenilerin orta Anadolu'ya göç ettiklerini ama inançlarından vazgeçemediklerini;

* Büyük Selçuklu devleti bölgeyi ele geçirdiği zaman 1100 yılından beri Ermenistan denilen coğrafi bölgede Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Sasaniler, Bizans,

Müslümanların egemen olduğunu;

* Bizans zulmüne karşı Selçuklulardan Alpaslan'ın Ermenileri Bizans'a karşı koruması altına aldığını, hatta Ermeni Kralı David'in oğlu Kivriken'in kızı ile evlendiğini;

* Ani Ermeni patriği başkanlığındaki bir heyetin Melikşah'ı ziyaret ederek bazı isteklerde bulunduğunu, bunun üzerine Melikşah'ın "Ermeni patrikliğinin tek bir makamla temsil edilmesi, bütün kilise manastır ve din adamlarının vergiden muaf tutulması" için bir ferman hazırlattığını; bu ferman üzerine Ermenilerin oturduğu bölgelerin imarı için büyük çabalar harcadığını, bütün ermeni kilise ve manastırlarının Selçuklu devleti himayesine alındığını,

* En büyük Ermeni tarihçisi kabul edilen Urfalı Mateos Vekainamesi'nde "Ermeni milletinin Grek (Bizans) milleti yüzünden çektiği ızdırapları kim birer birer tasvir edebilecektir. Çünkü Grekler, Ermeni milletinin kumandanlarını kendi ev ve eyaletlerinden çıkarıp götürmüşler, Ermenistan'ın krallık tahtını devirmişlerdir. Ermenistan, Greklerin elinden (Türkler tarafından) alındıktan sonra Ermeniler Romalıların bütün fenalıklarından kurtulmuş oldular. Ama onlar bundan sonra da Ermeni mezhebinin tetkikiyle uğraştılar ve Allah'ın kilisesinin içinde kargaşalık ve kavga çıkardılar. Onlar bu gayeleri ile bütün ermeni prensleri ve kumandanlarını şarktan çıkarıp kendi memleketlerinde ikamet etmeye mecbur ettiler... Onlar... bütün Ermenileri batıl mezheplerine sokmak istiyorlardı... İşte Ermeni milleti bu suretle esaret altına alındı. Memleket kamilen kanla kaplandı ve bir ucundan öbür ucuna kadar çalkalanan bir kan deryası haline geldi" dediğini;

* Oysa Suriyeli Mihail'in, Türkleri "Bir kimsenin nasıl ibadet ettiğini araştırmak ve bu nedenle bir kimseyi cezalandırmak onlara çok ters gelen bir şeydir. Bu yönden hain ve yobaz Greklerin tam tersidirler" diye tarif ettiğini;

* Fatih'in İstanbul'un fethinden sonra 1461 yılında Bursa başpiskoposu Ovakim'i İstanbul'a getirtip ve ona Ermeni patrikliği makamını vererek Rum patriği ve Yahudi hahambaşının sahip olduğu bütün hakları verdiğini; onu, Osmanlı sınırları içinde bulunan bütün Ermenilerin patriği olarak atandığını; ayrıca Ermeni patrikliğine Ortodoks ve Museviler içeri sine girmeyen bütün gayri Müslim uyruklular üzerinde de yetki ta-

nındığını;

* Bizans İmparatorluğu sırasında İstanbul'da Ermenilerin sanat ve ticaretle uğraşmaları bile yasakken Fatih'in İstanbul'u Ermenilerin en yoğun yaşadıkları şehir haline getirdiğini; Ermenilerin sadakati karşılığında ordunun barutunu yapmalarına dahi izin verildiğini;

* Bizans ile Ermenilerin 1000 seneye yakın bir arada bulunduğu, ama bu süre içinde İstanbul'da 3 tane kilisenin açılmasına izin verildiğini; Osmanlı idaresinde ise açılan Ermeni kiliselerinin sayısının 100'ü aştığını;

* Ermeniler'e '*milleti sadıka*' unvanı verildiğini, Ermenilerden 29 paşa, 22 bakan, 33 milletvekili, 7 büyükelçi, 11 konsolos ve 41 yüksek kademelerde görev yapan memur olduğunu;

* Amerikalı gazeteci Dr. George H. Hepwort ile 1897 yılında görüşen bir Ermeni'nin "Ah biz eskiden çok mesuttuk. Çok vergi ödüyorduk ama büyük ticari avantajlarımız vardı. Biz çok memnun hatta çok müreffeh idik. Fakat Berlin anlaşması ve İngiltere'nin işe karışması olmasaydı... Eğer Avrupa bizimle meşgul olmasaydı, biz bir istikbale sahip olabilirdik fakat bu günkü durumda, bana öyle geliyor ki biz mahkum edilmiş bir toplumuz" dediğini;

* Osmanlı devletinin içindeki Ermenileri ayaklandırmaya çalışan "Çar III. Aleksandr'ın Ermenileri Ortodokslarla karıştırarak bir

topluluk haline getirmek için bir takım tedbirler aldığını, Ermeni okullarını Ecmiyazin ruhani liderliğinden alarak Rus hükümetinin denetiminde Rusça eğitim veren okullar haline getirdiğini; Ermeni memurların da ya Ortodoks mezhebine geçmelerini ya da istifa etmelerini istediğini; Ermeni talebelerini Rus üniversitelerinden atarak adeta Grogeryan Ermenilerini ve kilisesini ortadan kaldırmaya yöneldiğini;

* 1842-1844 yılları arasında İngiltere'nin İstanbul'daki Büyükelçiliğinde müşavir olan Sir Henry Layard'ın, Dicle-Fırat vadisinin gelecekte büyük askeri ve ticari önem kazanacağını belirttiğini, bu tarihten 72 yıl önce avam kamarasını temsil eden bir heyet tarafından hazırlanan raporda, aynı bölgenin Hindistan için en kısa mesafe ve yol hususunda güvenli olabileceği üzerinde durulduğunu ve bölgenin İngiltere'nin kontrolü altına alınması... ifade edildiğini;

* İttihatçı liderler Malta'da toplanınca Ermeni kırımı ile yargılanmaya başlandığını; İngiltere'nin kendi kaynaklarından bunları ispat edemeyince Amerikan arşivlerinden yardım istediğini; Amerikan dışişlerinde yapılan araştırmada delil bulunamadığı cevabını aldığını, İngiltere'nin ikinci defa başvurusunun da sonuçsuz kaldığını ve tutukluların bu suçtan beraat ettiğini... biliyor musunuz?

"Ehlileştirilmemiş Yabani Arazi"

Kızıldere'nin sahip olduğu topraklarda hiçbir şey beyaz adamı memnun etmedi ve hiçbir şey onun değiştirici elinden kurtulamadı. Nerede kesilmiş, indirilmiş orman varsa, nerede hayvanlar kuytu köşelerinde dinleniyorlarsa, nerede yeryüzü dört ayaklılardan mahrum değilse soluk benizliler oraya "ehlileştirilmemiş yabani arazi" dedi. Halbu ki bize göre yabani, vahşi yer yoktur. Tabiat tehlikeli değil arkadaşcadır... Bu noktada beyaz adam ve kızıl derili inançları arasında önemli bir fark buluyorum (Siyu Kabilesinden Ayakta Duran Ayı)

7. UYUM PAKETİ DEĞİŞİKLİKLERİ (Eski ve Yeni Yasa Metinleri Notları)

Hazırlayan
Av. Tuğbay ÖZ

Şu günlerde oldukça kritik ve heyecanlı bir noktaya gelmiş bulunan AB- Türkiye ilişkileri, AB'nin, muktesebata uyum dairesinde Türkiye'den beklentilediği demokratikleşme adımlarına, Türkiye'nin, kamuoyunda bilinen adı olan uyum Paketleri ile karşılık vermesi sonucun olumlu bir seyre girmiş görünüyor.

AB'nin gerek mevcuat gerekse uygulama boyutlarında belirli bir kazanım düzeyine getirmiş bulunduğu muktesebatına, uyum sağlayarak ileride tam üyeliği sonuçlayan bir sürece girmek konusundaki kararlılığını her fırsatta vurgulamış olan Türkiye, bu kararlılığın şimdiki somut adımlarını işte bu Uyum Paketleri adı altındaki bir kısım kanunlarda değişiklik yapan yasaları çıkararak ortaya koymaktadır.

Bu paketlerden bugün itibarıyla sonuncusu olan 7. Uyum Paketi, getirdikleri bakımından Türkiye siyasi ve hukuki hayatında oldukça önemli değişimlere yol açacağı benzetilmektedir.

Özellikle, sivil siyaset üzerindeki militer etkinin kısmen de olsa kaldırılıyor olmasının Türkiye gerçeğine ne denli can alıcı bir öneme sahip olduğu hepimizin malumudur. Zaten bu yasalar konusunda, zaman zaman asker kaynaklı gerilimlerin ortaya çıkıyor oluşu, değişikliklerin, deyim yerindeyse meselenin beline vuran mahiyette olduğunun bir delili olarak gözlerden kaçmamaktadır.

Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'nın etkinliğinin azaltılması, MGK Genel Sekreterliği'nin görev ve yetkilerindeki daraltmalar, MGK kararlarının tavsiye niteliğinde olduğunun yasayla yeniden ve bilhassa vurgulanması, MGK faaliyetleri ve Genel Sekreterin atanması konularında Başbakan'a daha çok inisiyatif tanınması gibi değişiklikler ile Türk siyasi sisteminde beklenen yenileşmenin gerçekleştirilmesine imkan sağlaması bakımından 7. uyum Paketi, üzerinde durulması mutlaka gerekli olan yasal bir düzenlemedir.

Diğer yandan, Terörle Mücadele Kanunu, Dernekler Kanunu, Farklı Dil ve Lehçelerin Öğretilmesi Hakkında Kanun, Türk Ceza Kanunu ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda yer alan bazı antidemokratik hükümlerin, ülke içindeki sosyal beklentiler ve AB merkezli talepler yönünde kaldırılıyor oluşu pakete ayrı bir anlam daha yüklemektedir.

Netice olarak, Türk siyaset ve hukuk sisteminde sarsıcı değişiklikler yapmaya aday olan 7. uyum Paketi değişiklikleri, içerdiği önem bakımından üzerinde durulmaya değer görülerek tarafımızdan böyle bir çalışma hazırlanmıştır.

Aşağıda, 7. uyum Paketi ile getirilen yeni yasa maddelerini önceki halleriyle karşılaştırmalı olarak ve bizce önemli görülen noktalarda küçük notlar koymak suretiyle bilgi ve dikkatlerinize sunuyoruz.

TÜRK CEZA KANUNU

MADDE 159 - (Değişik: 235 - 5.1.1961) Türklüğü, Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisini, Hükümetin manevi şahsiyetini, Bakanlıkları, Devletin askerî veya emniyet muhafaza kuvvetlerini veya Adliyenin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif edenler (Değişik ibare: 4744 - 6.2.2002 / m.1) “(Değişik ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.1) “altı aydan” üç seneye kadar hapis” cezası ile cezalandırılırlar.

NOT: Anayasal Kuruluşları ve Kamu Şahsiyetlerini Tahkir ve Tezyif başlığını taşıyan TCK.’nın bu maddesinin 1. fıkrasında yapılan değişiklik ile bu suçu işleyenlere verilecek cezanın alt sınırı 1 seneden 6 aya indirilmiştir. Değişiklik ile sağlanmak istenen amaç, eleştiri özgürlüğünün sınırlarının genişletilmesidir. Çünkü bu gibi devlet aleyhine işlenen suçlarda cezaların yüksek oluşu, vatandaşların cezalandırılma olasılığı nedeniyle eleştiriden korkar hale gelmesine yol açmaktadır.

Birinci fıkrada beyan olunan cürümlerin irtikâbında muhatap sarahaten zikredilmemiş olsa bile onlara matufiyetinde tereddüt edilmeyecek derecede karineler varsa tecavüz sarahaten vukubulmuş addolunur.

Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına veya Büyük Millet Meclisi Kararlarına alenen sövenler (Değişik ibare: 4744 - 6.2.2002 / m.1) “15 günden 6 aya kadar hapis” cezası ile cezalandırılır.

Türklüğü tahkir yabancı memlekette bir Türk tarafından işlenirse verilecek ceza üçte birden yarıya kadar artırılır.

(Değişik son fıkra: 4963 - 30.7.2003 / m.1) Tahkir, tezyif ve sövme kastı bulunmaksızın, sadece eleştirmek maksadıyla yapılan düşünce açıklamaları cezayı gerektirmez.

Fıkranın Önceki Metni

(Ek fıkra: 4771 - 3.8.2002 / m.2 a) Birinci fıkrada sayılan organları veya kurumları tahkir ve tezyif kastı bulunmaksızın, sadece eleştirmek maksadıyla yapılan yazılı, sözlü veya görüntülü düşünce açıklamaları cezayı gerektirmez.

(*) 12 Nisan 1991 tarih ve 3713 sayılı Kanunun 4 üncü maddesiyle, terör amacı ile işlendiği takdirde terör suçu sayılır. Yargıtama Usulleri, Cezaların infazı ve Cezaların Artırılması bakımından ilgili Kanuna bakınız.

(**) Madde 169 da yer alan “eder veya her ne suretle olursa olsun hareketlerini teşhil” şeklindeki ibare, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.’de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 2. maddesi hükmü gereğince madde metninden çıkarılmıştır.

NOT: Bu fıkroda yapılan değişiklik, kişilerin tüm kamu organ ve kişilerini hedef alan tahkir ve tezyif kastı bulunmayan eleştirilerinin cezalandırılmamasını sağlamaya dönüktür.

MADDE 169 - 64 ve 65 inci maddelerde beyan olunan hal haricinde her kim, böyle bir cemiyete ve çeteye hal ve sıfatlarını bilerek barınacak yer gösterir veya yardım eder yahut erzak veya esliha ve cep hane veya elbise tedarik (...) (**) ederse üç seneden beş seneye kadar ağır hapis ile cezalandırılır. (*)

NOT: Devletin Emniyetine Karşı Çete Kurmak- Çetecilere Yardım başlığını taşıyan TCK.’nın bu maddesinde yapılan değişikliğin amacı, hangi hareketlerin çetecilere yardım sayılacağı konusundaki belirsizliğin giderilerek bu konudaki keyfi uygulamalara son vermektir.

MADDE 426 - (Değişik: 3266 - 6.3.1986) Hal-kın ar ve haya duygularını inciten veya cinsi arzuları tahrik ve istismar eder nitelikte genel ahlaka aykırı;

1 - Her nevi kitap, gazete, risale, mecmua, varaka, makale, ilan, resim, tasvir, plak, afiş, pankart, televizyon ve teyp bantları, fotoğraf, sinema veya projeksiyon filmlerini veya diğer anlatım araç ve gereçleri ile eşyayı teşhir eden veya ettirenler, bilerek dağıtanlar, satanlar veya dağıttıran veya sattıranlar, ve yahut ticaret veya dağıtım veya teşhir kastıyla tersim, tasvir, hak, imal veya tab veya teksir veya imla eden veya ettirenler yahut ithal veya ihraç veya Türkiye dahilinde bir mahalden diğer mahalle nakleden veya ettirenler ve bunlar üzerinde her ne suretle olursa olsun muamelede bulunanlar veya bunların ticaretini kolaylaştırmak maksadıyla bu fiileri icra edenler veya bu kabil anlatım araç ve gereçlerini vasıtalı veya vasıtasız şekilde tedarik edenler veya tedarik ettirenler, tedarik edilebileceğini bildirenler veya tedarik edeceğini ilan edenler veya ilan ettirenler,

2 - Eser ve mevzuları tiyatro veya sinema veya radyo yahut televizyonlarda veyahut umumi mahallerde temsil eden veya ettirenler,

3 - Hitabeleri umuma açık yerlerde veya umumi mahallerde irad edenler, İki milyon liradan on milyon liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

(Değişik 2. fıkra: 3445 - 11.5.1988) Bu fillerin

5680 sayılı Basın Kanununun 3 üncü maddesinde belirtilen mevkuteler vasıtasıyla işlenmesi halinde sahiplerine, mevkute bir aydan az süreli ise bir önceki ay ortalama fiilî satış miktarının, aylık veya bir aydan fazla süreli ise bir önceki fiili satış miktarının toplam satış bedeli tutarının yüzde doksanı kadar ağır para cezası verilir. Ancak bu ceza otuzmilyon liradan az olamaz. Bu mevkutelerin sorumlu müdürlerine, sahiplerine verilecek cezanın yarısı uygulanır. (*)

(Ek fıkra: 4963 - 30.7.2003 / m.3) Bilim ve sanat eserleri ile edebi değere sahip olan eserler bu madde kapsamı dışındadır.

NOT: Müstehcen hareketler başlığını taşıyan bu maddedeki değişiklik, bilim, sanat ve edebi amaçlarla meydana getirilen eserlerin müstehcen unsurlar taşımasalar da cezalandırma kapsamına alınmasını engellemek amacını taşımaktadır. Bilimsel ve sanatsal faaliyetlerin sınırlandırılmaması gerektiği şeklindeki AB standardına uyum sağlamak amacıyla yapılmıştır.

MADDE 427 - (Değişik: 3266 - 6.3.1983) Neşir veya tevzi edilmek üzere, halkın ar veya haya duygularını inciten veya cinsi arzuları tahrik ve istismar eden nitelikte genel ahlaka aykırı kitap, makale, varaka ve ilan yazanlar ile bu kabil makale, yazı ve resimleri ihtiva eden gazete ve mecmua gibi mevkutelerin sahipleri ve mevkute tanımına girmeyen basılmış eserler yayınlananları hakkında 426 ncı maddedeki cezalara hükmolunur. Bu mevkutelerin sorumlu müdürleri hakkında ise bu cezanın yarısı uygulanır.

426 ncı madde ile bu maddede yazılı evrak ve eşya müsadere (...) (**) olunur.

NOT: Müstehcen eser yada materyallerin ne yapılacağına düzenlendiği bu maddede yapılan değişiklikteki gaye, bu tür materyallere el konulduktan sonra onların imha edilerek ortadan kaldırılmasını engellemektir.

CEZA MUHAKEMELERİ USULÜ KANUNU

EK MADDE 7.- (Ek: 4963 - 30.7.2003 / m.5) 1.3.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanununun

243 ve 245 inci maddelerinde yazılı suçları işleyenler hakkında soruşturma ve kovuşturmalar acele işlerden sayılır, öncelik ve ivedilikle ele alınır. Bu suçlarla ilgili davalarda duruşmalara zorunluluk olmadıkça otuz günden fazla ara verilemez, bu davalara adli tatilde de bakılır.

NOT: TCK. 243 ve 245. maddeler, kamu görevlilerinin vatandaşa kötü muameleleri ve işkence yapmalarını düzenleyen maddelerdir. Bilhassa soruşturmalar esnasında kamu görevlilerinin kişilere işkence ve diğer her türlü kötü muamele yapmalarından kaynaklanan sıkıntıların giderilmesi amacıyla yapılan bir değişikliktir. İşkence yada diğer kötü muamele yapmak suçu sebebiyle yargılanan kamu görevlilerinin, yargılamalarının sürünce mede bırakılıp nihayetinde zamanaşımına uğratılması sonucunda ortaya çıkan iç ve dış kaynaklı rahatsızlıkların giderilmesi amaçlanmaktadır. Hükümetin AB uyum yönünde işkence konusundaki kararlılığının göstergesidir. Aynı zamanda insan haklarının iyileştirilmesi bakımından önemli bir adımdır.

ASKERİ MAHKEMELER KURULUŞU VE YARGILAMA USULÜ KANUNU

Asker Olmayan Kişilerin Askeri Mahkemelerde Yargılanmaları

MADDE 11 - (Değişik: 1596 - 8.6.1972) Askerî mahkemeler, asker olmayan kişilerin aşağıda yazılı suçlarına ilişkin davalara bakarlar.

A) (Değişik : 4191 - 9.10.1996) Askeri Ceza Kanununun 55, 56, 57, 58, 59, 63, 64, 81, 93, 94, 95, 100, 101 ve 102 nci maddelerinde yazılı suçlar,

B) Birinci askerî yasak bölgeler içinde veya nöbet yerlerinde karakollarda kışla ve karargâhlarda, askerî kurumlarda, yerleşme ve konaklama amacıyla kullanılan bina ve mahaller içinde askerlere fiilen taarruzda bulunan, söven veya hakaret eden veya askerlik görevine ilişkin işleri yapmaya veya yapmaya zorlamak için şiddet ve tehdide başvuranların Türk Ceza Kanununun bu fiillere ilişkin 188, 190, 191, 254, 255, 256, 257, 258, 260, 266, 267, 268,

(*) 11 Mayıs 1988 tarih ve 3445 sayılı Kanunun Geçici 2 inci maddesi gereğince, 426, 427 ve 428 inci maddeler göre verilen cezaların onda dokuzu affedilmiştir. Ancak, infaz edilecek para cezası otuz milyon lirayı geçemez. Tahsil edilmiş para cezaları iade olunmaz.

(**) Madde 427 nin 2. fıkrasında yer alan "ve imha" şeklindeki ibare, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 4. maddesi hükmü gereğince madde metninden çıkarılmıştır.

269, 271, 272 ve 273 üncü maddelerinde gösterilen suçları;

C) Nöbetçi, devriye, karakol, inzibat, askerî trafik, kolluk veya kurtarma ve yardım görevi yapan askerlere (Umumî emniyet ve asayişî korumaya ilişkin önleyici ve adlî zabıta görevlerini ifa ettikleri sırada jandarma subay, astsubay, erbaş ve erleri hariç) karşı bu görevleri yaptıkları sırada işlenen yukarıdaki (B) fıkrasında yazılı suçlar;

D) (Anayasa mahkemesinin 11.2.1978 tarih ve E.1977/130 K.1978/13 sayılı kararı ile iptal edilmiştir.)

E) Diğer kanunlar ile askerî mahkemelerde yargılamaları öngörülen suçlar.

(Ek fıkra: 4963 - 30.7.2003 / m.6) Askeri Ceza Kanununun 58 inci maddesinde yazılı suçların, barış zamanında asker olmayan kişiler tarafından işlenmesi halinde, bu suçlara ilişkin davalar askeri mahkemelerde görülmez.

İLGİLİ KANUN MADDELERİ

Askeri Ceza Kanunu

Madde 58 - (Değişik:3914 - 21.08.1940) Her kim, Türk Ceza Kanununun 153, 161 inci maddelerinde yazılı suçlardan birisini ve 155 inci maddede yazılı halkı askerlikten soğutmak yolunda neşriyatta ve telkinatta bulunmak ve nutuk irat etmek fiillerini işleyecek olursa millî mukavemeti kırmak cürmünden dolayı mezkur maddelerde gösterilen cezalarla cezalandırılır.

Türk Ceza Kanunu

MADDE 153 - (Değişik: 3038 - 11.8.1936) Askerî kanunlara karşı itaatsizliğe veya yeminlerini bozmağa veya askerî inzibat vazifelerini veya askerlik sanatlarına dahil diğer vazifelerini ihale teşvik eden veya kanunlara, yeminlerine, inzibat veya sair askerî vazifelere muhalif hareketleri medhû istihsan yolunda asker önünde sözler sarfeden kimse, fiil daha ağır bir cürüm teşkil etmediği takdirde yalnız bundan dolayı bir seneden üç seneye kadar ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

Fiil alenen işlenmiş ise, verilecek ceza iki seneden beş seneye kadar ağır haptistir.

Fiil harp zamanında işlenmiş ise, ceza üçte birden eksik olmamak üzere artırılır.

Fiil:

1 - Matbuat vasıtasile veya her hangi bir propaganda vasıtasile;

2 - Umumi veya umuma açık bir mahalde ve birden ziyade kimseler huzurunda;

3 - Toplanılan mahal veya içtimaa iştirak edenlerin adedi veya toplantının mevzuu ve gayesi itibarile hususi mahiyeti haiz olmıyan bir içtimada işlenmiş olursa Ceza Kanununun tatbikında aleni olarak işlenmiş sayılır.

Zabıta kuvvetlerine karşı bu fiilleri işleyenler hakkında da aynı hükümler tatbik olunur.

MADDE 161 - (Değişik: 121 - 20.11.1962) Harb esnasında âmmenin telaş ve heyecanını mucip olacak veya halkın mâneviyatını kırarak veya düşman karşısında memleketin mukavemetini azaltacak şekilde asılsız mübalâğalı veya maksadı mahsusa müstenit havadis yayan veya nakleden veya milli menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunan kimse beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezasıyla cezalandırılır.

Eğer fiil:

1 - Propaganda ile veya askerlere tevcih olunarak işlenmişse,

2 - Suçlu tarafından bir yabancı ile anlaşma neticesi yapılmışsa verilecek ceza 15 seneden eksik olmamak üzere ağır haptistir.

Eğer fiil, düşmanla anlaşma neticesi işlenmiş ise cezası müebbet ağır haptistir. Harb zamanında düşman karşısında milletin mukavemetini tehlikeye maruz kılacak şekilde kambioların tedavül kıymetini düşürmeye veya resmî veya hususi kıymetli evrakın piyasası üzerinde bir tesir yapmaya matuf hareketlerde bulunan kimse beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis ve üç bin liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasıyla cezalandırılır.

Eğer fiil, suçlu tarafından bir yabancı ile anlaşma neticesi yapılmışsa ağır hapis cezası on seneden ve düşmanla anlaşma neticesi işlenmişse onbeş seneden aşağı olamaz.

NOT: Bu kanunda yapılan değişiklik ile sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmaları sınırlandırılmıştır. Bu durumun, insan hak ve hürriyetleri hususundaki kriterlere aykırı olduğu aşikardır. Türkiye'nin gerek mevzuatındaki gerekse uygulama

malarındaki görüntüler dış dünyada kendisini zor duruma düşürmekte olduğundan bu sorunun giderilmesi yönünde atılan adımlardan biri olarak görülmelidir.

SAYIŞTAY KANUNU

EK MADDE 12.- (Ek: 4963 - 30.7.2003 / m.7 Yürürlük m.36) Türkiye Büyük Millet Meclisi araştırma, soruşturma ve ihtisas komisyonlarının kararına istinaden Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığının talebi üzerine Sayıştay, talep edilen konuyla sınırlı olmak kaydıyla denetimine tabi olup olmadığına bakılmaksızın özelleştirme, teşvik, borç ve kredi uygulamaları dahil olmak üzere tüm kamu kurum ve kuruluşlarının hesap ve işlemleri ile aynı usule bağlı olarak, kullanılan kamu kaynak ve imkanlarından yararlanma çerçevesinde her türlü kurum, kuruluş, fon, işletme, şirket, kooperatif, birlik, vakıf ve dernekler ile benzeri teşekküllerin hesap ve işlemlerini denetleyebilir. Denetim sonuçları, ilgili komisyonlarda değerlendirilmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulur.

Silahlı Kuvvetlerin elinde bulunan Devlet mallarının denetlenmesi, milli savunma hizmetlerinin gerektirdiği gizlilik esaslarına uygun olarak yapılır. Bu denetimin yapılmasına ilişkin esas ve usuller, Genelkurmay Başkanlığının ve Sayıştayın görüşü alınmak suretiyle Milli Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanarak Bakanlar Kurulunca kabul edilen "GİZLİ" gizlilik dereceli bir yönetmelikle düzenlenir.

Sayıştay Birinci Başkanı, Sayıştay Kanunu gereğince yapılacak denetimler sırasında gerekli görmesi halinde, meslek mensuplarıyla birlikte Sayıştay dışından uzman çalıştırmaya yetkilidir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinden gelen denetim taleplerine Sayıştayca öncelik verilir. Bu taleplerin Sayıştayca ne şekilde karşılanacağına ilişkin esas ve usuller ile Sayıştay dışından Birinci Başkanca uzman görevlendirilme esas ve usulleri Sayıştayca düzenlenecek yönetmeliklerde tespit edilir.

Cumhurbaşkanlığı bu madde kapsamı dışındadır.

NOT: Sayıştay Kanunu'na eklenen bu madde ile tüm kamu kurum ve kuruluşlarının mali yönden Sayıştay'ın denetimine açılmasına olanak sağlanmıştır. Yönetimin şeffaflığının gerçekleştirilmesi bakımından önemli bir adımdır. Bu yeni düzenlemede en çok dikkat çeken husus kuşkusuz

ki; askeri kurum ve kuruluşların da denetim kapsamına alınmış olmasıdır. Her ne kadar bu iş belli makamların görüşüne başvurmak gibi bir kısım prosedürlere bağlanıp uygulanabilirliği hususunda kafada soru işaretleri bıraksa da ilke olarak bu adım atılmış olması dahi Türkiye gerçeğinde önemli bir değişime tekabül etmektedir.

ÇOCUK MAHKEMELERİNİN KURULUŞU, GÖREV VE YARGILAMA USULLERİ HAKKINDA KANUN

Çocuk Mahkemelerinin Görevi

MADDE 6 - (Değişik: 3412 - 25.2.1988) (Değişik ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.8) "Onsekiz" yaşını bitirmeyen küçükler tarafından işlenen ve genel mahkemelerin görevine giren suçlarla ilgili davalara çocuk mahkemelerinde bakılır.

Çocuk mahkemeleri, bu Kanunda yazılı tedbirleri alır ve Kanunla verilen diğer görevleri yapar.

(...) (Madde 6'nın son fıkrası, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 35. maddesinin (a) bendi hükmü gereğince yürürlükten kaldırılmıştır.)

Kaldırılan Fıkra

Olağanüstü haller, sıkıyönetim ve savaş hali ile askeri mahkemelerin görevlerine giren suçlar ve Anayasanın 143 üncü maddesinin birinci fıkrasında sayılan suçlara dair hükümler saklıdır.

NOT: Bu yasada iki değişiklik yapılmıştır. İlki, çocuk mahkemelerinin görev alanını genişleten değişikliktir. Buna göre, 18 yaşın altındaki tüm kişiler çocuk kabul edilerek bunların işlediği suçlara artık istisnasız olarak Çocuk Mahkemeleri bakacaktır. Yasa maddesinin önceki halinde bu yaş sınırı 15'ti. Türkiye bu değişiklik ile bu konudaki uluslararası kriterlere uyum sağlamayı amaçlamıştır.

Maddedeki diğer değişiklik, çocukların işlediği suçlarda yargılama yetkisinin çocuk mahkemelerinde oluşunun istisnasının kaldırılmasıdır. Yasa maddesinin önceki halinde, olağanüstü ve sıkıyönetim gibi hallerde çocuk kişilerin işledikleri suçlar istisna tutulmuştu. Şimdi yapılan değişiklik ile bu istisna kaldırılmış olup bahsi geçen yaş grubundaki kişilerin işledikleri suçlarda yargı yetkisi istisnasız olarak Çocuk Mahkemelerine verilmiştir. Bu değişiklik, Türkiye'nin bir hukuk ayıbını daha gidermiştir.

DERNEKLER KANUNU

Amaç :

Madde 1 - Bu Kanunun amacı, kazanç paylaşma dışında, kanunla yasaklanmamış belirli ve ortak bir gayeyi gerçekleştirmek üzere, (Değişik ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.10) "gerçek veya tüzel en az yedi kişinin", bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmeleri suretiyle oluşturdukları derneklerle ilgili esasları düzenlemektir.

Eklenen İbare

.... gerçek veya tüzel en az yedi kişinin....

NOT: Dernekler Kanunu'nun bu maddesinde yapılan değişiklik, dernek kuruluşunda tüzel kişilerin de kurucu üye olabilmesine olanak sağlamıştır.

Dernek Kurma Hakkı :

Madde 4.- (Değişik: 4963 - 30.7.2003 / m.11) Fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını doldurmuş olan gerçek kişiler ile tüzel kişiler, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

Ancak;

1. Türk Silahlı Kuvvetleri ile genel ve özel kolluk kuvvetleri mensupları ve özel kanunlarında dernek kuramayacakları belirtilen memur statüsündeki kamu hizmeti görevlileri sürekli olarak,

2. a) Türk Ceza Kanununun İkinci Kitabının birinci babında yazılı suçların birinden mahkum olanlar,

b) Basit ve nitelikli zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, yağma, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas, kaçakçılık, resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma, terör eylemlerine katılma ve bu eylemleri tahrik ve teşvik suçlarından biriyle mahkum olanlar,

c) Türk Ceza Kanununun 316, 317 ve 318 inci maddelerinde yazılı suçlardan biriyle mahkum olanlar,

İki yıl süre ile,

3) Kurulması yasaklanmış dernekleri kuranlar ve yönetenler ile dernekler için yasaklanmış faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle mahkemece kapatılmasına karar verilen derneklerin yöneticileri kapatma kararının kesinleştiği tarihten itibaren bir yıl süre ile,

Dernek kuramazlar.

Eski Metin

Madde 4.- (Değişik: 4748 - 26.3.2002 / m.5 a) Fiil ehliyetine sahip ve onsekiz yaşını doldurmuş olan herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

Ancak;

1. Türk Silahlı Kuvvetleri ile genel ve özel kolluk kuvvetleri mensupları ve özel kanunlarında dernek kuramayacakları belirtilen memur statüsündeki kamu hizmeti görevlileri,

2. Affa uğramış olsalar bile;

a) Türk Ceza Kanununun İkinci Kitabının birinci babında yazılı suçlardan biriyle mahkum olanlar,

b) Basit ve nitelikli zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar, istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları ve resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma suçlarından biriyle mahkum olanlar,

c) Türk Ceza Kanununun 316, 317 ve 318 inci maddelerinde yazılı suçlardan biriyle mahkum olanlar,

Sürekli olarak,

3.a) Türk Ceza Kanununun 312 nci maddesinin ikinci fıkrasında yazılı suçtan mahkum olanlar hükümün kesinleştiği,

b) Kurulması yasaklanmış dernekleri kuranlar ve yönetenler ile dernekler için yasaklanmış faaliyetlerde bulunmaları sebebiyle mahkemece kapatılmasına karar verilen derneklerin yöneticileri kapatma kararının kesinleştiği,

Tarihten itibaren beş yıl süre ile,

Dernek kuramazlar

NOT: Dernekler Kanunu'nun bu maddesindeki değişiklik ile, dernek kurabilecek olan kişiler için önceden getirilmiş olan kısıtlamalar daraltılmıştır. Bu değişiklik gerek hiç dernek kurucusu olamayacak kimseler gerek de belli süre ile dernek kuruluşunda bulunamayacak kimseler bakımından yapılan bir değişikliktir. Dernek kuruluşunda hiç bulunamayacak olan kimseler, TSK mensupları, genel yada özel kolluk mensupları ve özel kanunlarında dernek kuramayacakları yazılı olan kamu hizmeti görevlileri olarak daraltılmıştır. Ayrıca önceden dernek kuruluşunda hiç bulunamayacak kimi kişiler bu gruptan çıkartılarak belli süre ile der-

nek kuramayacak kişiler grubuna aktarılmıştır. Diğer bakımdan, TCK'nın ilgili maddelerinden aldıkları cezalardan dolayı dernek kurucusu olamayan kimselerin yasaklılık süreleri indirilmiştir. Bu süre maddenin önceki halinde 5 yıl iken maddenin yeni halinde bir grup için 2, diğer bir grup için ise 1 yıl olarak belirlenmiştir.

Dernek Tüzüğü

Madde 8 - Her derneğin bir tüzüğü bulunur. Bu tüzükte aşağıda gösterilen hususların belirtilmesi zorunludur.

1. Derneğin adı ve merkezi,
2. Derneğin amacı ve bu amacı gerçekleştirmek için, dernekçe sürdürülecek çalışma konuları ve çalışma biçimleri,
3. (Değişik: 4963 - 30.7.2003 / m.12) Dernek kurucularının ad ve soyadları veya unvanları, meslek veya sanatları ya da faaliyet konuları, ikametgâhları ve tabiiyetleri,
4. Derneğe üye olma, üyelikten çıkma ve çıkarılmanın şart ve şekilleri,
5. Dernek genel kurulunun kuruluş şekli, toplanma zamanı,
6. Genel kurulun görevleri, yetkileri, oy kullanma ve karar alma usul ve şekilleri,
7. Yönetim ve denetleme kurullarının görev ve yetkileri, ne suretle seçileceği asıl ve yedek üye sayısı,
8. Derneğin şubesinin bulunup bulunmayacağı, bulunacak ise, şubelerin nasıl kurulacağı, görev ve yetkileri ile dernek genel kurulunda nasıl temsil edileceği,
9. Üyelerin ödeyecekleri yıllık aidat miktarı,
10. Derneğin iç denetim şekilleri,
11. Tüzüğün ne şekilde değiştirileceği,
12. Derneğin feshi halinde mal varlığının tasfiye şekli.

3. Bendin Eski Metni

3. Dernek kurucularının ad ve soyadları, meslek veya sanatları, ikametgâhları ve tâbiyetleri,

NOT: Bu maddedeki değişiklik, tüzel kişilerin de dernek kurucusu olabileceği yönündeki önceki maddelerde yapılan değişikliğe uyum sağlamak bakımından yapılan bir değişikliktir. Nitekim 3. bende "... veya unvanları..." şeklinde bir ibare

konulması tüzel kişilerin adlarının değil unvanlarının bulunduğu gerçeğinin bir gerekliliğidir.

Madde 10 - Bir il'de faaliyette bulunacak derneklerin kuruluş bildirisi ve eklerinin doğruluğu ile tüzükleri valiliklerce otuz gün içinde, birden çok il'de faaliyet gösterecek derneklerin kuruluş bildirisi ve eklerinin doğruluğu ile tüzükleri İçişleri Bakanlığına (Değişik ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.13) "altmış" gün içinde incelenir.

Kuruluş bildirisinde, tüzükte ve kurucuların hukuki durumlarında kanuna aykırılık veya noksanlık tespit edildiği takdirde, bunların giderilmesi geçici yönetim kurulundan yazı ile istenir. Bu yazının tebliğinden itibaren otuz gün içinde belirtilen noksanlıklar tamamlanmaz veya kanuna aykırılık giderilmezse mahallin en büyük mülki amirinin ihbarı üzerine Cumhuriyet Savcılığı derneğin feshi için yetkili mahkemeye başvurur. Ayrıca derneğin faaliyetinin durdurulmasını da isteyebilir.

(...) (3. fıkra, 3.7.1997 tarih ve 4280 sayılı Kanunun 6. maddesi hükmü gereğince yürürlükten kaldırılmıştır.)

Kuruluş bildirisinde ve tüzüklerde Kanuna aykırılık veya noksanlık bulunması veya Kanuna aykırılık veya noksanlıklar 2 nci fıkra da belirtilen süre içinde giderilmiş bulunursa, kuruluş bildirisini ve tüzükleri inceleyen makam keyfiyeti derneğe yazılır.

Maddenin eski metninde 1.fıkradaki altmış gün doksan gündü.

NOT: Kanun'un bu maddesinin 1. fıkrasındaki değişiklik, dernek kuruluşunda, idarenin sahip olduğu inceleme süresini kısaltmaktadır. Artık İçişleri Bakanlığı, dernek tüzüğünü 90 değil 60 gün içinde inceleyip başvuruyu sonuçlandırmak zorundadır.

Üye Olma Hakkı

Madde 16 - (Değişik 1. fıkra: 4778 - 2.1.2003 / m.19) Fiil ehliyetine sahip gerçek ve tüzel kişiler derneklere üye olabilirler.

Ancak, özel kanunlarında aksine hüküm bulunmamak şartıyla;

1. (Değişik ibare : 4279 - 3.7.1997) "Aşağıda" gösterilenlerden:

a) Anayasa Mahkemesi, üyeleri, Anayasa Mahkemesince,

b) Yargıtay üyeleri, Yargıtay Birinci Başkanlık Kurulunca,

c) Danıştay üyeleri, Danıştay Başkanlık Kurulunca,

d) Sayıştay meslek mensupları ile savcı ve yardımcıları Sayıştay Daireler Kurulunca,

e) Hâkim ve savcılar, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun görüşü alınarak Adalet Bakanlığınca, Verilen müsaade üzerine,

2. Bu Kanunun dördüncü maddesinde belirtilen diğer kamu hizmeti görevlileri ile ilgili bulundukları bakanlıkça tespit ve ilân edilen,

Derneklere üye olabilirler,

(Değişik 3. fıkra: 4963 - 30.7.2003 / m.14)
Diğer kanunların derneklere üye olamayacaklarını belirttiği kişiler ile ilköğretim ve ortaöğretim öğrencileri dernek üyesi olamazlar.

3. Fıkranın Önceki Metni

Bu Kanunun 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (2) ve (3) numaralı bentlerinde gösterilenler ile diğer kanunların derneklere üye olamayacaklarını belirttiği kişiler, ortaokul ve ortaöğretim öğrencileri dernek üyesi olamazlar.

NOT: Bu maddedeki değişiklik, aynı kanunun 4. maddesinde meydana getirilen değişikliğe uyum sağlamak bakımından yapılmıştır.

Bu Kanunun 4 üncü maddesinin ikinci fıkrasının (4) numaralı bendinde gösterilenler, bu bentte belirtilen yasak süresince dernek üyesi olamazlar.

Yükseköğretim öğrenci derneklerine öğrenci olmayanlar; (...) (*) derneğin kurulduğu kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmayan kamu hizmeti görevlileri ve kamu hizmetlerinde çalışan meslek mensupları tarafından kurulan derneklere de o meslekten olmayanlar (...) (**) üye olamazlar.

Türk vatandaşı olmayanların derneklere üye olabilmeleri için Türk vatandaşlarında aranan şartlardan başka, o yabancının Türkiye'de ikamet etme hakkına sahip olması da gereklidir. Fahri üyelik için ikamet şartı aranmaz.

Dernek yönetim kurulu, üyelik için yapılan müracaatları en çok otuz gün içinde bağlayıp sonucunu müracaat sahibine yazı ile duyurmak zorundadır.

Yükseköğretim öğrencilerinin, kurumlarından alacakları öğrenci belgesi ile öğrenci derneklerine yaptıkları müracaat üzerine üyeliğe kabulleri zorunludur.

Üyeliğin Sona Ermesi

Madde 17 - Öğrenci derneği üyesi iken öğrencilik sıfatı sona erenlerin, (...) (***) kamu hizmeti görevlilerince kurulan derneklerin üyesi iken o derneğin kurulduğu kamu kurum veya kuruluşundan veya kamu hizmetinden emeklilik dışında herhangi bir nedenle ayrılanların, derneklere üye olma hakkını kaybedenlerin ve dernek tüzüğüne aykırı hareketlerinden dolayı üyelikten çıkarılanların, kayıtlı bulundukları derneklerdeki üyelikleri sona erer.

Yukarıda belirtilen durumlardan birinin tespiti halinde, üyelik kaydı dernek yönetim kurullarınca silinir.

NOT: 17. maddedeki değişiklik, Dernekler Kanunu'nun 2002 yılında 4771 sayılı kanunla kaldırılan 39. maddesi ile oluşan yeni düzene uyum sağlamak bakımından yapılan bir değişikliktir.

Şubelerin Kuruluşu

Madde 31 - Dernekler, tüzüklerinde belirtilmiş olmak kaydıyla gerekli görülen yerlerde şube açabilirler. (...) (****)

Bu amaçla, dernek yönetim kurulunca yetki verilen en az üç kişi tarafından şubenin açılacağı yerin en büyük mülkî amirliğine yazılı müracaat yapılır. (Değişik 2. cümle: 4963 - 30.7.2003 / m.16) Bu ya-

(*) Madde 16'nın 5. fıkrasında yer alan "bu Kanunun 39 uncu maddesinde gösterilen derneklere," ibaresi, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 14. maddesi hükmü gereğince madde metninden çıkarılmıştır.

(**) (...) içindeki "ile milletvekilleri" ibaresi 3.7.1997 tarih ve 4279 sayılı Kanunun 6. maddesi hükmü gereğince yürürlükten kaldırılmıştır.

(***) Madde 17'nin 1. fıkrasında yer alan "39 uncu maddeye göre" ibaresi, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 14. maddesi hükmü gereğince madde metninden çıkarılmıştır.

(****) Madde 31'in 1. fıkrasının "Kamuya yararlı dernekler hariç diğer dernekler, il, merkez ilçe, ilçe ve köylerde birden fazla şube açamazlar." şeklinde yer alan 2. cümlesi, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 14. maddesi hükmü gereğince madde metninden çıkarılmıştır.

zıda, kurucuların adı ve soyadı, baba adı, doğum yeri ve tarihi, unvanı, meslek veya sanatı, faaliyet konuları, ikametgahı ve tabiiyeti ile şube merkez adresinin bildirilmesi ve yazıya dernek tüzüğünden iki örnek ile yetki belgelerinin eklenmesi zorunludur.

(...) (Madde 31 in son fıkrası, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 35. maddesinin (b) bendi hükmü gereğince yürürlükten kaldırılmıştır.)

Kaldırılan Fıkra

Şube kurucularının, şubenin açılacağı yerde en az altı aydan beri ikamet etmeleri zorunludur.

NOT: Değişiklik ile dernek şubesi kurucusu olmak isteyen kimseler için aranan en az 6 ay şube açılacak olan yerde ikamet etme zorunluluğu kaldırılmıştır.

Öğrenci Derneklerinin Amaç Ve Faaliyetleri

Madde 38.- (Değişik: 4748 - 26.3.2002 / m.5 e) Yükseköğretim kurumlarında kayıtlı öğrenciler, ancak eğitim, öğretim, çalışma, moral, beslenme, dinlenme (Ek ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.17) "sanat, kültür, bilim" ihtiyaçlarının karşılanması, beden ve ruh sağlığının geliştirilmesi ve öğrencilerin bu konularda kurum idaresi veya diğer kuruluşlar nezdinde temsil edilmesi amaçlarıyla öğrenci derneği kurabilirler.

Maddenin Eski Metni

Madde 38 - Yükseköğretim kurumlarına kayıtlı öğrenciler ancak, eğitim, öğretim, çalışma, moral, beslenme, dinlenme ihtiyaçlarının karşılanması, beden ve ruh sağlığının geliştirilmesi ve öğrencilerin bu konularda kurum idaresi veya diğer kuruluşlar nezdinde temsil edilmesi amaçlarıyla dernek kurabilirler. Öğrenci dernekleri bu amaçlar dışında faaliyette bulunamazlar.

NOT: Bu maddedeki değişiklik, yükseköğretim öğrencilerinin, eğitim, öğretim, çalışma, moral, beslenme, dinlenme haricinde sanat, kültür ve bilim amacıyla da dernek kurabilmelerine imkan tanımaktadır.

Madde 83 - (...) (Madde 83, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 35. maddesinin (b) bendi hükmü gereğince yürürlükten kaldırılmıştır.)

Kaldırılan Madde Metni

Madde 83 - Bu Kanunun 56 ncı maddesine aykırı olarak görev kabul edenler veya bu görevlerin verildiğini öğrendiği halde, bir hafta içinde istifa etmeyenler, (Değişik ibare: 4854 - 24.4.2003 / m.1/A-33) "üçyüzkırkyedimilyon lira idari para cezası" ile cezalandırılır.

TOPLANTI VE GÖSTERİ YÜRÜYÜŞLERİ KANUNU

Birden Fazla Toplantıları Erteleme

MADDE 15 - Bir il sınırı içinde aynı günde birden çok toplantı yapılmak istenmesi halinde vali, emrindeki güvenlik kuvvetlerinin ve gerektiğinde yararlanılabileceği diğer güçlerin bu toplantıların güvenlik içinde yapılmasını sağlamaya yeterli olmadığı kanısına varırsa, toplantılardan bir kısmını (Değişik ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.18) "on" günü aşmamak üzere bir kez erteleyebilir. Bu ertelemeye müracaat önceliği göz önünde bulundurulur.

Maddenin eski metninde erteleme süresi "otuz gün"dü.

NOT: Değişiklik ile, bir yerde birden fazla toplantı yapılmak istenmesi durumlarında valinin bu toplantıları erteleyebilme süresi 30 günden 10 güne indirilmiştir.

Toplantının Bölge Valiliği Ve İçişleri Bakanlığınca Ertelenmesi

MADDE 16 - a) Bir bölge valiliğine bağlı illerden; birden çok ilde aynı günde toplantı yapmak için bildirim verilmesi üzerine, toplantı güvenliğini sağlamak amacıyla ilgili valilerce bölge valiliğinden takviye istenmesi halinde, bölge valisi bu isteklerin karşılanamayacağı kanısına varırsa, takviye gönderilemeyen illerdeki toplantılar (Değişik ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.19) "on" günü aşmamak üzere bölge valiliğince bir kez ertelenebilir.

Eski Metinde erteleme süresi "otuz gün" dü.

b) Aynı günde birden çok bölge valiliğine bağlı illerde toplantı yapmak için bildirim verilmesi üzerine, toplantı güvenliğini sağlamak amacıyla ilgili bölge valilerince İçişleri bakanlığından takviye istenmesi halinde, İçişleri Bakanlığı bu isteklerin karşılanamayacağı kanısına varırsa, takviye gönderilemeyen bölge valiliğine bağlı illerdeki toplantılar (Değişik ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.19) "on" günü aşmamak üzere İçişleri Bakanlığınca bir kez ertelenebilir.

Eski Metinde erteleme süresi "otuz gün" dü.

Ertelemde müracaat önceliği göz önünde bulundurulur.

Toplantının Ertelenmesi Veya Bazı Hallerde Yasaklanması (*)

Madde 17.- (Değişik: 4748 - 26.3.2002 / m.6 b) Bölge valisi, vali veya kaymakam, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla belirli bir toplantıyı (Değişik ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.20) "bir ayı aşmamak üzere erteleyebilir veya suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması halinde yasaklayabilir."

NOT: Bu maddedeki değişiklik, maddenin önceki metninde geçen önce yasaklama sonra erteleme şeklindeki ifadeleri değiştirip ertelemeyi önceye yasaklamayı ise sonraya almıştır.

Erteleme Veya Yasaklama Kararının Tebliği (**)

MADDE 18 - Bölge valisi, Vali veya kaymakamlarca (Değişik ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.21) "ertelenen veya yasaklanan" veya İçişleri Bakanlığı tarafından ertelenen toplantılara ilişkin gerekçeli (Değişik ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.21) "erteleme veya yasaklama" kararı toplantının başlama saatinden enaz yirmidört saat önce bir yazı ile düzenleme kurulu başkanına veya bulunmadığı takdirde üyelerden birine tebliğ edilir. Vali veya kaymakamlarca yasaklanan veya ertelenen toplantılar hakkında bölge valiliğine ve İçişleri Bakanlığına, bölge valilerince yasaklanan veya ertelenen toplantılar için de İçişleri Bakanlığına bilgi verilir.

17 nci maddede belirtilen durumlarda; toplantının en az yirmidört saat önce tebliğ şartı aranmaksızın bölge valiliği, valilik veya kaymakamlıklarca (Değişik ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.21) "ertelebileceği veya yasaklanabileceği" haller yönetmelikte gösterilir.

Toplantının ertelenen günden sonraki bir günde yapılabilmesi, düzenleme kurulunun 10 uncu mad-

deye göre yeni bildirimde bulunmasına bağlıdır.

NOT: Bu maddede yapılan değişiklik, maddesi, 17. maddede olduğu gibi erteleme önce yasaklamanın sonra yazıldığı bir şekle dönüştürmek şeklindedir.

İl Veya İlçelerde Bütün Toplantıların Ertelenmesi Veya Yasaklanması (***)

MADDE 19 - (Değişik 1. cümle: 4748 - 26.3.2002 / m.6 c) Bölge valisi, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla bölgeye dahil illerin birinde veya birkaçında ya da bir ilin bir veya birkaç ilçesinde bütün toplantıları (Değişik ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.22) "bir" ayı geçmemek üzere erteleyebilir. (Değişik 2. cümle: 4963 - 30.7.2003 / m.22) Valiler de aynı sebeplere dayalı olarak ve suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlike mevcut olması halinde; ile bağlı ilçelerin birinde veya birkaçında bütün toplantıları bir ayı geçmemek üzere yasaklayabilir.

Yasaklama kararı gerekçeli olarak verilir. Kararın özeti yasaklamanın uygulanacağı yerlerde mutlak vasıtalarla ilan edilir. Ayrıca, İçişleri Bakanlığına bilgi verilir.

Birinci Fıkranın İkinci Cümlesinin Önceki Metni

Valiler de aynı sebeplere dayalı olarak ile bağlı ilçelerin birinde veya bir kaçından bütün toplantıları üç ayı geçmemek üzere yasaklayabilir.

NOT: Bu maddede iki değişiklik yapılmıştır. İlki, belli şartlar dahilinde valilerin toplantıları en çok erteleyebilecekleri sürenin 3 aydan 1 aya indirilmesi, ikincisi ise yine valilerce toplantıların ertelenebilmesi için ortada suç işleneceğine dair açık ve yakın tehlikenin varolması şartının aranacak olmasıdır. Bu da demektir ki, toplantı ve gösteri yürüyüşleri konusunda valiler hem çok uzun süreli erteleme yoluna gidemeyecek hem de bu ertelemeyi yaparken ancak somut nedenlere dayanmak zorunda kalacaktır. Bu konudaki keyfiliğin giderilmesi bakımından önemli bir adımdır.

(*) Madde 17 nin "Toplantının yasaklanması veya ertelenmesi" şeklinde olan başlığı, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 20. maddesi hükmü gereğince değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

(**) Madde 18 in "Yasaklama veya erteleme kararının tebliği" şeklinde olan başlığı, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 21. maddesi hükmü gereğince değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

(***) Madde 19 un "İl veya İlçelerde Bütün Toplantıların Yasaklanması" şeklinde olan başlığı, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 22. maddesi hükmü gereğince değiştirilmiş ve metne işlenmiştir.

YABANCI DİL EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ İLE TÜRK VATANDAŞLARININ FARKLI DİL VE LEHÇELERİNİN ÖĞRENİLMESİ HAKKINDA KANUN

Esaslar

MADDE 2 - Milletlerarası andlaşma hükümleri saklı olmak üzere, resmi ve özel her derece ve türdeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak yabancı dillerin ve yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar şunlardır:

a) (Değişik: 4963 - 30.7.2003 / m.23) Eğitim ve öğretim kurumlarında, Türk vatandaşlarına Türkçeden başka hiçbir dil, ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Ancak, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için, 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere özel kurslar açılabilir; bu kurslarda ve diğer dil kurslarında aynı maksatla dil dersleri oluşturulabilir. Bu kurslar ve derslerde, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı öğretim yapılamaz. Bu kursların ve derslerin açılmasına ve denetimine ilişkin esas ve usuller, Milli Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

a. Bendinin Eski metni

a) Türk vatandaşlarına ana dilleri, Türkçeden başka hiçbir dille okutulamaz ve öğretilemez. (Ek hükümler: 4771 - 3.8.2002 / m.11 c) Ancak, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için 8.6.1965 tarihli ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu hükümlerine tabi olmak üzere özel kurslar açılabilir. Bu kurslar, Cumhuriyetin Anayasada belirtilen temel niteliklerine, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olamaz. Bu kursların açılmasına ve denetimine ilişkin esas ve usuller, Milli Eğitim Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.

NOT: Kanunun bu maddesinde yapılan değişiklik, anadil eğitimi haricinde vatandaşların günlük dil ve lehçelerinin eğitimi ve öğretimi konusunda daha önce sağlanmış olan kısmi genişlemenin sağlamaştırılması ve bu özgürlüğün biraz daha genişletilmesi amacıyla yöneliktir. Yeni düzene göre Türkçe'den başka diğer diller de (Mesela Kürtçe) belli kurallara riayet edilmesi kaydıyla özel eğitim kurumlarında öğretilebilecektir.

b) İlköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim ku-

rumlarında Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılaplarını konu olarak alan Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Coğrafya, Sosyal Bilgiler, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ve Türk Kültürüyle ilgili diğer dersler; yabancı dille okutulamaz ve öğretilemez. Öğrencilere, eğitim ve öğretimleri süresince bu derslerle ilgili araştırma görevleri ve ödevler, Türkçe'den başka hiçbir dille yaptırılmaz.

c) (Değişik: 4963 - 30.7.2003 / m.23) Türkiye'de eğitimi ve öğretimi yapılacak yabancı diller, Bakanlar Kurulu kararıyla tespit edilir.

c. Bendinin Önceki Metni

c) Türkiye'de eğitimi ve öğretimi yapılacak yabancı diller, Milli Güvenlik Kurulunun görüşü alınarak, Bakanlar Kurulu kararıyla tespit edilir.

NOT: Benddeki değişiklik, Türkiye'de eğitim ve öğretimi yapılacak dillerin tayini konusunda eski sistemde varolan MGK görüşünün alınması şartını kaldırmıştır.

d) İlköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında yabancı dille eğitim ve öğretimi yapılacak dersler ile okullar Milli Eğitim Bakanlığınca; yüksek öğretim kurumlarında yabancı dille eğitim ve öğretim yapılacak dersler ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapacak yükseköğretim kurumları Yükseköğretim Kurulunca belirlenir.

e) Yabancı dilde okutulacak derslerin eğitim ve öğretim programlarının tabi olacağı esaslar; ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumları için Milli Eğitim Bakanlığınca, yükseköğretim kurumları için Yükseköğretim Kurulunca tespit edilir.

f) Yabancı dil eğitim ve öğretimiyle ilgili uygulamaların Türk Milli eğitiminin amaçlarına temel ve ana ilkelerine ve bu Kanundaki esaslara uygunluğu; ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında Milli Eğitim Bakanlığınca; yükseköğretim kurumlarında Yükseköğretim Kurulunca denetlenir.

MİLLİ GÜVENLİK KURULU VE MİLLİ GÜVENLİK KURULU GENEL SEKRETERLİĞİ KANUNU

Görevler

MADDE 4.- (Değişik: 4963 - 30.7.2003 / m.24) Milli Güvenlik Kurulu, 2 nci maddede belirtilen milli güvenlik ve Devletin milli güvenlik siyasetine ilişkin tanımlar çerçevesinde Devletin milli

güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili konularda tavsiye kararları alır ve gerekli koordinasyonun sağlanması için görüş tespit eder; bu tavsiye kararlarını ve görüşlerini Bakanlar Kuruluna bildirir ve kanunlarla verilen görevleri yerine getirir. Başbakan, Milli Güvenlik Kurulunun tavsiye kararlarının ve görüşlerinin değerlendirilmek üzere Bakanlar Kuruluna sunulması ve Bakanlar Kurulunda kabulü halinde bu tavsiye kararlarının uygulanmasının koordinasyonu ve izlenmesi için bir Başbakan yardımcısını görevlendirebilir.

Maddenin Önceki Metni

MADDE 4 - Milli Güvenlik Kurulu;

a) (Değişik: 4789 - 15.1.2003 / m.2) Devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili tavsiye kararları alır ve gerekli koordinasyonun sağlanması konularında görüş tespit eder;

b) Devletin milli güvenlik siyaseti doğrultusunda tespit edilen milli hedeflerin ve hazırlanan milli plan ve programların gerçekleştirilmesine ilişkin tedbirleri belirler;

c) Devletin milli güvenlik siyasetini etkileyecek milli güç unsurlarını ve ülkenin siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel ve teknolojik durum ve gelişmelerini sürekli takip ederek değerlendirir, milli hedefler yönünde güçlenmelerini sağlayacak temel esasları tespit eder;

d) Devletin varlığı, bağımsızlığı, ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği, toplumun huzur ve güvenliğinin korunması hususunda zorunlu gördüğü tedbirleri tespit eder;

e) Anayasal düzeni koruyucu, milli birlik ve bütünlüğü sağlayıcı, Türk Milletini Atatürkçü düşünce, Atatürk ilke ve inkılâpları doğrultusunda ve milli ülkü ve değerler etrafında birleştirerek milli hedeflere yönlendirici gerekli tedbirleri belirler. Sayılan bu hususlara yönelmiş yurtiçi ve yurtdışı tehdide karşı koymak, bu tehdidi etkisiz kılmak için gereken strateji ve temel esaslar ile birlikte planlama ve uygulama hizmetleri konularında görüşleri, ihtiyaçları ve alınmasını lüzumlu gördüğü tedbirleri tespit eder;

f) Olağanüstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik veya savaş hali ilanı için görüş tespit eder;

g) Olağan hal ile savaş, savaşı gerektiren ve savaş sonrası hallerde, kamu ve özel kurum ve kuruluşlar ve vatandaşlara düşecek topyekün savunma, milli seferberlik ve diğer konularda hizmet ve yükümlülükler

ile bu hususlarda yapılacak planlara temel teşkil edecek esasları tespit eder;

h) Devletin milli güvenlik siyasetinin öngördüğü hususlar ve topluma yönelik hizmetler ile topyekün savunma hizmetlerinin gerektirdiği mali, ekonomik, sosyal, kültürel ve diğer konulara ilişkin tedbir ve ödeneklerin kalkınma plan, program ve yıllık bütçelerde yer almasını sağlamak üzere gerekli esasları tespit eder;

i) Milli güvenlik kapsamına giren konularda yapılan ve yapılacak milletlerarası anlaşmalar hakkında görüş tespit eder.

(Değişik 2. fıkra: 4789 - 15.1.2003 / m.2) Milli Güvenlik Kurulu, tespit ettiği bu görüş, tedbir ve esaslar ile tavsiye kararlarını Bakanlar Kuruluna bildirir ve kanunlarla verilen diğer görevleri yerine getirir.

NOT: Bu kanunun 4. maddesinde yapılan değişiklik, MGK kararlarının tavsiye niteliğinde olduklarının vurgulanması ve bu tavsiyeler konusunda Başbakan'a daha fazla insiyatif tanınmasına matuftur. AB'nin, Türkiye'nin beklenen demokratik düzeye gelebilmesi bakımından oldukça çok önemseddiği ve gerçekleştirilmesinin zorunlu olduğunu sürekli vurguladığı bir konudur. Türkiye'nin demokrasi fotoğrafının düzeltilmesi bakımından önemli bir adım olmuştur.

Kurulun Toplanması

MADDE 5 - (Değişik 1. fıkra: 4963 - 30.7.2003 / m.25) Kurul, iki ayda bir toplanır. Gerektiğinde Kurul, Başbakanın teklifi üzerine veya doğrudan Cumhurbaşkanının çağrısı ile de toplanır.

Fıkranın Önceki Metni

Kurul ayda bir defa olağan toplanır. Ayrıca Cumhurbaşkanının gerekli gördüğü ve Başbakan veya Genelkurmay Başkanının önerilerini uygun bulduğu hallerde olağanüstü de toplanabilir.

NOT :Bu maddeki değişiklik ile MGK'nın toplanma periyotları 1 aydan 2 ayda bir düşürülmüş, kurulu toplantıya çağırma yetkisinde daraltma yapılarak Genelkurmay Başkanı'ndan bu yetki alınmış sadece Cumhurbaşkanı ve Başbakan'a verilmiştir.

Kurul toplantıları Cumhurbaşkanının başkanlığında yapılır. Cumhurbaşkanının katılmadığı zamanlar Kurula Başbakan başkanlık eder.

Kararların Dağıtım Ve Takibi

MADDE 9 - (...) (Madde 9, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 35. maddesinin (c) bendi hükmü gereğince yürürlükten kaldırılmıştır.)

Kaldırılan Madde Metni

MADDE 9 - Milli Güvenlik Kurulu kararlarıyla ilgili Bakanlar Kurulu kararlarının dağıtımı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından yapılır.

Bu kararlara ilişkin uygulamalar Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği tarafından takip edilerek sonuçları hakkında Başbakana, Cumhurbaşkanına ve Milli Güvenlik Kuruluna belli süreler içinde bilgi verilir.

Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği ayrıca Bakanlar Kurulu kararı haline getirilemeyen Milli Güvenlik Kurulu kararları ile bu kararlara ilişkin gelişmeler hakkında da Cumhurbaşkanına, Başbakana ve Milli Güvenlik Kuruluna bilgi sunar.

NOT : Bu maddedeki değişiklik, 13. maddede yapılan değişiklik ile MGK Genel Sekreteri'nin görev ve yetkilerinde yapılan daraltmaya uygunluk sağlamak bakımından yapılmıştır. Buna göre MGK kararlarının dağıtım ve takibi işleri artık MGK Genel Sekreteri tarafından yapılmayacaktır.

Genel Sekreterliğin Görev Ve Yetkileri

MADDE 13.- (Değişik madde ve başlığı: 4963 - 30.7.2003 / m.26) Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği;

a) Milli Güvenlik Kurulunun sekreterlik hizmetlerini yürütür,

b) Milli Güvenlik Kurulunca ve kanunlarla verilen görevleri yerine getirir.

Maddenin Eski Metni

Genel Sekreterliğin Görevleri

MADDE 13 - Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği;

a) Milli Güvenlik Kurulunun 4 üncü maddede sayılan görevleriyle ilgili olarak; gerekli her türlü çalışma, araştırma, inceleme ve değerlendirmeleri yapar, bunların sonuçlarını teklifleri ile birlikte Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milli Güvenlik Kuruluna sunar;

b) Milli Güvenlik Kurulu kararlarının hazırlanmasında ve bu kararlara ilişkin Bakanlar Kurulu kararlarının uygulanmasında, bakanlıklar ve ilgili kurum ve kuruluşlarla müşterek çalışmalar yapar, uygulamaları takip ve kontrol eder, düzenleyici, yönlendirici ve koordine edici işbirliğinde bulunur.

rici ve koordine edici işbirliğinde bulunur.

c) Milli Güvenlik Kurulunun sekreterlik hizmetlerini yürütür;

d) Bakanlar Kurulunun milli güvenliğin sağlanması sorumluluğuna ilişkin olarak; Devletin savunma siyaseti dışında milli güvenlik siyasetini tayin, tespit, uygulama ve gerektiğinde düzeltme ve değiştirme görevlerini doğrudan veya bakanlık, kurum ve kuruluşlarla da yapılacak müşterek çalışmalarla araştırır, inceler, planlar hazırlar ve bu konudaki uygulamaları takip ve koordine eder, yönlendirir, sonuçları değerlendirir;

e) Milli Güvenlik Kurulu kararları ile bunlara ilişkin Bakanlar Kurulu kararları doğrultusunda, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (d) ve (e) betlerinde belirtilen konularda gerekli olan hizmet ve faaliyetleri planlar, yürütür ve ilgili bakanlık, kamu ve özel kurum ve kuruluşlardaki bu konulara ilişkin uygulamaları takip ve kontrol eder, yönlendirir ve koordine eder;

f) Silahlı Kuvvetler görev alanı dışında kalan topyekün savunma hizmetlerini koordine eder ve bu konudaki düzenlemeleri takip eder. Bu hizmetlerle ilgili plan ve esasların tespiti, düzeltilmeleri ve değişiklik işlemlerini yürütür. Bu esaslara göre, bakanlık, kurum ve kuruluşların yapacakları planların gerçekleşmesini ve uygulamalarını temin ve takip eder. Milletlerarası anlaşma ve anlaşmalar gereğince aynı konu ile ilgili hizmetleri yerine getirir ve getirilmesini sağlar. Olağan hal ve savaş, savaş gerektiren ve savaş sonrası hallerde topyekün savunma, sivil hizmetleri yönünden kamu ve özel kuruluşlara düşecek görev ve yükümlülöklere ait kanuni ve idari tedbirleri tespit ederek gerçekleşmesi için faaliyette bulunur.

g) Şiddet olaylarının yaygınlaşması ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması sebepleriyle ilan edilen olağanüstü halde alınacak tedbir, yapılacak iş ve işlemlerin tespit çalışmalarını yapar, uygulamada işbirliğinin sağlanması için gerekli tedbirleri tespit eder ve bu konudaki tekliflerini Başbakana sunar;

h) Milli güvenlik siyasetinin öngördüğü tedbirlerin alınması ve hizmetlerin yürütölmesi ile topluma yönelik hizmetler ve topyekün savunma sivil hizmetlerinin gerektirdiği mali, ekonomik, sosyal ve diğer tedbirlerin kalkınma plan ve programlarında yer alması, yıllık bütçelerde bunlar için ödenek ayrılması konularında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile işbirliği ve koordinasyonda bulunur.

i) Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milli Güvenlik Kurulunca ve kanunlarla verilen diğer görevleri yürütür.

NOT :MGK Genel Sekreterliği'nin görev ve yetkilerinde daraltma yapan bu madde değişikliğine göre, maddenin önceki metninde yer alan, demokratik bir ülke için kabul edilemeyecek kadar çok görev ve yetki kaldırılmıştır. Önceki haliyle neredeyse gizli bir başbakan halinde tutulan Genel Sekreterlik, görev ve yetkilerindeki uzunluk ve karmaşıklık giderilerek demokratik ülke standartlarındaki konumuna getirilmiştir.

Genel Sekreterliğin Yetkileri

MADDE 14 - (...) (Madde 14, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 35. maddesinin (c) bendi hükmü gereğince yürürlükten kaldırılmıştır.)

Kaldırılan Madde

MADDE 14 - Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, 13 üncü maddede belirtilen görevlerin yerine getirilmesinde, takip ve kontrol edilmesinde, yönlendirilmesinde, koordine edilmesinde ve denetlenmesinde verilen direktifler çerçevesinde Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milli Güvenlik Kurulu adına yetkilidir.

NOT : Kaldırılan bu madde de, yönetimin sivilleştirilmesi yönünde zorunlu olan bir değişiklik olarak görünmektedir.

Genel Sekreter

MADDE 15.- (Değişik: 4963 - 30.7.2003 / m.27) Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, Başbakanın teklifi ve Cumhurbaşkanının onayı ile atanır. Söz konusu atamanın, Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları arasından yapılmasının öngörülmesi halinde Genelkurmay Başkanının olumlu görüşü alınır.

Maddenin Eski Metni

MADDE 15 - Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Orgeneral/Oramiral rütbesinde Silahlı Kuvvetler mensupları arasından Genelkurmay Başkanının inhası, Başbakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile atanır.

NOT : Genel Sekreter'in atanması hususunda değişiklik yapan bu maddeye göre, MGK Genel Sekreteri'nin atanma usulünde, şimdiye kadar mevcut olan askerler arasından atama zorunluluğu sistemine son verilmiştir. Böylece, Genel Sekreter artık siviller arasından da atanabilecek olup bu ko-

nudaki asıl inisiyatif Başbakan'a tanınmıştır.

Bilgi Ve B lgeler

MADDE 19 - (...) (Madde 19, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 35. maddesinin (c) bendi hükmü gereğince yürürlükten kaldırılmıştır.) Kaldırılan Madde

MADDE 19 - Bakanlıklar kamu kurum ve kuruluşları ile özel hukuk tüzelkişileri Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğine gerekli olan açık ve her derecede gizli bilgi ve belgeleri sürekli veya istenildiğinde vermek zorundadırlar.

NOT :Yürürlükten kaldırılan bu maddeye ile, MGK Genel Sekreterliği'nin, tüm kamu ve kuruluşları üzerindeki tahakkümüne son vermiştir. Sistem üzerindeki militer baskının kaldırılması bakımından son derece önemli bir adımdır.

GEÇİCİ MADDE 4.- (Ek: 4963 - 30.7.2003 / m.28) Bu Kanunla 9.11.1983 tarihli ve 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanununda öngörülen düzenlemelere uygun olarak, 2945 sayılı Kanunun 21 inci maddesinde gösterilen esaslar çerçevesinde bu Kanunun yayımı tarihinden itibaren üç ay içinde yönetmelik çıkarılır.

VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜNÜN TEŞKİLAT VE GÖREVLERİ HAKKINDA KANUN HÜKMÜNDE KARARNAME

EK MADDE 3.- (Değişik: 4963 - 30.7.2003 / m.29) Türkiye'de kurulan vakıflar, amaçları doğrultusunda uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle İçişleri Bakanlığının izniyle yurt dışında kurulmuş vakıf veya kuruluşlara üye olabilirler.

Türkiye'de kurulan vakıfların, vakıf senedinde belirtilen amaçlarını gerçekleştirmek üzere uluslararası faaliyette bulunması ve yurt dışında şube açması ile yurt dışındaki benzer amaçlı vakıf veya kuruluşlarla işbirliği yapması, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle İçişleri Bakanlığının iznine bağlıdır.

Yabancı ülkelerde kurulmuş vakıflar, uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde, karşılıklı olmak koşulu ile, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınmak suretiyle, İçişleri Bakanlığının izniyle Türkiye'de faaliyette bulunabilirler, temsilcilik kura-

bilirler, şube açabilirler, üst kuruluşlar kurabilirler, kurulmuş üst kuruluşlara katılabilirler veya kurulmuş vakıflarla işbirliği yapabilirler.

Bu vakıflar, Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflar hakkında uygulanan mevzuata tabidir.

Maddenin Önceki Metni

EK MADDE 3.- (Ek: 4771 - 3.8.2002 / m.4 b) Türkiye’de kurulan vakıflar, amaçları doğrultusunda uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde, İçişleri ve Dışişleri bakanlıklarının görüşleri alınmak suretiyle, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün bağlı bulunduğu Bakanlığın önerisi üzerine Bakanlar Kurulunun izniyle yurt dışında kurulmuş vakıf veya kuruluşlara üye olabilirler.

Türkiye’de kurulan vakıfların vakıf senedinde belirtilen amaçları gerçekleştirmek üzere uluslararası faaliyette bulunması ve yurt dışında şube açması ile yurt dışındaki benzer amaçlı vakıf veya kuruluşlarla işbirliği yapması, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıklarının görüşleri alınmak suretiyle, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün bağlı bulunduğu Bakanlığın önerisi üzerine Bakanlar Kurulunun iznine bağlıdır.

Yabancı ülkelerde kurulmuş vakıflar, uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülen hallerde, karşılıklı olmak koşuluyla, İçişleri ve Dışişleri bakanlıklarının görüşleri alınmak suretiyle, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün bağlı bulunduğu Bakanlığın önerisi üzerine Bakanlar Kurulunun izniyle Türkiye’de faaliyette bulunabilirler, şube açabilirler, üst kuruluşlar kurabilirler, kurulmuş üst kuruluşlara katılabilirler veya kurulmuş vakıflarla işbirliği yapabilirler.

Bu vakıflar, Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulan vakıflar hakkında uygulanan mevzuata tabidir.

NOT : Bu kararnamenin ek 3. maddesinde yapılan düzenleme, yurtiçinde kurulu olup da yurtdışı menşeli vakıflara üye olmak yada onlarla işbirliği yapmak isteyen vakıflar ile yurtdışı menşeli olup da yurtiçinde şube açmak, faaliyette bulunmak yada yurtiçindeki vakıflarla işbirliği yapmak isteyen vakıfların, bu taleplerinin sonuçlandırılması prosedürünü değiştirmektedir. Maddenin önceki halinde bu prosedür içinde Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Bakanlar Kurulu varken, değişiklik ile bu iki organ devre dışı bırakılarak bu konudaki inisiyatif Dışişleri ve İçişleri Bakanlıkları’na verilmiştir.

TERÖRLE MÜCADELE KANUNU

Terör Örgütleri

MADDE 7 - 3 ve 4 üncü maddelerle Türk Ceza Kanununun 168, 169, 171, 313, 314 ve 315 inci maddeleri hükümleri saklı kalmak kaydıyla bu Kanunun 1 inci maddesinin kapsamına giren örgütleri her ne nam altında olursa olsun kuranlar veya bunların faaliyetlerini düzenleyenler veya yönetenler beş yıldan on yıla kadar ağır hapis ve ikiyüzmilyon liradan beşyüzmilyon liraya kadar ağır para cezası, bu örgütlere girenler üç yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve yüzmilyon liradan üçyüzmilyon liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar. Yukarıdaki fıkra uyarınca meydana getirilen örgüt mensuplarına yardım edenlere ve örgütle ilgili propaganda yapanlara fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca bir yıldan beş yıla kadar hapis ve ellimilyon liradan yüzmilyon liraya kadar ağır para cezası hükmolunur.

(Değişik 2. fıkra: 4963 - 30.7.2003 / m.30) Yukarıdaki fıkra uyarınca oluşturulan örgüt mensuplarına yardım edenlere veya şiddet veya diğer terör yöntemlerine başvurmayı teşvik edecek şekilde propaganda yapanlara fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca bir yıldan beş yıla kadar hapis ve beşyüzmilyon liradan birmilyar liraya kadar ağır para cezası verilir.

Fıkranın Önceki Metni

(Değişik 2. fıkra: 4744 - 6.2.2002 / m.3) Yukarıdaki fıkra uyarınca meydana getirilen örgüt mensuplarına yardım edenlere veya terör yöntemlerine başvurmaya özendirerek şekilde örgütle ilgili propaganda yapanlara fiilleri başka bir suç oluştursa bile ayrıca bir yıldan beş yıla kadar hapis ve beşyüzmilyon liradan birmilyar liraya kadar ağır para cezası verilir. **NOT :**Terörle Mücadele Kanunu’nun 7. maddesindeki değişiklik, terör propagandasının cezalandırılması için bunun, terör eylemlerine yani şiddete teşvik edici mahiyette olması şartını getirmektedir. Değişiklik yapılan maddenin 2. fıkrasının önceki metninde, terör propagandası suçunun oluşma şartı olarak “terör eylemlerini özendirmek” yazılıydı. Bu kez “teşvik” şeklinde daha açık bir ifade yazılmak suretiyle uygulamalardaki sıkıntıların giderilmesi amaçlanmaktadır.

Bu yardım; dernek, vakıf, siyasî parti, işçi ve meslek kuruluşlarına veya bunların yan kuruluşlarına ait bina, lokal, büro veya eklentilerinde veya öğretim kurumlarında veya öğretim yurtlarında veya bunların eklentilerinde yapılırsa ikinci fıkradaki cezaların iki katı hükmolunur.

Ayrıca; dernek, vakıf, sendika (...) teröre destek oldukları tespit edildiğinde faaliyetleri durdurulur ve mahkemece kapatılır. Kapatılan bu kuruluşların mal varlıklarının müsaderesine karar verilir. (*)

Yukarıdaki 2 nci fıkra da belirtilen örgütle ilgili propaganda suçunun 5680 sayılı Basın Kanununun 3 üncü maddesinde belirtilen mevkuteler vasıtası ile işlenmesi halinde, ayrıca sahiplerine de mevkute bir aydan az süreli ise, bir önceki ay ortalama satış miktarının; (...) yüzde doksanı kadar ağır para cezası verilir. Ancak, bu para cezaları yüz milyon liradan az olamaz. Bu mevkutelerin sorumlu müdürlerine, sahiplerine verilecek para cezasının yarısı uygulanır ve altı aydan iki yıl akadar hapis cezası hükmolunur. (*)

TÜRK MEDENİ KANUNU

Dernekler

MADDE 56.- Dernekler, (Değişik ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.31) "gerçek veya tüzel en az yedi kişinin" kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarıdır.

Hukuka veya ahlaka aykırı amaçlarla dernek kurulamaz.

MADDE 64.- Fiil ehliyetine sahip bulunan her gerçek kişi (Ek ibare: 4963 - 30.7.2003 / m.32) "ile tüzel kişiler", derneklere üye olma hakkına sahiptir.

Yazılı olarak yapılacak üyelik başvurusu, tüzükte başkaca bir düzenleme yoksa, dernek yönetim kurulunca en çok otuz gün içinde karara bağlanır ve sonuç yazıyla başvuru sahibine bildirilir. Başvurusu kabul edilen üye, bu amaçla tutulacak deftere kaydedilir.

MADDE 66.- Hiç kimse, dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Her üye (...) (**) yazılı olarak bildirmek kaydıyla, dernekten çıkma hakkına sahiptir.

MADDE 82.- Hiçbir dernek üyesi, dernek ile kendisi, eşi, üstsoyu ve altsoyu arasındaki bir hukuki

işlem veya uyuşmazlık konusunda alınması gereken kararlarda oy kullanamaz.

(Ek fıkra: 4963 - 30.7.2003 / m.34) Tüzel kişi adına oy kullanacak kişi hakkında da yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır.

MADDE 94.- Dernekler, gerekli görülen yerlerde genel kurul kararıyla şube açabilirler. Bu amaçla dernek yönetim kurulunca yetki verilen en az üç kişilik kurucular kurulu, şube açılacak yerin en büyük mülki amirine şube kuruluş bildirimini ve gerekli belgeleri verir.

(...) (Madde 94 ün 2. fıkrası, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 35. maddesinin (d) bendi hükmü gereğince yürürlükten kaldırılmıştır.)

Kaldırılan Fıkra Metni

Şube kurucularının, şubenin açılacağı yerde en az altı aydan beri oturmakta olmaları zorunludur.

Şube kuruluş bildiriminin içeriği ve gerekli belgeler, yönetmelikte gösterilir.

NOT :7. Uyum Paketinin Türk Medeni Kanunu ile ilgili değişiklikleri, daha ziyade Dernekler Kanunu'nda yapılan değişikliklere uyum sağlamak bakımından yapılan değişikliklerdir. T. Medeni Kanunu'nun derneklerle ilgili bölümleri, Dernekler Kanunu'nda yapılan değişikliklerden birebir etkilendiklerinden bu maddelerin değiştirilmesi de gerekmektedir. Nitekim paketin son maddeleri buna ayrılmıştır.

Bu değişikliklerin en önemlilerinden bazıları şunlardır:

- Denek üyeliğinden çıkmak için bu yöndeki yazılı bildirim 6 ay önceden yapma zorunluluğu kaldırılmıştır.

- Dernek şubesi açmak isteyen kimselerin, şubenin açılacağı yerde en 6 aydır ikamet ediyor olma şartı kaldırılmıştır.

(*) 6 ve 7. maddelerin son fıkralarında (...) içerisindeki "...mevkute niteliğinde bulunmayan basılı eserler ile yeni yıyna giren mevkuteler hakkında ise, en yüksek tirajlı günlük mevkutenin bir önceki ay ortalama satış tutarının..." ibareleri ve 7. maddenin 4. fıkrasında (...) içerisindeki "...benzeri kurumlar ..." ibaresi, Anayasa mahkemesinin 27.1.1993 tarih ve 21478 sayılı mükerrer Resmi Gazete yayımlanan, 31.1.1992 tarih ve Esas: 1992/20 sayılı kararıyla, yayımından altı y sonra yürürlüğe girmek üzere iptal edilmekle hükmü kalmamıştır.

(**) Madde 66 da yer alan "altı ay önceden" ibaresi, 7.8.2003 tarih ve 25192 sayılı R.G.'de yayımlanan, 30.7.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanunun 33. maddesi hükmü gereğince madde metninden çıkarılmıştır.